

iktisat dergisi®

sayı: 521

12 TL

36. iktisatçılar haftası özel sayısı

yüzyılın başında
değişimin krizi
gerçekler,
olanaklar,
sınırlar

Vahap Adıyaman • Kerem Alkin • Seda Altuğ • Sumru Altuğ
Kaya Ardıç • Nevin Ateş • Mustafa Aydın Aysan • Joachim Becker
Taner Berksoy • Korkut Boratav • Vahap Coşkun • Aydın Çubukçu
Mete Çubukçu • Toker Dereli • İhsan Eliaçık • Orhan Gazi Ertekin
Nihat Falay • Ahmet Hakan • Ercan Sadık İpekçi • İbrahim Kaboğlu
Erol Katircioğlu • Turgut Kazan • Gülten Kazgan • Erhan Keleşoğlu
Esfender Korkmaz • Selçuk Kozağaçlı • Bilsay Kuruç • Ertuğrul Mavioğlu
Arif Nemli • Ömer Çetin Nuhoğlu • Ateş Oktar • Vural Öger • Soli Özel
Neşe Özgen • Melda Yaman Öztürk • Mustafa Sönmez • Faruk Sönmezoğlu
Haluk Şahin • Özlem Terzi • Taner Timur • Zafer Tunca • Osman Ulagay

1943

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI'NA KATKILARINDAN DOLAYI

ANA SPONSOR

Garanti

 MAPFRE | GENEL SİGORTA

PROFİLO

dayanıklı ev aletleri

 TIRSAN

Selçuk Ecza Deposu

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı

AKBANK

TEB

DenizBank

 FINANSBANK

 CALIK GAYRİMENKUL

 iPRAGAZ

eren holding

vny İnşaat Turizm
Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

nuh
çimento sanayi a.ş.

Ziraat Yatırım

TEŞEKKÜR EDERİZ.

İ.Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ

iktisat dergisi

Sayı: 521 Nisan-Eylül 2012
Fiyatı: 12 TL.
ISSN 1302 5335

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin
hakemli yayın organıdır

Aylık Dergi

Kurucuları
Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi
İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Adına

Yönetim Kurulu Başkanı
Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni
Serhat Aligil

Yayın Kurulu
Özgün Akduran, Hikmet Akçiçek (Yazı İşleri Müdürü)
Aylin Aktükün, İlker Aktükün,
Serhat Aligil, Başak Ergüder,
Nuray Ergüneş, Özge İzdeş,
Derya Kömürçü, Kuvvet Lordoğlu,
Yasemin Öztürk, Metin Sarfati,
Sermin Sarca, Mehmet Türkay,
Berna Uymaz, Sinan Yıldırım

Editör Kurulu
Özti Akgüç, Erdoğan Alkin, Mehmet Altan,
Kaya Ardiç, Cengiz Arın, Taner Berksoy, Fuat Ercan,
Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgüden,
Ahmet Haşim Köse, Hakan Ongan,
İzzettin Önder, Murat Özyüksel,
Nail Satlıgan, Ümit Senesen,
Gül Günver Turan, İşaya Uşur, Erinc Yeldan

Yayın Kurulu Sekreteri
Emrah Cengiz

Yönetim Yeri
Galipdede Cad. Birlik Apt. No:24/1 Tünel
34420 Beyoğlu / İSTANBUL
Tel: +90 (202) 252 61 30 - 292 60 64
Fax: +90 (212) 292 60 85

E-Posta
dergi@ifmc.org.tr
iktisatdergisi@gmail.com

Web
http://iktisatdergisi.ifmc.org.tr

Dizgi ve Mizanpaj
Halim Mert İnan - mertinan@otonomyayincilik.com

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. No:244
Topkapı / İSTANBUL
0212 576 01 36

Dağıtım
Detay Dağıtım 0212 216 01 86

iktisat dergisi tarafından taranmaktadır

Abone Koşulları
Yıllık 60 TL
Üyer, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:
Yıllık 50 TL
Yurtdışı: 90\$
Abone Hesap No:
Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680
Akbank Taksim Şubesi: 41007
İş Bankası: 709365
Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz;
görüşler yazarlara aittir.

Yayın Türü: Yerel Sürekli Yayındır.

* Hakemli dergi kuralları 2. sayfadadır.

Son Baskı Tarihi:
15 Aralık 2012

İçindekiler

editörden

4

değişen dünyanın değişmeyen gerçeği: ekonomik kriz

5

Açılış	: Vahap Adıyaman, Prof. Dr. Ateş Oktar, Prof. Dr. Esfender Korkmaz
Sunuş	: Prof. Dr. Gülten Kazgan
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Tokar Dereli
Panelistler	: Prof. Dr. Sumru Altuğ Prof. Dr. Kerem Alkin Doç. Dr. Melda Yaman Öztürk Osman Ulagay

avrupa'nın değişimi, birliğin krizi

35

Sunuş	: Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Kaya Ardiç
Panelistler	: Prof. Dr. Joachim Becker Ömer Çetin Nuhoğlu Vural Öger Doç. Dr. Özlem Terzi

sürekli kriz coğrafyası ortadoğu

66

Sunuş	: Prof. Dr. Korkut Boratav
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Zafer Tunca
Panelistler	: Yrd. Doç. Dr. Seda Altuğ Mete Çubukçu Yrd. Doç. Dr. Erhan Keleşoğlu Soli Özel

değişen medyada değişmeyen gerçek: sansür

93

Sunuş	: Prof. Dr. Haluk Şahin
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Taner Berksoy
Panelistler	: Ahmet Hakan Ercan Sadık İpekçi Ertuğrul Mavioğlu Mustafa Sönmez

değişen yasalar, değişmeyen arayış: adalet

124

Sunuş	: Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Nihat Falay
Panelistler	: Doç. Dr. Vahap Coşkun Dr. Orhan Gazi Ertekin Turgut Kazan Selçuk Kozağaçlı

değişen türkiye'de değişmeyen zihniyet: demokrasinin neresindeyiz?

149

Sunuş	: Prof. Dr. Taner Timur
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Nevin Ateş
Panelistler	: Aydın Çubukçu İhsan Eliaçık Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu Prof. Dr. Neşe özgen

İktisat dergisi

Sayı: 521 Nisan-Eylül 2012

Fiyatı: 12 TL.

ISSN 1302 5335

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları:

- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergide yayınlanmak üzere gönderilen her türlü yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta İktisat olmak üzere sosyal bilim alanıyla sınırlıdır.
- Yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar hakem denetiminden geçer.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft word programıyla yazılmalıdır. Dört adet A4 boyutunda çıktıyla, 200 kelimelik bir özet ve en fazla 8 anahtar kelime ile teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazanın (yazanların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşabilecek iş ve cep telefonlarını, email adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynak yer almalıdır

editörden

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC) tarafından 1974 yılında başlatılan ve bugün artık çok yönlü tartışma platformuna dönüşen "İktisatçılar Haftası"nın 36'ncısı 21-23 Mart tarihleri arasında gerçekleştirildi.

Hem dünya hem Türkiye açısından sıcak tartışmaların yaşandığı bir ortamda gerçekleştirilen haftanın ana teması "Yüzyılın Başında Değişimin Krizi; Gerçekler, Olanaklar, Sınırlar"dı. Bu tema etrafında şekillenen haftada konular; "Değişen Dünyanın Değişmeyen Gerçeği: Ekonomik Kriz", "Avrupa'nın Değişimi, Birliğin Krizi", "Sürekli Kriz Coğrafyasında Ortadoğu", "Değişen Medyada Değişmeyen Gerçek: Sansür", "Değişen Yasalar, Değişmeyen Arayış: Adalet" ve "Değişen Türkiye'de Değişmeyen Zihniyet: Demokrasinin Neresindeyiz?" başlıklarıyla ele alındı. Konusunun rafine temsilcilerinin ele aldığı ve tartıştığı bu konu başlıkları, bugün yaşanan süreç dikkate alındığında daha da önemli bir hale geldi. Kriz yumağı içinde savrulan Avrupa ve bundan dolayı da olsa etkilenen Türkiye, yeni Anayasa çalışmalarında yaşanan sorunlar, BDP'li milletvekillerinin dokunulmazlığı üzerinden yürütülen demokrasi tartışmaları, sürekli ısınan Ortadoğu ve Suriye ile Türkiye arasındaki büyük kriz gibi unsurları bu kapsamda değerlendirmek mümkün...

***

İktisatçılar Haftası, son yıllarda olduğu gibi bu yıl da, İktisadın düşün dünyasına katkı verenlere şükranlarını sunuyor. İFMC olarak bu yıl da haftanın her bir gününü; hocalarımız Prof. Dr. Mustafa Aysan, Prof. Dr. Bilsay Kuruç ve Prof. Dr. Arif Nemli'ye armağan ettik.

***

İFMC, İktisatçılar Haftasının 36'ncısına Türkiye'deki düşün ortamının gelişmesine duyarlı mezun ve üyelerinin, sponsorlarının katkısıyla ulaştı. Bu desteğin devamı ülkemizin gelişme çabalarına da önemli yararlar sağlayacak. İFMC olarak ülke ve dünya gündemindeki konuların çok yönlü, geniş bir özgürlük içinde ele alınmasını ve tartışılmasını amaç edindiğimizi bu vesileyle bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

Saygılarımızla.

İFMC Genel Merkez Yönetim Kurulu

Prof. Dr. Mustafa Aydın Aysan

1933'te Tarsus'ta doğan Aysan, 1952'de Tarsus Amerikan Kolejinden mezun olduktan sonra, 1957'te İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden lisans, 1959 yılında Harvard Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden yüksek lisans derecelerini almıştır. 1959'da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde muhasebe ve finans dersleri vermeye başlayan Aysan, 1962'de İktisat Fakültesi'nde doktora derecesi aldıktan sonra 1968'de İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin kuruluşuna katılmış, aynı yıl içinde bu fakültede Doçent ve 1974'te Finansal Muhasebe Profesörü olmuştur. Güney Afrika'nın iki üniversitesinde ve Almanya Hamburg Üniversitesi'nde öğretim görevlerinde bulunan Aysan'ın, finans, muhasebe, devlet işletmeciliği ve kurumsal yönetim konularında 14 kitabı bulunmaktadır. Üniversitedeki öğretim ve araştırma görevlerinin dışında 1970'den başlayarak bankalarda ve diğer kuruluşlarda danışmanlık, yönetim ve denetim kurulu üyeliklerinde bulunmuştur.

1981'de Danışma Meclisi üyeliği ve Meclis'in Bütçe ve Plan Komisyonu Başkanlığı görevlerinde bulunan Aysan, 1982 ve 1983 yıllarında da Ulaştırma Bakanlığı yapmıştır.

Halen Finansbank'ta Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Yönetim Kurulunun Denetim Komitesi Başkanlığı görevlerini sürdürmektedir.

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI / 21-22-23 Mart 2012

değişen dünyanın değişmeyen gerçeği: ekonomik kriz

Prof. Dr. Mustafa Aydın Aysan'a Armağan

21 Mart 2012 Çarşamba
1.Gün
Birinci Oturum

Açılış : Vahap Adıyaman, Prof. Dr. Ateş Oktar,
Prof. Dr. Esfender Korkmaz
Sunuş : Prof. Dr. Gülten Kazgan
Oturum Başkanı : Prof. Dr.Toker Dereli
Panelistler : Prof. Dr. Sumru Altuğ
Prof. Dr. Kerem Alkin
Doç. Dr. Melda Yaman Öztürk
Osman Ulagay

sevil usanmaz - İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği 36. İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz. 1974 yılından beri yapılmakta olan haftanın bu yılki üst başlığı, "Yüzyilin Başında Değişimin Krizi; Gerçekler, Olanaklar, Sınırlar". Şimdi açılış konuşmalarından birini yapmak üzere İktisat Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Ateş Oktar'ı

kürsüye davet ediyorum.

ateş oktar - Sayın başkanlarım, sayın vekilim, sayın dekanlarım, sayın hocalarım, çok değerli konuklar; Dekanımız Sayın Prof. Dr. Sedat Murat Bey selam ve saygılarını gönderdi. Kendileri Üniversitemiz Yönetim Kurulu toplantısının da aynı saatlere rastlaması nedeniyle maalesef aramızda bulunamıyor.

Bu toplantı aslında İktisatçılar Haftasıdır, ama aslında iktisatlıların da bayramıdır. Yani İktisat Fakültelilerin 14 Aralık gibi bayramıdır. İlk İktisatçılar Haftasının düzenlendiği zamanı az çok hatırlıyorum. Henüz fakültemizin 3. sınıfında öğrenciydim. Bugün 36. Haftayı gerçekleştiriyoruz, yaşıma da 57 oldu. Onca yıl geçti, önceki Haftalara emeği geçen pek çok ağabeyimizi, ablamızı, hocamızı ve dostumuzu ne yazık ki kaybettik. Hepsinin saygı ve rahmetle anıyorum. Ancak onların emaneti emin ellerde geleceğe taşıyor. İlk Haftadan bugüne kadar geçen 40'a yakın yıl bir şeyi gösteriyor, İktisatçılar Haftası bir gerçektir, bir örnektir. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti dışındaki pek çok oluşumun benimsediği bir modeldir. Başlangıcından itibaren iktisatçılar haftalarında tartışılan konulara bugün bir göz atacak olursak, Türkiye ekonomisinin, Türkiye siyasetinin evrimini ve bu evrimin aşamalarını görebiliriz. Bu evrimin hikayesi gelecek kuşaklara da aktarılan ve aktarılacak olan büyük bir külliyat, büyük bir hazinedir. Şüphesiz ki bu hazine geleceğin tartışmalarına ve politikalarına ışık tutacaktır. Bu geleneğimizin ebedi olmasını diliyorum. Hepimizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

sevil usanmaz - Sayın Oktar'a teşekkür ediyoruz. Şimdi İktisat Fakültesi Mezun ve Mensupları Vakfı Başkanı Sayın Prof. Dr. Esfender Korkmaz'ı kürsüye davet ediyorum, buyurun efendim.

esfender korkmaz - Önce İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne huzurlarınızda çok teşekkür ediyorum. Çünkü iktisatlıların ve iktisatçının konuşmasına imkân veriyor her yıl bu İktisatçılar Haftasıyla. Sonra bu haftanın kurucusu çok değer verdiğimiz ve Tanrı'dan rah-

met dilediğim Yüksel Ülken'e ruhunun şad olması için dilekte bulunuyorum. Bize bu fakülteyi ve bu günleri miras bırakan tüm hocalarımı, tüm İktisat Fakültesi mezun ve mensuplarını saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlar, iktisatçının konuşması lazım. Özellikle bu küresel çağda bu global dünyada iktisatçının konuşması lazım. İktisatçının daha uzun dönemi görüp, tahlil ederek topluma geleceğini tarif etmesi lazım. İktisadın temel kuralıdır, insanlar kısa döneme bakarlar, uzun dönemle ilgilenmezler. Ama iktisatçının görevi uzun dönemle ilgilenip, toplumu bilgilendirmektir. Onun içindir ki, iktisatçının konuşması gerekiyor. İktisadi denge, üretim, istihdam ve bölüşümün birlikte olduğu bir dengedir. Bu dengeyi iktisatçı gözetir. Onun için banka iktisatçısı diye bir iktisatçı olamaz yahut işletme iktisatçısı diye ayrı bir iktisatçı olamaz. İktisatçı global bakan, makro bakan ve dolayısıyla ekonomik, sosyal ve siyasi olayların bütünsel bir analizini yapan insandır ve ancak bu şekilde bir iktisatçı topluma hiz-

esfender korkmaz

İktisatçı global bakan, makro bakan ve dolayısıyla ekonomik, sosyal ve siyasi olayların bütünsel bir analizini yapan insandır ve ancak bu şekilde bir iktisatçı topluma hizmet edebilir

esfender korkmaz
Ulusalçılığa, devlete
absürd diyen
zihniyetten toplumu
kurtarmamız lazım.

met edebilir. Onun için iktisatçının konuşması lazım.

Değerli arkadaşlar, iki olayı sizlere anlatmak istiyorum. Şimdi dün bir gazetenin ekonomi sayfası baştan sona bir yabancı bankanın iki temsilcisinin sözlerini içeriyordu. Bu yabancı banka temsilcileri “*Türk Lirası değerli para olma şansı olan bir paradır*” diyor. Şimdi aynı gazetede IMF Başkanının da bir konuşması vardı. IMF Başkanı şunu söylüyor: “*Bugün ABD dahil bütün dünya yahut birçok ülke Çin’in yuani düşük tutmasının karşısında*”. Çin’i suçluyorlar. Çünkü Çin yuani düşük tutuyor, ihracatta rekabet gücünü artırıyor. IMF Başkanının cevabı şu oluyor: “*Çin eğer böyle yapmasaydı bugün 370 milyon insana istihdam sağlayamazdı ve Çin böyle yapmasaydı 500 milyon insanı fakirlikten kurtaramazdı*”. Bizim Merkez Bankası Başkanı diyor ki: “*TL’nin değerli olması lazım*”.

Arkadaşlar, bu Türkiye’de Türk Lirasının değerli olmasını iktisatçı savunmaz, iktisatçı Türkiye’nin kazanmasını savunur.

İktisatçı Türkiye’nin ulusal çıkarlarını, bu global dünyada, bu küreselleşme içerisinde sermaye saldırılarını ve dolayısıyla sermaye saldırılarının karşısında olur, spekülâtif sermaye saldırılarının karşısında olur ve Türkiye’nin ulusal çıkarlarını korur.

Ulusal çıkarları korumak nedir? Eğer Türkiye 9 yılda 300 milyar dolar cari açık vermişse, bu Türkiye’nin ulusal çıkarı için değil, çünkü bu cari açık cari açıkla kalmıyor, karşılığında varlıklarınızı satıyorsunuz, karşılığında bankalarınızın yarısını yabancıya satıyorsunuz, karşılığında bu sattıklarınız yetmiyor, bunların kârı aldığınız dış borçların faizi her sene dışarıya gidiyor ve eğer bir gün Türkiye net dış borç ödeme durumunda kalırsa, o zaman dışarıya giden toplam kaynakların gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı da büyüme oranından daha büyük olursa, o zaman Türkiye fakirleşme sürecine girecektir. Yani cari açık Türkiye’nin geleceğini tüketmektir.

İzinizle ikinci olayı anlatayım. Bir televizyon programını yöneten bir hanımefendi soruyor bir partinin yöneticisine; “*Siz bu*

ulusalcılık ve devletçilik gibi absürd olaylarla artık ilgilenmiyorsunuz, değil mi” diyor. Burada iktisatçının devreye girmesi lazım. Demesi lazım ki, kardeşim, eğer Çin’de bugün sistem devletçi ama Çin de dünyaya açılıyor. Eğer Türkiye’de devletçiliği yahut da devletin fonksiyonlarını doğru anlarsanız böyle absürd falan demezsiniz. Çünkü devletin bu dönemde fonksiyonu piyasanın önünü açmaktır, rekabeti sağlamaktır.

Eğer Türkiye’de devlet biraz işin içine girmiş olsaydı, bankalar vatandaştan yıllık yüzde 9 faizle mevduat toplayıp, gene aynı vatandaşa yüzde 35’le satmazdı. Ben Mecliste 4 sene bununla mücadele ettim ama başaramadım. Yani benim iktisatçı olarak havsalam kabul etmiyor. Bu

spekülatif piyasa değil mi arkadaşlar? Ulusalcılık iktisadi anlamda ülkenin sömürülmesini önlemektir. Verdiğim örnekte olduğu gibi eğer Türkiye, Çin gibi ulusalcı bir politika uygulasaydı, bugün 300 milyar dolar cari açık vermezdi. Türkiye'nin pozisyon açığı 361 milyar dolara çıkmazdı. Bugün bankalarımızın yarısı yabancıya gitmezdi, risk bu kadar olmazdı. Reyting kuruluşlarını suçluyorlar. Efendim, reyting kuruluşları Türkiye'nin kredi notunu arttırmıyor, Türkiye'nin kredi notu yatırım yapılamaz. Her üç reyting kuruluşu yatırım yapılamaz spekülatif. 105 milyar dolar sıcak paranın kol gezdiği bir ülke spekülatif ekonomi olmaz mı? Sen şimdi bırakın tüketiciyi, kredi faizini yüzde 20 tutarsan yüzde 9 mevduatın olduğu bir piyasa kırılğan olmaz mı? Türkiye'ye yabancı yatırım sermayesi gelsin, başımızın üstüne. Ama spekülatif sermaye geliyor, istihdam yaratmayan sermaye geliyor. Yani biz şimdi üretmiyoruz, ithal ediyoruz. Senin hangi reyting kuruluşun bu spekülatif piyasaya yüksek not verecek? Onun için arkadaşlar, bizim

iktisatçı olarak gerçekleri bu topluma anlatmamız lazım. Ulusalcılığa, devlete absürd diyen zihniyetten toplumu kurtarmamız lazım. Hepinize saygılar sunuyorum.

sevil usanmaz - Çok teşekkürler. Şimdi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Başkanı Vahap Adıyaman'ı kürsüye davet ediyorum.

vahap adıyaman - Sayın Dekan Yardımcım, Sayın Bakanım, Sayın Milletvekilim, sayın hocalarım, değerli öğrenciler, değerli konuklar; hepiniz İktisatçı Haftasına hoş geldiniz. Bugün 36. İktisatçı Haftasına başlıyoruz. Biz bu bayrak yarışında elimize aldığımız bayrağı taşıyoruz. Bizden sonra alacakların bizden daha iyi noktalara taşıyacaklarına inancım tamdır.

İktisatçı Haftası hepinizin

bildiği gibi bir platformdur. Bu İktisatçı Haftasında çeşitli konuların başta ekonomi olmak üzere siyaset, uluslararası ilişkiler, bazen kültür, bazen sanat ve her düşüncenin, her kesimin temsilcilerinin bir araya gelerek tartıştığı, değerlendirdiği bir platformdur.

Tabii ki önceliğimiz her zaman iktisattır, iktisat her zaman iktisatçı haftasının temel meselesidir. Bu yıl da ana başlığımızda da gördüğünüz gibi "Yüzyılın Başında Değişimin Krizi" adı altında başta ekonomi olmak üzere demokrasi, siyaset ve adalet konuşacağız.

Adaleti konuşacağız çünkü özellikle 1980'li yıllarda, 1970'li yılların sonuna doğru dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de önemli değişimler yaşandı. Başta ekonomi anlamındaki tercihlerimiz değişti, dış satıma dönük büyümeyi model olarak aldık. Ülkeden kaynağın çıkmasının şu ya da bu modeli yoktur. Eğer ülkeden kaynak çıkıyorsa, dışarıya gidiyorsa, bizler fakirleşiyoruz demektir, çalışanlarımız fakirleşiyor demektir, işçilerimiz fakirleşiyor demektir,

vahap adıyaman

Eğer ülkeden kaynak çıkıyorsa, fakirleşiyoruz demektir, çalışanlarımız fakirleşiyor demektir, işçilerimiz fakirleşiyor demektir, sonra da işverenlerimiz, sanayicilerimiz fakirleşiyor demektir.

vahap adıyaman
Ortadoğu ülkemizin
çinde bulunduğu
bir coğrafya.
Siyasetinden de,
ekonomisinden
de çok fazla
etkileneceğiz

sonra da işverenlerimiz, sanayicilerimiz fakirleşiyor demektir.

Eğer biz bugünün ortalama verileriyle konuşacak olursak 100 milyar dolar ihracat yapıp, 180 milyar dolar ithalat yapıyorsak, bu ülkeden çok kaba bir deyimle 80 milyar dolarlık bir kaynak çıkışı oluyor demektir. Bu faiz adı altında çıkıyordur, mal ve hizmet olarak çıkıyordur, ama ülkeden bir kaynak çıkıyordur. Ülkede kaynak yaratılıyor mu? Bu bir soru işareti.

Cari açık artık çok önemli rakamlara geldi. Belki de bir zaman önce malımızı, mülkümüzü satarak karşıladık bu cari açığı, sıcak para geldi, yüksek maliyetlerle geldi, karşıladık ama yarın satacağımız şey kalmadığı zaman ve bu kadar çok ithal alışkanlığı olursa, bu ülke ne yapacak, bu insanlar ne yapacak diye soru işaretleri var. Tabii burada ilk önce iktisatlılara görev düşüyor. Ama bu konularla ilgili çözüm üreten iktisatçıların maalesef kamuoyunda seslerinin çok çıkarılmadığını görüyorum. İşte tam da burada İktisatçılar Haftasına ihtiyaç var. Eğer televizyonda, basında belli çizgileri savunanların sesleri çok fazla çıkıyorsa, diğer çizgileri savunanların daha gür seslerinin de İktisatçılar Haftasında çıkması lazım.

İktisatçılar Haftası “Sanayinin Neresindeyiz” başlığıyla 1974 yılında başladı. Bugün 36’ncısını gerçekleştiriyoruz. 1974’ten bugüne 2 yıl yapılmamış. 12 Eylül 1980’de bildiğiniz gibi bütün faaliyetler engellendi. Hatta benzer derneklerin, kuruluşların tamamı kapandı. O dönem yöneticilerimiz İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetinin kapatılmasını engellemişler, onlara teşekkür etmemiz lazım. Çünkü dernekler kapatıldıktan sonra yeniden eski güçlerine kavuşmaları o kadar kolay olmaz. İkincisi de 2001 krizinde gerçekleştiremedik, onun dışında aralıksız devam eden bir etkinlik. Biz buna zaman zaman etkinlik diyoruz ama 9. Cumhurbaşkanımız Sayın Süleyman Demirel İktisatçılar Haftasıyla ilgili şöyle bir tanımlama yapıyor: “İktisatçılar Haftası entellektüel ziyafet sofrasıdır” diyor. Sayın Demirel Cumhurbaşkanı olduğu dönemde “Üç Altın Kural” başlıklı bir kitap

yayınladı. Orada şöyle diyor: “Savunmayı ben harp akademilerinde öğrendim, demokrasiyi Taksim toplantılarında öğrendim, ekonomiyi de İktisatçılar Haftasında öğrendim” diyor.

Bu haftanın önemli başlıklarından biri; “Avrupa’nın Değişimi, Birliğin Krizi”. Bu konuda bir-iki cümle söylemek istiyorum. Bizim öğrendiğimiz dönemde Avrupa Birliğine girmek için önce fonlarla ülke ekonomisi geliştirilir, Avrupa Birliğine kabul edilir, sonra da Gümrük Birliği olurdu. Fakat daha sonraki süreçte önce Gümrük Birliğine girildi. Gümrük Birliğine girince ülke ekonomisi zaten zayıf, cılız, o korumaları yapamadık. Korumaları yapamayınca biraz önce söylediğimiz gibi bir ithal alışkanlığı aldı gitti, parayı da ona göre ayarladık, Merkez Bankası da öyle düzenledi ve 80-90 milyar dolarlara varan ithalat, ihracat açığı ortaya çıkmaya başladı.

Şimdi o dönemler Avrupa’nın hakikaten iyi bir ekonomisi vardı, iyi de bir demokrasisi vardı. Biz de diyorduk ki, girelim Avrupa Birliğine, ülkemizin ekonomisi gelişir, siyaseti gelişir, demokrasisi gelişir diyorduk. Fakat gel gör ki, 2008 krizi oldu. Avrupa’nın ne ekonomisi, ne de demokrasisi bizim sandığımız kadar iyiymiş.

İkinci günde “Süreklili Kriz Coğrafyası Ortadoğu” var. Ortadoğu ülkemizin içinde bulunduğu bir coğrafya. Siyasetinden de, ekonomisinden de çok fazla etkileneceğiz. Yine öğleden sonra “Değişen Medyada Değişmeyen Gerçek ve Sansür” konulu oturum gerçekleştirilecek. Üçüncü gün “Değişen Yasalar, Değişmeyen Arayış: Adalet”. Bu da hepimizin sancısı. Ve belki de oturumun bana kalırsa en önemli toplantısı “Değişen Türkiye’de Değişmeyen Zihniyet: Demokrasinin Neresindeyiz”.

Hatırlıyorum, bir İktisatçılar Haftasının başlıklarından biri “Demokrasinin Neresindeyiz” idi. Evet, Cumhuriyetimiz 1923’te kurulduktan bugüne demokrasimizde inişli çıkışlı çok konjonktürel dalgalanmalar oldu, hepimiz bunu yaşadık. Buradaki gençler tabii öğrenci arkadaşlarımız yaşamadı. Ama biz yaşlardakiler birçok şeyi, 1960’ı yaşadık, 1970’i yaşadık, 1980’i yaşadık, ama 1980’den bugüne geldik.

1980'den bugüne 30 yıllık bir süreçte o 1960-1970 arasındaki demokrasinin ne kadarını bugün hayata geçiriyoruz, demokrasimiz ne kadar gelişti, demokratik anlayışımız ne noktada, bunu da derinlemesine tartışacağız diye düşünüyorum. Hepinize saygılar, sevgiler sunuyorum.

sevil usanmaz - Sayın Adıyaman'a çok teşekkür ediyoruz. Değerli davetliler, Sayın Cumhurbaşkanı aramızda olmadı, kendisinin mesajını okumak istiyorum.

"Sayın Vahap Adıyaman, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Başkanı,

36. İktisatçılar Haftası açılış toplantısına davetiniz için teşekkür ederim. Hafta kapsamında düzenlenen sempozyumun sonuçlarıyla her zaman olduğu gibi ses getireceğine, çevremizde ve dünyada yaşanan gelişmeler ışığında ülkemizin siyasi, iktisadi, demokratik, hukuki, kültürel ve beşeri alanlarında en ileri seviyeye ulaşması için sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına imkan vereceğine inanıyorum. Köklü bir geçmişi, geleneği ve tecrübeyi temsil eden İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi hep dile getirildiği gibi iktisadın beşiği olmuştur. Mezunu olmaktan gurur duyduğum İktisat Fakültesi yetiştirdiği nitelikli kadrolar ve bilimsel çalışmalarıyla Türkiye'nin gelişmesinde, Türk ekonomisinin güçlenmesinde şüphesiz büyük pay sahibidir. Fakültenin misyonu çerçevesinde güzel faaliyetler düzenleyen İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti de Türkiye'nin geleceğine ilişkin somut fikirlerin ve önerilerin ortaya konulduğu bir platform haline getirdiği İktisatçılar Haftasıyla takdirle karşılanan hizmetlerde bulunmaktadır. Bu vesileyle İktisatçılar Haftasının düzenlenmesinde emeği olanları tebrik ediyor, seçkin katılımcılara başarılar diliyorum.

Selam ve sevgilerimi sunuyorum.

Abdullah Gül

Cumhurbaşkanı

Sayın konuklar, bildiğiniz gibi İktisatçılar Haftasının bir özelliği de her bir gününü değerli bir hocamıza armağan etmemizdir. Bu yıl birinci günü Sayın Hocamız Prof. Dr. Mustafa Aydın Aysan'a armağan ettik.

Şimdi sayın hocamızı ve kendisine pla-

ketini vermek üzere İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Başkanı Sezai Onaral'ı kürsüye davet ediyorum.

mustafa aydın aysan - Efendim, hepinizi saygıyla selamlıyorum. İçinizde çok yakın dostlarım, birlikte çalıştığım insanlar, büyüklerim, hocalarım var. Çok kısaca bazı şeyler söylemek istiyorum, çünkü gördüğünüz gibi çok duyguluyum. Bugün yuvaya dönen insanların mutluluğunu yaşıyorum.

İktisat Fakültesi'yle ilişkim 1952 yılında öğrenciliğimle başlar. Liseden mezun olduktan sonra İktisat Fakültesine başvurmadım, sınavına da girmedim. O zaman her fakülte kendi sınavını yapardı. Bir gün burada yurtta kalıyoruz sınavlara girmek için. Girdiğim öteki sınavların hepsini de kaybettim. Teknik üniversite sınavına girdim, kazanamadım, kimya mühendisliği fakültesinin sınavına girdim, kazanamadım. O sırada üzüntüyle duruyoruz, ne yapacağımıza karar vermeye çalışıyoruz arkadaşlarla. İrfanlı Barajı da inşa halinde o zaman, oraya tercüman olarak gitmeyi düşünüyorum, arada çalışalım, sonra tekrar gelelim diye. O sırada rahmetli babamdan bir mektup aldım. Çok duygusal ince bir mektup. Bana diyor ki özetle: *"Ben senin yüksek tahsil yapman için işimi bıraktım, gücümü bıraktım, seni kolejlerde okuttum, şimdi bir yüksek tahsil diploması almanı istiyorum, onun için ya İktisat Fakültesi'ne ya da Sultanahmet'teki Ticaret Akademisi'ne gireceksin, çünkü Ticaret Odası ancak o şartla sana ayda 100 lira burs verdi"*. Aldım bunu, tabii çok canım sıkıldı. Çok saygı duyduğum, çok sevdiğim ve benim için hayatını değiştirmiş bir adam, babam benden bir şey istiyor ve çaresizim. Dosyamı aldım, üniversitelere başvurdum, İktisat Fakültesi kalemime geldim. Şinasi Sunat, nur içinde yatsın, o karşıladı. *"Ne istiyorsun"* dedi. *"Bu fakülteye girmek istiyorum"* dedim. Bir kahkaha attı *"Kayıtlar kapanalı bir hafta oldu, sen neredesin"* dedi. Hikâyemi anlattım ona, güldü, yine *"olmaz"* dedi. Tam o sırada kalem tarafında dekanlığa açılan kapı açıldı, iyi giyimli gümüş saçlı bir insan çıktı. Hayret ettim, ben korku-

mustafa aydın aysan

Kapitalist ekonomi politikası gerçekten iflas etmiştir.

gülten kazgan
1873 krizi dünyayı
değiştirme yolunda
dönüşümlere
yol açan bir
büyük savaşın
hazırlayıcısı olmuş

yorum tabii, yaşıam da çok genç. “*Ne istiyor bu arkadaş*” dedi Şinasi Beye, “*bu fakülteye girmek istiyor*” dedi. “*Bilmiyor mu, imtihanlarımız bitti*” dedi. Sonradan Şükrü Baban olduğunu öğrendim. ‘*Gel bakayım*’ dedi bana, içeri çağırıldı. Hikayeyi sordu, anlattım. “*Mahsuru yoksa babanın mektubunu okuyabilir miyim*” dedi. “*Efendim, el yazısıyla, isterseniz ben okuyayım, siz dinleyin*” dedim, “*Hayır, ben okumak istiyorum*” dedi. O zaman babam mektubu sabit kalemle yazmış, verdim. Okudu, “*baban Latin harflerini Fransızca’dan okumuş herhalde*” dedi. Babam da Sultani mezunu, o da Sultani mezunu. İşte oradan bir sohbet açıldı. “*Çok istiyor musun bu fakülteye girmeyi*” dedi. “*Çok istiyorum*” dedim. Bastı düğmeye, Şinasi Beyi çağırıldı, “*arkadaşın kaydını fakülteye yap*” dedi.

Bu anının bir özelliği var, onun için huzurunuzu işgal ettim: Fakülte dekanı öğrenci alabiliyordu. Şimdi o yetkisi yok. Ben kaydı yaptırdım çıktım. İktisat Fakültesinde okuruz, ondan sonra eğer beğenmezsek başka yere gideriz gibi görüşlerle.

Bizim iktisat dersimize Şükrü Baban geldi. İlk derste hem ona hem ekonomi konusuna hayran oldum. O tarihten bugüne kadar dünyada ne oluyorsa hepsinin tabanı ekonomi politikasıdır diye düşünmüşümdür.

Bugün de dünya bir ekonomi politikası bunalımı yaşamaktadır. Bunalım ekonomisi değil, politika bunalımı yaşamaktadır. Çünkü daha önce bunu iki-üç kere yazdım, huzurunuzda tekrar ediyorum. 1989’da sosyalist ekonomi politikası battı. Göstergesi Sovyet Rusya’nın dağılmasıdır, sebebi ekonomiktir benim inancıma göre. Çünkü uygulanan ekonomi politikası merkezidir. Taşranın hiçbir ihtiyacını düşünmeyen, pazarın gereklerini düşünmeyen bence insan haysiyetine aykırı bir politikaydı ve iflas etti.

2008 krizi ve ondan önceki krizler kapitalist ekonomi politikasının ipliğini pazara çıkardı. Sadece pazara dayalı bir ekonomi yaşamıyor. Bunu yalnız ben söylemiyorum, ABD’deki iyi düşünen iktisatçılar söylüyor. Kapitalizm bir bunalım yaşamaktadır. Kapitalist ekonomi politikası gerçekten iflas

etmiştir. Şimdi demek ki bir üçüncü yola ihtiyaç var, terim benim değildir. Üçüncü yola ihtiyaç var ve üçüncü yolun uygulanmasına ihtiyaç var, uygulamada başarısına ihtiyaç var.

Mutluluk ve gururla söylüyorum ki, biz 1930’larda bunu dünyaya ispat etmişiz. Ben 1970’lerde Atatürk’ün 100’üncü doğum yıldönümünde yayınlamak üzere “*Atatürk’ün Ekonomi Politikası*” diye bir kitap yazdım. O tarihte yaptığım incelemelere göre 35 ülke lideri uygulamak istemiş -bu bilgi yok kitapta tabii, kitap yayınlandıktan sonra ortaya çıktı- ama sadece bizde başarılı olmuş, bir de ABD’de.

Çok iyi incelenmesi lazım gelen bir ekonomik politika paketidir. Çünkü bütün dünya neden krizden krize koşuyor bunu zaman içinde inceledim tabii. Bunun bir numaralı nedeni siyasetçilerin bütün ülkeler dahil, benim inceleyebildiğim ülkeler dahil para basıp borçlanıp, yatırım yapmaktan başka hiçbir şey yapmamışlar. Yani bu değirmenin suyu hangi kanaldan gelecek, nasıl gelecek, yatırım nakdi nasıl sağlanacak bunu kimse düşünmemiş bizden başka. Özel sektör ve devlet işletmeleri birlikte çalışarak kendi içinde kendi imkanlarıyla finanse edilen hiç enflasyonsuz bir ekonomi politikası uygulamışız.

Fakültemden ne bekliyorum? Fakültemden bunun araştırılmasını bekliyorum. Bu benim yaptığım araştırma kişiseldir, çok yaygınlaşmamıştır ama benim fakültem bugün dünyaya bizim ekonomimizi yeniden yaratan bu karma üçüncü yolun ne olduğunu, nasıl uygulanacağını ve uygulama başarısının ne olacağını göstermelidir. Hepinize saygılar sunuyorum.

sevil usanmaz - Çok teşekkürler. İlk günün sabah oturumu: “*Değişen Dünyanın Değişmeyen Gerçeği: Ekonomik Kriz*”. Bu konuda sunuş konuşması yapacak olan Sevgili Hocamız Prof. Dr. Gülten Kazgan’ı kürsüye davet ediyorum.

gülten kazgan - Sayın dinleyiciler, hepinize hoş geldiniz diyorum. Beni bu toplantıya davet eden Mezunlar Cemiyetine teşekkürlerimi sunuyorum.

Bana verilen konu 2008 kriziyle bağlantılı bir sunuş konuşması. Bundan 3 yıl önce

yine Mezunlar Cemiyetinin bu toplantısına beni davet ettiklerinde 2008 krizinin nedenleri, kaynakları gibi konuları uzun boylu anlatmıştım. Dolayısıyla bugün o konuya girmeyeceğim ama sizi 2008 krizinin krizler silsilesi içindeki yeri nedir, o görünüme göre bu kriz nereye gidebilir, öyle bir hem geçmişi irdeleme hem ona dayalı olarak geleceği öngörme biçiminde bir sunuş yapmak istiyorum.

Ekonomik krizlere baktığımızda bunların iki farklı türü olduğu görülüyor. Bu krizlerin bir kısmı çok uzun dönemli dalgalanmalar gösteren krizler, diğeri bildiğimiz klasik *Juglar dalgaları* diye bilinen ve 10 yılda bir yenilediği için de çok önemli yan etkiler yaratmayan türde krizler.

Uzun vadeli, benim tespit ettiğim 40-60 yıl vadeyle tekrarlanan krizlerde şöyle bir dünya haritası ortaya çıkıyor: Son 150 yıldır bu tür uzun dalga krizleri 1873 krizi, 1929 krizi, 1970 krizi ve 2008 krizi. Bu 4 krizin ortak yanı uzun dönem dalgaları olmaları ve aynı zamanda büyük dünya olaylarıyla iç içe geçmeleri. Bu büyük dünya olayları dediğim olayların içinde büyük savaşlar var, çok önemli teknolojik buluşlar ve bunların uygulanmaları var ve bunların getirdiği küresel, sosyal, ekonomik büyük değişimler var. Ayrıca sömürgeleştirme, sömürgelerin dağılması da bu arada

ortaya çıkmış önemli olaylar arasında yer alıyor.

1873 krizine yakından baktığınızda, kapitalizmin finansallaşması evresinin bir ürünü olarak gözüküyor; aynı zamanda bu finansallaşma da yetmeyince sömürgeleştirme ve sonunda Birinci Dünya Savaşı var. Bu savaş, aynı zamanda, ABD'nin katıldığı Avrupa içi bir hesaplaşma. Dolayısıyla da 1873 krizi dünyayı değiştirme yolunda dönüşümlere yol açan bir büyük savaşın hazırlayıcısı da olmuş. Bu büyük savaşta aynı zamanda, dünyanın kapitalist kesiminin uyguladığı altın para sistemi çökmüş, büyük devlet konumunda olan devletler yer değiştirmişti; özellikle savaş öncesi, 1873 krizi sonrası, Avrupa devletlerinin Afrika'daki sömürgeleştirme süreci Avrupa devletlerinin başlıca uğraşı olmuş ve boğazlaşma alanı haline gelmişti. Afrika sahilleri tabii Portekizliler ve İspanyollar tarafından daha önce sömürgeleştirilmişti ama orta bölümü sömürgeleştirilememişti, çünkü tanınmıyordu. Aynı zamanda keşifler de tanınmasını yakından sağladı ve Afrika'nın sömürgeleşmesi 1873 krizinin aşılması yolunda izlenen politikaların bir ürünü oldu. Bu sürecin sonunda Birinci Dünya Savaşı patladı. Birinci Dünya Savaşı, bildiğiniz gibi, büyük imparatorlukların dağılımını

gülten kazgan

2. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar, ABD henüz 1929 krizini atlatabilemişti. Ancak savaş harcamaları ile ABD'de 1929 krizi bitti

gülten kazgan
Krizler kapitalizmin
büyüme sürecinin
bir evresi olarak
ortaya çıkarlar

getirdi. Avusturya Macaristan İmparatorluğu dağıldı, Osmanlı İmparatorluğu dağıldı, ayrıca 1917'de Sovyet İhtilali oldu, dolayısıyla yepyeni bir rejim dünya sahnesine çıktı. Yani krizi izleyen olaylar dizisi büyük dünya olaylarının yaşandığı bir süreci ortaya çıkardı.

Birinci Dünya Savaşının bitimiyle ve dünya alanındaki dönüşümlerle birlikte bir diğer önemli olay oldu ki, o da İkinci Dünya Savaşının hazırlanmasındaki etkenlerden biri olarak görülüyor; 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yürürlüğe giren altın para sistemi çöktü. Savaşın etkileri aynı zamanda dağılan para sistemi ile birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş içinde büyüttüğü üretim kapasitesini savaş sonunda tam kullanamaz durumda bıraktı. Çünkü savaşın gerçekleştirilmesi yolunda yaptığı katkılar savaş bitince gereksiz kaldı. Bunun üzerine, sermaye kâr etmekte yetersiz kalınca ABD'de finansallaşma ortaya çıktı. Toprak spekülasyonunu, inşaat spekülasyonu izledi. Sonunda borsada yoğunlaşan spekülasyon başladı. Borsa çökünce bu kez 1929 krizi ortaya çıktı. 1929 krizi ABD'deki borsa çöküşü, artı geri getirilemeyen altın para sistemi dolayısıyla Avrupa'da büyük kargaşa olayları başladı. Çünkü yerleşik bir para sistemi olmayınca dış ticaret rahat yürüyemiyordu. Avusturya'daki büyük bir bankanın çöküşü ile baş-

layan kriz, bu kez Avrupa'ya geçiyordu. Bütün bu olaylar üst üste geldiğinde 1929 krizi, ondan sonra bildiğiniz Avrupa'daki politik olaylar ortaya çıktı ve 1929 krizi, bugüne kadar kapitalizmin en büyük krizi patlıyordu. Biliyorsunuz, daima tekrarlanır, "1929 krizi kapitalizmin en büyük krizi diye" ama bana sorarsanız kapitalizmin en büyük krizi 1970'li yıllarda başladı ve çok uzun sürdü. Kısacası, 1873 krizi 10 yılda bir tekrarlanan "basit" bir kriz olarak kalmadı; sanki kapitalizmin ipini çekti ve Batı'yı patlattı.

Ama tam patlama, 2. Dünya Savaşı ile geldi. Bu savaş başlayıncaya kadar, ABD henüz 1929 krizini atlatamamıştı. Ancak savaş harcamaları ile ABD'de 1929 krizi bitti. Görüyorsunuz, savaşlarla büyük krizler nasıl iç içe geçiyorlar. İkinci Dünya Savaşı herhalde dünya tarihinin bugüne kadar gördüğü en şiddetli, vahşi, yüksek insan sayısına mal olan ama aynı zamanda büyük teknolojik dönüşümleri getiren bir savaş oldu. Ondandır dünya devletleri katında, "büyük" sayılanlar yer değiştirmeye başladı. Büyük Britanya İmparatorluğu gitti, yerine ABD geldi. Aynı zamanda çift kutuplu dünyayı hazırlamak üzere Birinci Dünya Savaşı'ndaki devrimde ortaya çıkan Sovyetler Birliği bir blok kurarak çift kutuplu dünyayı yarattı.

Görüyorsunuz nasıl bir kriz, savaş, on-

dan sonra değişen dünya, yer değiştiren güçler olarak olaylar ortaya çıkıyor. 'Niçin geçmişi anlatıyor' diye sormayın, çünkü bunları anlatmamın nedeni 2008 krizi de bu kadar büyük kriz olduğu için, onun geleceğinde de bu kadar büyük değişimler beklenmelidir savındayım. Bu itibarla kendime desteği geçmişten alıyorum. Bu anlattığım olaylar dizisi, büyük krizlerin "sadece bir kriz" olarak kalmayıp, küresel çapta patlayıcı etkiler yarattığını ortaya koyuyor. Matematik ile ifade edersek "basit kriz" doğrusal etkileri yaratıp, Keynesçi önlemler ile atlatılıyor; "girift kriz" "üssel etkiler" yaratıp, patlayıcı etkilere yol açıyor; şu kadar ki, tabanında hazır bir siyasal ortam bulunsun.

Savaştan sonra yaşanan en büyük kriz bence 1970'te başlayan krizdir. Bildiğiniz gibi krizlerin esas nedeni en basit ifadeyle, reel kesimde sermayenin getirisi reel faiz haddinin altına düştüğü zaman yatırımlar durur. Krizler kapitalizmin büyüme sürecinin bir evresi olarak ortaya çıkarlar. Bu evre işte sermayenin reel kesimdeki getirinin aşağı iniş sürecinde reel faiz haddinin altına inmesi ile yatırımların durması, krize girmedi. Bunun bir sonraki aşaması sermayenin finans yoluyla, spekülatif işlemler yoluyla para kazanmasıdır. Bu finansallaşma süreci sermayeye bir süre getiri sağlar. Toprak spekülasyonu, inşaat spekülasyonu, borsa spekülasyonu birbirini izler. Spekülatif faaliyetler reel yatırımları doğurmasa da, reel sermaye kârlılığını ikame eder; böylece spekülasyona dayalı bir finansal dönem yaşar kapitalizm.

1873 krizinde de bu evre görülür. Ancak 1929 krizinde Avrupa'da finansallaşma olmadı, çünkü öyle bir para sistemi çöküşü olmuştu ki, bu sistem çöküşleri üzerine finansallaşmaya gidemedi kapitalizm. Onun yerine savaşa gitti Batı dünyası. Finansallaşma İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970 kriziyle adım adım ortaya çıktı. Bakınız, bunu belirtmek istiyorum, yalnız zamanım biraz azaldı.

1971'de ABD o tarihe kadar Bretton Woods Anlaşmasıyla altına bağlı olan doları altın pariteden ayırdı. Böylece dolar kâğıt para olarak dünya parasına dönüştü. Bu-

nun getirdiği büyük yararı düşünabiliyor musunuz, ABD kâğıt para basıp karşılığında tahvil çıkarıp, dünyaya salıp, o kâğıt dolarlarla istediğini satın alıyor. Dünya tarihinde bildiğim kadar, başka böyle bir örnek yok. Bu olanağı ne Roma İmparatorluğu kullanabildi, ne Büyük Britanya İmparatorluğu.

Bretton Woods sisteminin sonunu getiren Vietnam savaşının yaklaşık on yıl sürmesi, zaten ABD'de 1960'ların ikinci yarısı ile "sermayenin kâr sıkışmasına" işaret veriyordu. 1971'de yaşanan bu olaydan sonra kapitalizmin, daha doğrusu İngiltere ile ABD'nin içine girdiği kârlılık darboğazu belirginleştirdi.

Kârlılık darboğazını kafadan atmıyorum. Bütün o tarihlere ilişkin yapılan araştırmalara bakarsanız, 1970'in başından itibaren bu iki ülkede, aynı zamanda Batı Avrupa'da da -iki ülkeden kastım İngiltere ve ABD- sermayenin kâr haddinde düşüş olduğu görülür.

Kâr sıkışması üzerine finansallaşma arayışı ortaya çıktı. Finansallaşma arayışında o kadar çok yol denendi ki, petrol krizindeki petro dolarların yeniden dolaşımına sokulmasından başlayın, FED'in faiz haddini 1970'lerin sonunda yüzde 25'e çıkarmasına varın, böylece bütün gelişmekte olan dünyanın çöküp IMF ve Dünya Bankası'nın kapısına gitmelerini düşünün... Bu iki dünya kurumunun da ABD ve İngiltere'nin ilan ettiği küreselleşme kurallarını 1980 başında kabul etmesini buna ekleyin. Böylece bu iki ülke kendileri finansallaşma yolunda dünya pazarlarına açılırken, aynı zamanda bu dış dünyanın kendilerine tam açılmasını hazırlayan baskıları da getirdiler, IMF ve Dünya Bankası programlarıyla.

Böylece 1980 sonrasında finansallaşma yoluyla ABD ve İngiltere adım adım kendi krizlerini aştılar. Dikkat edin, 1980'li yıllar bizim gibi ülkelerin büyük kriz yılları, peş peşe yaşanan kriz yılları olduğu halde bu ikili krizlerini atlattıkları yolunu açtılar; yani dünyada ikili bir kriz yapısı çıktı ortaya, biri çıkarken öbürü battı. 1980'li yılların sonunda bu finansallaşma süreci tamamlandı. Öyle ki bizim gibi ülkeler -yani 22

gölten kazgan

1970'ten sonra ABD kendi gelişmesini sağlayacak yöntemlerle dünyayı kendine göre yeni biçimde kurabildi ya da o yolla krizini atlattı, ama 2008 krizinde o yol artık açık değildi

gülten kazgan
Batı kapitalizmi
piyasa ekonomisi,
finansallaşma,
küreselleşme
derken artık batışa
geçen bir güneş
gibi

adet ülkedir bu yükselen pazar ülkeleri denilen- artık bu finansallaşma sürecinde rol alıyorlardı. Rahatça sıcak paraların girip çıktığı, borsalarda oyunlar kurduğu, istediği gibi kâr sağladığı bir ortam yaratıldı böylece.

İşte bu süreç sonunda ABD krizinden çıktı 1990'lı yıllarda, o da büyük elektronik devrim sayesinde kurulan şirketlerin borsaya gelmesi, "dotcom boom" denilen bir sürecin yaşanması ve onun sonucunda Amerikan borsasının yükselmesi sayesinde. Ne var ki, Amerikan borsası yükselirken dünyadan para ABD'ye yönelince, bu kez bizim gibi ülkeler peş peşe krizlere girmeye başladılar. Hatırlayın, Türkiye 1991'de krize girdi, 1994'te krize girdi, 1999'da krize girdi. Latin Amerika daha beter döküldü, Uzakdoğu 1997-1999 arası çok şiddetli bir kriz yaşadı. Yani ABD yükselirken bizim gibi ülkeler teker teker devrildiler.

1990'ların sonunda biliyorsunuz ABD'de borsa çöktü ve ABD tekrar bir krize girdi; 2000-2001 krizi. Bunu Afganistan ve Irak Savaşı izledi. Bunlar, siyasal yalanlar uydurarak açılan savaşlardı. İşte 2008 krizi 2000-2001 sonrası tekrar gelen finansallaşmanın ürünü oldu.

O dönemde Amerikan finans kesimi bütün finans oyunlarını devreye sokarak inanılmaz bir likidite genişlemesi yarattı. Dünyanın toplam GSYİH'ı 55 trilyon dolar iken, ABD 600 trilyon dolarlık likidite yaratmıştı. Bu likidite genişlemesi dünya tarihinde görülmeyen bir olay ortaya çıkardı, 2001 sonrasında dünyada hiçbir kriz yaşanmadı. Hiçbir kriz yaşanmadığı gibi bütün dünya ortalama yüzde 5-5,5 arası bir hızla 6-7 yıl yaşadı.

Bu da dünya tarihinde ilk küresel finansal genişlemenin yarattığı olay. Ancak finans kesimi spekülâtif bir kesim olduğu için mutlaka bir saatte çöküyor. ABD'de nitekim finans kesimi çöktü ve 2008 krizi geldi. Şimdi görünüşe göre 2008 krizi 1970'den itibaren devam eden aşırı finansallaşmanın getirdiği bir finansal kriz ve Batı dünyasında şiddetli olarak yaşanıyor.

Gerçekte bu krizin çarpıcı tarafı o; bu krizi

Asya çok az etkilenecek yaşadı. Çin, Hindistan hiç etkilenmediler, sadece büyüme hızlarında 1-2 puan düşme oldu. Diğer Asya kaplanlarıysa hiç etkilenmediler, gerekli önlemleri almışlardı. Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri ise çok kısa süreli etkilendiler.

Böylece dünya bir garip iki parçaya ayrıldı. Bir yanda Batı dünyası, ABD ve AB çöküyor yaşadığı krizin yükü altında, öbür tarafta 'gelişmekte olan ülkeler' denilen takım -daha doğrusu 'yükselen pazar' denilen ülkeler- bu krizden etkilenmiyor ya da çok az etkilenip atlatıyorlar. Bu kez dünya galiba ilk defa böyle bir krizden tersine etkilendi, kriz Batı'nın krizi oldu. Ancak, Arap Baharı başladı, sonra Arap Sonbaharına dönüştü. 1970'ten sonra ABD kendi gelişmesini sağlayacak yöntemlerle dünyayı kendine göre yeni biçimde kurabildi ya da o yolla krizini atlattı, ama sonunda gelip takıldığı 2008 krizinde o yol artık açık değildi. Dolayısıyla kendisi krizini kolay kolay atlatamıyor. Üstelik, Avrupa Birliği Euro alanı krizi, Avrupa'nın bütününe ve Türkiye gibi çevresini de tehdit ediyor.

ABD'nin kamu borcu 2 yıl sonra 15 trilyon dolar olacak, 15 trilyon dolar da ABD'nin hâlâ sahip olduğu gayrisafi yurtiçi hasılası. İtalya bugün gayrisafi yurtiçi hasılasına eşit kamu borcu var diye kritik bir ülke olarak gösteriliyor, ama birkaç yıl içinde ABD de o noktaya gelecek, yani krizin kritik boyutu bu.

İkinci kritik boyutu Avrupa Birliği özellikle Euro alanı ve Avrupa bankalarında bulunan çürük tahviller. Bu çürük tahvillerin bir kısmı eski çürük Amerikan tahvilleri, büyük bir kısmı Avrupa'nın kendi para birliğinden yansıyan Güney Avrupa ülkelerine ait tahviller. Dolayısıyla bir borsa çökmesinden ziyade Avrupa'daki banka sisteminin sarsılmış olması bu finansal krizde. Yunanistan başta, İspanya, İtalya ve Portekiz sırada. İrlanda aldığı önlemler ve dış destekle kendisini kurtarmaya çalışıyor. Bakınız 2008 krizinin bir yan ürünü AB'nin Euro alanının çözülmesi, bütün üyelerin duraklaması, Arap Sonbaharı ve Libya'nın batırılması, İsrail-İran Savaşı hazırlıkları.

Ayrıca, 2008 krizi dolayısıyla bakınız, dün-

ya dengelerinde nasıl bir değişme ortaya çıktı? Daha önce büyük güçler arasında el değiştiren güç değişmesi, şimdi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra az gelişmiş ülke diye hakir görülen, 1990'ların başında Samuel Huntington'un "The West and the Rest" diye küçük görerek konu ettiği çevre denen, gelişmekte olan dünya 2008 kriziyle farklı bir noktada kendisini ortaya koydu. Geçmişin az gelişmiş ülkeleri olan bu takım 2008 krizinde etkilenmeden, gelir kaybına uğramadan sağlam durdular, finansal kriz yaşamadılar ve böylece dünyanın dengelerindeki değişme açıkça ortaya çıktı. Ama en çarpıcı tarafı dünyanın geçmişte en yoksul ülkesi olarak bilinen Hindistan ile Çin'in durumu. Çin geçen yıl gayrisafi yurtiçi hasıla büyüklüğü olarak Japonya'yı da geçti. ABD'yi izleyerek dünyanın ikinci büyük ülkesi olarak gündeme oturdu. Hindistan'ın tabii o boyutu yok ama Çin müthiş bir olay.

Mao'nun Çin'i başlangıçta dünyanın tabanındayken bakınız, 1970'lerden bu yana 40 yıllık bir süreçte nereden nereye geldi ve dünya dengelerinin değişmesine önemli bir örnek oldu. Çünkü Çin boyutları itibarıyla de çok ağırlığı olan bir ülke. 19. yüzyıl sonunda Sun Yat Sen daha sahneye yeni çıkarken İngilizler, Fransızlar Çin İmparatorluğu'nu harap etmek için, sömürgeleştirmek için uğraşmaktaydılar. Bakınız bugün Çin hangi noktaya geldi. Bizi de düşünürseniz aynı 1873 krizi Osmanlı'nın Düyun-u Umumiye darboğazına sokulmasını hazırlayan krizdir. Osmanlı yarı sömürge durumuna girdi, ama bugün Türkiye o 22 yükselen ülke arasında kendisini krizden de korudu, dünyada da bir yere sahip oldu. Bu itibarla 2008 krizi dünya dengelerinde geçmişe oranla çok farklı bir denge kayması yaratıyor. En çarpıcı yönü bu. Geçmişte büyük devletlerin arasında yürüyen el değiştirme olayı, bugün büyük devletler güç kaybederken, geçmişin az gelişmiş ülke diye hor görülen ve "West and the Rest" diye küçümsenen ülke takımı bugün dünyanın yükselen ülkeleri ve güç dengesi onlar yanına doğru değişme yolunda. Bu itibarla 2008 krizinin çok önemli bir sonucu bu oldu. Batı ka-

pitalizmi tam serbest piyasa ekonomisi, finansallaşma, küreselleşme derken artık batıya geçen bir güneş gibi. Onun yerine Asya'da, Latin Amerika'da yükselişe geçen yeni güneşler var. Bu yarışta hedefe en yakın olan Çin. 20-25 yılda, yeni bir Çin güneşi herhalde doğmuş olacak.

Krizin ikinci önemli sonucu dünya paraları arasında ortaya çıkan değişme. ABD 1971'de doları altın paritesinden ayırdıktan sonra uzun yıllar dolar dünyanın tek egemen parası kaldı ama 1970'te bildiğiniz gibi Avrupa Para Birliği'nin kurulması için üyelerin yola çıktığı tarih oldu. Bu iki olay üst üste bindiler. Avrupa 2000 yılına gelindiğinde Euro'yu nakit bir dünya parası olarak dünya piyasasına çıkardı. Böylece, dünya piyasasına ikinci bir anapara çıkmış oldu.

Rezervlere bakarsanız, dünya rezervlerinin yüzde 20'si yaklaşık Euro'dur, yüzde 60-62 arasındaki kısmı da dolardır, diğer kısmı diğer paralardır, İsviçre Frangı, İngiliz Sterlini gibi. Fakat şimdi yeni paralar devreye girmeye başladı. Bunların içinde artık Çin Yuan'ı da var. Çin Yuan'ı dünyanın üçüncü parası olma yolunda ortaya çıktı. Yuan henüz konvertibl bir para değil ama ticari ilişkilerde geçerli paradır. Latin Amerika Çin ile alışverişini Yuan üzerinden yapar, Afrika'da Yuan geçerli paradır, çünkü Çin'in büyük yatırımları vardır. Bu itibarla Çin diğer gelişmekte olan ülke takımıyla birlikte sadece gayrisafi yurtiçi hasılasıyla değil, parasıyla da bir güç kaymasının belirtisi oldu. Bu itibarla böyle bir parasal güç kayması olayı da ortaya çıktı diğer tamamlayıcı olaylar yanında.

Büyük krizlerin yarattığı savaflara gelince, bunlar da gündemde krizlerle birlikte. Bakarsanız, 2000 yılından itibaren zaten savaşlar sürdü. Afgan Savaşı, Irak Savaşı, Afganistan'la hâlâ savaş sürüyor. Irak'ta barış gelmediği gibi aynı zamanda Ortadoğu'ya bakarsanız Arap baharı diye geldi, Arap sonbaharına dönüştü. Şimdi bilmiyorum Mısır'da Müslüman Kardeşler ile Arap kışı olacak herhalde. Böyle bir süreç yaşanıyor Ortadoğu'da. Halen büyük bir savaş olmasa da, büyük devletler arası savaşa dönüşebilecek bir savaş

gölten kazgan

Bugün yaşadığımız kriz, geçmişte yaşanan büyük krizlerden biridir. Onların getirdiği sonuçları da hemen hemen aynen getirmektedir

ortamı var.

Ortadoğu'da, ayrıca yeni bir durum ortaya çıktı. Suriye, İran, Rusya üçlüsü -Çin'i de eklerseniz dörtlüsü- arasında öyle bir bütünleşme ortaya çıktı ki, İsrail bir yanda, ABD ile Türkiye bir yanda, Avrupa ile birlikte; bu iki grup arasında bir savaş sanki her an patlayabilir gibi. Türkiye de bu arada kim vurduya gidebilir. Maalesef kalkan da biliyorsunuz bizim Malatya'nın sırtında hançer gibi duruyor.

Kısacası, bugün yaşadığımız 2008 tarihli kriz, geçmişte yaşanan büyük krizlerden biridir. Onların getirdiği sonuçları da hemen hemen aynen getirmektedir. En büyük kriz ise benim savıma göre 1929 krizi değildir, ABD ve İngiltere'nin 1970'lerde yaşadığı krizdir. Bugün ise 2008 krizi kısmen onun kısmen de 'dotcom boom'un bitmesinin ürünü olarak yaşanan olaylar dizisinin içinde ortaya çıkmıştır. Teşekkür ederim.

sevil usanmaz - Çok teşekkürler. Şimdi oturumu yönetmek üzere Prof. Dr. Toker Dereli'yi davet ediyorum.

toker dereli - Evet, ben şimdi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetini tekrar kutluyor ve bizleri buraya davet ettiği için teşekkür ediyorum. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetininin 36 yıldır bu işi çok başarılı bir şekilde yapması hem önceki yönetimlerin hem şimdiki yönetimin gerçek başarısıdır. İFMC'nin bu platformlarında dikkati çeken özellik, her çeşit ideolojik ve siyasi görüşe yer verebilen dengeleri gözeten bir yelpaze kuruluyor olmasıdır. Bunun da bir başarı olduğunu düşünüyorum.

Bizler öğrenciyken iktisat derslerimizde en azından 1970'li yıllara kadar iktisadi kriz diye bir kavram geçmezdi. Daha çok reel ekonomiye dayalı düşüşler, iktisadi faaliyet daralmaları, durgunluklar söz konusu idi. Daha sonra Gülten Hocanın vurguladığı gelişmeleri dikkate alırsak finansal ekonominin reel ekonominin önüne geçmesine veya ona yol vermeye çalışmasına dayalı yeni bir değişim finansal kriz sözcüğünü gündeme getirdi.

Bugünkü programın başlığıyla ilgili olarak, sosyal değişim dahil tüm değişim biçimleri daha geniş bir şemsiye olarak hareket

noktası olacak ve dolayısıyla ekonomik kriz ve onun getirdiği değişimler ona bağlı bir sonuç şeklinde ele alınacak, diye düşündüm. Gerçekten ekonomik krizler birçok değişimler yaratıyor, o değişimlere tepki olarak yeni politikalar geliştiriliyor.

2000'li yıllarda değişim sözcüğünü çok işittik. Örneğin, bizim uluslararası derneğin Tokyo'daki 2000 Kongresinde ana tema buydu: "Endüstri İlişkilerinde Değişim". Gerçekten birçok şey Türkiye'de hızla değişiyor, değişimin hızı arttı. Artık inovasyondan bahsediyoruz, çok çeşitli ölçeklerden, ekonomik politikalarından bahsediyoruz. Bu girişten sonra ben hemen Sumru Hanıma söz hakkını veriyorum.

sumru altuğ - Beni tekrar davet ettiği için İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne çok teşekkür ederim.

"*Küresel Krizin Neresindeyiz*" diye bir sunum hazırlamıştım. Fakat üniversiteye girerken çevremden fazlasıyla etkilendim. Buraya gelirken Çağaloğlu'ndan ve Beyazıt'a girişte eski Osmanlı geçmişimizi, eski devlet geçmişimizi tekrar gördüm. Hatta İstanbul Üniversitesi'ne girerken muhteşem bir mimari beni çok etkiledi. Bu yüzden konuşmamı biraz değiştirmeye karar verdim, inşallah beni mazur görürsünüz.

Aslında şunu söylemek istiyorum, bugünlerde ve son yıllarda da Gülten Hocanın da bahsettiği gibi dünya ve özellikle bizim gibi yükselen ülkeler çok kriz yaşadı ve bir kriz mantalitesi hakim oldu. Fakat Gülten Hocanın da çok açıklıkla anlattığı gibi krizlerden sonra değişim oluyor ve bu panelin konusu değişim.

Şimdi nereye doğru değişiyoruz? İlginç olan değişirken eskiye gidiyoruz. Bana kalırsa şöyle eskiye gidiyoruz: Çin bugün evet ABD'yi geçti ama 1820 yılında zaten Çin, Hindistan ve doğu ülkeleri bugün Gülten Hocanın da bahsettiği gibi fakir, hor görülmüş ülkeler dünya gayrisafi hasılasının yüzde 50'sini yaratıyordu. Yani nereye doğru değişiyoruz? Acaba geçmiş düzene doğru mu değişiyoruz? Bunu Yeni Osmanlılık olarak almayın ama acaba Türkiye de bu coğrafyalarda yeni yerini almaya doğru mu gidiyor? Bu bana göre kriz söylemlerinin yanında çok güzel bir

sumru altuğ
Ulusal tasarrufa dayanan büyüme modelini kapanma olarak veya 1930'lardaki modele geri dönüş olarak görmemek lazımdır.

oluşum. Gelecek bu, gelecek eskiye dönüşle birlikte gerçekleşen bir gelecek. Zaten batı dediğimiz medeniyet benim gördüğüm kadarıyla 500 yıllık bir medeniyet. Ondan öncesi çok farklı medeniyetlere, ticari yapılara, çok canlı ekonomik ilişkilere, hatta ekonomik yeniliklere ev sahipliği yapmış bölgelere ait. Bugün inovasyon diyoruz ve yine Çin'in sözü edildi. Benim tarihte inovasyon olarak gördüğüm şeylerin hepsi doğudan çıkmış, Çin'den çıkmış, Hindistan'dan çıkmış, hatta Mezopotamya'dan çıkmış. Kurallar, kurumlar, matematik, astronomi, gelişmiş tarım, demirin kullanımı, kâğıt vb. Bütün bunlar sonra Batı tarafından uyarlanmış. Bence bunlar bizim için de Türkiye gibi tekrar sanayileşmeye ve gelişmeye çalışan bir ülke için çok önemli dersler içeriyor. Yani yaşadığımız bölge hakikaten inanılmaz zenginlikleri barındıran, ticari yenilikçilik, teknolojik, bilimsel yeniliklere ev sahipliği yapmış bir bölge. Bunlar 500 yıllık aradan sonra -belki 1800'lerin başından beri alırsak- tekrar geri geliyor. Ama bazı konularda belki geri kaldık. Ama işte Batı Doğudan öğrenirken biz de bu şansımızla Batıdan tekrar geri kaldığımız konularda öğrenip, tekrar yerimizi alabiliriz. Bana bu kriz ortamında kriz mantalitesi dışında bu konular umut veriyor açıkçası.

Ben iktisadi dalgalanmalar üzerinde çalışıyorum. Gülten Hoca'nın söylediklerini

biraz daha teknik bir açıdan söyleyebiliriz. Dünyada bir ayrışma var. İktisadi dalgalanmalarda, hatta ülkelerin izledikleri politikalarda bir ayrışma var. Biz buna makro ekonomide ve iktisadi dalgalanmalar literatüründe *de-coupling* diyoruz. Yani büyüme hızlarındaki ayrışma bu krizde de yaşandı, fakat kriz öncesinde de yaşandı. Çok ilginçtir ki, 1980'den bu yana büyük bir küreselleşme çağında yaşadığımız halde ayrışma meydana geliyor. Şimdi iktisatçılar olarak veya gözlemciler olarak da bunu açıklamamız lazım.

Sadece ekonomik faaliyetlerinin davranışı ayrışmadı, politikaları da ayrıştı. Güneydoğu Asya ülkelerine bakarsak ulusal tasarruf bazlı büyüme modeli görüyoruz. Bunu neden yaptılar? 1990'lı yıllarda finans piyasalarından o kadar dayak yediler ki. Türkiye henüz o duruma gelmemiş, cari açığı çok yüksek boyutlarda seyreden bir ülke, fakat orada da umutluyum. Ulusal tasarrufa dayanan büyüme modelini kapanma olarak veya 1930'lardaki modele geri dönüş olarak görmemek lazım. Fakat sadece dünya finans piyasaları ve finans piyasalarında mevcut olan bu global likiditeden yararlanarak büyüme modeli değil, kendi kurumları, mesela para kurumları, yani kurumsal bir boyutu da var bunun. Regülatör kurumları, yenilikçi kurumları iyi çalışan ve tasarrufu bu yönden tetikleyen bir model olarak görü-

sumru altuğ

Avrupa uzun süre krizle devam edecek gibi görünüyor

kerem alkin
Küresel kriz soğuk
savaş döneminde
inşa edilmiş
olan uluslararası
ekonomik
çevrenin ve bu
çevreyi oluşturan
kurumların
zafiyetlerini,
eksikliklerini
ortaya çıkardı

yorum. Mesela Güneydoğu Asya ülkelerinin modelini...

ABD, Avrupa'da birçok ülke borçlu, hatta bizden çok daha büyük cari açığı olan bir ülke var büyük borcuna karşılık veren, o da ABD. Diğer tarafta cari fazla veren yükselen ülkeler ulusal politikalar, yani onu nasıl söyleyeyim, yani kapalı ekonomi değil de, ulusal çıkarlarını gözetken mesela, yükselen piyasa ekonomileri eleştiriyor. Yani böyle bir ayrışma var. Ekonomik performans ayrışıyor, borçluluk ayrışıyor, dışa açık, herkes dışa açık, küresel dünyada yaşıyoruz.

Nitekim 1800'lerde Çin'in Hindistan'ın egemen olduğu dünyalar da dışa açıktı. Hatta Çin çok büyük bir ticari imparatorluktu. Hindistan, hatta Akdeniz çok büyük ticaretin yapıldığı, Arap dünyasının çok fazla ticaret yaptığı dünyalardı. Fakat farklı kurumlar ve farklı politikalar güden dünyalar ortaya çıkıyor.

Türkiye için çok ilginç bir dönemden geçiyoruz. Avrupa uzun süre krizle devam edecek gibi görünüyor. ABD de krizle devam edecekmiş gibi -her ne kadar biraz çıkış yapıyormuş gibi görünse de- ama dünyanın diğer yarısı krizden çıkmış durumda ve farklı ayrılmış politikaları izliyor, ilginç olanı bence bu.

Nasıl bir dünyaya doğru gidiyoruz? Biraz optimist karakterim var, savaşlar olsa da o konuda büyük bir savaşa umarım gitmeyiz ama kesin çok farklı geçen 100 yıl, geçen 500 yıl IMF, Dünya Bankası bütün bunlar bana kalırsa bu ayrışan farklı politikalar izleyen gruplar tarafından da yeniden ele alınacak.

IMF'nin yönetiminde neden Çin, Hindistan ve Brezilya yer almıyor? Türkiye neden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yer almıyor? Bütün uluslararası kurumlar da bu büyük değişim ve bir bakıma geri dönüşün tekrar, yani geri dönüş dünyanın gerçek düzenini yansıtan bir düzenin ortaya çıkmasıyla son 50 yılda İkinci Dünya Savaşı sonrasında gördüğümüz yapılar son 100-150 yılda yaşadığımız kapitalist gelişimden farklı bir yön alacak. Çok güzel bir yerde oturuyoruz bunları tartışmak için, Konstantiniye, İstanbul iki dünyanın orta-

sında bir yer. Bence umutlu olmalıyız ve geleceği nasıl tasarlayacağımızı burada konuşmalıyız. Teşekkür ederim.

tokar dereli - Teşekkür ederiz. Şimdi ikinci konuşmacı olarak Prof. Kerem Alkin, buyurunuz.

kerem alkin - Teşekkür ediyorum hocam. Öncelikle öğrencisi olmam vesilesiyle Prof. Dr. Aysan hocamıza armağan olarak atfedilmiş bir günde burada konuşmacı olmak son derece anlamlı. Gülten Kazgan hocamızdan sonra konuşmak da anlamsız. Gerçekten kendi entelektüel düzeyine ve zekasına bir kez daha hayran oldum, inşallah biz de öyle olmayı sürdürürüz ileriki akademik yaşamımızda. Sumru hocamın söylediklerine belki ufak tefek katkılar yaparak konuşmamı mümkün olduğu kadar Osman Ulagay üstattan azami ölçüde yararlanmak üzere kısa keseceğim. Melda hocamızın da gerçekten önemli katkılar sağlayacağını tahmin ediyorum.

Öncelikle bu krizi niçin yaşayabildiğimizi anlayabilmek adına bu aralar oldukça ucuza satılan bir DVD var, "Inside Job". Inside Job, yani biraz 'içeridekilerin işi', 'içeridekilerin ticareti' gibi... Garip bir film, gerçekten etkili bir film belki yaşananları anlamak adına. Kapitalizmin yaşam kurgusu itibarıyla bir üretim-tüketim döngüsü var hiç şüphesiz ve bu üretim-tüketim döngüsü içerisinde temel problem küresel talebin devamlılığını gerçekleştirmek, belki de bu kapitalist mekanizmanın en önemli unsurlarından bir tanesi. Aşağı yukarı İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ABD'nin kendi önderliğinde kurguladığı bir mekanizma var. IMF, Dünya Bankası, OECD ve GATT, şu andaki adıyla Dünya Ticaret Örgütü böyle bir mekanizma içerisinde aslında sürecin yönetilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz.

Nedir bu? Bu mekanizma içerisinde tabii NATO'nun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin de bir görevi var. Bu detaylara girmeyeyim, ama özüne baktığınızda İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte kapitalist sistem için çok yararlı olacağı düşünülen uluslararası ekonomik çevre oluşturulduğunda üç temel başlık öne çıkmış. Bir küresel talebin devamlılığını

sağlamak, gerek yaşam standartlarını yükselterek, gerek doğum esnasında ölen anne sayısını azaltarak bu şekilde kapitalist sisteme sürekli olarak yeni bir tüketici grubu kazandırmaya yönelik bir dizi çaba öne çıkıyor, ama bu yeterli değil. Aynı zamanda uluslararası sermaye hareketlerine de akışkanlık kazandırılması gündeme gelmiş. Soğuk savaşın bitimine kadar uluslararası sermaye hareketlerine hareketlilik kazandırmak çok da büyük bir problem değil, ancak soğuk savaşın bitmesiyle birlikte simetrik tehdit asimetrik tehdide dönünce, yani iki temel blok arasında bu takip ettiğimiz soğuk savaş döneminin bitmesiyle birlikte asimetrik tehdit ortaya çıkmış. Asimetrik tehditten kastedilen var olan bu yeni küresel siyasi düzende ABD'nin hegemonik yapısı dikkate alındığı zaman küresel terör örgütlerinin ve küresel yeraltı örgütlerinin, yasadışı örgütlerin aynı zamanda çok ciddi bir etkinlik kazanmış olmaları. Yani konuştuğumuz rakamlar gerçekten büyük rakamlar, uluslararası terör örgütleri ve uluslararası suç örgütleri tarafından küresel anlamda yönetilen para hemen hemen 20 trilyon doların üzerinde. Bunun içerisinde silah kaçakçılığından, insan kaçakçılığından uyuşturucu madde kaçakçılığına kadar bir süreç var. Tabii devletler hesapta bu yapılarla mücadele ediyor gözükmeyle birlikte bunlarla gerçekten topluca etkin mücadele edilse, bu paralar bu boyutlara gelir mi onu ben de bilemiyorum. Dolayısıyla bir yönüyle bakıldığı zaman asimetrik tehditler döneminde küresel sermaye hareketlerinin bu şekilde akışkanlık kazanmasının uluslararası terör örgütleri ve uluslararası suç örgütlerini de güçlendirdiği dikkate alınarak OECD bünyesinde bir mali eylem grubu oluşturuluyor. Hesapta OECD üyeleri kara paranın aklanmasıyla etkin mücadele etsin. Ama ne kadar etkili olduğunu bilebilmek mümkün değil.

Birinci başlıkta küresel talebin ne olursa olsun devamlılığını sağlamak, ikinci başlıkta uluslararası sermaye hareketlerine ne olursa olsun akışkanlık kazandırmak dedik. Üçüncü başlıkta da mal ve hizmet

hareketlerinin serbestleştirilmesi gibi bir başlık ortaya çıkıyor. İşte bu GATT'la başlıyor, sonra GATS olarak gündeme geliyor. Dünya Ticaret Örgütüyle bu süreç yeni bir mecra kazanıyor. Ama özüne bakıldığı zaman bununla ilgili olarak da gerçekten kapitalizmin yaşam kurgusuna bağlı olarak yoğun bir çalışmanın söz konusu olduğu ifade edilebilir. Ancak küresel kriz soğuk savaş döneminde inşa edilmiş olan bu uluslararası ekonomik çevrenin ve bu çevreyi oluşturan kurumların bir yönüyle bakıldığı zaman zafiyetlerini, eksikliklerini ciddi anlamda ortaya çıkardı. Bu yönüyle bakıldığı zaman kapitalist sistem bundan sonra zafiyetleri, eksiklikleri bir yönüyle fazlasıyla ortaya çıkmış olan bu kurumsal yapıyla yoluna devam edebilme şansına sahip mi bunu da bu yönüyle tartışmamız gerekiyor. Diğer bir hararetli tartışma konusu da kapitalist sistemin bizatihi kendisinin bu krizlerin gereğini oluşturan ana unsur olup olmadığı. Bunun da ağır bir akademik tartışma olduğunu zaten hepimiz biliyoruz.

Şimdi çok enteresan noktaları yakalıyoruz bu süreci izlerken. Mesela, 1929 Buhranı'yla ilgili olarak birtakım eserleri okudukça karşıma böyle ürkütücü benzerlikler çıkıyor ve hakikaten 'bu bir kısır döngü müdür' diye düşünmüyorum değilim.

1929'da Amerikan hane halkının kendini ağır bir krizin içinde bulmasında en enteresan detaylardan bir tanesi yazlık ev operasyonu. Yani ABD'de hane halkı yaşamında ilk kez o dönemde Amerikan ekonomisi için bir 'boom' dönemiye, bir yükseliş dönemiye, Amerikan hane halkına demişler ki, 'kardeşim, sadece kışlık evlerde oturuyorsunuz, bakın böyle yazlık ev diye yeni bir fenomen var'. Miami, Florida, bunların bu şekilde gündeme gelmesi yakın tarih değil, 1929'da gündeme gelmiş. Fakat çok enteresan, 1929'da ağır bir kısır döngü bu evlerin büyük bir kısmını tarumar ediyor. Sonra bu evlerin geri ödemesiyle ilgili büyük bir sıkıntının ortaya çıktığını görüyoruz. Daha ortada mortgage yok ve dolayısıyla 1929'da ABD'de yaşanan krizin içerisinde yine bakıyorum böyle bir konut meselesi var.

kerem alkin

Çin şu anda dünyada ABD ile baş edebilecek yeni bir süper güç olarak karşımıza çıkıyor.

kerem alkin

Bir ülke ekonomisinde her kötülüğün anası cari açık, babası bütçe açığıdır

İkinci bir enteresan nokta The Economist dergisinde krizin çıktığı dönemde yayınlanan bir makaledeki bir grafik. 1929 büyük buhranı çıkmazdan evvel Amerikan hane halkı zaten yine aşırı borçlanmada facianın içine girmiş, ondan sonra da zaten kriz geliyor. Eğer makaledeki, grafikteki veriyi yanlış hatırlamıyorsam yüzde 130 gibi böyle anormal bir hane halkının borcunun milli gelire oranı, sonra çok enteresan bir şekilde 1929 büyük buhranı başlıyor. Buhranla birlikte Amerikan hane halkı kendine çeki düzen vererek 1960'ların başlarına kadar toplam hane halkı borcunun milli gelire oranını yüzde 50'ye kadar indiriyor. Sonra 50'den itibaren ufak ufak başlıyor, Clinton döneminde biraz daha arttığını görüyoruz, aşağı yukarı yüzde 90'lara yaklaşıyor. Ondan sonra zaten bu Bush ve Dick Cheney dönemi bir facia tabii. Ama o dönemde maalesef Amerikan halkı tekrar ağır bir borçlanma sürecinin içine sokuluyor ve aşağı yukarı yüzde 130'lara ulaştığını görüyoruz. Yani tekrar aynı tablo. O nedenle belki bir konuyu daha tartışmak lazım. Türkiye için de bunun önemli bir konu olduğunu söylemem gerekiyor. Bir ulusal ekonomide hane halkının 'leverage'ın ne olması gerekir? Yani leverage'tan kastettiğimiz finansal kaldıraç oranı. Bunu biz daha çok işletmeler için, finans kurumları için kullanıyoruz. Peki, toplumlar için niye kullanmıyoruz? Yani Türkiye ekonomisinin

de hane halkının şu milli gelir değerleri itibarıyla, gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri itibarıyla baktığımızda taşınması gereken maksimum konut kredisi ne oranda olmalı? Yani Türk toplumunu ABD'deki gibi milli gelirin yüzde 100'üne yakın bir hane halkı borcunun altına sokmak acaba doğru bir strateji mi? Bunun doğru olmadığı görülüyor, bu nedenle de ekonomi yönetiminin tasarruf oranlarının düşmüş olması ve Türk halkının son 3-4 yıldan beri giderek borçlanma temposunu artırmasından rahatsızlık duyduğunu da mutlulukla izliyorum.

Türkiye'de şu anda marjinal tasarruf eğiliminin yüzde 13'ün altına düşmüş olması hiç iyi değil. Bu rakamlar 1990'ların sonlarında 22,6'ydı. Dolayısıyla bu rakamların bu noktaya gelmiş olmasını ibretle takip etmemiz gerekiyor ve Türk halkını biraz daha tasarruflarını artırmak ve borçlanma temposunu biraz daha sakinleştirmek noktasında ikna etmemiz lazım. Yoksa çok ciddi bir borçlanma olduğu müddetçe bu kriz sürekli olarak tekrarlıyor. Yani değişen dünyanın değişmeyen gerçeği ekonomik krizse, ekonomik krizde konut endüstrisiyle ilgili balonu görüyorum. Bakın, bunu hiçbir zaman unutmamalıyım. Çin için de bu tehlike var, Çin şu anda dünyada ABD ile baş edebilecek yeni bir süper güç olarak karşımıza çıkıyor. Buna bir şey demiyorum ama Çin'in yakın gelecekte açık ve net

söyleyeyim, başını belaya sokabilecek en önemli unsurlardan bir tanesi tüm dünya ekonomisinde bizim literatürde izlediğimiz krizlerin içerisinde bir konut endüstrisi balonu var. Türkiye'nin de bu konut endüstrisi balonuna dikkat etmesi lazım. İki, hane halkının çok ağır borç yükü altına girmesi sendromu var. Bu da çok dikkat etmemiz gereken bir husus.

Bu yönüyle bakıldığı zaman kapitalist model içerisinde şöyle söyleyeyim size, Öyle tahmin ediyorum G20'nin -biliyorsunuz G7 artık misyonunu tamamladı, o nedenle yerine G20 diye yeni bir kulüp var- muhtemelen şu andaki misyonu uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin yeniden yapılandırılması ve uluslararası siyasi ve ekonomik düzendeki kurumların işlevlerine bir farklılık getirmesi. Ama bu arada da gelişen Asya ve aralarında Türkiye'nin de yer aldığı bazı seçkin gelişmekte olan ekonomiler bu süreç içerisinde biraz seslerini arttırmak istiyorlar. Ama bu arada da bizim çok dikkatli olmamız gereken bir husus var, o da cari açık sorunu. Bunun da oldukça büyük bir risk oluşturduğunu ifade etmem lazım.

Sözlerimi bitirirken Gülten Hocamın da altını çizdiği Euro bölgesindeki krize bir bakış atabilmek adına diyorum ki, bir ülke ekonomisinde her kötülüğün anası cari açık, babası bütçe açığıdır. Yani bunu hiçbir zaman unutmamamızda yarar var.

Türkiye'nin öyle ya da böyle küresel kriz sonrasında dünya ekonomi ve siyaset mekanizması yeniden yapılanırken cari açıkla ilgili bir çözüm oluşturması gerekiyor. Teşekkür ederim.

toker dereli - Teşekkür ederiz. Bunları dinlerken başka bir soru geliyor aklıma. Şimdi çeşitli kriz dönemleri, yükselişler, çöküşler, dönemler itibarıyla çevrimler ortaya çıkıyor. Fakat büyük güçlerin yükseliş ve düşüşü diye bir mesele var. İbni Haldun diyor ki: "Göçebe kabileler medeni hale geliyor, yükseliyor, uygar bir saltanat kuruyor, vesaire, ama er geç her güç zirve noktasına çıkar, sonra düşmeye başlar". Hakikaten dünyadaki güçlerde de öyle bir durum görüyoruz.

ABD için bu söylenirdi ve bunu düşünürdük. Evet, Gülten hocanın, Kerem'in de-ğindiği gibi büyük borçlanması var, yeni krizlere gebe olabilir. Ama ABD 200 yıldır önderliğini sürdürüyor. Keynesyen politikalarla kapitalizmi yıkılmaktan kurtardı. Bunun nedeni nedir acaba? Yani ABD hep böyle gidecek mi? Evet, Çin yükseliyor, ama onu da birtakım sorunlar ve tehlikeler bekliyor. Bir yerde asıl güç bilgi demek, teknoloji demek, bilgi işçiliği demek diye düşünüyorum. Çok daha uzun vadeli perspektif içinde bu güç dengesi nereye doğru gidiyor, bunu belirtmek istedim.

Şimdi sözü Melda Yaman Öztürk'e veriyorum. Buyurunuz Melda Hanım.

melda yaman öztürk

Euro bölgesinde başka türlü bir kriz, özellikle bölgenin zayıf ülkelerini vuran bir kriz yaşanıyor.

melda yaman öztürk
Krizler kapitalizmin
içsel çelişkilerini
daha görünür hale
getiriyor

melda yaman öztürk - Teşekkür ederim. Bugün burada sizin huzurlarınızda olmanın büyük mutluluk duyuyorum. Gülten Hocamla beraber aynı gün sunuş yapmak büyük bir onur benim için; sonra Sumru Hocanın, Kerem Hocanın açtığı açılımlarla da beslenerek sizlere bir sunuş yapmaya çalışacağım. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne, bana böyle bir fırsat tanıdığı için çok teşekkür ediyorum.

Kriz 2007'de, 2008'de ortaya çıktı. Fakat hâlâ etkisi keskin bir biçimde devam ediyor. Bunu ben söylemiyorum, Dünya Bankası'nın 2012 *Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu* söylüyor. Rapora göre kriz çok daha tehlikeli bir döneme girmiş bulunuyor. Raporun alt başlığı hayli manidar; "*belirsizlikler ve kırılmalıklar*". Demek ki kriz bertaraf edilmiş değil, hatta geleceğe dair de ciddi olumsuz öngörüler söz konusu. Üstelik "*kriz içinde kriz*" diyebileceğimiz biçimde yeni bir kriz biçimiyle de karşı karşıyayız. Çünkü artık Euro bölgesinde başka türlü bir kriz, özellikle bölgenin zayıf ülkelerini vuran bir kriz yaşanıyor.

İktisat disiplini içerisinde krizi başından itibaren finans krizi olarak tarif ettik. Genel olarak kriz kendinden menkul, ekonominin özel bir alanı gibi tarif edilen finans alanına mal edildi. Hatta finansallaşma diyenler oldu. Böylece finans balonunun nasıl şiştiğini, finans alanındaki gelişmelerin, yeni finans araçlarının krize nasıl etkide bulunduğunu, konut kredilerinin bu süreçteki önemini tartıştık. Batan bankaları, sigorta şirketlerini, finans piyasasının denetimsiz ve kontrolsüz yapısını, kontrolsüz büyüyen finans balonunu, sonra açgözlü finans şirketlerini suçladık. Bütün bu analizler elbette ki gerekliydi ve çok aydınlatıcıydı. Fakat sanki bunların üzerine konuşurken iki örtük -kimi zaman belirttik- varsayımda bulunuyoruz.

Birincisi açıklamaların pek çoğunda, krizin, sağlıklı bir bedende arzi bir şekilde birkaç finans şirketinin açgözlülüğüyle çıkmış geçici bir olgu olarak görülmesi. İkincisiyse, krizin insanla, toplumla bağlantısının, yani sınıfsal boyutunun göz ardı edilmesi.

Sunuşumda bu iki varsayımla tartışmayı deneyeceğim ve krizin yapısal bir karakter taşıdığını, kapitalist birikim sürecinin temel bir ögesi olduğunu anlatmaya çalışacağım. Ayrıca krizin, kapitalizmin sınıf çelişkisini de içerisinde barındıran temel içsel çelişkilerinin ortaya çıktığı bir uğrak olduğunu anlatacağım. Bu çözümler elbette ki krize daha geniş bir tarihsel süreçten bakmayı gerektiriyor. Bu nedenle, "*finansallaşma*" denilen sürecin ayrıntılarına girmeden, 1970 sonrasındaki sürece bakmayı deneyeceğim. Kriz sürecinin ve sunulan politikaların nasıl sınıfsal bir karakter taşıdığını genel hatlarıyla anlatmaya çalışacağım.

Belirtmek isterim ki alanımı değiştirmemin -mühendislikten iktisada geçişimin- temel sebebi topluma, insana daha yakından bakabilmektir. Ne var ki, iktisat disiplininin kendisi içerisinde de mühendisliğe benzer yabancılaşmanın yüksek boyutlarda olduğunu gördüm. İktisadın kurucuları Adam Smith, David Ricardo sınıflı bir toplumu veri alıyorlardı. Halbuki bugün biz derslerimizde başka türlü varsayımlar yapıyoruz. Sınıfsız bir toplumda rasyonel bireyleri veri alıyoruz, rasyonel tercihlere dayanan varsayımlarda bulunuyoruz. Bu bakış açısı toplumsal gerçeği görmeyi elbette ki engelliyor. İster istemez bu bakış açısı iktisatçının krizi değerlendirmesine de yansıyor, krizin esas karakterini görmeyi bir parça engelliyor. Önceki konuşmacılar anlattılar, bir yanda gittikçe büyük hegemon kapitalist ülkeler, öbür yanda gelişmekte olan ya da "*emerging market*" diye adlandırılan ikincil önemde görülen ülkeler var. Bu iki ülke grubu hiyerarşik bir yapılanma içerisindedir. Fakat her bir ülke de sınıfsal bir yapılanma içinde. Buna bağlı olarak, her bir ülkenin, her bir ülkedeki farklı sınıfların krizden etkilenme biçimi de farklılaşıyor. Bu nedenle, "Türkiye krizden nasıl etkilendi" sorusuna, bütün kesimler için aynı yanıtı veremiyoruz. Biraz bu konulara değinmeye çalışacağım.

İlkin krizin ortaya çıktığı sürece bakalım. Krizin kökeni ile ABD'de "*sub-prime*" olarak adlandırılan, yani işçi sınıfının en yoksul kesimine verilen konut kredileri arasında bağlantı kuruluyor. Biliyorsunuz

ipotekli konut kredisi sisteminde kredi talep edenlerin değerlendirmesi dört kademeye ayrılır; en az risklilere verilen prime krediler, daha fazla risklilere verilen Jumbo krediler, riskli kategoride sayılan Alt A kredileri ve yüksek risk taşıyan subprime kredileri. Subprime kredilerin verildiği kesimin geliri düzensiz, kaydı yetersizdi. Yüksek risk taşıdıkları için krediler özel biçimde sağlandı. Bankacılık masrafları yüksek, getiriler iyiydi. Evet doğrudur; sub-prime grup, yeni gelir alanları yaratarak, riskleri büyüterek, getirileri artırarak finans şirketlerine gerçekten çok cazip geldi. Ne var ki, bu insanların hayattaki temel beklentisi bir konut sahibi olmaktı. Bu beklenti kapitalizmin muazzam kazanç sağlayabileceği bir alana dönüştürüldü. Bu süreçte bu insanların yaşadıkları olumsuzluklar ya da konut edinme hakkı tartışma konusu dahi edilmedi. Öte yandan risklerin büyümesiyle kriz olasılığı artıyordu. Sonuç olarak, "Amerikan rüyası" koskoca bir kâbus haline geldi.

Benzer süreci, elbette özgül yanlarıyla birlikte Euro bölgesinde de görüyoruz. Son dönem Yunanistan kriziyle bağlantılı gazete manşetlerinde okuyoruz: Yunan halkı tembel, ülkelerini yönetmekten aciz; dolaşısıyla "kriz kaçınılmazdı!". Bu bakış açısı, kriz sonrası Yunanistan halkına yüklenen ağır bedelleri de meşrulaştırıyor, krizin asıl müsebbibini görmeyi engelliyor diye düşünüyorum. O halde krizlerin yapısal nedenlerine bakmak gerekir.

Gülten Hocam bahsetti, kapitalizm tarihinde birçok kriz yaşadı, 1873, 1929, 1970 ve 2007-2008 krizleri. Bunlar hemen hemen bütün ekonomileri etkileyen büyük krizlerdir. Bunların yanı sıra bir krize daha değineceğim, 1857 krizi. Birazdan bu krizi başka bir bağlamda da ele alacağım. Peki, krizi nasıl tarif edeceğiz? Kriz kapitalizmin, kapitalist birikimin temel bir dinamiği, kapitalizm krizle birlikte hareket ediyor. Kriz kapitalizmin içsel çelişkilerinden kaynaklanıyor ama krizin kendisi aynı zamanda bir ilaç. Çünkü krizle çelişkileri dönemsel olarak bastırmak, ertelemek olanaklı hale geliyor. Kriz, ser-

mayenin temel çelişkisi diyebileceğimiz aşırı birikim eğiliminden kaynaklanıyor, diyebiliriz. Aşırı birikim eğilimine karşılık birikim olanaklarının sınırlı olması sermaye birikiminin başlıca çelişkisini ortaya koyuyor. Mesela, kapitalistler yüksek kârların peşindeler, bunun yolu da insan emeğinin yarattığı artı değeri artırmaktan geçiyor. Fakat, insanın biyolojik yaşamsal sınırları var. Ayrıca, sınıf mücadelesiyle kazanılan, çalışma saatlerine ilişkin yasal kısıtlar söz konusu. Bu sınırlara karşılık sömürüyü arttırmak için teknoloji, inovasyon, emek üretkenliği önerilebilir. Fakat bu sefer de sermayenin organik bileşimi bir süre sonra kârlılığın önünde tehdit haline geliyor. Yani bir yandan teknolojik yenilikler kapitalizmi bir süreliğine kârlı kılarken, bir süre sonra çelişkilerin daha keskinleşmesiyle kârlılık sürdürülemez oluyor. Krizlerin şöyle de bir yanı var; kapitalizmin içsel çelişkilerini daha görünür hale getiriyor. Örneğin krizin ardından konut kredilerini daha fazla konuşur olmamız gibi.

Krizin yapısal karakterini Marx'ın teorisinden öğreniyoruz. 1969 yılında Paul Mattick, "Marx ve Keynes" başlıklı yapıtında demişti ki, "Krizler, aslında Marx'ın değer yasasının gözle görülür doğrulamasıdır". Mattick bir yandan da şunu söylüyordu; krizler kapitalizmin içsel çelişkilerinden kaynaklanır ve kapitalizmin çelişkilerinin ortaya çıktığı uğraklardır.

Bu noktada bir parantez açmak istiyorum. Smith, Mill, Ricardo gibi politik iktisatçılardan beslenip, onları eleştirerek kapitalizmin işleyişini en yetkin biçimde ortaya koyan Karl Marx'ın teorisinin gelişmesinde bir kriz çok mühim, 1857 krizi. Çünkü 1857 krizinin öncesinde Marx krizleri genel hatlarıyla tarif ediyordu. Gerçi daha o zaman krizlerin görünen biçimleri ile krizin dinamikleri arasında ayırım yapmıştı, fakat analizini derinleştirmemişti. Sonra Engels'le yazışmalarından anlıyoruz ki, 1857 krizinin kapitalizmin sonunu getirebileceğini düşünüyordu. Kriz 1858'de sona erdi, fakat kapitalizm Marx'ın beklediği gibi sona ermedi. Bunun üzerine daha çok kapitalizm üzerine yoğunlaştı.

melda yaman öztürk

Krizler kapitalizmin içsel çelişkilerinden kaynaklanıyor, fakat bu çelişkilerin ortaya çıkma biçimleri kapitalizmin gelişkinlik derecesine, sermayenin uluslararasılaşma düzeyine, birikim sürecinin özgüllüklerine bağlı olarak farklı biçimler alabiliyor.

melda yaman öztürk
Kriz kapitalizmin
krizidir ancak
krizin yükü işçi
sınıfına yüklenmeye
çalışılmaktadır

Bu dönemdeki çalışması “*Kapitalin El Yazması*” olan *Grundrisse*’dir. Marx bu eserini yazarken, 1857’nin sonlarında artı-değer teorisini geliştirmiştir. Yani kriz aslında Marx’ın teorisinin gelişmesinde merkezi bir yerde bulunuyor, bunu belirtmek istedim.

Kaldığımız yerden devam edersek, krizler kapitalizmin içsel çelişkilerinden kaynaklanıyor, fakat bu çelişkilerin ortaya çıkma biçimleri kapitalizmin gelişkinlik derecesine, sermayenin uluslararasılaşma düzeyine, birikim sürecinin özgüllüklerine bağlı olarak farklı biçimler alabiliyor. Bir kriz kuramı, o halde, şunları ortaya koymalı: İlk krizin görünen biçimlerinin altında yatan dinamikler nelerdir? İkincisi, bu dinamikler nasıl oluyor da değişik biçimler olarak krizi yaratıyor? Günümüz krizine de biraz böyle yaklaşarak daha geniş perspektifli bir analiz yapmaya ihtiyacımız var diye düşünüyorum. Aslında kapitalizm kriz, kriz de kapitalizm. Bir yandan kriz kapitalizmin “hastalığı”, öbür yandan sonraki dönemler için elverişli olanaklar sunan ilacı. Kriz ile kriz sonrasında sermayenin yeniden yapılanması, mevcut çelişkileri ertelemiş, önlemiş ve böylece sermaye birikimi için daha elverişli olanaklar sunmuş olabilir. Bu bakımdan kriz, sermaye birikimi sürecinde, olumsuz olduğu kadar olumludur. Ancak bu elverişli sürecin de sona ermesiyle yeni bir kriz kapıdadır. O halde, bir önceki kriz bir sonraki krizin aslında mantıksal ve tarihsel sebebidir. Yani, örneğin, günümüzdeki kriz 1970 sonrasında yeniden yapılanmanın ürünüyse eğer -ki onu iddia ediyorum- o halde bu kriz 1970 krizinin bir ürünüdür.

Bunu 1970 krizi için de söyleyebiliriz. Önceki konuşmalarda 1929 krizinden bahsedildi. Eksik tüketim, yani tüketim yetersizliği biçiminde ortaya çıkan krize, tüketimi pompalayacak, Keynesçil politikalar önerilmişti.

Şimdi krizin, bu yapısal analize eşlik eden bir başka özelliğinden söz edeceğim. Kriz her zaman sınıfsal karakterdedir. Bunu da Keynes’le başlayarak örneklemek istiyorum. 1929 krizinin ardından sermayenin

yeniden yapılanmasının bir karakteristiği, Keynes’in çok önemli bir öngörüsüyle bağlantılıdır. Yükselen işçi sınıfı muhalefetini fark eden Keynes şunu da önermişti: Yeni dönemde sınıf mücadelesi kapitalizme entegre bir hale getirilmeli ve pasifleştirilmeliydi. Yani sendikaların devletlerin bir bileşenine dönüştürülmesiyle, işçi sınıfı militanlığını da engellenmiş olacaktı. Bu bakımdan 1929 krizi sonrasında yeniden yapılanma iktisadi olduğu kadar hayli kritik politik içerimlere sahiptir. Bu politika aynı zamanda bir sınıf politikasıdır. Birazdan değineceğim, kriz sonrasında sermayenin yeniden yapılanması, emek-sermaye ilişkilerini de yeniden yapılandırmak zordur.

1970’lerdeki kriz sermayenin aşırı birikimi eğiliminden ortaya çıkmıştı. Hepimizin iyi bildiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da ve ABD’de kapitalizm altın çağını yaşadı. Fakat 1960’ların sonlarından itibaren kâr oranlarında ciddi bir düşüş başladı. Enflasyonla birlikte görülen durgunluğun Keynesyen politikaların sonuna işaret ettiği tartışılırken, 1970’lerin sonu 1980’lerle birlikte dünya genelinde çok boyutlu bir yeniden yapılanma gündeme geldi. Bu süreçte işçi sınıfının örgütlü gücü bastırıldı, ücretler aşağı çekildi, sınıfın hakları geri alındı -tabii bu sürecin muhafazakâr politikalar, muhafazakâr hükümetler eliyle yürümesi tesadüf değildi- ardından birikim süreciyle ekonomi politikalarında dönüşüm yaşandı. Artık neoliberalizm denilen yeni bir liberal döneme girildiği söylendi. 1980 sonrasında sürecin karakteristiği, özelleştirmelerin hızlanması, metalaşmanın derinleşmesi, finans alanının gelişerek, yeni finansal araçların ortaya çıkmasıydı.

Bu yeni dönem küresel krizi biçimlendirdi. Pek çok araştırmacı krizi, “neoliberalizmin krizi” olarak adlandırdı. Örneğin, Gerard Dumenil ile Dominique Levy’ye göre kriz “neoliberalizmin krizi”dir. Ya da David Kotz, krizi, yeni bir kapitalizm biçiminin, neoliberal kapitalizmin krizi olarak adlandırıyor. Kimisi krizi 1970’lerin krizinin devamı görüyor. Örneğin Monthly Re-

view bunu iddia ediyor. Bu dönemi, Costas Lapavitsas gibi, finansallaşma olarak niteleyenler de bulunuyor. Finansallaşma şöyle tarif ediliyor: 1970'lerde düşen kârların telafisi için, yani kâr oranlarını yükseltmek için yeniden yapılanma. Kimilerine göre finansal piyasalar reel sektörden bütünüyle ayrı; kimisi türev piyasalarının önemine dikkat çekerek türevlerin barındırdığı çelişkilerin kapitalizmin kendi içsel çelişkileri olduğunu söylüyor. Kimisi 1970 sonrası kapitalizmi finansal kapitalizm olarak adlandırıyor. Sonuçta, çok genel hatlarıyla söyleyeceğim, neoliberal dönemde bankacılık sisteminde bir dönüşüm yaşanıyor. "Finansal dışlama"dan, yani belirli bir gruba finansal kredi verilmesinin engellenmesinden, kolay ve riskli kredilerin verildiği uygulamaya geçiliyor, yeni finansal araçlar geliştiriliyor. Bu döneme damgasını vuran olgu ise işçi ücretlerinin gerilemesi.

Son olarak krizin sınıfsal boyutunu ortaya koyan üç gelişmeden söz etmek istiyorum. İlk, 2008'e geldiğinde, başlangıçta sub-prime konut kredilerinin verildiği haneler krizle birlikte ilk haciz giren haneler oldu. Sistem konut fiyatlarının yükseleceği varsayımı üzerine kurulmuştu ancak konut fiyatları düşmeye başladı. Bu düşüşün sebeplerinden biri doların düşüşünü engellemek ve artan enflasyonu önlemek üzere 2004'ten itibaren faiz oranlarının yükseltilmesidir. 2001'de yüzde 1.75'e gerileyen faiz oranları, 2006 sonunda yüzde 5.25 oldu. Konut sahipleri ilk 2-3 yıldan itibaren yüksek faizli borçları ödeyemez hale geldi. Bankalar konutlara el koydu ve konut fiyatları hızla düştü. Konut fiyatları düşünce borçlular yeniden borçlanamadılar. 2007 yılının ortalarından itibaren konut değeri üzerinden menkul kıymet yaratıp satanlar, riskli sigortalayanlar ve ardından tüm finansal sistem çöktü. Konut hakkı, barınma hakkı bile gözetilmeyen, fakat bir süre sonra kapitalizmin kabaran iştahına konu edilen kesim krizle konutunu kaybetti. Üstelik düşen ev fiyatları nedeniyle bankalara borçlandı. Ayrıca krizle birlikte işsizlik oranları epeyce yükseldi.

İkincisi, bu dönemde bir yandan işçi sınıfı borçlandırılarak, sermayenin para sermaye olarak değerlendirilmesi (*volarizasyon*) sağlanmış, öbür yandan ücretler, konut harcamaları ile eğitim, sağlık, emeklilik, sigorta harcamaları finansal işlemlerin konusu haline getirilmişti. Böylece üretilen metalara talep de yaratılmış olmaktadır (*realizasyon*).

Sonuncusu, hükümetlerin krize yönelik tedbirlerine baktığımızda, esas olarak bankaları kurtarma, şirketlerin kârlarını yükseltme üzerine inşa edildiğini görürüz. Daraltıcı maliye politikalarıyla reel ücretler baskılanmakta, kamu hizmetleri kısıtlanmakta, işsizlik yükselmektedir. Ayrıca kriz bahanesiyle şirketlere bölgesel teşvikler, kredi kolaylıkları sağlanmaktadır. Euro bölgesinin krize tepkisi kamusal harcamaları kısmak, dolaylı vergileri yükseltmek, ücretleri düşürmek, piyasaları daha serbestleştirirken, kamu mallarını özelleştirmek olmuştur. Bütün bu olgular, konuşmamın başlarında ileri sürdüğüm tezi doğrular görünmektedir; kriz kapitalizmin krizidir ancak krizin yükü işçi sınıfına yüklenmeye çalışılmaktadır. Teşekkür ediyorum.

toker dereli - Teşekkür ederiz. Melda hocamız kriz konusunun sosyal sınıf boyutuna vurgu yaptı. Şöyle bir sonuca vardım; Marx'ın öngördüğü şeylerin büyük kısmı gerçekleşmedi. Kapitalist sistem bir ihtilalle, proleter ihtilalle yıkılmadı ve alınan tedbirlerle, işte şu veya bu şekilde götürülüyor, yürütülüyor. Fakat gene de Marksist teorinin iki boyutu geçerliliğini muhafaza ediyor. Birincisi, ki literatür, teori bunu kabul eder, emeğin artık değer teorisi matematiksel olarak da kanıtlanabilir, böyle bir olgu var. İkincisi de kriz konusu. Ne diyordu, "kapitalist dünya gelişecek, kârlar yükselecek, fakat giderek kârların oranı düşecek." Batıda başlayarak -Keynesyen deyimle *kapitalin marjinal etkinliği* derdik biz- düşme eğilimi gösterecek, dolayısıyla kâr düşeceği için faizle mukayese edildiğinde kapital kâr oranlarının yüksek olduğu az gelişmiş memleketlere ihraç edilecek. Küreselleşme diyorum ben bugün için, orada bir taraftan sömürge tipi bir işçi sınıfı ucuza

osman ulagay
Komünist Manifesto
küreselleşmeyi
en iyi tanımlayan
metinlerden biridir

osman ulagay
Kapitalizmin asıl hedefi bir küresel sistem haline gelmek, bütün dünyayı, bütün küresel alanı bir üretim, ticaret ve sömürü alanı haline getirebilmek

çalıştırılan, bir taraftan yerel menfaatleri dikkate almayan bir sermaye sınıfı doğacak ve bu da gene ihtilalle, kapitalist sistemin yıkılmasında birbiri peşi sıra gelecek bu krizler, etkili olacak. Böyle bir şeyi derslerimden hatırlıyorum. Benim konum değil, ama epey okumuşuzdur Marx'ı. Dolayısıyla şimdi bakıyorum da artık değer teorisi ABD'de birçok üniversitede Marksist ağırlıklı dersler hâlâ okutuluyor ve de orada üstünde durulan bir konudur. İkincisi de bu kriz meselesinde sınıf ve kapitalin marjinal etkinliği ve kapitalin az gelişmiş memleketlere ihracı sonucunda tek yanlı bir sömürü sisteminin doğacağı biçimindeki öngörüler, onun için bunlara bir yerde kredi vermek durumundayız diye düşünüyorum. Çok küçümsemek doğru değil, onun için Melda Hanıma teşekkür ederim.

Efendim, şimdi sıra birçok konuyu bizlerden daha yakından, bazen daha kuvvetli öngörülerle tahmin edebilen meslektaşlarımızdan Osman Ulagay'da. Buyurun efendim.

osman ulagay - Çok teşekkürler. Benden önceki konuşmacılar konuşmama çok güzel bir ortam hazırladılar her bakımdan. Bir kere bu mekânda bulunmak hakikaten değişik duygular yaratan bir şey. Ben de Sumru Hanım gibi daha çok boğaz tepelerindeki okullarda öğrenimimi sürdürdüm.

Ama İstanbul Üniversitesi'ne bir ilgim vardı ve o zaman gelip burada derslerini izledim. Mesela Sencer Divitçioğlu'nun öyle tahtaları atarak yaptığı müthiş dersleri hatırlıyorum. Çok kısa bir dönemdi, uzun olamadı.

Maalesef buradaki benim belki kişisel yaşantımdaki konularla da ilgili ama bir yılı bulmayan da bir asistanlık dönemim var burada. Bizim o zamanki asistanlar odasında birlikte olduğum arkadaşları sayarsam belki daha iyi anlayabilirsiniz. Tabii ki Kerem'in babası Erdoğan Alkin başta olmak üzere Mahir Kaynak, Tunca Toskay, Asaf Savaş. Yani o bakımdan bu mekana tamamen de uzak değilim, biraz havasını solumuş birisiyim. Ama hakikaten Sumru Hanımın dediği gibi buraya gelirken insan daha büyük düşünmeye, günlük olayların dışına çıkmaya eğilimli hissediyor. Fakat özellikle yapılan konuşmalar ve özellikle sayın başkanın verdiği iki muhteşem ipucu var. Ben konuşmamı biraz onlar üzerinden götürmeye çalışacağım. Bir tanesi bu büyük güçlerin yükselişi ve düşüşü, ikincisiyse kriz dönemlerinin belki de en olumlu katkılarından bir tanesinin Marx'ı tekrar hatırlamamızı sağlaması. Bu iki nokta üzerinden zaman elverdiğince kısa bir değerlendirme yapmak istiyorum.

Marx ve Engels'in 1848'de yazdıkları Komünist Manifesto aslında bugünkü küresel-

leşmeyi en iyi tanımlayan metinlerden biridir. Yani hayret verici bir şekilde 1848'deki öngörü, ki düşünün o zamanki teknoloji, o zamanki dünya şartları, vesaire, ama Marx'ın bence en büyük katkılarından bir tanesi kapitalizmin önemini keşfetmesidir. Yani Marx kapitalizmin eleştirmeni olarak ün yapmıştır, fakat kapitalizmi belki en iyi anlayan, içsel dinamiklerini en iyi kavrayan düşünür olarak çok büyük bir önemi vardır. Bugün bunun çok daha belirgin bir şekilde doğru olduğunu görmekteyiz.

Şimdi kapitalizmin başından beri önce geliştiği ülkelerde tabii bir hakim sistem haline gelme dürtüsü var. Ama en büyük nihai hedefi bir dünya sistemi haline gelmek. Yani kapitalizmin asıl hedefi bir küresel sistem haline gelmek, bütün dünyayı, bütün küresel alanı bir üretim, ticaret ve sömürü alanı haline getirebilmek. Kapitalizmin nihai hedefi budur. Bu hedefin gerçekleşmesi yolunda zaman zaman zaman değişik dalgalar olmuş. Fakat küreselleşmenin son 20 yılda kaydetmiş olduğu aşamalarla bugün gelinmiş olan nokta bence insanlık tarihinde ilk defa gerçekleşiyor. Yani kapitalizmin bu kadar bütünsel bir şekilde hedefine varmış olmasını ilk defa yaşıyoruz. Çünkü düşünün, batının büyük hegemonyasını kurduğu 200 yıllık bir dönemin sonunda 1970'lere kadar geldiğinizde hâlâ dünya nüfusunun yarısından fazlası kapitalist sistemin etki alanı dışındaydı. Yani Çin, Sovyet Bloğu, diğer Asya ülkelerini düşündüğünüz zaman dünyanın yarısından fazlası hâlâ kapitalizmin etki alanı dışındaydı. Onların kapitalizmin etki alanına girmesi ve oyuna tam olarak katılması son 20-30 yılın olayı. Dolayısıyla bugün içinde yaşamakta olduğumuz dünya daha önceki kapitalist krizlerin yaşanmış olduğu dünyadan çok farklı bir dünya. Onun için o krizlere bakarak bugünkü kriz için sonuçlar çıkarmak da her zaman yeterli olmayabiliyor.

Küreselleşme sürecinin itici gücü hiç kuşkusuz ki, Batının küresel şirketleriydi. Batının küresel şirketleri küresel alanda optimum kârlarını elde edebilmek peşindeydi ve bütün dünyayı bir üretim alanı

haline getirebilmek için yeni bir örgütlenme modeli onların rüyasıydı. Fakat bu rüyanın gerçekleşmesi için birtakım engellerin aşılması gerekiyordu. Mesela, Çin örneğini alalım. Çin nasıl bu noktaya gelebildi? Çin'in bu noktaya gelebilmesiyle Çin yönetiminin daha önce denemiş olduğu kolektivist ekonomi deneyinin büyük bir başarısızlıkla sonuçlanması üzerine büyük bir zihni sıçrama yaparak, 'biz kapitalizmin bazı unsurlarını alırsak, bu kısır döngüyü yırtabiliriz' dedi. Çin bunu yaptıktan sonra ve Çin gibi diğer ülkeler de batının küresel şirketlerini, dünyanın kapitalist küresel şirketlerini bünyelerine kabul edip, aynı zamanda da kapitalist ekonominin kişisel birikimi kâr motifine ve kişisel sermaye birikimine imkân veren yöntemlerini kendi siyasi sistemlerini koruyarak almak tercihini yaptıkları zaman tamamen farklı bir oyunu başlatmış oldular.

Burada Batının küresel şirketlerinin sermayeleriyle, bilgileriyle, know how'larıyla, üretim yöntemleriyle, yönetim yöntemleriyle bu ülkelere gelmeleri ve o ülkelerde üretim tesisleri kurmaları muazzam bir dönüşüme yol açtı. Gene Çin örneğinden devam edecek olursak, Çin'de kırsal kesimde çok düşük verimlilik düzeylerinde geçimlik üretim yapan yüz milyonlarca insan bu dönüşüm sürecinde kentlere göç ederek batının şirketlerinin öncülüğünde kurulan üretim tesislerinde üretim işçisi haline geldi ve muazzam bir artı değer yaratmaya başladı.

Şimdi burada şu karşılaştırmayı çok iyi görmek lazım: Çin bu noktaya geldiği dönemde, 1960'larda Lewis'in sınırsız işgücü kaynaklarıyla kalkınma teorisini doğrular biçimde sınırsız bir işgücü kaynağını kentlere çekebiliyor, Batılı şirketlerin sağladığı teknolojiyle belli bir üretim düzeyine getirebiliyor ve onlarla sanayi üretimine başlıyor. Ama öte yandan korumuş olduğu bir siyasi sistemi var. Bu siyasi sistem demokrasiye henüz açılmamış, dolayısıyla gelişmiş demokrasilerde sermaye birikimini sınırlayan bütün o kurumsal yapılardan, işçiyi koruyan kurumsal yapılardan yoksun bir sistem.

osman ulagay

Bugün eldeki verilerle baktığımız zaman inisiyatif alma gücünün batıdan doğuya doğru kaymakta olduğunu görüyoruz

osman ulagay
Biz batı ülkelerinin
sömürdüğü ve
onların sömürsü
altında olan
ülkeleriz, 'bizden
zaten fazla bir şey
olmaz' mentalitesi
gitti, onun yerine
'biz batıyla rekabet
edebiliriz, hatta
batıya üstün
gelebiliriz' zihniyeti
geldi

Yani bir yanda muazzam bir değer artışı sağlayacak bir verimlilik artışı, 200-300 milyon kişiyi bu çarkın içine sokuyorsunuz, o kişiler bugün başka hiç bir Batı ülkesinde, hatta Türkiye'de kabul edilemeyecek şartlarda üretim yapıyorlar. Muazzam bir sermaye birikimi oluşuyor ve o zaman Marx'ın zaten öngördüğü gibi ekonomik gücün gerisindeki asıl şey nedir, sermaye birikimidir. Bu şekilde sermaye birikimi potansiyeli batıdan doğuya kaymış olur.

Batıdaysa bunu bugünkü şartlarda siz artık işçileri tekrar o konuma getirip sermaye birikimi yapamazsınız. Sermaye birikimi yapmanız için yeni teknolojilere geçmeniz lazım, yeni üretim teknikleri geliştirmeniz lazım. Fakat bütün bu deneyimin yaşanması sonucunda görüldü ki, Batı da tabii bütün bunlara başvurdu, yeni teknolojiler geliştirdi, katma değeri yüksek ürünlere gitti ve küresel arz zinciri dediğimiz, yani küresel üretim çarkının katma değeri daha yüksek bölümlerini kendisinde korumaya çalışarak bu işi sürdürmeye çalıştı. Bir yandan da sanayi üretimini çok büyük ölçüde doğuya taşıdı. Dolayısıyla kendi ülkesinde gelir yaratmak için de Gülten Hocamızın da söylediği gibi gene bir finansallaşma dalgası yaratarak, bunu götürmek istedi.

Fakat bunun sonucuna baktığımızda şunu gördük: Batı almış olduğu bu önlemlerle finansallaşmayı da çok sofistike seviyelere taşıyarak geliştirmiş olduğu yöntemlerle bu iş belli bir süre götürebildi. Ama iki şeyi yapamadı, bir tanesi kendi sanayileşmesinin güçlü olduğu dönemde yaratmış olduğu şekilde geliri tabana yayacak bir yeni mekanizma kuramadı. Yani reel ekonomiden vazgeçip, siz sadece bazı hizmetler ve finansallaşmayla ekonomiyi götürmeye çalıştığınız zaman o istihdamı yaratamıyorsunuz, işsizlik sorununuzu çözemiyorsunuz, geliri yeterince dağıtamıyorsunuz ve ABD'nin gelir dağılımında muazzam bir bozulma yaşandı. Bunun çok çalışmaları yapıldı, ABD'de çok ilginç çalışmalar var. Bunlara baktığımızda çok çarpıcı biçimde görüyorsunuz ki, ABD'deki en yüksek gelirli yüzde 10'un milli gelirden aldığı pay 1927'de,

yani 1929 krizi öncesinde yüzde 50'lere dayanmış, en zengin yüzde 10'un aldığı pay, ondan sonra keskin bir düşüş söz konusu ve bu yüzde 30 civarında gidiyor 1980'lere kadar. Yani Thatcher-Reagan devriminin, neoliberalizmin gündeme geldiği döneme kadar. Ama ondan sonra bile gene 1995'lere kadar bu 35-40 arasında. Fakat 1995'ten sonra, finansallaşmanın güçlenmesiyle birlikte tekrar ilk kez yüzde 50'lere çıkıyor. Yani 1927'de bulunduğu noktaya çıkıyor, son derece bozuk gelir dağılımını ihmal eden bir süreç haline geliyor.

Şimdi bugün geline noktada dünya gayrisafi hasılasıyla ilgili yapılan yeni bir çalışmadan bazı veriler vereceğim. Arvind Subramanian adlı bir ekonomistin "*Eclipse: Living In The Shadow of China's Economic Dominance*" adında bir kitabı yayınlandı. O kitapta Çin'in yakın bir gelecekte dünyanın bir numaralı ekonomisi haline gelme ihtimalinin kuvvetli olduğunu anlatıyor. Şimdi 2010 verileriyle orada yer alan hesaplamalara göre ABD'nin payı satın alma gücü paritesine göre yüzde 16,8, Avrupa Birliğinin yüzde 18,7, Çin ise yüzde 17,4. Hindistan 5,3, fakat yükselen pazarla artı gelişmekte olan ülkeler dediğimiz, onların gerisinde kalanları topladığımız zaman yüzde 52,5. Yani satın alma gücü paritesine göre hesapladığımız zaman şimdiden dünya ekonomisinin yarısından fazlası zaten batının dışında gerçekleşiyor.

2030 için yapılan bir projeksiyon var, orada bu 52,5 yüzde 67'ye çıkıyor. Yani dünya ekonomisinin 2/3'si batının dışında yaratılan değerlerle gerçekleşen bir ekonomi. Şimdi bu tabii ki önceki krizlerde ve batının hakim olduğu 200 yıllık süreci hatırlayacak olursak, o dönemden çok farklı bir ekonomik temel üzerinde konuştuğumuzu bize telkin ediyor. Dolayısıyla bundan sonra krizlerin nasıl çözülebileceğine baktığımız zaman bu ayrımı gözden uzak tutmamak zorundayız. O da ne getiriyor? Bu yükselen ülkelerde nihayet tabii bunun arkasında az önce söylediğim gibi müthiş bir sömürü var, o sömürü bundan sonra nasıl devam edebilecek? O ülkelerin sosyal ve

siyasal rejimlerin ne olacağı gibi bir sürü soru var.

Bunların düz bir çizgi içerisinde Hindistan'ın böyle büyümeye devam edebileceğini öngörmek belki çok da doğru olmayabilir. Ama bugün eldeki verilerle baktığımız zaman dünya ekonomisindeki ağırlıkları ve buna bağlı olarak da inisiyatif alma gücünün batıdan doğuya doğru kaymakta olduğunu görüyoruz. Tabii bu sermaye birikimi ve onun getirdiği hızlı kalkınma olayı da o ülkelerde gene yüz milyonlarca kişiyi yoksulluktan kurtardı, başka bir seviyeye getirdi ve en önemlisi Sumru Hanımın belirttiği gibi bunu kendi ülkemizde de görüyoruz, geleceğe dönük bambaşka bir perspektif, bambaşka bir umut getirdi. Yani biz batı ülkelerinin sömürdüğü ve onların sömürsü altında olan ülkeleriz, 'bizden zaten fazla bir şey olmaz' mentalitesi gitti, onun yerine 'biz batıyla rekabet edebiliriz, hatta batıya üstün gelebiliriz' zihniyeti geldi. Bu çok önemli bir şey.

Tabii bir kere bu sıçramayı yaptığınız zaman artık ondan sonra da önünüz açık, en azından bir umudun içinde yaşayabiliyorsunuz. Batıdaysa tam tersine, bir Fransız siyasal bilimcisinin enteresan bir tezi var; '*doğulu toplumlar umut toplumu haline geldi, batılı toplumlar ise korku toplumu haline geldi*' diyor. Çünkü onlar bugüne kadar talip oldukları hakimiyeti bir kere kaybetmekte olduklarını görüyorlar, fakat bunun yanı sıra bugüne kadar alışmış oldukları refah düzeyini de kaybetme tehlikesiyle karşılaşıyorlar. İşte bugün Yunanistan'da yaşananlar bir mikroskobun altında küçük bir örnek. Ama sahip olduğunuzu sandığınız birçok şeyin nasıl elinizden gittiğini görüyorsunuz ve bununla yüzleşmek durumundasınız. Bu tabii bambaşka bir psikoloji. Onun için önümüzdeki dönemde bu krizlerin nasıl çözüleceğini düşündüğümüz zaman bunu bu bütünlük içinde düşünmek lazım ve gerçekten yaşanabilir bir küresel düzen oluşturmak istiyorsak da bunun kurumsal yapısı şu an için hiç yok. Çünkü bugünkü kurumsal yapı batının her şeye hâkim olduğu dönemde oluşturulmuş bir kurumsal

yapı. Dolayısıyla bugün batının bu hakimiyetini kaybetmekte olduğu dünyada eski görevini yapamıyor, eskisi kadar etkili değil, onun için bugünkü krizi kendi çerçevesinde kapitalizmin krizlerinden biri olarak yahut önceki krizlerinden biri gibi görmek bence çok doğru değil. Bütün bu değişen şartlar içinde bu krizi görmek ve bunu muhtemelen uzun sürecek bir sürecin açılış hamleleri olarak görmek bence daha doğru.

toker dereli - Efendim, bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyoruz. Şimdi soru ve cevap bölümüne geçiyoruz.

natık buda - İktisat Fakültesi 1965 yılı mezunuyum. 44-45 senedir sanayicilik yapıyorum ve hep krizler içinde yaşadık. Yani dışarıdan gelen global krizlerin yanında bir de devamlı olarak iç krizlerimiz vardı bizim. Ama şunu da gördüm ki, Türk sanayicisi kendini şerbetlemiş krizlere. Mesela, yeni bir kriz gelse hiç korkmam. Ne yapacağımı planlamıyorum ama kriz geldiği zaman ne yapacağımı hemen keşfediyorum ve kendime bir yol buluyorum. Örneğin Türk parasının değerlendirilmesi karşısında birçok sanayici Çin'den gelen mallarla rekabet edemedi, kilit vurmadı kapılarına. Hemen gittiler ya Çin'de üretim yaptırdılar veya o malların direkt ithalatçısı oldular.

Efendim, sorum ise şu: Şimdi biliyorsunuz bizim en büyük ekonomik ilişkimiz Avrupa Birliği'yle. Orada Euro'nun durumu beni belirsizliğe itiyor. Yani Euro'nun istikbalini nasıl görüyoruz? Euro karşımıza Dolar'a bir alternatif ikinci bir emniyetli para olarak çıktı, ama bu gücünü süratle yitirdi. Teşekkür ederim.

toker dereli - Teşekkür ederiz. Hemen birer birer cevap verelim.

sumru altuğ - Euro sorusuna gelmeden önce bu Türk sanayicileri krizlere şerbetlendi konusuna değinmek ve bunu genel bir perspektiften ele almak istiyorum. Doğuda değişik bir kurumsal yapı var. Buna iktisatçılar veya bu konuları çalışanlar *informel institution* diyor. Birçok şeyi keşfetmişiz, fakat kurumlarımızı da enformel olarak kurgulamışız. Şirketi biz kurmuşuz vakıf olarak, bu sonradan batıya gitmiş, corporation olmuş. Şimdi bu sizin şerbet-

sumru altuğ

Euro katı kurallarla kurgulanmış ve günümüz dünyasında artık o kurallarla yaşaması çok zor

osman ulagay
Almanya bugün
Avrupa Birliği
içerisinde sağlıklı
bir ekonomide
hâkim bir güç
haline geldiyse
biraz da Euro
sayesinde geldi

lenmiş lafı da bana şunu hatırlattı. Yani gelecek nereye gidecek diye konuşuyoruz ya, Türk toplumunda birtakım böyle ortak davranışlarla çözüyoruz. Bana kalırsa dünyadaki gelişmeleri, Çin'i, Hindistan'ı yükselen piyasaları dünya düzenine kattığımız zaman yaşadığımız bu eski 200 yıllık kapitalist düzeni, bu eski kuralları, eski yapıları görmeyeceğiz, yeni yapılara gideceğiz ve o yeni yapılar bu enformel yapılar olacak. Benim öngörüm bu.

Şimdi Euro ne olur? Euro aslında katı ekonomik kurallara, ortak para birimi kuramına göre kurgulanmış bir yapı. Fakat bu kuzey-güney farkını unuttu. Güneyde güneylilerle kuzeylilerin dünyaya bakış açısı aynı değil. İşte benim bu norm dediğim konu oraya geliyor. Kuzeyliler farklı algılıyorlar, güneyliler farklı. Farklı kurumsal yapılar var. Bunu kötü veya iyi kurum, kötü veya iyi yapılaşma olarak almak istemiyorum. Şimdi bu Avrupa para birimi böyle katı bir yapı ve bunun yürümediğini görüyoruz. Ne olur, yani o katı iktisadi kuramlar çerçevesinde bana kalırsa yürümayacak. Hatta kendilerini yürütmek için Çin'den para istiyorlar. Siz böyle bir para birimini kurdunuz, çok güzel kurallarınız vardı, fakat şimdi bunu o kuram içerisinde yürütemiyorsunuz.

Bence şöyle bir şey var: Yine Euro'yu dünya güçler dengesi içerisinde ele almak lazım. Bana kalırsa Çin şu anda convertability veya kendi para birimini ABD karşısına getirmeye hazır değil, fakat diğer taraftan da Euro'nun ölmesini istemiyor. Dolayısıyla böyle bir üçlü yapıyı daha bir süre görebiliriz diye düşünüyorum. Euro katı kurallarla kurgulanmış ve günümüz dünyasında artık o kurallarla yaşaması bana kalırsa çok zor. Ama güçler dengesinin değişimi ve Çin'in desteği sayesinde belki ayakta kalabilir. Çin'de yetkililerle yapılan röportajlarda Euro bölgesinin yaşamasını istediklerini söylüyorlar. Böyle bakmak lazım. Ama şu şekilde evrilir, ama bu şekilde evrilir. Dedğimiz gibi önümüzdeki dönem çok değişik olacak.

osman ulagay - Evet, Sumru Hanımın son değindiği noktaya ben de katılıyo-

rum. Şimdi gene burada iş bu büyük güçlerin birbirine karşı nasıl pozisyon alacaklarıyla ilgili. Çin tabii bu iddiayı taşıyan bir ülke ve taşıma potansiyeline de sahip olan bir ülke. Fakat çok da ihtiyatlı giden bir ülke. Yani hiçbir konuda acele edip de yanlış yapmak istemiyor. Dolayısıyla kendi parasının bir özel para, bir uluslararası para haline geleceğinden bence çok emin ve sonuçta da bu olacak zaten. Belki bir Asya para bölgesi olması ihtimali gibi şeyler de düşünülebilir. Ama şu anda Çin doların tek başına dünyanın rezerv parası olarak her şeye hâkim olmasından rahatsız. Dolayısıyla Euro'nun yaşaması Çin'in de tercihi, o görüşüne katılıyorum. Fakat Euro'nun kendi kuruluş yapısındaki ve bu son krizlerle açığa çıkan çok ciddi zafiyetleri var. Çünkü Euro kendisine katılmış olan Euro alanı içindeki ülkelerin ortak parası ama bu ülkelerin ortak bir maliye politikası ve bunun bir kurumsal yapısı yok. Bir Avrupa Maliye Bakanlığı diye bir şey yok, Avrupa bütçesi diye bir şey yok. Her ülkenin kendi Maliye Bakanı var. Dolayısıyla Yunanistan örneğinde olduğu gibi hiçbir zaman kabul edilemez şekilde konan normlardan sapmalar olabiliyor ve o da o paranın, ortak paranın dayanaklarını zayıflatıyor.

İkincisi, tabii burada doğrusu kuruluş sürecinde, yani Euro'nun hayata geçiriliş sürecinde Avrupa bu birlik fikrini güçlendirmek için Euro'yu da bir araç olarak kullandı. Aynı zamanda bundan sağlanacak birçok ekonomik menfaatler de vardı ve sağlandı. Şunu unutmamak gerekir ki Almanya bugün Avrupa Birliği içerisinde sağlıklı bir ekonomide hâkim bir güç haline geldiyse biraz da Euro sayesinde geldi. Çünkü Almanya'nın verimlilik düzeyi Yunanistan'ın, Portekiz'in defalarca kat üstünde ama aynı parayı kullanıyorlar. Şimdi bizim kendi örneklerimize geri dönelim, biz kriz dönemlerimizde ne yaptık? Birinci gün zaten yüzde 100 bir devalüasyon şoku yaşadık ve o rekabet gücünü daha birinci günden geri kazandık. Şimdi Yunanistan'ın elinde böyle bir imkân yok, yani Almanya'nın rekabet gü-

cüyle hiçbir şekilde rekabet etmesi mümkün değil. Ama parası aynı, nasıl rekabet edecek? Yani çok ciddi bir problem. Bu sadece Yunanistan için değil, güneydeki bütün ülkeler için de söylenebilir. Dolayısıyla çok farklı ekonomik gelişme düzeylerindeki ülkelerin aynı parayı kullanması da çok büyük bir problem. Onun için orta vadeli baktığınız zaman Euro'nun bu şekliyle devam etmesi çok zor görünüyor ve bence yapılmak istenen şey -Yunanistan örneği belki birinci örnek olabilir- bununla bağdaşamayacak olan ülkeleri Euro alanı dışına çıkarmak olabilir. Yani Euro'yu kurtarmak için. Ama bunun da maliyeti çok yüksek. Dolayısıyla bunu şu anda kimse göze alamadı. İşte Yunanistan bir sürü maliyet üstlenilerek kurtarıldı ve yaşatılmaya çalışılıyor. Ama doğrusu bunun sürekli olabileceğine çok kani değilim. O yüzden Euro'nun geleceği farklılaşarak devam edebilir diye düşünüyorum.

Bir de sizin hani bir işadamı gözüyle baktığınız zaman bir başka şeyi hatırlatmak istiyorum. Euro'nun devam edeceği varsayımıyla önümüzdeki üç-beş yıl içinde baktığımız zaman tabii sizi ilgilendiren şey Euro'nun bu iki-üç yıl içindeki değeri. Orada tabii finansal piyasaların kendi mantığıyla olaya bakmanız lazım, o bambaşka bir mantık. Hatırlayacak olursanız 2008 yılının ortalarında petrol fiyatları 147 dolara gelmişti, Euro 1,60 dolardı. Yani spekülasyonun o andaki trendi Euro'yu ve petrolü değerli tutan bir trendi. Şimdi bunun gibi dalgalar finansal piyasaların kendi dinamiği içerisinde tekrar yaşanabilir. Onun için şu andaki Euro, Dolar seviyesi işte 1,30 civarında, bunun hangi tarafa doğru gideceğini kestirmek için az önce dediğim yapısal faktörlerin yanı sıra bu finansal piyasalardaki büyük dalgalara da bakmak lazım.

nihat falay - Öncelikle Gülten Hoca-ma teşekkür ediyorum. Ama bir şeyi tam belirginleştiremedim. Şimdi bu son kriz, 2008 krizinde daha çok ABD ve Batı dünyasında, Euro bölgesinde krizin yaşandığını, gelişmekte olan ül-

kelerin, yükselen piyasaların da bundan büyümeyle çıktıklarını, iyi bir sınav verdiklerini anladım. Şimdi buradan şu sonucu çıkartabilir miyiz: Gelişmekte olan ülkeler, yükselen piyasalar olarak nitelendirdiğiniz o pazarlar acaba bunu bilerek mi, iyi yönetildikleri için mi yaptılar, yoksa bir başka şey aklımıza takılabilir mi, doğru olabilir miyiz burada, bu ABD'de türev piyasalarından kaynaklanan bir kriz olması nedeniyle acaba oradaki krizin fazla içselleşmesi gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf oranının düşük olması nedeniyle mi bu gelişmekte olan ülkelere biraz az yansıdı bu kriz?

Sumru Hocam, size sorum şu olacak: Güneydoğu Asya ülkeleri ulusal tasarrufa yönelerek büyümelerini sağladılar, şeklinde bir yorumda bulundunuz ve bu ülkelerin de cari fazla verdiğini ifade ettiniz. Bize de ulusal tasarruf modelini öngörüyorsunuz gibi bir şey anladım. Ama bizde cari açık var ve bu da gittikçe artıyor. Tasarruf meylimiz de belli. Son dönemdeki gelişmelerle de harcamalarımız çok fazla. Peki bu ulusal tasarrufla uzun vadede Türkiye'de büyümeyi nasıl gerçekleştireceğiz? Teşekkür ediyorum.

sumru altuğ - Sayın Hocamız bilgi ekonomisinden bahsetti. Bakın, cari açık var ve Türkiye tasarrufa geçmeli denildiği zaman bence insanlar çok zorlanıyorlar. Siz de soruyorsunuz, bu tasarrufu nasıl yapacağız? Bunu biraz şöyle alacağız: Güneydoğu Asya nasıl yaptı? Tasarruf artık mal, bilgi olmaya başladı. Biz bizim cari açığımız, biz bilgiye para veriyoruz değil mi? iPhone'a para veriyoruz, iPhone'daki beyne para veriyoruz veya buzdolabı ihraç ediyoruz, ama buzdolabı ihraç ederken kompresörünü ithal ediyoruz. Yine biz bilgiye para veriyoruz. Türkiye cari açığını bilgi üreterek kapatacak. Benim tarifim bu. Peki, bu bilgiyi biz nasıl üreteceğiz? Güneydoğu Asya bunu nasıl yaptı? Bakın, aldılar kompresörü, parçalara böldüler, tekrar birleştirmeyi öğrendiler. Ben öğrencilerime geçenlerde çok zor bir problem verdim. Bir makale vardı, onu parçalarına bölüp, tekrar birleştirdim ve onu çözmelerini istedim. Güneydoğu Asya, Çin, Japonya

sumru altuğ
Türkiye cari açığını
bilgi üreterek
kapatacak

melda yaman öztürk
Türkiye gibi geç
kapitalistleşen
ülkeler, kendi
içlerinde süregiden
sermaye birikiminin
yanı sıra, erken
kapitalistleşen
ülkelerin birikim
süreçlerince
belirlenmişler

bunu böyle yapmadı. Aldı bilgiyi, bilgi nedir, kompresör, iPhone, çip vs.. Çipi parçalarına böldü oradaki mühendisler. Tekrar bir araya getirdiler. İlk yaptıklarında çok iyi olmadı, bir daha bir daha yaptılar. Şimdi artık o bilgi için para ödemiyorlar. Bizde bu alışkanlık yok, öğrencimizde dahi yok. Burada bir anlayış farkı problemi var Türkiye’de. Türkiye cari açığının o anlayış farkını işte alıp yapacak, böylecek parçasına, çok iyi olmayacak, bir daha, bir daha, bir daha cari açık o şekilde kapanacak.

mehmet türkay - Sorum Melda dostuma olacak. Şimdi belki söylemek istediği bazı şeyler yarım kaldı. Kısa da olsa tamamlama fırsatı olsun diye de soruyorum. Şimdi terminoloji sorunu var. Bu tür toplantılarda sanıyorum sonuca ulaştırmamız gereken, kesinleştirmemiz gereken şeylerden bir tanesi de en azından hatırlatmamız gereken şeylerden bir tanesi de bu. Sanıyorum Melda arkadaşım da böyle bir kaygıyı güdüyordu. Şimdi örneğin, şöyle bir şey kullanılıyor: Güney ülkeleri, kuzey ülkeleri, işte bu tür ayrımlar üzerinden yatırımlar artık batıda değil, doğuya kaydı. Şimdi batıda kim yatırım yapıyor sorusunun cevabını biz açığa çıkartmadan bu soruyu bu kadar net, bu cevabı bu kadar net verebilir miyiz?

Burada kritik olan şey belki sanıyorum bütün konuşmacıların hepsinin mutabık olduğu bir konu var, o da dünya ölçeğinde farklı hiyerarşilerin olduğu. Yani ülke ekonomileri arasında bir hiyerarşi var. Ama bir de dünya ölçeğinde sermayenin kendi arasında hiyerarşisi söz konusu. Kriz dediğimiz durumlara böyle bir perspektiften baktığımızda, yani krizi sermayenin kendi içindeki çatışmasının bir ifadesi olarak da okuduğumuzda, yaklaşık son 30-40 yıl dünya tarihi Marx’ın dediğinin biraz tersine işleyen bir durum olduğunu görürüz.

melda yaman öztürk - Teşekkür ediyorum. Öncelikle ilk soruyla bağlantılı bir noktaya değinerek, sorunuzu yanıtlamak

isterim. Avrupa Birliği homojen bir yapı değil. Yunanistan’ın yaşadığı krizin ortaya koyduğu bir gerçeklik varsa o da şu: Yunanistan toplumu yüksek bir tüketim düzeyine çekildi. Öbür Avrupa Birliği ülkelerinden ciddi para aktı. Hatta konuşmacılardan birisi vurguladı, Euro’ya geçiş Avrupa Birliği içerisindeki hegemonik yapıyla çok bağlantılı. Almanya bu süreçte daha da güçlendi. Özetle, Almanya gibi birkaç ülke Yunanistan gibi başka ülkelerin zararına, bu süreçten kârlı çıktı. Buradan sorunuza bağlamaya çalışacağım. Dünya ülkelerini nasıl kategorize edeceğimiz kritik bir problem; hem terminolojik hem kuramsal bakımdan kritik. Çünkü bu ülkelere ilişkin her yüklemeye ya da kavram pozisyonunu da belirliyor; ya da tersine şöyle de söylenebilir, ülkeler, farklı bakış açılarından, farklı biçimlerde adlandırılıyor. Bu nedenle *kuzey-güney*, ya da *az gelişmiş-gelişmiş* gibi kavram çiftleri yerine acaba şöyle bir kavramlaştırma getirmek daha mı iyi olur? İlkın Fuat Ercan hocamızın kullandığı gibi, kapitalistleşmiş ülkeleri kapitalizme entegre olma dönemlerine göre *“erken kapitalistleşmiş”- “geç kapitalistleşmiş”* biçiminde ayırabiliriz. Ülkelerin kapitalizmle farklı dönemlerde eklenmelerine bağlı olarak bir hiyerarşi oluşmuş. Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkeler, kendi içlerinde süregiden sermaye birikiminin yanı sıra, erken kapitalistleşen ülkelerin birikim süreçlerince belirlenmişler. Teşekkür ederim.

toker dereli – Teşekkürler. Bu münakaşalarda sosyal yapının ve kültürün, milli kültürün etkisini, önemini hatırlamamız lazım. Düşününüz ki, daha başarılı olan ülkeler Protestan ahlâkı, kuzey Almanya, vesaire bu Euro’nun zayıfladığı ve fetret temayülleri gösteren ülkelerse, Katolik, Akdeniz, bizim gibi kültürler. Dolayısıyla bunu da dikkate almak lazım diye düşünüyorum.

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI / 21-22-23 Mart 2012

avrupa'nın değişimi, birliğin krizi

Prof. Dr. Mustafa Aydın Aysan'a Armağan

21 Mart 2012 Çarşamba
1.Gün
İkinci Oturum

Sunuş : Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Kaya Ardıç
Panelistler : Prof. Dr. Joachim Becker
Ömer Çetin Nuhoglu
Vural Öger
Doç. Dr. Özlem Terzi

sevil usanmaz - Sayın konuklar, birinci günün öğleden sonraki oturumu "*Avrupa'nın Değişimi, Birliğin Krizi*". Bu konudaki sunumunu yapacak olan Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'nu kürsüye davet ediyorum.
faruk sönmezoğlu – Teşekkür ediyorum. Her şeyden önce Avrupa'nın konumunda da bir değişiklik olduğu açık. Soğuk savaş döneminde Avrupa, özellikle ekonomik an-

lamda hegemonyayı yürüten Batı dünyasının ana öğelerinden bir tanesi. 1980'li yıllardan itibaren bu biraz daha tartışılır hale gelmişti ama aslında 1990'ların ortasına kadar bu böyle sürdü. Fakat 1990'ların ortasından itibaren gerek ABD'nin gerek Avrupa'nın kendisinde çok büyük sorunlar olmasından değil belki ama rakiplerinde bazı başka coğrafyaya ait ülkelerde çok

faruk sönmezoğlu
Emeğin serbest dolaşımından bugün söz edemiyoruz. Avrupa açısından en büyük sorun bu konuda alınacak tavır

önemli gelişmeler olmasından dolayı özellikle ekonomik anlamda bir pozisyon kaybı oldu. Bugün de bu genel çizginin bir başka evresindeyiz. Bunun bazı göstergeleri var. Mesela, çok çarpıcı bir haber, geçenlerde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'nin krizden çıkması için bir fon oluşturması gerektiğine dair bir haber vardı. Bu bundan 20 sene önce, 'herhalde yanlış yazıldı tersi olması gerekebilir' diye düşünülebilirdi ve buna karşılık Çin'in de IMF gibi bazı kuruluşlarda kendisine daha iyi pozisyon yaratılmasını teklif ettiği konuşuluyor.

Bu gerçekleşmeyebilir ama bunun konuşulması önemlidir. Nitekim bir de ileriye dönük tahminler yapan bazı göstergeler var. Biliyorsunuz bunlara *kompozit indeksler* deniliyor, ülkelerin kapasitelerini hem bugün için ölçüyorlar hem ileriye dönük tahminlerde bulunuyorlar. Bunlara baktığımız zaman yine Avrupa'nın durumunun ileriye dönük olarak da bu dediğim çizgide gideceği hemen hemen tahmin edilebiliyor. Mesela, birkaç tanesine göz attım, bunlarda Avrupa Birliği bir bütün olarak alınır, yani bu günden projeksiyonuna 27 ülkeli bir birlik olarak alınır, ABD'den sonra az farkla Çin, ardından bayağı bir farkla Avrupa Birliği geliyor. Hindistan'ı çok az geçiyor, -2025 tahmini bu- hele Avrupa Birliği'ni kendisini oluşturan ülkelere göre ayırırsanız Almanya o zaman içlerinden en öne çıkan birim oluyor. Tabii, o zaman Hindistan'ın da gerisinde Almanya, Japonya yer alıyorlar. Bu indeksler ne kadar sağlıklıdır, ama hemen şunu söyleyeyim, 1980'lerde yapılmış birçok indekste Çin'in bugünkü durumu yaklaşık olarak tahmin edilmiş gibi gözüküyor. Ondan dolayı bu indekslerin ciddiye alınması gerekir.

Bu görünümün ötesinde AB'nin biraz daha orta ve uzun vadeli konularıyla ilgili biraz ekonomik, biraz da siyasal düzlemde birkaç noktaya değinmek istiyorum. Şimdi ekonomik düzlemde bence iki tane temel sorun var. Bir tanesi ortak para birimi, öbürü de emeğin dolaşımından kaynaklanan sorunlar.

Ortak para konusunun sorunlu başladığı ortada. Tam o genişleme dönemlerine rastlıyor zaten ve başlangıçta katılma-

yanlar vardı. Bugün sorunlu olmasının en önemli sebebi katılmış olanların bazılarının acaba dışında kalsalar daha mı iyi olur şeklinde değerlendirmelere konu olduğunu görüyoruz başta Yunanistan olmak üzere. Daha ilginç dahil olunmuş bazı ülkelerde bazı ekonomi politikalarını uygulayabilmek açısından, yani bu çok hoş bir şey olmayabilir ama kendi Merkez Bankasının para basma hakkına yeniden sahip olmasına ihtiyaç duyan iktisatçıların bu konuları tartıştığını duyuyoruz belirli ülkelerde. Bütün bunlar bu para birliği konusunun ileride de AB'de zaman zaman sıkıntı yaratacağını gösteriyor. Ama en önemlisi, emeğin serbest dolaşımıyla ilgili sorunlar. Çünkü Avrupalıların bu açıdan karşılaştığı şöyle bir sıkıntı var, hepimiz biliyoruz ki, bugün sermayenin dolaşımında belirli engeller belki hâlâ var, ama bu minimize edilmiş durumda. Yani üretim faktörlerinden sermaye dünyada eskiye göre oldukça rahat bir şekilde dolaşabiliyor. Her ne kadar devletlerin bazı sınırlama imkânları varsa da ya çeşitli anlaşmalar nedeniyle kullanmıyorlar ya da buna bağlı olarak kendi düşünceleri bunu kullanmamak yönünde oluyor.

Tabii diğer üretim faktörü olan emeğin serbest dolaşımından bugün söz edemiyoruz. Avrupa açısından en büyük sorun bu konuda alınacak tavır bence. Sanırım ileride özellikle sosyal demokrat iktidarları bu konuda epey zor sınavlar bekliyor. Çünkü şöyle bir açmaz içinde oluyorlar, dışarıdan, ya göç, kıtlık, yoksulluk gibi ya da otoriter bir yönetimin baskılarından dolayı yaşam endişesi gerekçesiyle Avrupa coğrafyasına geliyorlar ama daha çok istihdama aday bir kişi olarak Avrupa'da kendilerini gösteriyorlar. Bu insanların esas olarak Avrupa'da absorbe edilip edilememesi sosyal demokratlar açısından çok önemli sorun. Karşı çıksalar kendilerine oy veren radikal sol kesimlerin oylarını kaybedecekler. Evet dediklerinde bu sefer kendi ülkelerindeki orta, orta-alt sınıfların, ücretlilerin eski yaşam şartlarına göre sahneye rakipler girmesinden dolayı duydukları sıkıntıyı bu kesimlere fatura etmeleri mümkün. Aynı zamanda hatta bu

şekilde ülkede belki yabancı karşıtlığının, ırkçılığın artmasına bile istemeseler de dolaylı olarak katkıda bulunabiliyorlar. Bu çelişkiyi Avrupa'daki sosyal demokratların, iktidarda bulunan veya muhalefet olup, kanunların ortaya çıkmasında pozisyon alanların halletmesi çok güç sanıyorum. Az sonra buna biraz da siyasal düzlemde değineceğim.

Şimdi siyasal düzleme baktığımız zaman benim aklıma gelen ilk soru şudur: Avrupa'nın siyasal durumuna ve geleceğine orta ve uzun vadeli bakıldığı zaman, acaba bir ABD gibi ileride bir Avrupa Birleşik Devletleri olabilir mi? Şimdi bu soruya biraz lehte/aleyhte faktörler olarak bakarsak ilk bakışta 'neden olmasın' denebiliyor. Mesela, yüzyıllardır birbirinin boğazına sarılan bir Fransa'yla Almanya İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu birlik içinde bir araya geldiler, bugün de zaman zaman derecesi değişmekle birlikte ekonomik ve siyasi düzlemde çok ciddi bir işbirliği örneği gösteriyorlar. Bu ileride de böyle bir şey olabileceğine dair bence pozitif bir kanıt sayılabilir. Ama Avrupa'nın ABD'den çok önemli farkları var. ABD'nin eyaletleri derinlemesine tarihi olan topraklarla doğrudan ilişkisi olan birimler değil. ABD'de yaşayan insanların sosyolojik olarak katmanlar halinde bütün ülkede bir

yerde siyahlar daha fazladır Alabama'da, Luciana'da, ama her yerde siyahlar vardır. Onun üzerinde renkliler, Latinler bazı coğrafyalarda biraz daha fazla olmak üzere her yerde vardır. Nihayet beyaz Protestan ve zengin denilen ABD'li ABD'nin her yerinde bulunabilir. Yani o eyaletleri, o birimleri, devlet adıyla adlandırılan birimleri yatayına kesen sosyolojik bir unsur var. Bu ABD'nin fonksiyonel bir federasyon olarak sorunlarını merkezi olarak çözme ihtiyacını hep birlikte tutuyor. Yani ayrışarak sorunu çözmek anlamlı değil, çünkü sorun her yerde hemen hemen aynı.

ABD'de ırkçılığın olduğu dönemlerde her yerde bu hemen hemen vardı, aralarında bir derece farkı var. Avrupa hele 2004'teki bu 10 üyeli genişlemeden sonra, ondan önce o 9 üyeli ortamda çok tarihsel derinlikte ayrımlar yine olsa da biraz daha homojenleşmişti. Fakat son gelişmelerde özellikle Balkan ve Orta Avrupa coğrafyasının katılmasıyla 2007'de 27 oldular. Kendilerine özgü dikeyine tarih, yani geçmişle ilgili ve o toprakla ilgili sorunları olan Avrupa Birliği içerisinde bunu bir an için bir kenara koyan ülkeler topluluğu haline geldi. Yani şöyle düşünmek lazım: AB şu gün için yani Romanya'yla Bulgaristan arasında bir Dobruca meselesini yaşamıyor ama bu hiçbir zaman yaşamayacağı anlamına

faruk sönmezoğlu

Sosyolojik olarak Avrupa'nın eğer ABD'ye benzer bir yapıya şöyle veya böyle şu veya bu nedenden ulaşması söz konusu olursa, işte o zaman bence bir Avrupa Birleşik Devletlerinin nesnel tabanı ortaya çıkar

faruk sönmezoğlu
Türkiye’de Avrupa
Birliği meselesi
sosyal bilim
konusu olarak
bir üniversite
çatısı altında
ele alınmaktan
çok, gündelik
siyasetteki
pozisyonlara göre
belirlenen bir tutum
halini aldı

gelmez. Oysa ABD’nin eyaletleri arasında böyle bir sorun olması ihtimali bugün çok düşük.

Şöyle düşünün, Tito yaşadığı müddetçe Yugoslavya bir arada oldu ama Tito öldüğü anda Yugoslavya’da aniden sanki Birinci Dünya Savaşı yıllarına geri dönüş gibi bir manzara oldu. Avrupa Birliğinin cazibesinde bazı düşüşler olduğu anlarda eğer bu çok ciddi bir krize dönüşürse yeni Avrupa’nın bünyesinde bu türden olaylara yeniden rastlama ihtimalimiz olabilir.

Peki bunu ortadan kaldırıp, ileride de gerçekten ABD gibi bir Avrupa Birleşik Devletleri olmasını ne sağlayabilir?

İki şeyi söyleyip, biraz Türkiye’ye geleceğim. Bir tanesi zaten herkesin az çok düşündüğü bir şeydir, öbürü biraz daha tartışmalı. Birincisi ulusal devlet eğer giderek daha gevşeyip, yerelliklere daha fazla inisiyatif tanınırsa, tabii bu dikeyine tarihe sahip olan, bir tarih bilinci olan ülkelerde bu önceliklerin ikinci plana geçmesine, o yerelliklerin daha öne çıkarak kendilerine ulusal devletleri aşan bir merkez olarak Brüksel’i muhatap almalarına neden olabilir. Bu ulusal devletlerinin zayıflaması dolayısıyla bir ihtiyaç olarak ortaya çıkabilir ve bu bence Avrupa Birleşik Devletlere gidişin bir adımı olabilir. Bu az çok konuyla ilgilenenlerin el yordamıyla birbirleriyle anlaşığı bir nokta. Ama bunun dışında ikinci bir gereklilik daha var. O da sosyolojik olarak Avrupa’nın eğer ABD’ye benzer bir yapıya şöyle veya böyle şu veya bu nedenden ulaşması söz konusu olursa, işte o zaman bence bir Avrupa Birleşik Devletlerinin nesnel tabanı ortaya çıkar. Bu söyleyeceğim oldukça çelişkili. Kastettiğim şu, Avrupa’nın aldığı göç onun aynen ABD’de nasıl Latinler, Uzakdoğulular, siyah Amerikalılar gibi katmanlar yarattıysa eyaletleri yatayına kesen, Avrupa’da da dışarıdan gelen göçler zamanla sırf Almanya, Fransa, Hollanda gibi ülkelerde değil, diğerlerinde de bu türden katmanlar yaratırsa, işte o zaman ABD gibi dikeyine tarih sorunları onların gündeminde azalacak. Yani Bulgar ve Romen Dobruca meselesini düşünmekten çok ülkelerinde bulunan o ama her tarafa da dağılmış olan o farklı katmanlara ilişkin

sosyal sorunları nasıl aşacağını ortak bazı önlemlerle halletmeye çalışacak. Yani bir bakıma aslında itiraz ettiği, istemediği, benimsemediği bir olay onun bir bütün içerisinde ancak onu çözmesine bir vesile olabilir. Tabii bu söylediğimin çok büyük bir tehlikesi var. O da şu, Avrupa’da bu sosyal çalkantılara, patlamalara neden olabilir. Yani ırkçılık gelişebilir, yabancı düşmanlığı gelişebilir. Bunların hepsi menüde mevcut. Ama kastettiğim şu, ABD’de de sancısız olmadı. Yani 1960’larda siyahların otobüslerden indirildiğini veya oturdukları yerlerin değiştirildiğini benim yaş grubum hatırlar. Dolayısıyla bugün siyahi bir liderin ABD’de başta olması, yani ezelden ebede ABD hep böyleydi gibi düşünülmemeli. Bugün bile bazı sorunlar yaşanıyor.

Avrupa’da da bu sorun ancak bu şekilde ancak bütün birlik içerisinde çözülebilecek sorunlar haline dönüşürse, âdetta Bulgar’ın, Romen’in kendisine özgü tarihinin, o dikeyine tarihinin önceliği bu türden sorunlara dönüştüğü ölçüde bir Avrupa Birleşik Devletleri oluşabilir kanaatindeyim.

Konuyu Türkiye’ye şöyle getirmek isterim: İşte burada Türkiye gibi bir ülkenin AB’ye dahil olması bu anlamda bence olumlu katkı. Çünkü bu katmanlaşmanın bir adımı, hem Afrikalılar gibi doğrudan dışarıdan gelen ve illegal olarak gelen değil, Avrupalıların hukuken içselleştirmek zorunda olduğu bir adımı olabilir. Bu anlamdan bakıldığı zaman yani Türkiye açısından Avrupa’ya bakış için bu çok anlamlı bir argüman olmayabilir ama Avrupalıların Türkiye’ye bakışlarında bence entegrasyonist anlayışta olanların çok çelişkili olmakla beraber işin bu yönüne de önem vermeleri gerekir.

Sözlerime son vermeden önce Türkiye’de AB konusunun konuşulmasındaki bir sıkıntıya da değinmek istiyorum. Hakikaten Türkiye’de Avrupa Birliği meselesi biraz Kıbrıs meselesi, biraz belki Kürt sorunu gibi bazı sorunlara benzer bir şekilde bir sosyal bilim konusu olarak bir üniversite çatısı altında doktora tezlerinin yapıldığı bir konu olarak ele alınmaktan çok, gündelik siyasetteki pozisyonlara göre belirlenen bir tutum halini aldı. Bir uçta Avrupa

Birliğinin Türkiye'nin tarihi değerleriyle çok uyuşmadığını söyleyebilen insanlar var -biraz basitleştiriyorum tabii, bu kadar net değil bütün ayrımlar- öbür yanda da hani ne olursa olsun da yeter ki Avrupa Birliği içinde olunabilsin gibi meseleye bakan meslektaşlarımız var.

Bu şekilde yaklaşılması Türkiye-AB ilişkilerini bence krizden krize itebilir. Çünkü konjonktürde bir olumlu gelişme hemen adaysınız denildiği zaman maytaplarla ve 12 yıldızlı gazete sütunlarıyla çıkıyor gazetelerimiz. Ardından bir olumsuzluk, bir maddenin görüşülmesine engel çıkartıldığı zaman Avrupa Birliği en önemli düşman gibi görülüyor. Peki, nasıl yaklaşmak lazım? Bana kalırsa eğer şöyle bakarsak, yani Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu gündün sonrasında bir projeksiyon yaptığımız zaman ama o günün cümlelerine takılmadan baktığımız sürece bana kalırsa Avrupa Birliği içinde olmak Türkiye Cumhuriyetinin bir projesi, yani bu projenin doğal uzantısı bu tür bir birlik içerisinde yer almaya çalışmak, bunu amaçlamak olur.

Yalnız bunu böyle ortaya koyanların söylediği bir konuda ayrılıyorum: Çoğunlukla insanlar 'evet dedikten sonra hiç ama dememek gerekir' diyorlar. Bence tam anlamıyla 'evet' dedikten sonra mutlaka 'ama'sını kullanmak lazım. Yani evet, bu cumhuriyetin en önemli projesidir, ama şunu da unutmamak gerekir, Türkiye'nin

Avrupa Birliğine girmek dışında başka savunulması gereken hiçbir değerinin, hiçbir sorununun olmadığı anlamını çıkartmak gerekir.

Şöyle özetleyeyim: Türkiye'nin AB'ye girmesi de aynen Romanya, Polonya, İspanya, İngiltere gibi olmalıdır. Hepsı farklı dönemlerden farklı konularda bu dediğime örnek verebileceğim ülkeler oldu. Yani hepsi Avrupa Birliğine girerken tabii ki o kulübün gerektirdiği ortaklığın bazı unsurlarını kabul ettiler ama yine hepsi kendi özgünlüklerini belirli açılardan sonuna kadar müdafaa ettiler, muhafaza ettiler, bunları çeşitli yollarla savundular. Bu ikilemi birlikte ele almadan onu dengeli bir şekilde yürütmeden Avrupa Birliği üzerinde yürümeye çalışmak bence çok büyük hayal kırıklıklarını da beraberinde getirir. Onun için kamuoyunu bu anlamda dengeli bir şekilde hazırlamanın büyük gereklilik olduğu kanaatindeyim. Hepinize sevgi ve saygılar sunarım.

sevil usanmaz - Bu oturumun başkanı Prof. Dr. Kaya Ardiç. Şimdi kendilerini ve değerli panelistleri davet ediyorum. Buyurunuz efendim.

kaya ardiç - Değerli konuşmacılara söz vermeden önce müsaadelerinizle bir tek noktaya değinmeden geçemeyeceğim. Sabahleyin değerli hocamız, sevgili Esfender Korkmaz açılış konuşmasında "iktisatçılar topluma gerçekleri anlatmak

faruk sönmezoğlu
Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmek dışında başka savunulması gereken hiçbir değerinin, hiçbir sorununun olmadığı anlamını çıkartmamak gerekir

joachim becker
Krizin dinamikleri
kriz öncesi
kalkınma
modelleri ile
güçlü bir biçimde
bağlantılıdır

zorundadırlar, bu gerçekleri de anlatmalıdırlar, görevleri budur. Toplumun çıkarlarını, ulusal çıkarları onlar savunurlar” dedi. İktisat Fakültesi’nde yıllardır iktisat metodolojisi dersi veriyorum. Metodoloji açısından açıklığa kavuşmasını istediğim bir nokta var. Genelde toplumsal bilimlerde, özellikle de iktisat biliminde mutlak kesin doğrular, gerçekler yoktur. Bilimsel çalışmalar yapan, makaleler yazan, kitaplar yayınlayan her iktisatçı kendince doğru olduğuna inandığı gerçekleri söyleyerek bu işi yapmaktadır. Herkes gerçeği söylediğini iddia etmektedir ama mutlak kesin doğrular, gerçekler yoktur. Yani toplumsal bilimlerin ana konusu insandır, dolayısıyla da toplumu oluşturan insanlar da türlü türlüdür. Toplumun çıkarları çatışan, çelişen kesim ve sınıfları vardır. Dolayısıyla o toplumsal kesim ve sınıflar adına açıkça burada Marksist bir analiz yapan bir insana benim çok saygım var. Açıkça şu bence böyle diyerek subjektif olarak inandığı gerçeği söyleyenlere her zaman çok saygı duyarım, ama ‘Türkiye’nin ulusal çıkarları’ gibi belirsiz içeriği doldurulmamış, altyapısı tanımlanmamış ulusal çıkar, toplumun gerçekleri sözcükleri beni biraz ürkütüyor. Ona değinmek istedim, çünkü gerçek nedir kesin olarak bunu yanıtlayamayız. İlk sözü Prof. Joachim Becker’e vereceğim.

joachim becker - Teşekkür ederim. AB’deki krize odaklanacağım. Bana göre, kriz, krizin dinamikleri güçlü bir biçimde AB’deki kriz öncesi kalkınma modelleri ile güçlü bir biçimde bağlantılıdır. Bu kalkınma modelleri AB’de eşitsiz gelişmeye ve araları giderek açılan bir merkez-çevre bölünmesine neden olmuştur. İlk olarak almak istediğim nokta bu. Bunu yaparken, özel olarak çevre ya da geç kapitalistleşen ülkelere odaklanacağım. Kriz öncesi kalkınma modellerinin anti-kriz politikaları açısından önemli uzantıları oldu. Bu ikinci nokta. Son olarak, bazı olası senaryoların çerçevesini çiziceğim.

Yaşanmakta olan krize götüren dönemde, AB’de iki önemli ülke grubu ayırddilebiliyordu. İlk grup, ihracat yönelimine fazlasıyla odaklanmış ülkelerden oluşuyordu. Merkezinde Almanya vardı. Benelüks ülkeleri, Avusturya, Kuzey İtalya, ama onlar kadar, daha yakın zamanlarda, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Slovenya ve belli ölçülerde, Macaristan gibi Doğu Avrupa çevre ülkeleri güçlü bir biçimde Alman ihracat endüstriyle bağlantılıydı.

Hollanda gibi kimi ülkeler içinse, yerel ve sınırötesi finansallaşma da birikim sürecinde önemli bir rol oynamıştı. İkinci grup ülkelerin birikimi aslolarak finansallaşma ile karakterize oluyor. İngiliz birikiminde Londra’nın finans merkezi baskındı. İrlanda’da, Akdeniz, Baltık ve Güneydoğu

Avrupalı AB ülkelerinde büyüme borç temelliydi. Hanehalklarına verilen krediler tüketimi ve emlak balonlarını şişiriyordu. Bu ülkeleri, artan ticaret dengesi açıkları ve cari açıklar niteliyordu. Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın durumunda, parasal birliğe giriş kısmi bir sanayisizleşmeye neden oldu ve Avrupa işbölümü içindeki çevresel pozisyonlarını sabitledi. Bu üç ülke, kurlarını devalüe etme imkanını ve dolayısıyla, yerel endüstrilerini korumakta ellerinde kalan son enstrümanı yitirdiler. Euro bölgesinin bir parçası olmayan, Doğu Avrupa'nın geç kapitalistleşen ülkelerindeki kur rejimleri de benzer bir durumdaydı. Bunların pek çoğu oldukça katı kur rejimleri uyguladılar. Hepsinde aşırı değerlenmiş bir kur oranı izleniyordu. Kur rejimi ve görece yüksek faiz oranları büyük sermaye akışlarını cezbedi. Bölgede şubesi olan batı bankaları, döviz cinsinden yerel kredileri teşvik ettiler. Macaristan ve Romanya gibi ülkelerde, döviz cinsinden krediler, kredilerin yüzde 50'sini oluşturuyordu. Hatta Baltık ülkelerinde yüzde 80'lik bir paya çıktı. Döviz cinsinden krediler üzerinden, borçlandırılmış orta sınıflar güçlü bir biçimde finansallaştırılmış kalkınma modeline, geçerli olan kura ve neoliberal politikalara bağlandılar. Kuru devalüe etmenin bankacılık sektörü ve orta sınıf açısından yıkıcı sonuçları olacağı açıktı. Bu politikalar büyük cari açıklara sürükledi. Letonya ve Bulgaristan'da, cari açıklar kriz öncesi yıllarda GSMH'nin yüzde 20'sini bile aştı. Portekiz ve İspanya'da, cari açık GSMH'nin yüzde 10'u civarına demirlemişti. Yunanistan'da, krizden önce GSMH'nin neredeyse yüzde 15'ini bulan bir zirve değere ulaştı. Euro bölgesinde, Alman ücret ve sosyal politikaları cari fazla verenlerle cari açık veren ülkeler arasındaki uçurumun genişlemesine bilinçli bir katkıda bulundu. Alman hükümeti ücret deflasyonu için zorladı. Kırmızı-Yeşil Alman federal hükümeti işsizlik desteğini ciddi ölçülerde kesti (sözde Hartz IV reformu) ve düşük ücret sektörünün gelişimini besledi. Alman reel ücretleri birkaç yıl boyunca düştü. Alman enflasyon oranı Euro bölgesi ortalamasının altındaydı. Bu diğer

Euro bölgesi ülkeleri üzerinde büyük bir basınca yol açtı.

Alman (ve Fransız) bankaları büyük cari açıklara sahip Güney Avrupa ülkelerine kredi sağladılar. Güney Avrupalı çevre ülkelerde dış borç devasa oranlara ulaştı: Portekiz'de GSMH'nin yüzde 230'u, Yunanistan'da yüzde 180'i ve İspanya'da yüzde 165'i. De facto olarak, Alman bankaları Güney Avrupa'ya Alman ihracatını finanse ettiler. Kredi sağlama yoluyla, Güney Avrupa'nın finansallaşmasına dahil oldular. Benzer örüntüler Avusturya ile Doğu Avrupa ve İsveç ile Baltık ülkeleri arasındaki ilişkilerde de gözlemlenebilir. Bu anlamda, finansallaşmış geç kapitalistleşen ülkelerin birikim modelleri sürekli sermaye akışına tamamen bağımlı ve krizlere aşırı duyarlıydı. AB'de kalkınma derinleşen eşitsizlikle karakterize oluyordu.

Kriz, ihracat yönelimli ülkeleri aslolarak ihracat kanalıyla vurdu. Alman sanayi ihracatı düştüğünde, Alman ekonomisine yakından bağlı Doğu Avrupa ülkelerindeki sanayi üretimi ve GSMH da bunu izledi. Bu onların sanayileşme ve kalkınma modellerinin bağımlı doğasının bir göstergesidir. Buna karşın Polonya ekonomisi, daha içe dönük doğasına bağlı olarak durumunu görece korudu. Kimi ihracat-yönelimli ülkelerin Anglo-Sakson finans piyasalarıyla yakın bağları vardı ve salgından nasibini aldı. Benelüks ülkeleri, özellikle Lüksemburg ve Hollanda'da da, içsel finansallaşmanın güçlü uzantıları vardı. Benelüks ülkeleri finans sektörüne dönük destek paketleri anlamında İngiltere ve İrlanda'dan sonra geliyordu. Hala bunun etkisini hissediyorlar. İngiltere ve İrlanda'nın aşırı finansallaşmış ekonomileri AB'de açık bir finansal krizi ilk deneyimleyenlerdi.

AB'deki finansallaşmış geç kapitalistleşen ülkeler arasında, Doğu Avrupalı ülkeler 2008 sonbaharında ilk ciddi darbeyi alanlar oldu. Batılı bankaların acil nakit ihtiyacı ve değişen risk algısı nedeniyle sermaye akışları ya kurudu ya da yön değiştirdi. Kurları baskılandı. Macar forint'i ya da Romen lei'si benzeri kimi kurlar, fazlasıyla değer kaybetti. Sabit kur rejimleri sorgulanmaya başlandı. Büyük ser-

joachim becker

Kriz, ihracat yönelimli ülkeleri aslolarak ihracat kanalıyla vurdu. Bu onların sanayileşme ve kalkınma modellerinin bağımlı doğasının bir göstergesidir.

joachim becker
İspanya ve Yunanistan'da işsizlik oranları yüzde 20'yi geçti. Genç işsizliği daha da dramatik

maye akışlarının sona ermesiyle birlikte, kalkınma modelleri çöktü. Finansallaşma ve enformal eurolaştırma ne kadar çok telaffuz edildiyse, durgunluk o kadar ciddi yaşandı. En çok Baltık ülkeleri zarar gördü. Letonya'da, neoliberal politikaların geçmiş örnek ülkesinde, GSMH, yalnızca 2009'da yüzde 18 düştü ve GSMH tüm durgunluk döngüsü zarfında yüzde 20'nin epey üzerinde bir düşüşten nasibini aldı. Baltık ülkelerinde işsizlik patladı ve yüzde 15 sınırını aştı. Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da durgunluk ciddi boyutlardaydı. Romanya'da açık işsizlik o kadar yükselmedi ama Romen işsizler kısmen küçük tarımda destek arıyordu ve emek göçü yükseldi. Dolayısıyla, sosyal kriz bu ülkelerde de çok ciddi düzeylerde oldu. Güney Avrupalı çevrede, durgunluk genellikle doğunun geç kapitalistleşen ülkelerinde olduğu kadar sık telaffuz edilmiyordu. Büyük İspanyol emlak balonu, *cajas* denen bölgesel bankalar açısından ciddi sonuçlara yol açacak biçimde çöktü. Ancak, bu azalan ihracatla pek az ilgiliydi çünkü ihracat yönelimi zayıftı ve Güney Avrupa Euro Bölgesi ülkeleri, başlangıçta Euro bölgesinin dışında yer alan Doğu Avrupalı ülkelere kıyasla koşullu borçlanmadan daha az nasibini aldı. Ancak kısa bir süre sonra onlar da spekülasyon saldırılarının hedefi oldular. 2010 başlarında, Yunanistan'ın uluslararası borçlanması gayet görünür bir biçimde giderek zorlaştı ve maliyetli bir erişimle karşı karşıya kaldı. Yunanistan spekülasyon bir saldırı için kolay bir hedefti: İmajı zedelenmişti, en yüksek cari açığa ve bölgedeki en zayıf üretici yapılara sahip görünüyordu. Yunanistan'da kamu borçlanması çok yüksekti. Bu, özel borçlanmanın aşırı yüksek olduğu İspanya ve Portekiz'in durumunun tam tersiydi. Spekülasyon saldırı Avrupa Birliği'nin ekonomik ve kurumsal fay hatlarını açığa çıkardı ve bazı çekirdek ülkelerin, özellikle Alman hükümetinin, Euro bölgesinin birliğini ne pahasına olursa olsun savunmak konusundaki tereddütlerini ortaya koydu. Doğu Avrupa'nın durumunda olduğu gibi, Güney Avrupalı finansallaşmış birikim modelleri de çöktü.

Yunanistan AB'de en uzun süredir durgunlukta olan ülke. İspanya ve Yunanistan'da işsizlik oranları yüzde 20'yi geçti. Genç işsizliği daha da dramatik. Gençlik açısından, işsizlik oranı bu iki ülkede yüzde 50 civarında demirledi. Emek göçü artıyor. Portekiz'de, hatta, eski Afrika sömürgelelerine bir emek göçü sözkonusu. Batan bankalara büyük miktarlarda sermaye enjeksiyonu krize verilen ilk tepkilerden oldu. Bu karar çok küçük siyasi çevrelerde, merkez bankacıları, maliye bakanlığı görevlileri, büyük bankaların temsilcileri nezdinde alındı. Bankalara nakit aktarımı devasa ölçülerde arttı. Merkez ülkelerde, başlangıçta kimi canlandırma önlemleri uygulandı, tereddütlü bir biçimde olsa da. Sonrasında, sarkaç neoliberal kemer sıkma politikalarına geri döndü. Merkez ülkelerin birliği krizi neoliberal politikaları köklü hale getirmekte kullandılar. Doğu Avrupalı finansallaşmış geç kapitalistleşen ülkelerde, sıkı daralma politikaları hemen siyasi gündeme sokuldu. Bu ülkelerin hükümetleri kur oranlarını korumak adına hiçbir çabadan kaçınmadı. Batı Avrupalı bankalar -özellikle Avusturya, İsveç, Belçika kökenliler- bölgedeki menkul varlıklarında bir değersizleşme görmek istemediler. Ek olarak, devalüasyona bağlı değersizleşme dövizde endeksli borçlanmış orta sınıf hanehalkları için büyük problemler anlamına geliyordu. Orta sınıf borçlular açıktır ki sürmekte olan kur oranı korunsun istediler. Kurun geçici olarak düşürüldüğü, Macaristan ve Romanya benzeri ülkelerde, dövizde endeksli borçlananlar büyük sorunlar yaşıyor. Kredilerin çok önemli bir bölümü zamanında sunulmuyor. Macaristan, Letonya ve Romanya'ya dönük, krizin çok başında çoktan uygulamaya konan IMF/AB programları kur oranını istikrarlaştırmaya ayarlanmışlardı ve bu anlamda, Batılı bankaların ve yerli dövizde endeksli borçlanmış orta sınıfların çıkarlarını yansıtıyordu. Kuru devalüe etmek yerine, sözcük "içsel devalüasyon" stratejileri, yani deflasyonist politikalar uygulandı. Bunların asli içerikleri bütçe kesintileri (özellikle sosyal refah harcamalarında) ve ücret kesintileri oldu. Bu politikalar durgunluğu şiddetlen-

dirdi. Durgunluk borç sorunlarını kötüleş-tirdi ama ödemeler dengesi sorunlarını görünür ölçüde (ama yalnızca geçici ola-rak) azalttı. Geri kalmış imalat sektörünün yapısal problemlerine dokunulmadı bile. Krizin toplumsal sonuçları tahripkardı. Ro-manya'da, güçlü sosyal protestoları tetikle-di. Bu protestolar hükümeti istifaya zorladı. Macaristan'da, toplumsal hoşnutsuzluk seçimlerde bir ulusal muhafazakar partinin, Fidesz'in, silip süpüren başarısını getirdi. Fidesz hükümeti daralma politikalarından vazgeçmedi ama dövize endekli borçlarla ilgili sorunu üst orta sınıfın dövize endekli borçlanan kesimlerini rahatlatan ve banka-ları yükün bir bölümünü paylaşmak duru-munda bırakan bir biçimde çözdü. 2010'dan beri, Akdeniz Euro bölgesi ülke-lerindeki politikalar Doğu Avrupa'da çok-tan kurulmuş olan örüntüyü izledi. Yine uyumlulaştırmaların yükü tek taraflı olarak borçlu ülkelere kaydırıldı. Alman hüküme-ti bir ihracat fazlasına yönelmiş, sonunda ücretlerin yükseleceği neo-merkantilist politikaları tartışmaya açmak istemiyor. Çok daha genişletici politikaları izlemeye ve Alman iktisadi kalkınmasını daha çok yerel piyasalara doğru kaydırmaya hazır değil. Bu türden politikalar Euro bölgesi çevre ülkeleri üzerindeki ama aynı şekilde Fransa üzerindeki, baskıyı azaltabilirdi, Bunun aksine, Yunanistan ve Portekiz'de-ki AB/IMF programları üstü kapalı olarak

“içsel devalüasyon” biçiminde adlandırılan politikaları sürdürdüler. Avrupa Komisyo-nu'nun ve borçluların baskısı altında, İs-panyol hükümeti benzer bir çizgiyi izliyor. Bütçeler ciddi oranlarda kısıldı. Emek dü-zenlemeleri, özellikle toplu sözleşme gö-rüşmeleri, emek aleyhine değiştirildi. Bu politikalar sistematik olarak sendikaları ve refah devletini zayıflatırken, borç sorunla-rını da tetikledi.

Alman siyasi yapılanmasının bir bölümü bu politikaların bir yeniden-istikrarlaş-tırma getirmek konusundaki başarısızlı-ğın üstü kapalı olarak gösteriyor. Alman iktisadi ve politik yapılanmasının önemli sektörleri Yunanistan'ı Euro bölgesinin dı-şına doğru sıkıştırmaya niyetli görünüyor. Yunanistan'la pazarlıkların son raundu-da, AB giderek artan taleplerde bulundu. Kimi Alman politikacılar Yunanistan'ın Euro bölgesi üyeliğine uygunluğunu açık-ça tartışmaya başladılar. Benzeri eğilimler, Hollanda gibi, diğer bazı ihracat yönelimli ülkelerde de gözlemlenebilir.

Bu anlamda, bir yandan iktisat politikası yapımının merkezileştirilmesine dönük kimi eğilimler de olmakla birlikte, diğer yandan AB çözülme eğilimleri ortaya koy-maktadır. 1980'ler Yugoslavya'sının çözül-me süreciyle paralellikler olduğunu söyle-yebilirim. Yugoslavya, çözülmeye önceki 10 yıl boyunca derin bir iktisadi ve finansal krizle yüzleşti. AB gibi, Yugoslavya devle-

joachim becker

Alman iktisadi ve politik yapılanmasının önemli sektörleri Yunanistan'ı Euro bölgesinin dışına doğru sıkıştırmaya niyetli görünüyor

joachim becker
Krizin derinleşmesi
ve AB'de çözülme
eğilimlerinin
güçlenmesi
muhtemel

tin çok belli bir biçimine sahipti ve çok eşitsiz bir kalkınma ve yüksek bölgesel gelir farklılıkları sergiledi. Yugoslav Cumhuriyetleri oldukça ileri bir otonomiye sahipti. Daha zengin cumhuriyetler iktisadi olarak daha zayıf cumhuriyetlerle krizin yükünü paylaşma konusunda giderek isteksizleştiler. Neoliberal politikalar, iktisadi politikaları yeniden merkezileştirmeye çalışan merkezi Yugoslav hükümetinin meşruiyetini zayıflattı. Sonunda çözüme eğilimleri geçerlilik kazandı.

AB'de, baskın güçler aynı şekilde politika yapımının seçici merkezleşmesi politikalarını da teşvik ediyor. Ne kalkınma ne de istikrar getiren Kalkınma Anlaşmasının istikrarının radikalleştirilmesi, makroekonomik gözetimin yeni biçimlerinin takdimi, sözde Avrupa sömestri, Mali Anlaşma, Avrupa İstikrar Mekanizması'nın (ESM) yükümlülükleri bu yöne işaret ediyor. Bunlar kural-eksensiz politika yapımının rolünü büyük oranda genişletiyor. Örneğin, bütçe politikalarında ulusal parlamentoların etkisi önemli ölçüde azaltıldı. İktisat politikaları yapımı demokrasiden ve parlamentodan uzaklaştırıldı. Düzenleme hem AB düzeyinde hem ulusal düzeyde neoliberal teknokratların gücünü artırdı.

Bu politikalar kalıcı daralmayı kurumsallaştırıyor ve refah devletinin mali temelini yapısal olarak zayıflatıyor. Uzun vadeli iktisadi daralmayla ve toplumsal gerilemeyle sonuçlanmaları çok muhtemel. AB çevre ülkelerinde, bu politikalar çoktan derin bir durgunluğa neden oldu. Bu eğilimler şimdi aynı şekilde merkez ülkelere de sıçırıyor.

Krizin derinleşmesinin ve AB'de çözülme eğilimlerinin güçlenmesinin muhtemel olduğunu düşünüyorum. AB'nin kurumsal tasarımı ve süren güç dengesi finansal sektör üzerinde sıkı bir kamu denetimi, merkez ülkelerde genişleme politikaları ve geç kapitalistleşen ülkelerde yeniden sanayileşme politikaları doğrultusunda bir yön değişikliğine şu anda pek şans tanımıyor. Teşekkür ederim.

kaya ardıç - Prof. Becker'e teşekkür ederiz. Sayın konuklar şimdi sözü Çetin Nuhoglu'na bırakıyorum.

çetin nuhoğlu - Teşekkürler Sayın Başkan. Değerli hocalarım, değerli meslektaşlar. 35 yıl önce bu okuldan mezun olmuştum biri olarak gerçekten burada olmaktan gurur duyuyorum, çok mutluyum.

Bizim konumuz Avrupa'nın değişimi, birliğin krizi. Buna sadece belki de bu zemin-den bakmamak lazım. 50 bin metre yukarı çıkıp dünyaya bakmak lazım. Dünyada da sınırları, bölgeleri karıştırmadan bütün toplumsal olaylarla, bütün siyasi hareketlerle, devletlerin politikalarıyla, dünya değişimiyle bakmak lazım. Yani bundan bir sene önce Arap baharını konuşsaydık, belki bir sene, bir ay önce hiç kimse peş peşe Mısır, Cezayir, Libya, Yemen bunların değişeceğini düşünemezdi. Veya bugün Suriye'ye baktığımızda -ki bir sene önce 25'e yakın bakanımızın oraya giderek ortak Bakanlar Kurulu yaptığımız bir ülke- bugün buraya geleceğimizi düşünemedik.

Son 35 yıla baktığımızda; 1974 yılında petrol buhranı vardı, sonra 1989'da Berlin duvarı yıkıldı, sonra 1997'de Endonezya'dan başlayan büyük kriz. İlk defa küreselleşme gerçeğiyle karşı karşıya kaldık. Sonra 2001 yılında güvenlik krizi söz konusu oldu, ABD'yi ABD'de vurdular. 2008'de tekrar bir kriz.

Demokrasinin beşiği bir Avrupa'dan konuşuyorsunuz ama Yunanistan'ın başında seçilmemiş bir hükümet var. İtalya'nın başında keza öyle, atanmış bir başbakan var. Yunanistan ve İtalya -ki demokrasinin beşiği- atanmış bir Bakanlar Kuruluyula yaşamak durumunda. Bir taraftan bakıyorsunuz, dünyadaki bütün bu gelişmelerin özünde ekonomi bir tarafa kaymış, üretim merkezleri bir yere kaymış, gene daha önce düşünülmüş mümkün olmayan tüm dünyadaki üretilen paydan pay almada Uzakdoğu birden ön plana geçmiş. Çin birden bütünüyle bir üretim merkezi olmuş. 500 büyük şirketin yüzde 95'i orada yatırım yapmış. Bir şirkete bakıyorsunuz, Türkiye'nin gayrisafi milli hasılasının yaklaşık yüzde 70'ine tek başına ulaşmış. Apple 500 küsur milyar dolarlık bir rakama ulaşmış. İhracat, ithalat dengeleri tamen değişmiş. 1989 yılında Berlin duvarı yıkıldığı zaman dünyada yaklaşık 6 milyar

insan var ama ekonomiye katkısı olan sadece 500 milyon insan var. Geri kalan 5,5 milyar insan ekonomide değiller. Yani bir Çin'i, Hindistan'ı, Rusya'yı, Güney Amerika'yı, Afrika'yı sayamıyorsunuz. Sadece Almanya, Kuzey Amerika, Japonya ve Avrupa'nın oluşturduğu bir yapı var. Onun dışında tüm dünyadaki üretimi sadece 500-600 milyon insan gerçekleştiriyor. Sonra birden önce Çin'de bir uyanış başlıyor, Rusya kendini soğuk savaşın ertesinde yeniden plandırıyor, Güney Amerika atağa kalkıyor ve bütün bunların içinde Avrupa ve Avrupa Birliği krizi.

Şimdi böyle baktığımız zaman çok somut bir şey var. Küreselleşmenin getirdiği gerçekleri anlamamız lazım, o da şu: 1997 krizi Malezya'da başladı, sonra Rusya'yı etkiledi, sonra Güney Amerika'ya geçti. Biz o tarihte sadece bu ülkelerde aşırı borçlanmayı, enflasyonu, parasal politikaları konuşuyorduk. Bunun sonucu olarak da işte bunu yaptığı için böyle oldu deyip çıkabiliyorduk. Ama 2001 ve 2008'lere geldiğimiz zaman artık detaylara bakıyoruz. Daha çok yeni, dün borsalar patladı, Çin'deki bir çelik şirketinin bir beyanıyla ortalık ayağa kalktı. Bir bakın verilere, her gün yüzlerce veri yayınlanıyor. Fakat bütün bunların hepsinde hepimiz politikaları belirleme konusunda acaba kim ne dedi ve ne yapacak, bundan sonra nasıl gelişme olacak diye bakıyoruz. Onun için 50 bin metreden beraber bakalım. Yani Avrupa nereye gidecek?

Gerçekten bir kriz konuşuyoruz ama krizin yanında ekonomik raporlara bakıyorum, inanılmaz iyi. Mesela, en büyük cari açık verdiği Çin'e karşı ihracatını yaklaşık yüzde 26 arttırmış, sadece ithalatında yüzde 3'lük bir artış olmuş. Türkiye yüzde 12 ihracat yaparken, ithalatını Avrupa Birliği'nden yüzde 19 arttırmış, yani Avrupalı daha çok mal ihraç eder hale gelmiş. Keza Rusya yüzde 29 mal artışına gitmiş, bir de bakıyorsunuz ki, Avrupa bütün halleriyle yeniden yapılanma içerisine girmiş. Ekonomik gücü ve rekabetçiliği sorgular olmuş ve hepsinden ötesi Avrupa istikrar mekanizması oluşturulmuş. Denilmiş ki, bütün bu ülkeler hepsi şu maddelere uyacaklar,

artık borçlanmanın kriterleri belli. Bunlar zaten belirlenmişti ama çok detaylandırılmamıştı ve takip denetim sistemi kurulmamıştı. Aslında kurmak da istemediler. Çünkü biliyorsunuz ilk gelişme Avrupa Birliğinde kömür ve çelik üreticileri olarak oluştu. Daha sonra da ilk savaştan sonra böyle bir yapılanma ayakta kalmaya çalıştı. Sonra Euro'ya geçti. Euro'da da parasal güçlenmeyi sağladı ve gerçek enflasyonu kontrol altına aldı. Güçlü Euro'yla beraber ucuz mallar ithal edilerek tüketicilerine daha ucuz avantajlar sağlayarak ekonomisini geliştirme ve enflasyonu düşürmeye çalıştı. Ama şimdi gördü ki, bu da yetmiyor. Çünkü devletlerin aşırı borçlanmasını öngöremediği için -Yunanistan'ın yaptığı gibi- çok katı kurallar koyuyor ve hepsinden ötesi diyor ki, Avrupa fiyat istikrar mekanizması çalışacaktır, istikrar mekanizmasında mali yardımların nasıl sağlanacağını belirleyeceklerdir. Koşulları, niteliği belirlenecektir, mekanizmanın borç verme kapasitesi ölçülecektir, borçlanma araçlarının tür ve dağıtımları yeniden belirlenecektir ve Governörler Kurulu oluşturacaklardır. Sadece bu da değil, performans kriterlerini ortaya koyacak yeni tanımlar geliştireceklerdir.

Sürdürülebilir bir rekabet gücüne sahip bir Avrupa için ücretlerin ve maaşların fiyat artışlarına endekslenmesini sağlayan sistemleri devre dışı bırakacaksınız diyorlar. Avrupa'da çalışanların hareketlerini teşvik etmek amacıyla diplomaların mesleki yeterliklerden karşılıklı tanınmasına yönelik bir anlaşma imzalayacaksınız, Kurumlar Vergisi eşitlenecek, emeklilik sistemlerinde demokratik gelişmeler dikkate alınarak uyumlaştırılacak. En son Yunanistan'da yaptıkları ortada. Herhalde 70 yaşında emekli olacaklar artık. Bütün bunların sonucunda yani 27 ülke -Çek ve İngiltere hariç 25 ülke- kendi performansını, ekonomik gelişmelerini bu yeni oluşturulan mekanizmaya devretmiş durumda. Bunun da liderliğini -aslında Fransa ve Almanya konuşulmasına rağmen- Almanya sürdürmekte. Almanya zaten güçlü yapısıyla beraber bunu daha da ileriye taşıyacak. Şimdi Avrupa'nın ekonomik durumu bu.

Çetin nuhoğlu
Küreselleşmenin
getirdiği gerçekleri
anlamamız lazım

çetin nuhoğlu
Şu gerçeği
unutmamalıyız,
dünyada bir
paylaşım savaşı
sürüyor

Şu gerçeği unutmamalıyız, dünyada bir paylaşım savaşı sürüyor. Yani bir tarafa Uzakdoğu'da bir grup devlet yarı sosyalist, yarı kapitalist, daha doğrusu tam tanımını bilemediğimiz bir Çin var. Bütün şeyleri komünizme göre uyarlanmış, öyle yaşayan, ama en kapitalist, en emperyalist yaklaşımlarla bir dev oluşturmuş. Diğer taraftan Güney Amerika'da çok ciddi bir uyanış var. Özellikle Brezilya bugün dünyanın beşinci ekonomisi olma yolunda. 2020 yılı için bunu hedeflemiş bir ülke. Diğer taraftan biraz önce bahsettiğim Rusya söz konusu. Özellikle doğal kaynaklardan elde ettiği ciddi bir girdiyle ve de hâkim olduğu birikimleriyle de bunu savunuyor. Bir taraftan bakıyorsunuz ABD zaten inovasyonda yeni ürünlerle dünya ticaretinde silah sanayinde her şeyde en önde. Böyle bir yapının, böyle bir paylaşımın içinde bir de 1,5 milyarlık bir Müslüman kesim var. Müslüman kesimin de özellikle petrol sahipliğinden gelen bir gücü var. Her şey çok hızlı değişiyor. 10 yılda değişen şeyler gerçekten akıl almıyor. Şimdi bütün bunların içinde Avrupa'ya baktığım zaman iş hayatımdan da örnek vermek istiyorum. Bir tarihte Uluslararası Nakliyeciler Derneği Başkanlığı yaptım. Sermayenin, malların serbest dolaşımı konusunda çok iyi şeyler yaptık. Ama malları götürecek olan araçların Avrupa'ya girişi-

ne kota koyarak doğal olarak bir tarife dışı engel oluşturuluyor. Biraz önce söylediğim gibi, Almanya'da her türlü ihracatı destekleyecek bir yapı var, bir mekanizma var. Parasal olarak yanında, sermayesi olarak yanında, banka olarak yanında, inovasyon olarak yanında. Ama bir taraftan da ithalatı engelleyecek bir korumacılık var. Sizin buradan yapacağınız her türlü mal ihracatına veya dışarıdan gelecek olan her türlü ihracat, ithalatta her türlü tedbirleri alan, gümrüklerde, mali politikalarda, finans politikalarında bunu engellemek için her şeyi yapan bir yapı var.

Şimdi böyle bir yapının içinde de gelecekte ne olacağız diye bakıyoruz. Avrupa Birliğine bakıyoruz, üyelerine bakıyoruz, üyelerin içinde halka bakıyoruz ve karşımıza çok enteresan sonuçlar çıkıyor. Mesela, demokrasi konusunda veya çok kültürlülük, eğitimde eşitlik, kültürel çeşitlilik, dinsel çeşitlilik konusunda hep örnek aldığımız Avrupa'ya baktığımız zaman mesela etnik çeşitlilik konusunda tüm ülkeler -Macaristan hariç- 'evet' diyor ama 'hayır'lar Belçika'da yüzde 41, Yunanistan'da yüzde 44, İsveç'te yüzde 20. Dinsel çeşitlilik konusunda Belçika, İsviçre, İspanya, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Macaristan, İrlanda, Hollanda ve İsveç 'önemli değil' diyor. Ama eğitimde eşitlik veya kültürel çeşitlilik veya dinsel çeşitli-

lik veya Avrupalılık, yani kendi kültürünü bırakarak başka bir kültürde yaşama ilişkileri bunları da çok şiddetli karşılar.

Bunun sonuçlarını da görüyoruz. Şu anda Avrupa'da 27 ülkenin 16'sında ırkçı faşist partiler parlamentoda. Bu son 10 yılda gelişti. İspanya'da çok uzun yıllardır ilk defa bir sağcı parti işbaşına geldi. İsveç gibi bir ülkede şu anda faşistlerin sahip olduğu parti 20 milletvekiliyle mecliste. Hollanda'da Wilders diye bir adam vardı, gerçekten Müslüman düşmanı, yüzde 15,5 oyu var. Bunlar son zamanlarda geldi.

Yani bir tarafta böyle bir ekonomik değişimler var, bir taraftan kültürel değişimler var, bir taraftan dünyadaki değişimlere göre yeniden tasarlanması gereken bir dünya düzeni var ve hepsinden ötesi de rekabetçiliğin ön plana çıktığı ve rekabetçiliğin geliştirilmesi konusunda yeniden tariflere ihtiyaç duyulan bir anlayış var. Bugün Avrupa bunu nasıl sağlayacağına diye -gerektiği zaman demokrasiyi de asıya alarak, ara dönemler yaparak, hatta kol bükerek- var gücüyle ülkelere ve bir ülkenin, bir halkın isteklerine tamamen karşı bir şekilde yaptırmaktadır.

Deneyimli bir lider olan Pascal Fontein çok basit bir şey söylüyor, diyor ki, *"artık bunlar değişti, 27 ülke kesinlikle bir federalizme gitmek zorunda, içişlerinde kendi tanımlarında serbest ama özellikle AB'nin ekonomik bütünlüğü açısından, onun rekabetçiliği için tek merkez altında muhakkak yana gelmek durumundadır"*.

Türkiye'nin ne yapacağı konusunda çok önemli bir tespit yapıyor, *"Türkiye'ye çok önem veriyoruz, çünkü Türkiye İslam dünyası için bir modeldir. Özellikle de Arap baharından sonra ihtiyacımız var, biz daha da yakınlaştık"* diyor. Bu anlamda öğrenecekleri çok şey var. Çünkü Avrupa Birliğinin gelişme sürecinde bu bölgelerde, Avrupa Birliğine komşu ülkeler ticaretinde, politikalarında çok önemli açılımları var. Doğal olarak dünyadaki ticaret hepimizin bildiği gibi entegrasyonlarla, yani kendi içindeki gruplarla yürüyor. Onların da bu anlamda Afrika ülkelerine, Müslüman ülkelerle olan ilişkilerde ihtiyaçları var. O anlamda Türkiye'yi bir model ola-

rak tanımlıyorlar. Bunu tanımlarken de bu konudaki desteklere hazırlar. Ama bundan sonra yapılacak olan şey, yani Türkiye'de Avrupa Birliği sadece serbest ticaret anlaşmalarının konuşulduğu mu, yoksa onların bu kadar çok iyi tanımladıkları yeni dünya düzeninde yeni ülke çalışma alışkanlıklarının içinde federatif bir yapıda nasıl olacaktır? İşte bu konuda herhalde önümüzdeki dönemlerde çok daha hızlı değişiklikler olacak. Bunların sonucunda da açıkçası çok temkinli durmamız lazım.

Türkiye bu güçlü yapısıyla her an daha da ileriye gidebilir, ama bir anda ters de dönebilir. Şu anda bütün dünyada Amerika Kıtasında, Uzakdoğu'da, Avrupa'da biraz da Rusya'da bir savaş sürüyor. Türkiye'nin bunlardan bağımsız kalması mümkün değil. Akıllı olması lazım ama hepsinden ötesi akıl tek başına yetmiyor. Ekonomik olarak güçlü ve rekabetçi olması lazım. Biliyoruz ki, rekabetçilik bireyle başlar. Güçlü bireyler olması lazım. Güçlü bireyler 4+4+4'lerle olmuyor, bunu da söylemeden geçemeyeceğim. Ama bireyin güçlenmediği bir yerde de kurumların, kurumların güçlü olmadığı bir yerde de ülkelerin, devletin güçlü olması mümkün değil. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim, sağ olun.

kaya ardic - Efendim, Sayın Nuhoğlu'na bu son derece ilginç, dinamik sunumundan ötürü teşekkür ederim. Şimdi sözü Sayın Vural Öger'e bırakıyorum, buyurun efendim.

vural öger - Teşekkür ederim. Bu konu çok geniş bir konu. Avrupa Parlamentosu'nda Dışişleri Komisyonunda Almanya milletvekili olarak çalıştığım dönemde ABD'de Lehman krizi, ardından da Yunanistan krizi patlamıştı. Dolayısıyla parlamentodaki konuşmaların Dışişleri Komisyonunda hemen ana konusu Avrupa'daki krizdi. Bir de yaşadığım Almanya'da hemen hemen her akşam açık oturumlarda para krizi, Euro krizi, Yunanistan krizi konuşulur, yani Türkiye'ye geldiğiniz zaman televizyon açtığımız zaman ne kadar Ankara'da biraz da dar çerçevede içinde iktidar, muhalefet tartışmaları dinleniyorsa, Almanya'daki ve Avrupa televizyonunda ana

çetin nuhoğlu

Türkiye bu güçlü yapısıyla her an daha da ileriye gidebilir, ama bir anda ters de dönebilir

vural öger

**Euro ekonomik bir
projeden ziyade
politik bir projeydi**

konu para krizi, Euro krizi idi. Dolayısıyla böyle duyarlı olduğum bir konuda davet aldığım zaman memnuniyetle buraya geldim. Arzum kendi görüşlerimi, tecrübelerimi sizlerle paylaşmak.

Avrupa para birimine giriş anlaşmaları 1 Ocak 1999'da imzalandığı zaman o zamanki Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac bu olayı insanlık tarihinin en büyük parasal macerası olarak tanımlamıştı. Euro ekonomik bir projeden ziyade politik bir projeydi. Amerikan ekonomi uzmanı Freedman Euro'nun ilk tedavüle çıktığı günlerde Euro'nun doğacak ilk krizi aşamayacağını ve Euro bölgesinin 5 ila 15 yıllık bir dönem içinde çökeceğini öngören bildirimler yapmaktaydı. Esasen o zamanlar uluslararası ekonomi uzmanlarının çoğu Euro'nun kurallar kökten değiştirilmezse uzun vadeli yaşayamayacağını içeren beyanatlarda da bulunmaktaydılar. Bu tip uyarılar Avrupa'yı o zaman yönlendiren politikacılar tarafından dinlenmemiş, fazla ciddiye alınmamış ve hatta bozucu argümanlar olarak da bir tarafa itilmiştir. O zamanki Alman şansölyesi Helmut Kohl ve Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand Avrupa'nın merkez ülkelerini ebediyen birbirine bağlamak istiyorlardı ve iki Almanya'nın birleşmesiyle doğabilecek büyük bir Almanya'yı tehlike olarak gören komşularına karşı Almanya'yı Avrupa Birliği içinde tutabilmek için müşterek para birimini olmazsa olmaz bir çıpa olarak görüyorlardı. Esasen 1992 yılında Avrupa Birliğinin temelini teşkil eden Maastricht Anlaşması imzalandıktan sonra anlaşmada yer alan tüm kriterler uygulanmış olsaydı sonradan ortaya çıkan sorunların çoğu önlenebilirdi. Maastricht Anlaşması Avrupa'yı üç sütun üzerine oturtuyordu. Birinci sütun ekonomik birlik ve müşterek para birliğiydi. Böylece yaratılan yasal çerçeve içinde müşterek mali politikalar, vergi ve faiz yöntemleri de bu kriterlere uyarak uygulanacaktı. Fakat gerçek ve samimi bir politik iradenin olmaması bu Maastricht çerçevesinin içini dolduramadı. Avrupa Birleşik Devletleri Avrupalı politikacıların seçim meydanlarında attığı nutukların ilerisine gidemedi.

O günlerde Euro Avrupa Birliğini pekiştirecek bir enstrüman olarak düşünülmüştü. Euro'nun ortaya çıkması sanki Avrupa Birliğini ateşleyecek bir güç olarak düşünülmüyordu. O zamanki Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Jacques Delors her ne kadar Yunanistan'ı uzak ve yabancı bir ülke olarak tanımlasa ve Yunanistan'ın çok erken üye alındığını beyan etse de zamanın politikacıları mikrofonun önüne çıkıp, 'demokrasinin beşiği Yunanistan olmazsa Avrupa olmaz' gibi nutuklarla Yunanistan'ın müşterek para birimine geçmesinin âdeta avukatı oldular. Yunanistan Euro bölgesine dahil olmadan az önce borçlanma oranı gayrisafi milli hasılasının yüzde 112'si kaddı. Drahmi devamlı değer kaybediyordu, enflasyon oranı yüzde 14'e ulaşmıştı. Yunan ekonomisi hızla geriliyordu. Her ekonomi uzmanı o zaman görüyordu ki, Yunanistan ekonomisi uluslararası rekabete açık değildir.

Bu ekonominin dayandığı kaideler neydi? Zeytinyağı, peynir, yoğurt, denizcilik ve turizm. Bugün Alman gazetelerinde 'Yunanistan'ın Avrupa'ya girmesi öldürücü bir gınahtı' diye beyanat veren o zamanın Alman Maliye Bakanı Theo Waigel o günlerde bu üyeliğin destekleyicisiydi. Yine bu Avrupa politikacılarının görüşüne göre Karanfil Devrimi'ni geçiren Portekiz üye olmayı hak etmişti. Zavallı İrlandalılara bu kadar zaman Britanya'nın kolonisi olduktan sonra artık Avrupa'ya dahil olmaları gerektiği vaat edilmişti. Yüksek enflasyonla ve maaşlarla ekonomik zorluklar içinde bulunan devlet borçlanması, gayrisafi milli hasılasının yüzde 115'ini geçen İtalya'ya kapılar nasıl kapatılabilirdi? Roma medeniyeti Rönesans olmasa Avrupa olur muydu? Böylece Kuzey Avrupa'nın gelişmiş sanayi ülkeleriyle az gelişmiş/geri kalmış Güney Avrupa ülkelerinin disiplinli Protestan ülkeleriyle daha rahat davranan Katolik ülkelerin eline aynı para birimi verildi. Avrupalı politikacılar bu büyük projenin sarhoşluğu içinde ne olursa olsun 1 Ocak 2002 tarihinde Euro'nun müşterek para birimi olarak tedavüle çıkması kararını almıştı. Euro'ya giriş kriterlerinin kontrolü politikaların ajandasından da çıkarılmıştı.

O zamanki Alman Merkez Bankası Başkanı Hans Tietmeyer hükümet yetkililerine Euro'ya namzet birkaç ülkenin kriterleri yerine getiremediği konusunda bir rapor sunmuş olmasına ve Alman hükümetinin bu konudaki toplantısında hükümet erbabını uyarmasına rağmen netice alamamıştı. Zira karar önceden alınmış ve yazılı olarak da formüle edilmişti.

O zamanki Alman Şansölyesi Helmut Kohl üniversitede tarih okumuştur, romantik bir Avrupalıydı. Sloganı Avrupa'da bir daha savaş olmayacaktı. Maastricht kriterlerine göre borçlanma oranının limiti yüzde 60'tı, yüzde 115'i geçen Yunanistan'ın, İtalya'nın kabul edilmesiyle Maastricht kriteri daha başlangıçta bozulmuştu. Yeni seçilen Alman hükümetinin Maliye Bakanı'nın anlayışına göre ne kadar fazla ülke Euro bölgesine girerse, Almanya için daha iyi olurdu. Çünkü bu ülkeler böylece daha fazla Alman ürünlerini alabilecekti. Almanların yüzde 60'ı Euro'ya karşıydı. Almanya'da o günlerde bir araya gelen 62 ekonomi profesörü Euro'nun piyasaya çıkmasına karşı olduklarını ve bu para biriminin AB'yi parçalayacağı beyanlarında bulundular. Ama hükümetler her türlü ekonomik gerçeklere karşı bu politik kararı vermişti. 1 Ocak 2002'de 12 Avrupa ülkesinde Euro tedavüle çıkarıldı. İlk günden itibaren olaylar beklentilerin tam tersi yönünde gelişti. Bence aşağıda belirteceğim konular bu gelişmenin nedeni olarak görülebilir:

1. Euro ülkeleri içinde maaşlar ve fiyatlar birbirinden ayrı gelişti. Neticede bilhassa Güney Avrupa ülkelerinde bütçe açıkları ve uluslararası rekabette gerilemeler oluştu. Euro'nun tedavüle girdiği günden bugüne kadar gelen süreçte fiyatlar Yunanistan'da yüzde 67, İspanya'da yüzde 56, İtalya'da yüzde 41 ve Almanya'da sadece yüzde 9 arttı. Maaşlar Almanya'da 10 sene içinde yüzde 8 artarken, bu oran Yunanistan'da yüzde 60'lara uzanıyordu.

2. Avrupa Merkez Bankası'nın bütün Euro ülkeleri için tek bir faiz uygulaması Yunanistan, İtalya, İspanya gibi yüksek faize alışmış ülkelerde bir kredi alma çılgınlığı yarattı. Bu ülkeler kendi gayrisafi milli hasıllarının çok üstünde borçlandılar. Ayak-

larını yorganın dışına çıkardılar. İhracatlarının çok üstünde mal ithal ettiler ve bu farkı ve gittikçe artan tüketimi devamlı yeni aldıkları kredilerle finanse ettiler.

3. İspanya ve İrlanda gibi ülkelerde birden hızlanan inşaat sektörüne akan milyarlarca Euro nedeniyle inşaat sektöründeki balon 2008'den sonra patladı, büyük iflaslara yol açtı. Banka sektörü ve mali piyasalar çok büyük zarara uğradılar.

4. Maastricht'te kararlaştırılan stabilite ve gelişme kriterleri bilhassa Almanya ve Fransa'nın ilk senelerde bu kriterleri karşılayamaması yüzünden yumuşatıldı ve kriterlerin uygulanmasında erozyona yol açıldı.

5. Mali piyasaların krizi düzenleme ve kontrol fonksiyonlarındaki zayıflığı ve yetersizliği ortaya çıktı.

Tabii ki Euro projesi bir temel projedir, fakat Euro bir enstrümandır, bir hedef değildir. Euro hiç olmasaydı Avrupa Birliği değişik bir şekilde de olsa devam edebilirdi. Bugün Güney Avrupa ülkelerinin eski milli paraları mevcut olsaydı bu paraları devalüe ederek rekabet imkânlarını yaratabilir, ihracatta ve turizmde büyük bir gelişme oluşturabilirdi. İthalat, dolayısıyla dış ticaret açığı azalır, arz-talep kuralları içinde malların hangi yönde hareket edeceği de oluşturulabilirdi. Artan ihracatın getireceği dövizlerle de dış borç ödemeleri kolaylaşabilirdi. Müşterek para birliğinde değişebilen döviz kurlarıyla değişen ekonomik şartlara uyma sübabı mevcut değil. Ülkeler ancak sert tasarruf tedbirleriyle maaşları düşürerek, sorunları çözmeye çalışıyorlar. Bunun neticesi, tabii ekonomik küçülmeler başlıyor ve bu küçülen ekonomilerin bu büyük borcu nasıl ödeyebilecekleri bu kararları vermiş olan Avrupalı politikacılar tarafından da bugüne kadar cevaplandırılmış değil.

Euro, politik açıdan Avrupa Birliği ülkelerine fazla bir şey getirmezken, ekonomik açıdan çok büyük sorunlar yaratmıştır. Örneğin, Yunanistan'ın borç krizi ellerinde Euro olmasa izole bir sorun olurdu ve bütün Avrupa ekonomileri için bir tehlike yaratmazdı. Bugün görüyoruz ki Euro, üye ülkeler arasında büyük ekonomik farkları zihniyet ve kültür ayrıcalıklarını ortaya

vural öger

Euro, politik açıdan Avrupa Birliği ülkelerine fazla bir şey getirmezken, ekonomik açıdan çok büyük sorunlar yaratmıştır

vural öger

**Ekonomik kuralları
ve kriterleri
görmezlikten
gelerek uygulanan
politikaların
uzun vadeli
yürütülebilmesinin
mümkün olmadığını
bu kriz bizlere
göstermiştir**

çıkarmış, sorunlara sebep olmuş, üyeler arasındaki tansiyonu yükseltmiş ve iç çekişmelere sebep olmuştur. Müşterek para birimini bir an evvel devreye sokarak Avrupalılara paramız müşterek olunca kendimizi tam Avrupalı hissederiz şeklinde düşünce konseptini empoze eden Avrupa Birliği politikacıları bence bu konuya oldukça naif bir yaklaşımla başladılar. Bu tarz ekonomik kuralları ve kriterleri görmezlikten gelerek uygulanan politikaların uzun vadeli yürütülebilmesinin mümkün olmadığını bu kriz bizlere göstermiştir.

Avrupa bugün kendi içinde de iki gruba ayrılmış durumda. Bir tarafta paraya devamlı ihtiyacı olanlar, diğer tarafta ödemek mecburiyetinde olan ülkeler. Yunanlılar Almanlara kızmakta, Almanlar Yunanlılara, Portekizlilere, İtalyanlara bozulmakta. Bir siyasi barış projesi olan Avrupa ülkelerinin birleşmesi böyle bir ekonomik kargaşa içinde çözülme tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Görüldüğü gibi Euro AB'yi birleştiren değil, ayıran bir konum haline gelmiştir.

Güney Avrupa halkları hükümetlerine zorla kabul ettirilen tasarruf tedbirleri ve reform paketleri sebebiyle büyük sıkıntılar yaşamakta ve insanlar sokaklara dökülmekte, grevler çıkmakta, polislerle çatışmalar çoğalmakta. Borç veren Kuzey Avrupa ülkelerinin halklarında da bu milyarlarca Euro'luk yardımlara karşı gittikçe

artan bir direnç oluşmaktadır. Geçmişte AB'nin müşterek para birimi Euro'yu yaratmalar böyle bir kriz oluşabileceğini hiç düşünmemişlerdi. Üye ülkeler için ne bir ani çıkış kapısı mevcut, ne de böyle durumlarda kullanılacak bir yol haritası. Politikacılarla ekonomistler çaresiz bir şekilde bir reçete ararken, aydan aya Avrupa halklarını şaşkırtan ve korkutan beyanlarda bulunuyorlar. Bu yüzden birkaç Euro ülkesinin krizi Euro'nun, Euro bölgesi devletlerinin ve kurumlarının krizi olarak görülmektedir. Neticede bu kriz politik Avrupa projesini, AB'ni ve geleceğini sorgulayan ve belirleyecek olan bir sorun oluşturmaktadır.

Burada kriz yönetiminde en büyük handikapların başında kurtarıcıların yetersiz meşruiyeti gelmektedir. Karar mercileri görüldüğü gibi AB kurumları değildir. Kararlar birkaç AB ülkesinin başbakanlarının çok defa gizli toplantılarında alınmaktadır. Alman şansölyesi Merkel'le, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin baş başa gezileri bu ülkelerin Merkez Bankalarının seçkin temsilcilerinin kapalı kapılar ardında bir araya gelmeleri neticede öyle politikalar oluşturmaktadır ki, sonradan çoğu konuyu anlamamış olan milletvekilleri, ulusal parlamenterler parmak kaldırarak bu kararları onaylamaktadırlar. Bir tarafta büyük sorunlar yaşayan Güney Avrupa ülkeleri halkları, diğer tarafta kendi devletlerinin jenerasyonlar boyunca borçlandığına

inanmış olan Kuzey Avrupa halkları 60 yıldır içinde yaşadıkları barış ve refah Avrupa'sının bugünkü durumunu şaşkın bir şekilde sorgulamaktadırlar. Politikacılar görüyoruz ki, ülkelerinin borçlanma konularında gayet rahat davranıyorlar. Zira para tasarrufu, kemerleri sıkılmak onlara seçimleri kaybettirebiliyor. Ucuz kredilerin böyle kolayca alınabildiği bir ortamda bol harcamalar yapmak, borçların ödenmesini gelecek kuşaklara yüklemek politikacıların çok işine geliyor. Avrupalı politikacılar böylece kendi halklarını tarihte benzeri olmayan sorunlu bir duruma itmiş oldular.

Bu arada bir konuya daha temas etmek isterim. Sorun yaşayan Güney Avrupa ülkelerinde birtakım popülist politikacılar bu krizin ana nedenlerinden birinin Almanya'dan kaynaklandığını ileri sürmekte. Ben şahsen Almanlarda kusur aranması argümanlarına katılmıyorum. Yukarıda bahsettiğim ülkelerin kendi özelliklerinden kaynaklanan sorunlarının yanında dış faktörleri değerlendirdiğim zaman sorun Almanya'dan ziyade Çin'dir. Güney Avrupa halklarının son 30 senedir yaşadıkları refah süreci küreselleşen bir dünyada kökten ekonomik reformlar yapmadan sürdürülemezdir. Güney Avrupa ülkelerinde maaşlar devamlı artarken bu ülkelerin klasik anlamda ürettiği tekstil gibi basit ürünlerin fiyatları küreselleşen dünya ekonomisi içinde Çin ve diğer Asya ülkelerinin ürettiği ürünlerin fiyatlarıyla rekabet edemeyecek duruma gelmiştir. Kuzey Avrupa ülkeleri bu tarz ürünlerin üretimini Asya ülkelerine bırakıyorlar. Esasen Almanya ürettiği yüksek kaliteli ve değerli ürünleriyle bu yeni oluşan ülkelerin taleplerini karşılayarak küreselleşmenin kazanan ülkelerine ait olmakta, İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkeler buna karşı bu küreselleşmenin neticesinde kaybeden ülkeler durumuna gelmektedir.

Kanımcı Avrupa Birliği gerçek bir politik birlik, daha doğrusu Avrupa Birleşik Devletleri kurma niyetinde değildir. Esasında AB bir devlet değil, Avrupa bir milletin adı da değildir. Bir Fransız veya bir Alman, önce Alman ve Fransız, sonra Avrupalıdır. Churchill 1946 yılında Avrupa'nın o gün-

lerde yıkılmış, yakılmış virane halini gördükten sonra bu felaketin bir daha yaşanmaması için tek çarenin Avrupa Birleşik Devletleri olacağını söylemişti. Ama tabii ki böyle bir Avrupa devletine de Büyük Britanya dahil olamazdı. İngiltere kendini bir dünya imparatorluğunun merkezi olarak görüyordu. Bugün bile İngiltere bir AB üyesi olmasına rağmen AB anlaşmalarına *federal* kelimesinin girmesine izin vermemiştir. Ben parlamentoda dışişleri komiseri olduğum müddetçe bu kelime üzerinde saatlerce tartışılmıştır ve İngilizler bu kelimeyi -federal kelimesini- sokmamıştır. Çünkü niyetleri Avrupa Birleşik Milleti değil.

Bugün Birleşmiş Milletler Konseyinde ne İngiltere ne de Fransa İkinci Dünya Harbi sonucunda elde ettikleri üyelik ve veto haklarından bir AB temsili lehine feragat etmek isterler. O zaman nasıl bir Avrupa Birliği oluşabilecek ki, kendi hakkından feragat etmiyorsun, Avrupa Birliğinden temsilen bir insan oraya gidemiyor. Avrupa'da krizin nasıl çözüleceği sorunu bugüne kadar politikacılar tarafından hâlâ çözülebilmemiş değildir. Görülüyor ki bu kriz neticesinde onlarca senedir müşterek paylaşılan barış, ekonomik başarılar, refah düzeyi sayesinde unutulmuş olan milliyetçi önyargılar ve tutumlar tekrar su üstüne çıktı.

Avrupa Birliğinin kuruluş nedeni Avrupa Kıtasında bundan böyle herhangi bir savaş tehlikesini önlemektir. Kuruluşun ana sebebiydi buydu ve bu hedefe ulaşıldı. Bugün AB'nin ana sorusu, Avrupa Birliğinin bundan böyle hedefinin ne olacağıdır ve bu hedef hâlâ tarif edilmiş değildir. Bazı çevreler Avrupa'nın bir cisimden ziyade bir süreç olduğunu söylerler ama bu süreç nereye kadar gidecektir? Bu genişleme süreci durduğu zaman ardından ne olacaktır? Bugün Avrupa'yı yönetenler âdeta paralize olmuş durumdadır, Harvard'lı ekonomist Kenneth Rogoff'a göre AB ülkeleri ya zorla evlenecekler ya da Euro'nun yattığı para birimi parçalanacak. İtalya 90 senedir kuzeyden güneye devamlı para transfer ediyor, Almanya kurulduğundan beri güneyden kuzeye para transfer ediyor. Şimdi buradaki sorun şu, bu kararı da Almanya'nın vermesi gerekiyor. Aca-

vural öger

Avrupa Birliği gerçek bir politik birlik, daha doğrusu Avrupa Birleşik Devletleri kurma niyetinde değildir

özlem terzi
Avrupa'nın yaşamakta olduğu kriz sadece Avrupa Birliği'nin geleceğine yönelik etkilerde bulunmuyor, aynı zamanda Türkiye-AB ilişkilerine de etkide bulunuyor

ba ben Avrupa'da yaşadığım müddetçe güney ülkelerine devamlı para transfer edecek miyim, etmeyecek miyim? Almanya'nın bunun cevabını vermesi lazım. Çünkü anormal bir artan ticaret fazlalığı bunu finanse edebilir. Bence bu olmadığı takdirde Avrupa Birliğinin kurtuluşu için güçlü Avrupa ülkelerinden oluşan bir çekirdek Euro bölgesi yaratılması ve güneydeki zayıf ekonomilerin yukarıda bahsettiğim gibi kendi eski paralarına dönmesi çıkar yol olabilir. Tabii ki böyle bir durumda güney Avrupa ülkelerine Marshall düzenine benzer bir şekilde çok geniş kapsamlı bir yardım planı hazırlanması gerekir. Ümit ederim tarihin bu en büyük macerası yakın bir zamanda olumlu bir safhaya girer, dünyanın Avrupa'ya, Avrupa'nın dünyaya ihtiyacı olduğu gibi Türkiye'nin de Avrupa'ya ve Avrupa'nın da Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Avrupa Birliğinin düze çıkması Türk ekonomisine getireceği artıların yanında Türkiye-AB müzakerelerini de hızlandıracak bir faktör olabilecektir. Teşekkür ederim.

kaya ardıç - Sayın Öger'e de çok teşekkür ediyoruz. Şimdi son konuşmacı olarak Sayın Doç. Dr. Özlem Terzi'ye sözü bırakıyorum, buyurun efendim.

özlem terzi - Çok teşekkür ederim. Sayın hocalarım ve değerli katılımcılar, ben de Vural Öger'in bıraktığı yerden, yani bu işin siyasi boyutu üzerinden birtakım değerlendirmelerde bulunmak istiyorum. Öncelikle, evet Avrupa'nın yaşamakta olduğu bir ekonomik kriz var ama bunun siyasi birtakım yankıları var. Bunlar sadece Avrupa Birliği'nin geleceğine yönelik etkilerde bulunmuyor, aynı zamanda Türkiye-AB ilişkilerine de etkide bulunuyor. Biraz bunlara değinmek istiyorum, ne tür etkiler söz konusu? Aynı zamanda sadece ekonomik kriz değil, Avrupa'yı derinden etkilemekte olan bu Arap baharı sürecinde hem Türk dış politikasını hem Avrupa Birliğinin dünya siyasetinde oynayacağı rolü de önemli ölçüde etkiliyor ve burada Türkiye'yle Avrupa Birliği arasında nasıl bir etkileşim yaşanıyor? Dolayısıyla sadece ekonomik kriz değil, Avrupa coğrafyasının çevresindeki siyasi krizlerde hem Avrupa'nın hem Türkiye'nin geleceğini nasıl etkiliyorlar,

Avrupa ve Türkiye'nin birlikte bir geleceği varsa bunu nasıl etkiliyorlar soruları üzerinde durmak istiyorum.

Şimdi Avrupa bütünleşme süreci aslında Avrupa halkları arasında bir ortak kader duygusu yaratmayı da öncelikli olarak hedeflemiştir ve Avrupa kurumları da aslında bu ortak kader duygusunun yaratılmasında ve belki çeşitli önemli politika alanlarında da burada izlenecek yolu çözmekte önemli bir rol üstlenmişlerdir. Yaşanmakta olan ekonomik kriz bir kere ulusal hassasiyetleri ve ulusal beklentileri öne çıkarıyor. Mesela bu yüksek borç sorunundan muzdarip olan ülkeler aslında borç bulabilme meselesini bir an önce çözmeye çalışmakta, borcu verecek olan ülkeler de -Almanya başta olmak üzere- bu borcu verecekleri ülkelerin bütçe disiplini ve bu tür beklentileri karşılayacaklarını duymak istemekteler. Dolayısıyla bütünleşme süreci aslında siyaseten bu karşılıklı beklentilerin karşılanıp karşılanmayacağı noktasına da odaklanıyor. Çünkü eğer ortak bir kadere sahipseniz, ortak bir geleceği paylaşıyorsanız ortaya çıkan sorunlarda da belli bir dayanışmayı karşılıklı olarak göstermeniz beklenir. Yani güney ülkeleri, bu ekonomik-mali sorunların çözümünde Almanya başta olmak üzere kuzey ülkelerinin yardımcı olacaklarını, Almanya ve diğer kuzey ülkeleri de güney ülkelerinin bundan sonra daha disiplinli bir bütçe uygulamasına geçeceklerini duymak istiyorlar. Ama her iki taraf da kendi duymak istediğini peşinden koşuyor. Bu da bu siyasi ortak kadere sahip olma duygusunu oldukça yıpratıyor. Çeşitli ülkelerde düzenlenen seçimleri izlediğinizde de aslında şu ana kadar Avrupa içerisine yerleşmiş olan ortak yaşamın kurallarına dair bazı noktaların sorgulanmaya başladığını görüyoruz. Bu tabii ki mali krizden kaynaklanmıyor. Ama Avrupa bütünleşmesinin hangi yönleri hoşumuza gidiyor, hangi yönleri hoşumuza gitmiyor gibi bir tartışmayı da beraberinde getiriyor. Mesela, özellikle seçim kampanyasında Nicolas Sarkozy'nin Schengen'in geleceğini tartışmaya açmak istemesi gibi veya Kuzey Afrika'da yaşanan göç durumunda özellikle İtalya'ya yoğun göç yaşandığında

hemen bu İtalya, Fransa, daha doğrusu İtalya'dan Fransa'ya gelebilecek olan göçmenleri-mültecileri durdurmaya çalışma politikası gibi içerideki serbest dolaşımı Avrupalılar arasında çok kanıksanmış ve artık sorguya açılmayan bir şeyken, bu sınırların içerisinde serbest dolaşan yabancıların bu hakka gerçekten sahip olup olmaması gerektiği tartışmaya açılmakta, ki bence bu da uzun vadede zaten Avrupa içerisinde serbest dolaşımın devam edip etmeyeceğine yönelik soruları da beraberinde getirebilecek. Özellikle bu ekonomik sıkıntılardan dolayı eğer güney ülkelerinden sosyal politikaları daha güçlü olan kuzey ülkelere yönelik bir işgücü transferi olursa. Çünkü sonuçta diğer ekonomik faktörler gibi işgücü de kendi refahını en fazla sağlayabileceği ve rahat edebileceği yerde çalışmayı tercih edecektir. Avrupa, yaşadığı bütün krize rağmen aslında Avrupa'nın çevresindeki coğrafya için isterseniz Doğu Avrupa diye düşünebiliriz, Türkiye diye düşünebiliriz, Ortadoğu veya Kuzey Afrika için- hâlâ bir refah bölgesi, bir sosyal ve siyasal çekim bölgesi, bir özgürlük bölgesi, sosyal hakların daha fazla korunduğu bir bölge olarak algılanıyor. Dolayısıyla aslında Avrupa bu çekim merkezi olma unsurunu da sürdürüyor. Ama tabii önümüzdeki yıllar en azından Avrupalı işgücü içinde kendi algısını nasıl değiştirecek bu önemli bir nokta.

Başka bir konu Avrupa bütünleşmesi konusunda aslında lokomotif olan çoğunlukla tabii ki Fransa ve Almanya, ama aynı zamanda Avrupa Birliğinin kurumları komisyon başta olmak üzere ve özellikle ekonomik entegrasyonun ileriye götürülmesi konusunda komisyonun çok büyük bir ilerlemeci tutum içerisinde olduğunu biliyoruz. Ama diğer taraftan özellikle bu mali kriz Sayın Öger'in de bahsettiği üzere karar mekanizmasını daha çok Fransa ve Almanya'nın yaptığı toplantılara çekmekte. Kapalı kapılar arkasında alınan birtakım kararlar Avrupa kurumlarının buna çok fazla dahil olamamasını ve daha çok hükümetler arası bir yaklaşımı beraberinde getiriyor. Ama bu da tüm üye ülkelerin hükümetleri arasındaki bir yaklaşım olarak

değil de bazı hükümetler arasında alınan birtakım kararların diğer hükümete tebliğ edilmesi şeklinde yaşanıyor ve daha çok Fransa ve Almanya liderliğinde yapılan çeşitli hükümetler arası toplantılarda, siyasi kararların alınma süreci içerisinde İngiltere'nin bile aslında ekonomik bütünleşmeye katılma sürecinde rahatlıkla dışarıda bırakılabildiğini görebiliyoruz. Dolayısıyla aslında bu Avrupa Birliğinin kurumlarını da yaratan, yıpratın ve siyasi bütünleşme sürecine zarar veren bir tecrübe. Ama diğer taraftan Avrupa Birliği şimdiye kadar pek çok sorunlu dönem atlattığı bir birlik ve aslında her sorunlu dönemden birtakım dersler çıkarmayı becerebilmiş olan bir birlik. Dolayısıyla en azından şimdiye kadarki tecrübeye bakılarak eğer bu krizden sonra AB mevcut politikalarını veya uygulamalarını sürdürmeye devam edebilirse, bunların daha istikrarlı politikalar olacağını beklememiz için bir umut kaynağı olabilir. Peki, böyle bir ortamda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri nasıl etkilenecek? Avrupa'nın ekonomik krizi, ekonomik krizin siyasete yansımaları Türkiye'nin AB ile ya da AB'nin Türkiye ile olan ilişkilerini nasıl etkileyecek? 2007 yılından beri Türkiye'nin adaylık süreci pek de bir yere gitmiyor. Ama özellikle 1999-2005 yılları arası gerçekten büyük bir heyecanın olduğu yıllardı ve bu yıllar için Türkiye'nin AB perspektifi gözle görülebilir, elle tutulabilir bir süreç olarak işlemekteydi.

Bugün için müzakereler son birkaç yıldır hiçbir yere gitmemekte, yeni başlıklar açılmamakta, bundan sonrasında açılması için en azından Fransa ve muhtemelen Almanya'da hükümet değişikliğinin olması bekleniyor. Ama bir de Kıbrıs sorunu ve bu sorun nedeniyle durmuş olan müzakere başlıkları var. Gene bu Kıbrıs sorununun Türkiye ve AB arasına girmiş olması sebebiyle de aslında Türkiye'nin bu sorunu çözmeden AB ile bütünleşme konusunda kolay kolay ilerleyemeyeceği de biliniyor. Şimdi yakın dönemde bence Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi -zaten hükümet açıkladı- Temmuzdan itibaren AB dönem başkanlığını Kıbrıs Cumhuriyeti üstlendiği zaman Türkiye'nin dönem

özlem terzi

Kapalı kapılar arkasında alınan birtakım kararlar Avrupa kurumlarının buna çok fazla dahil olamamasını ve daha çok hükümetler arası bir yaklaşımı beraberinde getiriyor

özlem terzi
Türkiye bir noktada kendisini Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da etkili bir aktör olarak takdim ederken, sürekli olarak kendisinin AB'ye aday bir ülke olduğunu da vurguluyor

başkanlığıyla temasa geçmeyeceği ve bu şekilde ilişkileri dondurmuş olacağı AB'nin kurumlarıyla ve diğer AB ülkeleriyle temasını devam ettireceği ama dönem başkanlığıyla temas etmeyeceği yönünde. Bu seviye içinde bekleyebileceğiniz birtakım siyasi krizlerin olduğunu düşünüyorum. Çünkü muhtemelen Rum yönetimi aslında Türkiye'yi kendisiyle muhatap olmak zorunda bırakacak birtakım koşullar yaratmaya çalışacaktır. Nitekim aslında bu konudaki iyi niyetli bir girişim kendi dönem başkanlıklarında iki müzakere başlığının açılmasını teklif etmeleriyle başladı ve Türkiye bunu o zaman neden Kıbrıs bu konulardaki vetosunu daha önceden -kendi dönem başkanlıklarında- kaldırmamıştı diye reddetti.

Başka bir konu, Kıbrıs'ı için içine çeken bir takım başka siyasi gelişmelerin yine bu dönem başkanlığında su yüzüne çıkması veya özel olarak su yüzüne çıkmasının sağlanmasıyla olabilir ki, bu dönemde, yani temmuzdan itibaren Türkiye'yle AB dönem başkanlığı arasında birkaç sorunun yaşanabilmesini beklemek çok kötümserlik olmasa gerek diye düşünüyorum. Umarım böyle bir şey Türkiye-AB ilişkilerini kötüye götürecek şekilde yaşanmaz.

Diğer taraftan son yıllarda Türkiye ve AB kendi aralarında bir ortak karar oluşturmak, bir ortak gelecek oluşturmak konusunda neler yapmış durumdalar? Açıkçası

2007 yılından sonra hem müzakerelerin ilerlemesi konusunda hem aralarında bir siyasi yakınlaşma yaşanması konusunda çok da fazla bir şey yapmış değiller. AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlerken her dönem başkanlığının sonunda yapılan zirve toplantılarına, Avrupa Konseyi toplantılarına tüm aday ülkeler de çağrılırdı ve bir aile resmi çekilirdi. Ama bu Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme süreci sona erdikten sonra bu resimler ve bu tür toplantılar sona erdi. Bu Türkiye ile AB ülkelerinin liderleri arasında bir temas yok demek değil. Tabii ki var ama Türkiye artık bu tür toplantıların resmi bir takipçisi veya katılımcısı değil. Avrupa ülkeleri arasındaki bu ortak siyasi kaderin oluşmasındaki önemli bir nokta da tabii ki aslında Avrupalı hükümetlerin, Avrupalı liderlerin siyasetçilerin ama aynı zamanda bürokratların da günlük mesailerinin önemli bir kısmını birlikte geçirmelerinden kaynaklanıyor. Şimdi Türk politikacıları ve bürokratları Avrupalı meslektaşlarıyla mesailerinin bir bölümünü birlikte geçiriyorlar. Ama önceki yıllarda bu daha fazlaydı ve bunda bir azalma var. Arap baharı gelişmesi aslında bu ortak mesainin artmasını bir miktar sağlıyor. Çünkü AB ülkeleri Türkiye'yle de temas ederek bu coğrafyayla ilişki geliştirmeyi bazı noktalarda tercih ediyorlar. Türkiye bir noktada kendisini Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da etkili bir

aktör olarak takdim ederken, sürekli olarak kendisinin AB'ye aday bir ülke olduğunu da vurguluyor. Ama diğer taraftan karşılıklı beklentiler de bu noktada aşağı-yukarı, yani bizim birbirimizle iyi ilişkilerimiz var, potansiyel olarak da ortak bir geleceğimiz var, ama buna yönelik somut adımlar çok da fazla atılmıyor.

Dünya görüşleri açısından ve dünya siyasetinde birlikte oynayacakları rol açısından Türkiye ve AB şu tür komisyon verilerinin kıymetli olduğunu düşünüyoruz: Biliyorsunuz Avrupa Komisyonu her sene tüm aday ülkelere yönelik düzenli bir rapor yayınlıyor. Bu raporları yıl yıl takip ettiğimizde şunu görüyoruz: Mesele, 2007 yılı itibarıyla Türkiye AB'nin ortak dış politika tutum belgelerinin yüzde 98'ine taraf olmuş durumda. Bu belgeler AB ülkeleri tarafından oluşturuluyorlar ve daha sonra aday ülkelerin imzasına veya katılımına açılıyorlar. 2007 yılında Türkiye bu tür belgelerin yüzde 98'ine katılırken, 2011 yılında sadece yüzde 48'ine katılmış. Yani son 4 yıl içerisinde Türkiye'nin dünyada olan çeşitli gelişmelere yönelik AB'ne verdiği tepkiler oldukça farklılaşmış veya Türkiye en azından AB'nin verdiği tepkileri tasvip etmemeye başlamış, kendisini bunlara taraf olacak şekilde görmemeye başlamış. Bu tabii ki son yıllardaki dünya gelişmelerinin özellikle Arap baharı başta olmak üzere Türkiye ve AB'nin birbirlerinden ne bekledikleriyle de ilgili. Şöyle ki, Avrupa'nın birtakım tercihleri var. Öncelikli olarak bu meseleyi bir güvenlik meselesi olarak öngörüyor. İşte bu coğrafyadan kendisine ne kadar göç gelecek? Çünkü özellikle Kuzey Afrika ülkelerindeki gelişmelerde birlikte hemen İtalya'ya ne kadar göçmen geleceği, ne kadarının daha yolda olacağı, burada geçici kampların kurulup kurulamayacağı, kurulacaksa bu kampların Kuzey Afrika'da mı, yoksa İtalya'nın güneyinde mi kurulmasının daha iyi olacağı gibi tartışmalar vardı. Bundan sonra eğer bu coğrafyaya yönelik bir ekonomik kalkınma planı uygulanacaksa, bu ülkelerden işgücü kabul edilip edilmeyeceği, işgücü kabul edilecekse, bu işgücünün daha kabul aşamasında geri dönmesinin

planlanmasına yönelik komisyon tasarıları var. Şimdi dolayısıyla AB daha çok bunu kendisine yönelik bir göç ve potansiyel ekonomik istikrarsızlık meselesi olarak görüyor. Daha geniş siyasi seviyedeyseniz, bu ülkelerde yeni yönetimler ne tür yönetimler olacaklar, yönetim değişimi nasıl gerçekleşecek, Suriye'de olduğu gibi bir uluslararası müdahaleye gerek var mı, yok mu, Libya müdahalesi başarılı mıydı, arkasından neler yapılması gerekiyor gibi soruları içinde barındırıyor.

Şimdi bunların içerisinde Türkiye doğrudan yer almıyor. Bu tartışmaların bir bölümünde Türkiye bir örnek ülke olarak gösteriliyor. Yani deniliyor ki, Türkiye ile AB'nin çok yakın ilişkileri var, dolayısıyla Türkiye bir model olsun, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için de Türkiye'yle yaptığımız gibi bir gümrük birliği kurulabilir. Ama burada bence bizim için önemli olan şey şu: Burada Türkiye Avrupa'nın bir parçası olarak sunulmuyor. Türkiye burada Ortadoğu coğrafyasına yakın ve örnek olabilecek bir ülke olarak sunuluyor, AB'nin orta vadede üyesi olacak olan bir ülke olarak algılanmıyor. Başka bir nokta Türkiye'nin kendi politikasını belirlemesinde geçirdiği birtakım tereddütlerin Avrupa tarafından aslında Türkiye'nin kendi politikasının Avrupa'ninkine uyumlu olup olmayacağı konusunda, ki bence benzer bir soruyu bizim hükümetimiz de yaşıyor. Özellikle bu son bir yıldaki gelişmelerde Türkiye aslında bir yıl içerisinde değil, uzunca bir süredir ve özellikle AB ile müzakereler biraz yavaşlamaya başlayıp yakın dönemde bir siyasi gelecek vaat etmediğinden beri biliyorsunuz. Türkiye aslında AB söylemini kendi coğrafyasına yansıtmış durumda. Bu coğrafya içerisinde kendisinin bir barış ve istikrar bölgesi kurulmasına öncülük etmek istediği, burada Türkiye'nin ve bir serbest ticaret anlaşmaları -bir kısmı AB'ninkine uyumlu, bir kısmı değil- yapmış olması aynı zamanda vizesiz seyahati kolaylaştırması, ki kendisinin aday ülke olarak aslında Schengen ülkelerinin kurallarını uygulaması gerekirken henüz ne de olsa bu aşamaya gelmemiş bir aday ülke olarak kendi tercihlerini dış politikasında

özlem terzi

Türkiye Avrupa'nın bir parçası olarak sunulmuyor. Türkiye burada Ortadoğu coğrafyasına yakın ve örnek olabilecek bir ülke olarak sunuluyor

özlem terzi
Türkiye'nin
Ortadoğu
politikasının
belirlenmesinde
Türkiye artık
Avrupa'nın
veya Batının
sahip olduğu
imajı taşıyarak
bu coğrafyaya
ulaşmak istemiyor

öne çıkarması dikkat çeliyor. Türkiye her ne kadar kendisinin Ortadoğu veya Kuzey Afrika'daki etkisinin aslında AB'ye aday bir ülke olmasından kaynaklandığını söylesen ve aynı zamanda AB'nin gözündeki stratejik öneminin veya siyasi öneminin bu coğrafyayla geliştirdiği sıkı siyasi ve ekonomik ilişkiler sayesinde artacağını dile getirse de, AB süreci bir yere doğru ilerlemedikçe Türkiye daha fazla Ortadoğu ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkelerine yönelik bir siyasi oryantasyon içerisine girmekte, ama bunu bir AB söylemiyle yapmaktadır. Yani biz coğrafyamızda istikrar istiyoruz, barış istiyoruz, sıkı ekonomik ilişkiler istiyoruz, ki bu ekonomik ilişkiler daha ılımlı siyasi bir atmosferi bizim için gelecekte mümkün kılsın. Yani Türkiye aslında Avrupalı bir dil konuşmayı öğrenmiş durumda. Bence Türkiye'nin Ortadoğu politikasının belirlenmesinde Türkiye artık Avrupa'nın veya Batının sahip olduğu imajı taşıyarak bu coğrafyaya ulaşmak istemiyor. Türkiye, Türkiye olduğu için veya kendi tarihsel, kültürel yakınlığıyla bu coğrafyaya yakınlaşmak istiyor. Bir AB'ye aday ülke olmasının kendisine önem kattığını ama kendi söyleminin AB'nin söylemi olmadığını dile getirmeyi önemli buluyor, ki AB'nin ortak dış politika tutum belgelerine katılmamasının sebebinin de bu olduğunu düşünüyorum.

Türkiye Ortadoğu'ya yönelik olarak söylediği sözün AB'nin veya Batının sözü olmadığını vurgulama ihtiyacı duyuyor. Bence bu da aslında AB'nin ve Türkiye'nin birlikte bir geleceği inşa etmek isteyip istemediklerine dair önemli bir sinyal. Ama tabii ki kriz dönemleri tüm ilişkileri zorlayan dönemlerdi. Aslında bu kriz dönemlerinde ne tür tecrübelerin yaşanmış olduğu ilişkilerin geleceğini belirleyen dönemler haline gelir ve bence Türkiye-AB ilişkileri de hem ekonomik açıdan, AB'nin yaşadığı ekonomik kriz açısından, hem Avrupa'nın çevresindeki coğrafyalarda meydana gelen siyasi gelişmelerin Türkiye-AB ilişkileri için çok belirleyici olduğunu düşünüyorum.

Son olarak eklemek istediğim bir nokta, biliyorsunuz Türkiye'nin adaylık süreci AB ülkeleri açısından özellikle Yunanistan ta-

rafından da çok desteklenmişti. Yunan dış politikasında Türkiye'nin AB adaylığının desteklenmiş olması ciddi bir dönüşümdü ve bu pek çok siyasi sorunun daha kolay bir şekilde dile getirilmesi, çözüm yollarının aranması veya en azından birtakım güvenlik sorunlarının tırmanmasının engellenmesi şeklinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilere de çok büyük bir katkı sağladı. Şimdi Yunanistan bir mali krizden geçiyor ve AB içerisinde çok sıkıntılı bir dönemde. Gazetelerden okuyoruz ki, Türk yatırımcıları Yunanistan'la ciddi olarak ilgileniyorlar ve bir ekonomik yakınlaşma potansiyeli de var. Diğer taraftan -özellikle bu mali disiplin konusu başta olmak üzere- Yunanistan hükümetini seçilmiş bir hükümetten teknokratik bir hükümete geçmeye zorlamış olan bir dönem bu ve her ne kadar bundan önceki Türk-Yunan ilişkileri Türkiye aday ülke olarak ilan edildikten sonra olumlu bir yönde gelişmiş olsa da, fiilen var olan sorunların çözümünü getirmemiş olsa da aradaki siyasi iklimi çok değiştirmiş bir durumda. Bu kriz dönemi de bize bunun devam ettiğini gösteriyor. Ama şunu da unutmamak lazım, bu ekonomik kriz dönemleri aynı zamanda yabancı düşmanlığını, milliyetçiliği, ırkçılığı besleyebilecek olan ortamlar. Şimdi tabii bir 15 yıl öncesini hatırlamamız gerekecek. Yani Yunanistan'da Andreas Papandreu'nun hükümetini ve bazı popülist hükümetlerin, içerideki sorunları örtbas edebilmek veya kamuoyunun tepkisini azaltabilmek için dışarıdan bir düşman yaratma potansiyelini. Şimdi Türk-Yunan ilişkileri bu aşamaları çoktan geçti ve her ülkenin de dış politikalarında birbirleriyle önemli bir olgunlaşma yaşadığını düşünüyorum. Ama Türkiye'nin Kıbrıs sorunu başta olmak üzere bu coğrafyada birtakım gerilimler yaşamaya başlamış olmasının, Türkiye ve AB'nin birbirinden uzaklaşmasının en yakın komşularımızla da siyasi ilişkilerimizin iyiliği konusunda çok dikkatli hükümetlere sahip olmamız gerektiği konusunda önemli olduğunu düşünüyorum. Teşekkür ederim.

kaya ardıç - Efendim, şimdi söz sırası salonda. Buyurun efendim.

yakup bozkurt - Benim sorum Sayın Vural Öger'e. Vural Bey Avrupa ekonomisini, tarihini, kültürünü biliyor, aynı zamanda Türkiye'yi de biliyor. Bu ortamda Avrupa Birliği Türkiye girebilecek midir? Ben artık Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin imkânsızlaştığını düşünüyorum. Bir defa bu hem Türkiye tarafından istenmiyor hem Avrupa Birliği yönünden istenmiyor. Bu son Euro krizinde de gördük ki Avrupa Birliği'nin uzun vadeli bir devamlılığı söz konusu değil. Bunun nedeni de şu, Avrupa'da iki grup vardır, birincisi üreten, diğeri de ticaretle geçinen tüketim toplumu. Şimdi artık Avrupa Birliği'nde üretime dayalı kuzeydeki ülkelerin kendi aralarında bir birlik oluşturması, öte yandan Akdeniz'in etrafındaki, Adriyatik kıyısındaki, Afrika'nın Akdeniz'e sahili olan ülkelerin Ortadoğu ülkeleriyle bir Akdeniz Birliği kurması gibi bir durum söz konusu olabilir mi?

vural öger - Türkiye'de çeşitli toplantılarda, üniversitelerde, açık oturumlarda bir şeyin farkına vardım. Avrupa Birliği Türkiye'de gerçekten iyi algılanmıyor. Avrupa Birliği bir medeniyet projesidir, başka bir şey değil. AB diye bir güç yok, Almanya güç olabilir, Fransa güç olabilir. AB diye bir güç yok, AB'nin askeri yok. Yani biz burada çok büyük bir hata yapıyoruz. Avrupa Birliği nedir? Sağlık alanında, adalet alanında, çevre konusunda ekonomide kurallar koyan bir birliktir bu. 90 bin sayfalık bir Avrupa Birliği müktesebatı vardır. Oraya girecek ülkeler onu alır, kendi yapılarını ona göre değiştirirler ve Avrupalı olma yoluna girerler. Türkiye bunu tek başına 20-30 senede yapabilir. Ama orada elinizde bir kitap olursa 2-3 senede de bunu uygulayabilirsiniz. Dolayısıyla Avrupa Birliği derken bir hata daha yapmayalım. Euro bölgesi başka, Avrupa Birliği başka. İngiltere bugün bir AB üyesidir ama hiçbir zaman Euro'ya girmez. Yani Euro eşittir Avrupa Birliği diyemeyiz.

'AB çöktü, batıyor' diye bazı başyazılar okuyorum. Almanya tarihinin en iyi dönemini geçiriyor, en zengin dönemini geçiriyor. Geçen seneki ihracat 1 trilyon Euro'ya çıktı. Hangi Avrupa'dan bahsediyoruz? Burada bu genelleştirmeyi bırakmamız la-

zım. AB diye bir ülke yok, 27 tane ülke var. Ben şahsen dışişleri komisyonunda olduğum için Almanya milletvekili olarak bütün bu gizli toplantılar, konuşmalar hepsinin içine girdik, bir şeyin farkına vardık. Karar yetkisi İngilizlerin elinde olsa yarın sabahleyin Türkiye üye olur, onu bilin. Karar yetkisi İngilizlerin, İsveçlilerin, İtalyanların, İspanyalıların, Polonyalıların, Macarların elinde olsa biz yarın Avrupa Birliği'ne gireriz. Dolayısıyla hangi Avrupa'yı konuşuyoruz burada? Bizim genellikle kırsal kesimde göç verdiğimiz ülkelerde halklarla olan uyum sorunları yüzünden kaynaklanan ve politikacıların popülist tutumlarıyla oluşan bir genel görüş vardır. Bu nerededir? Bu Almanya, Fransa, kısmen Hollanda, kısmen Danimarka, ama başka ülke yok, Polonya'ya gidin, yüzde 70'i Türkiye'yi ister. Macarların neredeyse yüzde 80'i 'sizler bizim ırkdaşımızsınız' diyorlar, yani hangi Avrupa Birliği'ni kastediyoruz? Dolayısıyla bu hatayı yapmamamız lazım. Avrupa Birliği'ni bir devlet gibi görmememiz lazım. Homojen bir yapı yok Avrupa'da.

Bir konu daha var burada; girer miyiz, girmez miyiz? Türkiye'nin günün birinde Avrupa Birliği üyesi olacağına katiyen inanıyorum ve şu sözlerimin unutulmamasını rica ederim. Önümüzdeki sene, bu sene Fransa'da seçimler var. Muhakkak surette Hollande yani sosyalistlerin başındaki şahıs hükümetin başına geçecek. Almanya'da bir sene sonra seçimler var, sosyalistlerle yeşillerin beraber kurduğu koalisyon başa geçecek ve dışişleri bakanı yeşillerden birisi olacak. Almanya bu konuda tam gaz verecektir, ondan emin olun. Burada bazı Sarkozy gibi ambisyonu büyük, kendisi küçük yapısal olarak sorunları olan bazı insanların popülist politikalarıyla Türkiye politikasında bir yerde geçmişte hatalar yapıldı. Ama bir şey daha söylemek istiyorum. Avrupalıyı tenkit ederek biz şöyleyiz demek kolay ama ben de olayların içinde olan bir insan olarak bir şey söylemek istiyorum. Avrupa Birliği Türkiye'ye bizim namzet olmamız ve müzakerelerin başlaması için Avrupa Birliği Komisyonunun onayı gerekiyordu. Avrupa Komisyonunun onayı olmadan Konsey, yani o

vural öger

**Avrupa Birliği
bir devlet gibi
görmememiz lazım.
Homojen bir yapı
yok Avrupa'da**

vural öger
Yunanistan'ın
şantajı yüzünden
Kıbrıs'ın güney
kesiminin Avrupa
Birliğine alınması
çok büyük bir
hataydı

zamanki 15 Avrupa ülkesinden oluşan bir grup buna okey diyemezdi. Ama biz Türkiye hükümeti olarak Temmuz 2005 tarihinde Ankara protokolü imzaladık ve bu protoköde 31 Aralık 2006'ya kadar Kıbrıs'taki gemilere ve uçaklara limanlarımızı açacağımıza dair taahhütte bulunduk. Avrupa bu taahhüdü aldıktan sonra komisyon onayını verdi ve bizim müzakereler başladı. İç politikaya yönelik olarak bu Avrupalılar bunu dedi-demedi şeklinde burada bir tarz yaparsak hepimizin çok sevdiği Türkiye'ye de çok büyük haksızlık etmiş oluyoruz. Çünkü gerçek bu değil. Türk basınına da bu çok iyi anlatılmadı. Dediler ki, ama onlar da bize taahhüt ettiği dış ticareti serbest bırakacaklar falan hepsi tamam ama bir de taahhüt var. Nitekim dönemin dışişleri bakanı dedi ki; tamam, Türkiye'nin bir taahhüdü var, diğer tarafın bir sözü var. Taahhüt hukukta daha ağır bir terim, taahhüdünüzü yerine getirin. O olmadığı için 8 tane *chapter* dosya donduruldu. 8 başlığın açılmama nedeni Kıbrıs konusundaki taahhüdümüzü yerine getirmememizden kaynaklanıyor. Büyük haksızlıklar yaptılar mı? Yaptılar, katılıyorum, Yunanistan'ın zoru yüzünden, şantajı yüzünden Kıbrıs'ın güney kesiminin Avrupa Birliğine alınması çok büyük bir hataydı ama bazen konuşmalarda inanın Fransız, Alman, Avusturya ve çeşitli diplomatlar derlerdi ki: "En iyisi şunu keşke ayırmış olsaydık, Kıbrıs keşke ikiye ayrılmasaydı". İnanın ikili konuşmada bunu çok çok tekrar ederler.

Son olarak bir şey söylemek istiyorum. Türkiye konusunda en karşı gelen ülke Avusturya. Avusturya devlet televizyonlarına bir gün beni davet ettikleri zaman açık oturumda sağ parti, sol parti, liberal parti, bir de profesör hepsi Türkiye üzerine konuşuyor. Üstüne gittikçe gidiyor, biz orada çaresiz kaldık. Çıktıktan sonra o profesöre yanaştım, dedim ki: "*Şunu bana anlatsanıza, nedir bu Türkiye karşıtlığı Avusturya'da?*" Aynı suali bir de Avusturya milletvekiline sordum. Enteresandır, dediler ki, "*Yahu biz tarihimiz boyunca sayfalar dolusu 1683 senesini bize anlattılar. Avusturya Hıristiyanlığın temsilcisi olarak Müslüman Türkleri Avrupa'ya girmekte*

durdurttuk. Bir de bakıyorsunuz ki, Türkiye aramıza üye olarak gelecek. Kusura bakma seni seviyorum ama bir türlü kabul edemiyorum bunu." Bakın, bu da Avrupa, buna karşılık Macaristan, Budapeşte dediler ki, "*bizim Türkiye'yle kan birliğimiz var, Türkiye'yi almazsak olmaz*". Dolayısıyla karşımızda tek AB yok. Allah aşkına Merkel bunu dedi, Sarkozy bunu dedi ve AB bunu dedi demeyin. Onu Merkel'in kendisi söylemiştir kendi partisi için, kendi seçmeni için. Almanya'da bu lisanla konuşmuyor. Almanya'da ortadadır bu iş. Bazen yüzde 55 evettir, bazen yüzde 45 evettir ama Fransa'da yüzde 30'u geçemiyor bir türlü. Çünkü onların da Müslüman Araplarla öyle büyük sorunları var ki, Müslüman diye bir mantonun altına sokuyorlar bizi, Araplar, Türkler hepsini aynı sınıfa sokuyor. Çünkü tanımıyorlar, yani Türkleri Müslümanlık kimliğiyle tanıyor ama Almanya Türkleri tanıyor. Almanya'da 4 milyon Türk var ve ikinci kuşak bomba gibi geliyor. Dolayısıyla çok çeşitli, çok renkli, çok kültürlü bir birlik var karşımızda. Teşekkür ederim. **kaya ardiç** - Evet efendim, başka soru alalım.

şemsi ercan - Becker'in yaptığı tespitlerin içinde AB aslında bölgesel ekonomik entegrasyondur. İsmi vardır, bölgesel ekonomik entegrasyonun içinde politikaların yeterince uygulanmadığını söyledi. Hatta daha net bir tespit yaptı, "dezentegrasyon eğilimleri oluştu" dedi. "Bu dezentegrasyon eğilimleri demokratizasyon konusunda da olumsuz gelişmelere yol açtı" dedi. Şimdi nedir bu konu, nedir AB, nedir AB bölgesel ekonomik entegrasyonu? Belli ortak politikaların oluşmasıdır. Bunların içinde tarım politikası, sanayi politikası başta gelir ve diğer politikalarla devam eder. Tarım politikası son derece önemli. Diğer politikalar, taşımacılık politikası Çetin Nuhoglu'nun altını çizdiği politikalar, hizmetlerin serbest dolaşması temelinde yeterince uygulanmadı. Türkiye'ye karşı ikiye bölünmüş politikalar uygulandı. Türkiye'de malların serbest dolaşması gerçekleştiği halde.

Türkiye dışında biz Türkiye'yle Avrupa Birliği ilişkilerini incelemiyoruz, Avrupa Birliği Çin'le olan dış ticaretinde uzun zamandır

2005 yılından beri 85 milyar civarında ihracata karşı 210 milyar civarında ithalat yaparak müthiş bir açık verdi. Bu açığın ekonomideki devamı şudur: O ürünleri ithal eden sektörlerdeki üretim azalıyor demektir. Üretimin azalması o sektörlerde krize yol açması demektir ve Avrupa Birliği'nin 2005 yılındaki rakamlarla bir krize düşeceği zaten belliydi. Avrupa Birliği bu krize düştü. Bu kriz sanayi krizidir. Avrupa Birliği, entegrasyon içinde olması gereken sanayi politikasını ele almadı. Dedi ki, bir sanayi politikasının uygulanması lazım, son derece önemli bir konu. Ama Çin devreye girdi. Çok büyük ölçekli bir üretimle çok büyük yatırımlarla bu çarkı kırdı.

Şimdi temel konu, krizin bir konusu belki böyle bakarsak Becker'den de anlaşılacağı gibi Avrupa Birliği sanayi politikasını uygulamadığı için Çetin Nuhoğlu'nun da zaman zaman belirlediği gibi rekabet gücünü kaybederek büyük bir krize düştü. Bu kriz yapısal krizdir, bu kriz mali kriz, finans krizi filan değil, parayla pulla uğraşmaktan önce üretimle, rekabetle ve maliyetle uğraşmamız lazım, onlara bakmamız lazım. Bunu niçin böyle önem vererek söylüyoruz? Çünkü bu sorun Türkiye'nin de sorununu. Türkiye krize düşmedi ama daha ne kadar düşmeyecek?

Becker'e soracağım soru, Çetin Nuhoğlu biraz ışık tuttu konuya: Avrupa Parlamentosunda bir arayış var. Avrupa'daki kurumlar da bunu arıyor. Avrupa'daki siyasi partiler de endüstriyel politika, sanayi politikası oluşmalıdır diyorlar. Bunun oluşması konusunda neler yapıyor, nasıl bir yol alabiliriz? İki, tabii buradan çıkan sonuç Türkiye sanayi politikası programlarına baktığınız zaman 'sanayi politikası' diye bir kelime geçmiyor. Genellikle 'sanayi stratejisi' diye geçiyor. Strateji demek belirsizlik demek, yani kendi inisiyatifleriyle sektörün iş yapması demek. Ama bugün görüyoruz ki, artık liberal ekonominin bu yanı yürümüyor. Çin de bunu büyük bir siyasi otoriteyle, siyasi kararlılıkla yatırımlar yaparak bunu aşabiliyor. Kamu yatırımları ve altyapı yatırımları var, bunu görerek çözümler aramamız lazım.

joachim becker - Benim bakış açımdan, Avrupa entegrasyon süreci eşitsiz bir ge-

lişme yaratacak biçimde şekillendirildi. Pek çok Güney ve Doğu Avrupalı ülkenin AB'ye girişinin ardından kısmi sanayisizleşmesi önemli bir sorundur. AB'ye girişin ardından uygulanan kur politikaları, problemi vahimleştirme eğiliminde oldu. Güney Avrupa ülkeleri açısından Euro bölgesi üyeliği benzer etkiye sahipti. Sınai kalkınmada devasa bölgesel eşitsizlikleri azaltmak AB'ye dönük kilit öneme sahip bir meydan okuma olur. Bence, yerel ve bölgesel piyasalara yöneltilecek bir sınai kalkınmayı desteklemek gerekli olur. Bu pek de tartışılmayan bir mevzu. Kavramsal açıdan epeyce çalışmayı da gerektirecektir.

Türkiye Güney ve Doğu Avrupanın finansallaştırılmış geç kapitalistleşen ülkeleri ile paralellikler sergiliyor. Türk Lirası değerlenme eğilimindeydi. Güney ve Doğu Avrupanın finansallaşmış ekonomilerinde olduğu gibi, ticaret dengesindeki açıklarda ve cari açıklarda bir artışla sonuçlandı. Bu ülkelerdekilerin aksine, ancak, Türkiye'de sınai politika üzerine sürdürülen bir tartışma ve bir sınai strateji var. Sınai kalkınma, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ gibi AB'ye aday ülkelerde anahtar bir problemdir. Bu ülkeler aynı şekilde dikkat çekici cari açıklarla yüzyüze geldiler. Bu ülkelerin yapısal problemleri savaşlarla ve kimi durumlarda da, 1990'ların ekonomik yaptırımları ile tetiklendi. AB, giriş görüşmelerinde çatışma-sonrası toplumların spesifik problemlerini hesaba katmıyor ve sınai kalkınma mevzusunu işe hiç karıştırmıyor. Sınai kalkınmanın sorunları geç kapitalistleşen AB ülkeleri ile sınırlı değildir. Erken kapitalistleşen İngiltere de büyük ölçekli bir sanayisizleşmeden nasibini almıştır. Başlıca ciddi belada olan İngiliz finans sektörü ile birlikte, İngiltere'nin iktisadi kalkınma çizgisinin bu ögesi şimdilerde keşfediliyor ve bundan yakınılıyor.

nihan fila - Teşekkür ediyorum. Sorularım öncelikle Vural Bey'e. Şimdi Avrupa Birliği için 'orası bir devlet değil' dediniz. Elbette bir devlet değil ama belli sayıda ülkeden oluşmuş bir yapı ve dediğiniz gibi belli kurallar bütünlüğü var. Biz bu kurumla -biraz benzetme yapacağım kusuruma bakmayın- yıllar öncesinden nişanlandık.

joachim becker

Türkiye Güney ve Doğu Avrupanın finansallaştırılmış geç kapitalistleşen ülkeleri ile paralellikler sergiliyor

vural öger
Avrupa halklarını
temsil eden
parlamento Türkiye
hakkında olumlu oy
vermiştir

Fakat hâlâ bir türlü nikah masasına oturmuyoruz. Oysa daha adaylığı bile olmayan Hırvatistan, Sırbistan adaylığa kabul edildi. Şu an Sırbistan'ın sözleşmeleri devam ediyor, bizim fasıllarımız durduruldu. Şimdi biz gümrük birliğine 1996 yılında girdikten sonra aslında bütün dezavantajlarımızı yaşadık, avantajlarımızı da yaşadık. Küreselleşen dünyaya ticaretimiz açıldı. Güzel şeylerini yaşadık. Avrupa Birliğinin insanımızın refahını nasıl arttıracığını da biliyoruz. Dolayısıyla burada bence artık pozitif taraf biziz, pazarlık masasında güçlü olan taraf Türkiye. Şu aşamada birazcık Avrupa Birliğine şunu dememiz gerekiyor mu; 'Nikah masasına oturacak mısınız, oturmayacak mısınız?' Çünkü vereceği fon kalmadı. Yani takı takamayacak bize, tarımsal fonlarını artık kullanıramayacak. Artık AB karşısında daha dik durarak bu yurun pazarlık masasına deme vaktimiz gelmedi mi?

çetin nuhoğlu - Temmuz 2005'teki Ankara protokolünde Uluslararası Nakliyeciler Derneği Başkanı'ydım. O zaman Başbakan Yardımcımız ve Dışişleri Bakanımız Abdullah Gül'e bu konuda şunları söyledim: Güney Kıbrıs'tan çıkan Güney Kıbrıs mallarını Türk limanlarına getirecek olan gemilerin seyahatini sınırsız olarak kabul etmemizi isterken, biz de Türk mallarını Avrupa'ya getirecek olan Türk tırlarının da kotasız, serbest bir şekilde Avrupa'ya girmesini talep etmek durumundayız. İki de aynı şey.

O tarihte Başbakan Yardımcımızın söylediği şey şudur: "Biz de buna inanıyoruz, Avrupa Birliği de bize bunu net olarak söylüyor. Gemilerin limanlara gelmesiyle Türk tırlarının serbest bir şekilde Avrupa otobanlarına çıkması hizmetlerin serbest dolaşımıdır. Malların serbest dolaşımıyla alakası yoktur. Onun için biz Türk limanlarını hiçbir zaman açmayacağız, doğal olarak da Türk tırlarının Avrupa'sına gitmesi konusunda savunduğumuz politika hizmetlerin serbest dolaşımı olduğu için bunu da değiştirmeyeceğim." Ama bugün sizin söyleminizden Türk limanlarının açılması malların serbest dolaşımının bir parçası olarak algılıyorum. O zaman da Türk

tırlarının Avrupa'ya gitmesinde hizmetlerin serbest dolaşımı olmaz, o da malların serbest dolaşımı olur diye anlıyorum. Teşekkürler.

vural öger - Bence uluslararası politikada duygusal olmamak lazım. Türkiye-Avrupa ilişkilerini duygusal görmek istemiyorum, her ne kadar bir Türk olarak duygusal tarafım ağır bassa da. Şöyle ki, belli verilere bakıyorum. Bakın, 2004 senesi Aralık ayının 17'sinde benim de içinde Almanya milletvekili olduğum parlamentoda 'Türkiye Avrupa Birliğine girsin mi, girmesin mi' diye oylama yapıldığı zaman 402+262 'hayır' çıktı. Yani Avrupa milletlerini temsil eden parlamentodaki milletvekillerinin yüzde 70'i 'Türkiye'nin yeri Avrupadır ve girmesi gerekir' diye oy verdi. Demek ki Avrupa bizi istemiyor kelimesi doğru bir kelime değil. Çünkü oraya gelen milletvekilleri kendi vicdanıyla ve yemin ediliyor, oylarını veriyorlar bir politik görüş olmadan, onların görüşü öyle halklarını temsil ediyorlar. Dolayısıyla Avrupa halklarını temsil eden parlamento Türkiye hakkında olumlu oy vermiştir.

Şunu bilhassa vurgulamak istiyorum: AB diye tek sesle konuşan AB'yi temsil eden bir insan yok ortalıkta. Yani AB bunu dedi derken bence bunlar doğru değil, o zaman bunu hangi ülke dedi diyelim. Bugün Avrupa Birliğinin sözde iki sene önce verildi, Avrupa Birliğini yurtdışında, Avrupa dışında temsil eden bir dışişleri bakanı yok, Avrupa Birliğinin bir Türkiye politikası yok, bir İran politikası yok, bir Arap politikası yok. Libya'da bir olay oluyor, Sarkozy kalkıyor uçakları yolluyor, bombalamaya başlıyor, Suriye'de binlerce insan ölüyor, karışan kimse yok. 1970'lerdeki dışişleri bakanı Kissinger'in meşhur lafı vardır; 'Avrupa Birliği deyince kime telefon edeceğim'. Kime edeceksiniz, yok böyle bir insan. Bugün Sarkozy'yle Merkel yan yana çıkıyorlar, Avrupa hakkında konuşacaklarını zannediyorlar ve düşünüyorlar. Gidin de İsveçlilerle, Danimarkalılarla konuşun, onlar bu konuda ne diyor? Çok büyük bir yerde bu olaydan rahatsızlık duyuyorlar. Dolayısıyla Avrupa Birliği kendi içinde oluşmuş bir birlik değil, yani ne bir başbakanları var,

ne de onu temsil eden dışişleri bakanı var. Avrupa Birliğini değerlendirirken böyle görüyorum.

Az önce söylemeye çalıştım, İngiltere karar yetkisi olsa sağıyla, soluyla Türkiye'nin girmesini ister. Ben hayretle bunu yaşadım. Herhangi bir şekilde İngiliz gazetelelerine bakın, hep Türkiye lehindedir. Burada böyle bilinmiyor. İsveç basınına bakın, İsveç'in sağ ve solu Türkiye'nin girmesini çok ister. Polonya böyledir, İtalya böyledir, İspanya böyledir. Onun için bunu vurgulamak istiyorum, AB bunu dedi derken lütfen ülkelerin tek tek ismini söyleyin.

Sizin dediğiniz bu gümrük konusunda da benim görüşüme göre 1995 senesindeki Gümrük Birliği Anlaşması Tansu Çiller'in iç politikayı göze alarak yanlış yaptığı bir anlaşmadır, eksiktir. Neyi eksiktir? Mamul mallar girecek, zirai malları girmeyecek veya sizin bahsettiğiniz hizmetlerin dolaşması konusu. Bu çok hızla yapılan bir anlaşma. Türkiye'ye yararı olmuştur, bugün iftiharla anlattığımız ticaret rakamları 120-130 milyarlar çıktı, bunun yarısı da gümrük birliği yaptığımız ülkelere gidiyor. Bugün iftiharla söylüyoruz, Avrupa'da satılan 100 televizyonun 40'ı Türk malıdır. Bu da gümrük birliği sayesinde oldu. Bunu ideolojik açıdan da görmemek lazım. Zararı oldu da nerede zarar oldu? Eksiktir, neden? Eğer bu anlaşmada zirai mallar da işin içinde olsaydı bugün Türkiye'de inanılmayacak bir zirai ekonomi ortaya çıkabilirdi. Bahsettiğiniz konuya tamamen hak veriyorum. Tırlar konusunda haksızlıklar olmaktadır. Kontenjanlar koymuştur, şu andaki rakam ne kadar bilmiyorum. Eksiklikler vardır. Ama lütfen bu işe siyah-beyaz açısından bakmayalım. Ben politikada siyah veya beyaz diye renk görmedim. Açık gri-koyu gri renkler görüyorum

Bir diğer konu, Hırvatistan girdi, biz niye girmedik? Şimdi bakın, Hırvatistan 3-4 milyonluk, Avusturya'nın içinde olan ve geçmiş de öyle olan bir ülke. Bir yerde de Katolik bir ülke. Avusturya Macaristan İmparatorluğunun 2-3 sene bir parçası olmuş. Oraları Avusturya'nın hinterlandıdır. Sırbistan da. Hepsi hinterlandı orası, bu bir gerçek. Ekonomik menfaatler her za-

man çok büyük rol oynar bunda. Bizi seviyor mu, sevmiyor mu diyoruz, Avrupa'da hangi millet öbür milleti seviyor ki? Konu bizi sevip sevmeleri değil bence. Amsterdam'a gidiyorsunuz, Almanca bir şey söylüyorsunuz, suratınıza bakmıyorlar. İngilizce konuşuyorsunuz, hemen servisi daha iyi yapıyorlar. İngiltere'ye gidin, şampiyonlar ligi maçı olmuştur İngiliz takımlarıyla, ben bir gazetede baktım, yazıya bakın: "Dün İngiliz takımları Avrupa'da kazandı" diyor. Kendisini Avrupa'ya ait görmüyor ama hepsi Avrupa Birliği üyesi, gerçektir bunlar.

Gelelim Yunanistan konusuna. Benim çocukluğum İstanbul'da Rumların arasında geçti, çok Levanten bir millettir. Şarkı söylemesini severlerdi. Avrupa Birliğine uyan bir ülke de değil, bunu hepimiz biliyoruz. Ama Sofokles'imiz Aristoteles'imiz falan diye aldılar. Hakikaten Avrupa'ya çok pahalı olan bir konu çıktı. Yine en son Kıbrıs konusu. 1990'larda 'Demir Perde' yıkıldıktan sonra Yeltsin'in Rusya'sında, iflas durumunda olan bir Rusya'da Almanlar gayet uyanık bir şekilde dediler ki: tarih bize bir sayfa açtı, bundan yararlanalım. Ne yapalım? Hemen Rusya'yla aramızdaki ülkeleri tek tek alalım, tampon ülkeler oluşturalım. Bu Rusya'nın ne olacağı belli olmaz. Yıldırım hızıyla Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya falan hepsini dizi dizi aralarına almaya kalktılar. Oysa Ortodoks dünyası Avrupa'yı Avrupa yapan aydınlanma dönemini geçirmiş bir ülke değil ve devamlı olarak Rusya'nın peşine gitmiş ülke. O dönem Yunanistan geldi, 'alamazsınız. Alacaksınız Kıbrıs'ı da alacaksınız' dedi ve AB'nin yapısındaki krizin nedenlerinden birisi de bu. 26 ülke 'evet' diyor, 27'ncisi 'hayır' diyor, bir şey yapamıyorsunuz, eliniz kolunuz bağlanıyor. O zaman dediler ki, 'bu Türkiye zaten 150 sene beklese şartları yerine getiremez. Dolayısıyla biz bir an evvel bu 9 ülkeyi alalım, işi garantiye alalım.' Yunanistan'ın şantajına boyun eğdiler. Alman Dışişleri Bakanı bir konuşmasında 'en büyük hatayı yaptık' demiştir, hiç unutmam. 'En büyük hatayı yaptık ama Türkiye'nin gireceğini hiç kimse düşünemiyordu' dedi.

vural öger

Gümrük Birliği Anlaşması Tansu Çiller'in iç politikayı göze alarak yanlış yaptığı bir anlaşmadır, eksiktir

özlem terzi
Avrupa Birliğine
üye olmakla
ulus devletten
vazgeçmek
arasında bir ilişki
söz konusu değil

Dolayısıyla olayları değerlendirirken tarihsel konuları da göze almamız gerekiyor. Bu kadar sene beklediler, nişanladılar, almadılar ama bu zaman içinde üç defa bizde askeri darbe oldu ve size en son söylüyorum müsaade edersiniz, bu çok mühim konudur, Türkiye’de bu konu bilinmiyor bakın, 1977-1978 senelerinde Türkiye’yi almak için Komisyon Başkanı Ankara’ya geldi. Biraz daha yaşlılar hatırlarlar, bir şahıs Helmut Schmidt tarafından buraya yollandı. Ben beyin ağzından duydum, ‘Ecevit ne yapıyor, niye kabul etmiyor’ dediler. ‘Yunanistan müracaat etti, biz ya ikisini beraber alacağız, ya ikisini de almayacağız, ama tek başına Yunanistan’ı alırsak sittin sene Türkiye üye olamaz’ dedi. Adam geldi dedi ki bana “3 gün kaldım Ankara’da, ben Ecevit’i ikna edemedim geri döndüm” dedi. Bu tarihi bir şanstı. Yani biz de tarihi hatalar ettik. Olay yalnız 50 sene nişanlı beklemek değil.

sedef şen - AB’ye üye olduğumuz zaman ulus devlet olma özelliğimizden ne kaybedeceğiz, siz ne düşünüyorsunuz? İkincisi AB’nin yönetiminde biz ne kadar etkin ya da pasif olabiliriz? Bir diğer sorum da sürekli konuşulan bir durum, acaba Türkiye AB’ye üye olmayıp da kendi birliğini mi kurmalı?

özlem terzi - Hükümet tercihinin göre değişir herhalde. Şimdi ulus devlet olma konusunda Avrupa Birliğine üye olan devletlerin hepsi kendi tanımladıkları biçimiyle ulus devlet olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliğine üye olmakla ulus devletten vazgeçmek arasında bir ilişki söz konusu değil. Hatta AB literatüründe, teorik literatürde tartışılan şöyle bir şey vardır: Özellikle bu küreselleşen ekonomi ve bunun ortaya çıkardığı sorunlar karşısında Avrupa bütünleşme süreci ulusal hükümetleri güçlendiren bir süreçtir. Bu ülkeler Avrupa Birliğine üye olmamış olsalardı muhtemelen daha fazla ekonomik ve siyasi sorunla karşılaşacaklardı, dünya siyasetine katılma konusunda daha az etkili ülkeler olacaklardı. Bugün bir Lüksemburg Başbakanı Avrupa Birliği dönem başkanlığını yürüttüğünde Avrupa Birliği adına konuşuyor ama eğer Avrupa Birliği gibi

bir oluşum hiç olmamış olsaydı bugünün küresel siyasetinde küçük bir devlet olan Lüksemburg’un başbakanının ne dediğinin muhtemelen hiçbir önemi olmayacaktı. Ama Avrupa Birliği yapıları içerisinde bütün üye devletler hem kendi seslerini dünya siyasetinde daha etkili duyurabilmek, hem kendileri de dünya siyasetinde daha önemli aktörler olabilmek için AB üyesi olmanın avantajını kullanıyorlar, ki bunu Türkiye aday ülke olarak bile söylüyor. İşte biz Ortadoğu’da veya Kuzey Afrika’da etkili bir dış politika üretmek istiyorsak aynı zamanda AB’ye aday ülke olma sıfatını da Türk hükümeti sürekli olarak vurguluyor. Dolayısıyla bu ulus devleti aşındıran değil, güçlendiren bir şey.

Türkiye Avrupa Birliğine üye olursa daha mı etkin, yoksa daha mı pasif bir ülke olacak? Tabii Türkiye’nin Avrupa Birliğine üye olma durumu gerçekleştiğinde nasıl bir üye olacağı üzerine çeşitli şeyler yazılıp çiziliyor ve bununla ilgili hem Türkiye’nin dostları gibi çeşitli siyasi oluşumlar var, onların yayınladıkları birtakım raporlar var, hem komisyonun etki raporu gibi 2004’te yayınlanan raporlar var. Şunu söylüyor: Bir kere Avrupa Birliği kurumlarında özellikle parlamentoda temsili nüfusla bağlantılı olduğu için konseydeki oy ağırlığı gene nüfusla bağlantılı olduğu için Türkiye üye ülke olduğunda çok fazla bir ağırlığa sahip olacak. Hatta projeksiyonları itibariyle Almanya’dan sonraki en kalabalık ülke Türkiye olduğu için Almanya’nın hemen arkasından en fazla oya konseyde ve parlamentoda iki milletvekili sayısı itibariyle sahip olacak olan ülke olacak. Aslında Türkiye’nin katılmasındaki temel zorluk da bu. Biraz önce Sayın Öger söyledi, Türkiye bir Hırvatistan değil, 3-4 milyonluk bir nüfusla girmiyor. Biliyorsunuz katılım anlaşmasında kurumlarda temsile yönelik de bir bölüm var. Avrupa Parlamentosunda Almanya’nın yanılmıyorsa 99 milletvekili var. Mesela Türkiye eğer Almanya’yla eşit sayıda milletvekiline sahip olacaksa ve toplam sayı 750, yani 99 milletvekili Türkiye sokacaksa, geri kalan mevcut 27 üyeden 99 milletvekili düşülecek ki, 99 Türk milletvekili girsin oraya. Bu da kolay bir

şey değil, herhalde Almanya da düşecek. Dolayısıyla Türkiye'nin girmesi mevcut kurulları çok sarsacak zaten ve Türkiye'nin girişi bütün mevcut üye ülkelerde bu kurullarda her ülkenin ne kadar oy ağırlığı olacak, parlamentoda ne kadar milletvekili olacak, bütün bunların baştan müzakere edilmesi demek. Hırvatistan'ı çok daha kolay müzakere edersiniz. Türkiye'nin girişini sindirmek hakikaten bu hazmetme kapasitesi önemli bir meseledir. Ama diğer taraftan Türkiye üye olduğunda çok etkili bir üye olacaktır.

Türkiye nasıl bir üye olurdu? Bence biraz İngiltere gibi bir üye olurdu. Yani içeride olmayı kendisi de daha avantajlı gördüğü için içeride olmayı tercih eden, ama bir yandan da özellikle birtakım yetkilerinin Brüksel'e devredilmesinden belki diğer daha orta çizgideki Avrupa Birliği ülkelerinin hazzedeceğinden daha az hazzeden bir ülke olurdu herhalde. Ulusal egemenliğe duygusal bağımlılığından olabilir, Brüksel'e bazı yetkilerini devretmenin iç politikada yaratacağı hassasiyetlerden olabilir veya bunu bir siyasi avantaja çevirmeye çalışabilir. İngiltere için içeriden yıkmak için girdikleri çok söylenir. Dışarıdan hayır deyince olmuyor, içeriden girip hayır demek lazım. Herhalde Türkiye de üye olunca belli şeyleri yavaşlatmaya çalışan ülkelere bir tanesi olacaktır diye düşünüyorum Brüksel'e yetki devri açısından. Ama diğer taraftan zaten aday ülke olarak bile kendi adaylığını dış politikasında etkili olarak kullanmaya çalışan bir ülke üye olduktan sonra herhalde kendi iç ve dış politikasında çok aktif bir üye olacağını tahmin ediyorum.

vural öger - Sayın Terzi'nin dediği gibi İngiltere apayrı bir ülke. Günün birinde AB'ye üye olursak Türkiye'yle İngiltere çok iyi anlaşılır. Birisi Avrupa'nın sağında, birisi solunda, çok iyi dengelerler.

Bir cümle daha söyleyeceğim. Türkiye'nin bir Malta, bir Kıbrıs, bir Sırbistan olmadığını kabul edelim. Bir Avrupalı için, Avrupa kendisini, Roma hukukuna, Yunan filozoflarına, Hıristiyan dinine dayanan üç sacayaktan oluşan bir yapı olarak görmüş. İlk defa aralarına Müslüman bir toplum gire-

cek. Maşallah 5 milyon falan da değil, girdiği zaman 80 milyonla girecek. Avrupa'yı altüst edecek bir nüfus. Çekingen davranmaları bundan, inanın büyük bir ikilem içindeler. Bir taraftan istiyorlar, bir taraftan korkuyorlar. Bana sorarsanız bunu bir sürece bırakmak gerekiyor, zorlamayalım. Bana Alman dışişleri bakanlarından birisi söylemişti: Bakın, ben Türkiye'nin girişini NATO'ya girişlerine benzetiyorum. 1952 senesinde Yunanistan'la Türkiye'yi NATO alırken ondan önce Fransızlar demişler ki, 'bu North Atlantic Treaty Organization yani Kuzey Atlantik. Türkiye ne zamandan beri Atlantik'in kenarında?' Amerikalılar da 'istediğim yerdedir Türkiye, ben alıyorum' demiş. Çünkü dünya konjonktürü Türkiye'nin alınmasını gerektiriyordu.

İnanın bana bu genç nüfus, bu dinamik nüfus, bu artan ekonomi, yaşlanan Avrupa, emekli maaşlarını ödeyemeyecek bir Avrupa, böyle bir Avrupa içinde yarın öbür gün Türkiye'ye öyle ihtiyaç olacak ki. Avrupa Birliği bir medeniyet projesi, biz ayrı birlik kuralım ne demek? Ayrı değerler mi yaratacağız? Bakın, değerler bugün bacalardan çıkan karbondioksit miktarını tutun da, eğitimde oturduğunuz sınıflardaki oksijene kadar bunların hepsi Avrupa ülkeleri tarafından 80 bin sayfa yazılmış. Biz niye ayrı değer arayacağız ki? Biz bu değerleri paylaşmak istiyoruz. Teşekkür ederim.

kaya ardiç - Sayın Becker çok kısa bir iki şey söylemek istiyor.

joachim becker - İki meseleye yanıt vermek istiyorum. Herşeyden önce, AB'nin bir devlet olduğunun altını çizmek istiyorum. Paylaşılmış egemenlik ile karakterize olan bir devlet. Kendi yasaması olmak, kendine ait bir adalet mahkemesi olmak, ortak bir kura sahip olmak bir devletin tipik özelliklerini sergilemektedir. Ancak, bir devletin kimi tipik özellikleri ulus-devlet düzeyinde konumlanmıştır (örneğin askeri karar alma mekanizmalarının çoğu). Karar alıcı AB kurumları kısmen ulusötesi bir doğaya sahiptir, -AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu gibi- ve kısmen ulusal hükümetleri temsil eder, Bakanlar Kurulu gibi. Bu türden bir yapının tarihsel benzerleri yok değil. Örneğin, Habsburg Hanedanlığı Av-

joachim becker

AB'nin bir devlet olduğunun altını çizmek istiyorum. Paylaşılmış egemenlik ile karakterize olan bir devlet

rupa Birliği ile ortak kimi özellikler sergiler. Bir yandan, bir gümrük ve para birliği içeriyordu, gücün birleşik organlarına sahipti, AB'den farklı olarak askeri güçler merkezileştirilmişti. Diğer yandan Hanedanlığın iki yarısı -Avusturya ve Macaristan kısımları- oldukça içsel bir otonomiye ve karar-alma gücüne sahipti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu aynı şekilde, geniş içsel heterojenlik bağlamında böyle bir devlet yapısının ne türden büyük problemlerle karşı karşıya kalabileceğini de gösterir. AB ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir karşılaştırması oldukça uzun sürebilecek olası bir tartışma başlatacak ilginç bir konu olacaktır.

İkinci olarak, AB ile çok uzun süredir pazarlıkları süren bir başka ülkeye, Sırbistan'a değinmek istiyorum. Yugoslavya'nın AB ile pazarlıkları ve sözleşmeli ilişkileri diğer Doğu Avrupa ülkelerinden çok önce -1970'lerde- başlamıştır. Yugoslavya sonrası ülkeler arasında, yalnızca Slovenya AB üyesi olabilmiştir. Hırvatistan AB'ye girişe çok yakındır ama şu durumda son dakika engelleri dışlanamaz. Diğer ülkelerle birlikte, pazarlıklar epeyce uzamıştır. Sırbistan gibi kimi ülkeler, bu arada resmi aday statüsünü edindiler. Ancak esasa dair pazarlıklar sonuçlanmamıştır ve AB'nin ciddi iç sorunları verili olduğundan, yakın zamanda sonuçlanacak gibi görünmemektedir. Buna ek olarak, Kosova'nın statüsü ile ilgili, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilişkili problemleriyle benzer özellikler sergileyen, özellikle tartışmalı bir konu da vardır. Bazı Batılı ülkelere cesaretlendirilmiş olarak, Kosova tek taraflı olarak Sırbistan'dan bağımsızlığını açıkladı. 22 AB ülkesi Kosova'yı tanıdı, 5 üye ülke tanımadı. Şu anki üye ülkelerle pazarlıklarda kimi farklılıklarla birlikte, ilginç paralellikler de söz konusudur.

kaya ardıç - Sanırım cevap hakkı doğdu, Sayın Öger buyurun.

vural öger - Bunlar çok güzel, dedikleriniz doğru da, uygulamadaki zorlukları siz de biliyorsunuz. Avrupa'nın organları var, Avrupa'nın konseyi var, Avrupa'nın komisyonu var, Avrupa'nın Bakanlar Konseyi, Avrupa'nın Parlamentosu var. Bendeniz o parlamentoda senelerce kaldı, bizim o parlamentoda aldığımız bir kararın herhangi bir şekilde demokratik açıdan herhangi bir hakkı var mıydı, yürütme hakkı var mıydı? Tavsiye mahiyetindedir. Biz tavsiye ederiz, demokratik bir parlamento değildir, çünkü orada muhalefet bile yoktur.

Gelelim komisyona, komisyon tek tip bir organ, yukarısı ne derse onu yapar. Yukarısı nedir? Size bir şey sorayım Sayın Dr. Becker, Yunanistan krizinde çok değerli ülkenizin bir sesini duymadım. Kimse duymuyor ki, dinlemiyor ki, Macar'ın sesini de duymadım, Polonya'yı duymadım, İsveç'i duymadım. Kimi duyuyoruz? Yani sizin konuşma hakkınız nerede Avusturya olarak? Dinleyen kim var? Şimdi açık konuşalım, kimse dinlemiyor. İki tane büyük ülke Avrupa'nın başına geçmiş, 'biz Avrupa'yız' diyor, kararları orası veriyor. Brüksel neye karar veriyor? Ben şahsen Brüksel'de Yunanistan krizi hakkında bir ses duymadım. Söylense de kimse dinlemez, biz Merkozy'yi dinliyoruz. Peki, bu demokrasi midir? Yani üzerinde düşünülmesi gereken bir durum yok mu?

Sonu nereye gider bilemeyiz, ama bana sorarsanız her ne kadar Avusturyalılar istemese de 10, en geç 15 senelik bir dönem içinde bu birlikte Türkiye'nin olacağına da kalpten inanıyorum.

kaya ardıç - Efendim katılımınızdan ötürü İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti adına ve kendi adıma teşekkür ediyorum. Burada oturumumuzu noktalıyoruz.

vural öger
İki tane büyük
ülke Avrupa'nın
başına geçmiş, 'biz
Avrupa'yız' diyor,
kararları orası
veriyor

İktisatçılar Haftası ikinci günü değerli hocamız Bilsay Kuruç'a armağan edilmiştir

Prof. Dr. Bilsay Kuruç

1935 İstanbul doğumlu olan Bilsay Kuruç İstanbul Erkek Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi eğitiminin ardından 1963'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne asistan olarak girip, burada doktora, doçentlik ve profesörlük derecelerini aldı. Ardından Pittsburgh, Sussex ve Oslo üniversitelerinde araştırmacılık ve öğretim üyeliği yapan Kuruç, Türkiye'ye dönüşünden sonra CHP Araştırma Bürosu sorumluluğu ve 1978-79 yılları arasında da Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı görevlerinde bulundu. 1992-2004 yıllarında Merkez Bankası Banka Meclisi üyesi olarak görev yaptı.

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI / 21-22-23 Mart 2012

sürekli kriz coğrafyası ortadoğu

Prof. Dr. Bilsay Kuruç'a Armağan

22 Mart 2012 Perşembe
2.Gün
Birinci Oturum

Sunuş : Prof. Dr. Korkut Boratav
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Zafer Tunca
Panelistler : Yrd. Doç. Dr. Seda Altuğ
                   Mete Çubukçu
                   Yrd. Doç. Dr. Erhan Keleşoğlu
                   Soli Özel

sevil usanmaz - “Yüzyılın Başında Değişimin Krizi; Gerçekler, Olanaklar, Sınırlar” üst başlıklı 36. İktisatçılar Haftasının ikinci gününe hoş geldiniz. Haftamızın ikinci gününü Sayın Prof. Dr. Bilsay Kuruç'a armağan ettik. Plaketini vermek üzere Sayın Genel Başkanımız Vahap Adıyaman'ı ve hocamız Kuruç'u davet ediyorum.

bilsay kuruç – Öncelikle İktisat Fakültesi

Mezunları Cemiyeti'nin vefalı ve incelikli jestine teşekkür ediyorum. Bu yaşı ilerlemiş bütün hocaların, yaşı ilerlememiş olanlar da dahil bütün hocaların içten çok farklı bir sıcaklık duyduğu, öğrendikleri zaman çok farklı bir sıcaklık duydukları istisnai değer de bir jesttir. Bu övgüye değer bir duyarlılık. İktisat Fakültesi gibi 76 yaşındaki bir irfan ocağında doğmuş ve oradan yetişmiş ku-

şakları simgelediği için, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti bunu üstlendiği için zamanın eskitemediği ve zamanın zenginleştirdiği bir geleneğin de sahibi oluyor. Bu gelenek İktisatçılar Haftasıdır. İktisatçılar Haftası ciddi bir akademik gelenektir. Sınırlı maddi olanaklarla fakat zengin bir gönülle sürdürülen bir gelenektir. Bunu ancak gönüllü ve yüreği olan kuruluşlar, kuşaklar arası değerlere sahip çıkan kuruluşlar götürebilir. Bu dar anlamda iktisatçılara ait bir hafta da değil, güzelliği de burada. İktisattan siyasete, toplum bilimlerinin geniş yelpazesini kucaklayan, kapsayan bir hafta, ki bunu tutarlılıkla disiplin ve belli bir kaliteyle yıllar boyu yürütmek kolay bir iş değildir. Ben de 1970'lerden beri zaman zaman bunlara katılıyorum, katılınca da kendime bir şeyler eklendiğini hissediyorum.

Efendim, kısa bir hikaye anlatmam gerekir burada. Sevim ve ben 1960 mezunuyuz, ikimiz aynı sınıftanız, yani bizi İktisat Fakültesi tanıştırdı ve bu zeminde birçok ortak anımız var. 1950'lerin ikinci yarısını bu çatı altında yaşadık, hocalarımız ünlü ve önemli kişilerdi. Hocalarımızın genç kuşağından Besim Üstünel burada oturuyor. Tartışmasız meslek değerlerine sahip insanlardı, insani değerlere sahip insanlardı ve onurlu kişilerdi. O dönemin üniversite kadrolarının ve geniş anlamda düşünce kadrolarının özelliği sanıyorum buydu. İsimleri anmazsam eksik bırakmış olurum, yani Hazım Atif Kuyucak'la başlayacağım, ama önce hepimizin bildiği ve hakikaten sevdiği, ama aramızda olmayan bir ismi söyleyeceğim, Şinasi. Önce Şinasi, ondan sonra hocalarımız Hazım Atif Kuyucak ve ekibi, yani Süleyman Barda, Demir Demirgil, Refii Şükrü Suvla, Sabri Ülgener, Şükrü Baban, Ömer Celal Sarç, Kenan Gürtan, Haluk Cillov, Osman Okyar, Ömer Lütfü Barkan, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Orhan Dikmen, Bedii Feyzioğlu, Memduh Yaşa, Rifat Tikeli, bunlar benim kendilerinden feyz aldığım hocalar, okuduğum hocalar. Daha genç kuşaktan Yüksel Ülken, Sencer Divitçioğlu, aramızda olmayan dostumuz Sevim Görgün. İktisatla hukuk bir gibiydi, birdi aslında. Hukuktan derslerini dinlediğim hocalar Sıddık Sami Onar,

Ragıp Sarıca, Lütfü Duran, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Kemalettin Birsen ve İsmet Sungur Bey ve birçokları, hepsini sayarsam öğlene kadar sürebilir. Böyle zengin, çok yönlü ve çok renkli bir kadroda okuma şansına kavuştum, kah mesafeli, kah yakın ve dostçaydı.

İktisat Fakültesinin hocalar ve öğrenciler bakımından o günlerden insanın aklında en çok kalacak olan güzel bir geleneği sözlü sınavlardı. Genel sınavı zaten iki etaplıydı, ikinci ve son etap sözlüydü. Ama birinci sınıftan itibaren sözlü sınavlar vardı ve mesela, Ömer Lütfü Barkan'ın iktisat tarihi sözlü sınavı çok renkli bir sınavdı. Müstesna bir iktisat tarihçisi olduğunu hepimiz biliyoruz. Sınava girmeden önce dediler ki, 'iki soru sorar, birinci soruyu iyi yaparsan hangi lisedensin diye sorar, o zaman Kabataş Lisesi dersin ikinci soruya gerek kalmadan pekiyi verir'. Fakat saflık işte, birinci soruyu yaptım, dedi ki, 'hangi lisedensin?' 'İstanbul Erkek Lisesi' dedim. 'İkinci soruya geç' dedi ve Kabataş testi doğru çıktı. Tabii bizim öğrenciliğimize ait birçok anekdot anlatmak mümkün. Mesela bizim sınıftan Erdoğan Alkin burada olsa şimdi abartarak bana ve Sevim'e dair -benim ona nasıl kopya verdiğimi filan- pek çok şey anlatabilirdi.

O yıllar öğrencilerin belki de ilk kez toplu olarak ve üniversitelerin bir bütün olarak ülke varlığı üzerine, bilim üzerine, ülkenin yönetimi üzerine sorumluluk ve duyarlılığının uyandığı yıllardı. 1950'ler, yani bizim İktisat Fakültesinde okuduğumuz yıllar, bizim toplumu sahiplenme duygusu ve hatta siyaseti sahiplenme arzusu içinde öğrenmeye başladığım yıllardı. Haklıyla haksızın farkını en uygun zeminde, yani üniversite zemininde öğrencilerin öğrenme şansına kavuştuğu yıllardı. Bu bakımdan simge olaylar vardı 1950'lerde. Sanıyorum Besim Bey gittikten sonra Hüseyin Nail Kubalı vakası vardır. Hüseyin Nail Kubalı'nın o zamanki statüye göre bakanlık emrine alınışı ama ondan sonra bir zafer kahramanı gibi dönüşü ve hukukun büyük amfisinde büyük tezahüratla karşılanması. Ondan sonra da gene bu çatı altında unutulmayacak

bilsay kuruç

**İktisatçılar Haftası
ciddi bir akademik
gelenektir**

bilsay kuruç
1950'ler, yani bizim
İktisat Fakültesinde
okuduğumuz yıllar,
bizim toplumu
sahiplenme
duygusu ve
hatta siyaseti
sahiplenme arzusu
içinde öğrenmeye
başladığımız yıllardı

başka bir olay geldi, 28 Nisan 1960. Acı bir gün. Ama bir dönüm noktası, üniversite için, gençlik için ve toplum için.

1960'tan sonra, fakülte bittikten sonra şöyle bir hikayem olmuş olabilir: İki anneye sahip olduğumu hissettim. Bir tanesi beni doğuran anne olarak burası, öteki de süt annesi, yani Mülkiye. Dolayısıyla 1961 sonbaharında yedek subaylık için gittiğim Ankara'da doktora derslerine başlamak Mülkiye'ye girişin kapısı veya penceresi oldu. 1963'ün başında Mülkiye'ye girdim. Besim Bey oradaydı. Niçin İktisat Fakültesi değil de, Siyasal Bilgiler Fakültesi dersiniz, bir süre Ankara'da kalmış olmanın, o günkü Ankara'nın sade, temiz, çok kolay dostluklar kurulan ama heyecanlı, arzulu ve insana daima bir şeyler katan havası, dolayısıyla içten bir entelektüellik ortamı diyebilirim. Snopluk değil ama içten bir entelektüellik ortamı diyebilirim. O tarihte Mülkiye'de Besim Bey gibi çekim merkezlerinden bir diğeri de Sadun Aren'di. Popülaritesinin hem üniversitede hem gençlikte yükseldiği yıllardı. Ama ben Sadun Beyi görmemiştim bile. Kürsüsüne başvurduğum zaman yolda üç tane adam göstermeniz hangisi Sadun Aren deseniz tanı mıyordum. Fakat böyle bir çekim merkezi vardı. Dolayısıyla Sadun Beyin kürsüsüne girdim. Belki de tanımadığım bir çevreye girişin meydan okuyucu tuhaf bir cazibesi vardı. Çünkü tevatüre göre Mülkiyeliler içlerine dışarıdan adam almazlar, böyle bir kuvvetli inanış vardı o tarihte. Bunun iki istisnası vardır: Birincisi Besim Beydir, ikincisi de -ve benim Mülkiye'de kalmamın esaslı nedenlerinden biri de- 50 yıllık dostum ve kardeşim Korkut Boratav'dır. O da dışarılıdır, Ankara Hukuk mezunudur. Ama kardeşlik derecesinde dostluklar olmaksızın insan bir yere bağlanamaz.

Böylece gitgide daha çok Ankaralı olduk, iki kızımız doğdu. Biri burada oturuyor, o da şimdi bir öğretim üyesi. Demek ki bu ailede böyle virütik bir şey var herhalde ki, devam ediyor. 1960'lardan itibaren zaman zaman buraya gelerek İktisatçılar Haftasına katılarak zihnimi, aklımı, bilgimi zenginleştirmeye çalıştım. Hepimiz bir yerlerde çalıştık, üniversite dışında da çalış-

tık. O tarihte Ankara'nın iktisat bakımından önemli bir ağırlık merkezi yeni kurulmuş olan Devlet Planlama Teşkilatı'ydı, ki biliyorsunuz Besim Beyin de orada büyük hizmetleri vardır. Siyasette 1960'ları hatırlayanlar, 1970'leri hatırlayanlar siyasetin nabzının Ankara'da değişik bir şekilde attığını, o yılların kabaran dalgasını gayet iyi bileceklerdir.

O günlerden bugüne hepimiz yurtdışına gittik, devlette ve çeşitli yerlerde görevler yaptık. Bunları saymaya gerek yok, çok şeyler yaşandı. Toplum acı tatlı şeyler yaşadı. Bugün bakınca iktisatçılar dünyasında yeni kuşakların yetiştiğini görüyoruz. Çoğu artık yurtdışında yetişen, uluslararası literatüre katkı yapan genç iktisatçılar var ve ayrıca zaman zaman eski yeni öğrencilerimize rastladıkça ve onların zaman içinde kazandıkları birikimleri, geldikleri önemli noktaları onların önemli görevlerini gördükçe mutlu oluyoruz. Buralardaki hocalarımızın, bu çatı altındaki hocalarımızın bize neler kattığını o zaman daha iyi anlıyoruz. Çünkü değerler mutlaka kuşaktan kuşağa geçiyor ve geçmeli, insanın kendisinde kalmamalı. İşte buraya geldiğim zaman eski hocalarımızın şimdi bu salonda olduklarını hissediyorum.

Güzel duyguların yanında ve düşüncelerin yanında acıları da var. Burada Ankara'da ve başka yerlerde doğal olarak kabına sığmayan öğrencilerimizin 1960'lı yıllardan başlayarak protesto eden, başkaldıran ve vurulan hatta idam edilen öğrencilerimizin gözümüzün önünden kaybolması da mümkün değil. Çok değerli insanlardı, çok değerli gençlerdi. Bütün bunlarla ülkemizin son 50-60 yılda insan varlığıyla çok zayıflatılmış bir yoldan geçtiğini anlıyoruz. Henüz bu zayıflatılmış yolun sonuna gelmediğini de biliyoruz. İşte bizim kuşak o yıllarda yaşadığımız ama umutluyuz. Bu çatılar durdukça dostlarımız, öğretim üyeleri, İzzettin gibi arkadaşlarımız bu çatılara sahip çıktıkça genç kuşaklardan umutluyuz. Sizleri burada görmekten, sizlerle konuşmaktan ayrı bir onur duyuyorum. Teşekkür ederim, sağ olun.

sevil usanmaz - Değerli misafirler, ikinci gün sabah oturumu "Sürekli Kriz Coğ-

rafyası, Ortadoğu” adını taşıyor. Bu konudaki sunumunu yapmak üzere Sayın Prof. Dr. Korkut Boratav’ı kürsüye davet ediyorum.

korkut boratav - İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yönetimine beni davet ettikleri ve bu seçkin toplulukla buluşma vesile oldukları için teşekkür ediyorum.

Bugün beni aslında kendi alanım olmayan bir konuda sunuş yapmak için çağırıldılar. Biraz tereddüt ettim ama tereddüdümü aşmama neden olan ana etken biraz önce geçmiş hukukumuzu kısaca sizlere aktaran Bilsay Kuruç için armağan toplantısına çağrılmam oldu. Bunu reddetmek mümkün olamaz. Gerçekten tam 50 yıldır Bilsay’ı benden daha eski tanıyan meslektaşlarımdan şu anda bir kişi var burada, eşi ve sınıf arkadaşı Sevim Kuruç. 50 yıllık dostluk ve meslektaşlığın bana verdiği o büyük onuru bu vesileyle paylaşma fırsatını kaçıramazdım.

Gelelim konuya, şimdi burada konunun uzmanı 4 kişi var. Ortadoğu üzerine konuşmam isteniyor. Açıkçası uzmanı olmamakla beraber Ortadoğu’da özellikle bu Arap çalkantısıyla başlayan süreci yakından izlemeye çalıştım, endişelerle izledim. Bu arada bu izleme sürecinin bir noktasından hangi nedenlerle olduğunu tam bilmediğim bir şekilde 3 arkadaşımınla beraber Cezayir’de bir konferansa çağırıldım. Cezayir İşçi Partisi ve Cezayir Sendikalar Konfederasyonu tarafından düzenlenen bir konferansı ve “*Uluslararası Acil Durum Konferansı*” adını taşıyordu. Neyin acil durumu dersenez, alt başlığı şöyleydi; “*İşgallere ve Ülkelerin İçişlerine Müdahaleye Karşı Halkların Bütünlüğünün ve Bağımsızlığının Savunulması İçin Uluslararası Acil Durum*”. Şimdi bu konferanstaki katkımı sizlerle paylaşmakla yetineceğim, bir iki eklenti yapacağım, ondan sonra uzmanlar beni de eleştirmek dahil, bu konuda bizleri bilgilendirecekler, tartışmaya zemin hazırlayacaklar.

Bir iki cümleyle niye bu konferansı düzenleme ihtiyacı duymuşlar Cezayir’de, ona değineyim. Bir kere Libya’ya NATO müdahalesine Cezayir karşı çıkmıştı. Daha

sonra Kaddafi’nin karısına ve üç çocuğuna sığınma hakkı verdi ve Libya’daki bu *Geçiş Konseyi* denilen harekete sempatiyle ve sıcaklıkla yaklaşmadım. Sınırı kapattı. ABD’nin Cezayir üzerindeki baskılarının da ağırlaştığını öğreniyoruz. Sonunda ulusal geçiş konseyini tanıdı ama gerilimler içinde tanıdı. Çünkü sınırdan içeri silah giriş-çıkışlarının olduğu ve iki taraflı suçlamaların olduğunu da öğrendik ama esas olarak kendi bünyesinde iki tane potansiyel veya etkili muhalif akımı barındıran Cezayir rejiminin Cezayir’de de benzeri bir senaryonun canlanmasına karşı duyarlı olduğu anlaşılıyor. Buna mukabil sol eğilimli bir akımı temsil eden Cezayir İşçi Partisi bizi davet ettikleri tarihte ve sanıyorum hâlâ Cezayir Parlamentosundaki ana muhalefet grubunu oluşturuyor. Ama Cezayir’deki İslamcı siyasetin siyaset yapmadığını da, siyasi temsilden uzak tutulduğunu da biliyorsunuz.

Ortada Libya senaryosunun yarattığı tedirginliklerin yansıması ve ona karşı duyulan duyarlılık var. Sonuç olarak 36 ülkeden özellikle Libya’ya yapılan müdahaleye katkı yapan ülkelerin muhalif akademik sendikal ve siyaset çevrelerinden kişileri çağırıldılar, bizi de çağırıldılar. Ben orada bir konuşma yaptım, sizlere bu konuşmayı aynen Türkçeleştirilmiş haliyle okuyacağım sonra da bir iki ilave vurgulama yapacağım. Yaptığım konuşmayı aynen okuyorum:

“Kısaca Suriye’nin Libyalılaştırılmasını hedefleyen ve maalesef Türkiye hükümetinin de içinde olduğu bir komplo hakkında konuşmak üzere kürsüye çıkmış bulunuyorum. Türkiye’deki hükümet kaynakları bir süredir -bu konu toplantının 3 ay önce, yani Aralık 2011’in ortalarında yapıldığını hatırlatayım- Türkiye-Suriye sınırının Suriye tarafından tampon bir bölgenin oluşturulması olasılıklarını dile getiriyor. Suriye’deyse Batıyla işbirliği içindeki muhalif silahlı güçlerin temsilcileriye, bu tampon bölgenin Suriye’nin içine doğru 30 km kadar genişletilmesini öneriyorlar ve baştan beri bir dış askeri müdahaleyi çağırıyorlar. Bu tür bir tampon bölgenin tesisi tek taraflı -örneğin, ABD ya da NATO tara-

korkut boratav

Kahire’den New York’a, Port-au-Prince’ten Atina’ya dünyanın dört bir yanından insanlar sermayenin kendi toplumlarındaki ve dünya genelindeki tahakkümüne karşı hayır demekte birleşiyorlar

korkut boratav
Sermayenin
tahakkümüne
karşı günümüz
isyan hareketleri
kaçınılmaz olarak
toplumların
demokratikleştirilmesi
mücadelesini de
kapsar

findan deklare edilecek uçuş yasağıyla birlikte- gerçekleşirse, söz konusu bölge Suriye'nin Bingazi'si olacaktır. Yakınlarda yaşananlar emperyalist güçlerin bu tür uygulamalarından Birleşmiş Milletler'in onayına ihtiyaç duymadıklarını gösteriyor. Suriyeliler kaçınılmaz olarak trajik sonuçlarla karşılaşacaktır. Böyle bir komploya nasıl meşruiyet kazandırıldığını kısaca sorgulamalıyız. 2008-2009 ekonomik krizi ardından yaşananlar yeni bir enternasyonalin oluşumunun ilk sinyallerini de verdiler. Kahire'den New York'a, Port-au-Prince'ten Atina'ya dünyanın dört bir yanından insanlar sermayenin kendi toplumlarındaki ve dünya genelindeki tahakkümüne karşı hayır demekte birleşiyorlar. Aynı sorunları ve aynı kaderi paylaşıyor olmanın bilinci güçlü uluslararası dayanışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunuyor. İki gün boyunca Afrika'dan, Amerika'dan ve Avrupa'dan katılanların bu kürsüden yaptıkları katkıların içeriği ve özü bu konferansın yeni bir uluslararası dayanışmanın hem ifadesi, hem parçası olduğunu ve fiili olarak yeni bir enternasyonale doğru yol alındığını gösteriyor. Sermayenin tahakkümüne karşı bu kolektif direniş eylemlerinin aşama aşama güçlenişi emperyalist güçler için son derece tehlikelidir. Eylemlerin gelişmesi mümkünse durdurulmalı ya da kontrol altında tutulup, evcilleştirilmelidir. Şu anda gündemde olan böl ve yönet stratejisidir. Sermayenin tahakkümüne karşı günümüz isyan hareketleri kaçınılmaz olarak toplumların demokratikleştirilmesi mücadelesini de kapsar. Zira sermayenin tahakkümü demokrasiye karşıdır. Batılı güçler bu kapsamlı ve bölünmez mücadelenin demokrasi özlemini içeren yanını ayırıp izole etmeyi deneyerek kimi ülkelerin içişlerine siyasi ve askeri olarak müdahale etmenin gerekçesini yaratmayı planlamaktalar. İnsancıl emperyalizm kendi kendisiyle çelişen bir ifadedir, insan hakları adına emperyalist işgal kabul edilemez. Tarihsel ve güncel deneyimler emperyalist işgallerin halklara insan hakları ve demokrasi getiremeyeceğini öğretmiştir. Emperyalizm ancak kan ve göz-

yaşı, yıkım, daha fazla sömürü, yeni ve daha yoğun tahakküm biçimlerini getirir. Bu gözlemler temelinde bu konferansa Türkiye'den katılanlar adına konferansın sonuç bildirgesinin Suriye halkının demokratikleşme özelemleriyle dayanışma içinde olduğunu belirtirken emperyalist güçlerin ve taşeronlarının söz konusu özelemleri Suriye'de rejim değişikliğini sağlamak adına askeri ve politik müdahale için mazeret olarak kullanmalarına şiddetle karşı çıktığını da vurgulamasını öneriyorum”

Ben bu konuşmayı yaptım, sözünü ettiğim konferansın sonuç bildirgesine de kısaca değineceğim. Yani oradan birkaç pasajı aktaracağım. Bildirgenin ilgili birkaç ifadesini okuyacağım. Diyor ki; “*Acil bir durumla karşı karşıyayız. Emperyalist güçler ve uluslararası kuruluşlar spekülâtörleri, bankaları ve sigorta şirketlerini kurtarmak için adeta ölüm saçan kemer sıkma politikalarıyla Avrupa ve Amerika'dan sosyal savaşın patlak vermesine neden oluyorlar. Hangi ülkede olursa olsun politik ve sosyoekonomik hakları için mücadele eden halklara ve militanlara yönelik baskıları kesinlikle kınıyor, beraberinde barbarlığı, çürümüşlüğü, yıkım ve kaosu getiren tüm emperyalist işgal ve talan savaşlarını reddettiğimizi duyuruyoruz. Suriye halkının demokrasi ve eşitlik özelemlerini sonuna kadar destekliyoruz, ancak rejimi değiştirecek bir askeri müdahaleye zemin hazırlamak amacıyla emperyalist güçlerin ve taşeronlarının halkın bu özelemlerini sömürmelerini şiddetle kınıyoruz. Suriye ve İran da dahil olmak üzere dünyanın herhangi bir bölgesinde Birleşmiş Milletler desteğini arkasına alarak veya almadan gerçekleştirilecek her türlü yabancı askeri müdahaleye karşıyız. Bahreyn'de yabancı askeri müdahaleye karşı çıkıyoruz. Bahreyn halkına yapılan baskıyı kınadığımızı, talepler ve siyasi hakları uğruna verdikleri mücadelede onlarla dayanışma içerisinde olduğumuzu belirtiyoruz”*

3 ay önce yaptığım bu konuşmadaki görüşlerimi şu anda da savunuyorum, doğruluğuna inanıyorum. Ayrıca orada-

ki konuşmama yol açan saptamalarımın doğruluğunun -küçük bir revizyonla- 3 ay sonra da geçerli olduğunu düşünüyorum. Bu oturumun düzenlenme biçimi benim bu konuşmayı yaptıktan sonra kenara oturmama yol açacak. Dolayısıyla panelde yer alan arkadaşlarımın eleştirilerine de açığım, yanıt verme fırsatı verilirse kullanımım. Ama düşüncelerimin dayanaklarıyla ilgili birkaç vurgulama yapayım. Bir kere Arap baharı denilen olgunun sadece ve sadece seçimlerin yapılmasından ibaret bir demokratikleşme çabası olduğunu düşünmüyorum. Özünde toplumsal talepleri içeren bir ayaklanma biçimi. Mesele sadece siyasi baskılar değildir. Neoliberalizmi benim yorumlama biçimim sermayenin dünyanın bütün coğrafyalarında sınırsız tahakkümünü sağlama girişimi olduğu yönündedir. Bu ayaklanmalar bu girişime karşı bir tepkidir. Bu girişimi kendi ülkelerinde devlet zorbalığıyla hayata geçirmek isteyen rejimlere karşı demokratik ve sosyal, ekonomik içeriği olan bir direnmedir. Hem Suriye, hem Tunus, hem Mısır için bunun geçerli olduğunu, Suriye için dahi geçerli olduğunu doğrulayacak kanıtları gösterebilirim. İki ülkenin de ayaklanmalardan ve oradaki iktidarların uzaklaştırılmasından önce uluslararası sermayenin ve IMF'nin yakın gözdeleri olduğunu vurgulamam gerekiyor. Her iki ülkede de siyasi iktidarların uluslararası sermayeyle çok sıkı bütünleşme içinde olduklarını sayısız örnek ve kanıtlarla savunma durumundayız. Öyle ki, Tunus'ta yolsuzluk iddiasıyla servetlerine el koyma girişimi söz konusu olduğunda Binali, Trebilca ve Maderya aileleri, yani iktidardaki ailenin varlıklarının önemli bir bölümünün çok uluslu şirketlerle hissedarlık ve ortaklık biçiminde olduğu için ayrıştırılamadı, yapamadılar. Mısır'da Hüsnü Mübarek'in oğlu Cemal'in Mısır'a taşınan bu neoliberal modelde aktif rol aldığını, fanatik bir takipçisi olduğunu söyleme durumundayım. "Margaret Thatcher benim rol örneğimidir" diye başlayan Mısır'a getirdiği yenilikleri savunan uzun bir ifadesi var. Ortada bu olgulardan kaynaklanan bir

kalkışma vardır. Kalkışmayan bu ülkelerde siyasetten dışlanmış olan Müslüman siyasi İslam'ın -Müslüman Kardeşlerin katılması sonradan olmuştur- ama sürecin sonunda iktidara ağırlıklarını koymuşlardır ve koymaktadırlar. Bu olgunun siyasi, sosyolojik ve ekonomik anlamda incelenmesi, tartışılması gerekir. Nasıl oluyor? Emperyalizmin tepkisi, Batılı güçlerin tepkisine gelince, iki süreç gözlüyoruz. Tunus ve Mısır'daki dönüşümlerin onları tedirginliğe ve bir anlamda paniğe sürüklediğini biliyoruz. Önlemeye çalıştılar, başaramadılar. Bundan sonra yeni oluşan iktidarlarla çok yakın ilişkiler kurmanın onları yeni ortaklar olarak aynı ekonomik felsefenin aktörleri ve ortakları olarak entegre etmenin girişimleri içindeyiz. Bu konuda da önemli gelişmeler oluyor. Buna mukabil Libya ve Suriye'ye gelince aynı senaryonun farklı boyutlar kazandığını benim biraz önce o konferansta okuduğum konuşmanın doğrultusunda bu iki ülkede, yani rejimlerini değiştirmeyi gündeme aldıkları ülkelerde halk kitlelerinin demokrasi özelemlerini ayırarak, ekonomik ve sosyal taleplerinden ayırarak rejimi değiştirecek bir muhalefet hareketine adım adım dıştan müdahaleyle hâkim olma çabasının geçerli olduğunu görüyoruz. Benim üç ay önce yaptığım konuşmadaki öngörüye tek revizyon, ufak revizyon dediğim adım adım Suriye gerçeğinin gündem dışı kaldığını düşünüyorum. Doğrudan askeri müdahalenin imkânsızlaştığını görüyoruz. Bugünlerde yeniden gündeme gelen meşhur Stratfor'un Aralık ayında bir çalışması çıktı. Türkiye'de çok az aktarıldı o tarihte, ben o tarihlerde onu tespit etmişim, hatırla bir yazıda kullanmışım. Stratfor'un Suriye'yle ilgili bir öngörüsü vardı. Amerikan hükümeti üzerinde ne kadar etkili olduğu konusunda tevatür muhtelif, var veya yok. Ama en azından Amerikan çevrelerindeki hâkim bir görüşü etkiledikleri veya onlardan bilgi alışverişi içinde buldukları anlaşılıyor. Stratfor'un Aralık sonundaki ve hâlâ da geçerli olduğunu düşündüğüm görüşü şu: "Ne muhalefet yıkabiliyor, ne de rejim muhalifleri susturabiliyor. ABD

korkut boratav

Arap baharı denilen olgunun sadece bir demokratikleşme çabası olduğunu düşünmüyorum

korkut boratav
Neoliberalizmi
benim yorumlama
biçimim
sermayenin
dünyanın bütün
coğrafyalarında
sınırsız
tahakkümünü
sağlama girişimi
olduğu yönündedir

ve müttefikleri de Beşar Esad'ı devirmenin yollarını araştırmaktadırlar. Büyük çapta bir askeri müdahaleyi haklı kılacak ekonomik güdüler mesela, petrol -bunu açıkça söylüyor- ve siyasi irade şu anda ABD ve müttefiklerinde yok. Suudi Arabistan'ın Ürdün ve Türkiye'ninse, ABD ve NATO desteği olmadan Suriye'ye karşı bir askeri harekate kalkışmaları mümkün değildir" diyor. Şunu ekliyor: "O zaman optimal çözüm aşağı yukarı muhalif güçlere silah ve lojistik desteği sürdürmek, rejimin sürdürülemez hale geldiği algılamasını rejimin egemen çevrelerine kabul ettirmek ve bir askeri darbenin kapısını aralamak". Stratfor'un senaryosu buydu. Bu günlerde o senaryonun da geçerli olduğunu düşünüyorum. Doğrudan askeri müdahaleyi istemediklerini ama taşeronlarını kullanarak veya taşerondan ölçüyü kaçırmış olanların provokasyonlarının katkısıyla, yani Katar, Suudi Arabistan ve açıkçası Türkiye'yi de katabiliriz, kontrol dışı müdahalelerin gündeme gelmesi de mümkündür diye düşünüyorum. Türkiye için bir felaket olacağını, Suriye toplum ve halkı için de felaket olacağını, benim sizlere aktardığım 3 ay önce Cezayir'de yaptığım konuşmamdaki gibi bu söylenenler Suriye halkının demokrasi ve eşitlik, adalet mücadelesine karşı kayıtsız olmayı gerektirmez. Onlara sempati ve dayanışmayla bakmamız lazım. Ama

ilk günden itibaren Suriye'deki çözüm sorunlarını bir dış müdahale çağrısıyla çözmeye çağrıda bulunan çevrelerin de bu demokrasi, adalet ve eğer bu çevreler Irak'ta ve Libya'da olanları algılayarak bunu yaptıklarına göre, bu çevrelerin de Suriye toplumunun demokrasi, eşitlik ve adalet özelemlerinin doğru yansıtıklarını da düşünmüyorum.

Ben çizmeden yukarı çıkararak, yani kendi alanımın dışında değerli panelistlerin ve sizlerin eleştirilerine açık olan bu konuşmayı, bu gözlemleri ve bu tespitleri yapmakla yetiniyorum. Sevgili arkadaşım Bilsay Kuruç'a armağan olarak düzenlenen bu oturuma katılmayı da büyük bir onur telakki ediyorum. Hepinize teşekkür eder, sabrınız için saygılar ve sevgiler sunarım. İyi günler efendim.

sevil usanmaz - Sayın Prof. Dr. Zafer Tunca'yı oturumu yönetmek üzere masadaki yerine davet ediyoruz.

zafer tunca - Öncelikle toplantının armağan edildiği sayın hocamız Bilsay Kuruç'a ve değerli bildirişiyle bizleri aydınlatan sayın hocam Korkut Boratav'a saygılarımı sunuyorum. Değerli panelistlerimizi masaya davet ediyorum.

Öncelikle bugünkü konuyu biraz açmak istiyorum. Evet, dünya değişiyor ama değiştikçe birtakım krizler meydana geliyor. Son zamanlarda epey muzdarip olduğumuz bu ekonomik krizler acaba

bu değişimin sonucu mu, değişimle ne kadar ilişkili bunun cevabını aramaya çalışıyoruz. Yani kendi kendine olan şeyler mi, yoksa krizlerin bu değişimle bir ilişkisi var mı? Ayrıca krizler elbette ki birtakım bölgeleri etkiliyor, dünyayı etkiliyor. Küresel kriz diyoruz ama sadece kriz olduğu zaman bütün dünya etkilendiği zaman etkilenen bölgelerden bahsedemiyoruz. Bazı bölgelerde kriz sürekli var ama sürekli olarak ekonomik kriz mi, siyasi kriz mi, nedir, bugün bu tartışılacak. Ortadoğu'da sürekli bir kriz var. Muhtemelen altyapısında yine ekonomik faktörler var. Ama kriz ekonomik olarak ortaya çıkıyor, aynı zamanda siyasi olarak ortaya çıkıyor ve nedense Ortadoğu'da kriz hiç bitmiyor. Önce Sayın Mete Çubukçu'ya söz vermek istiyorum, buyurunuz efendim.

mete çubukçu - Teşekkür ederim. Genel bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Çok sistematik olmayabilir, bunun için baştan özür dilemek istiyorum. Birkaç not da Korkut Hocanın konuşmasına ekleme değil ama belki bir iki katkı diye düşünüyorum.

Şimdi hocamız yaşanan krizin ekonomik temelli mi, siyasi temelli mi olduğunu sordu. Kesin klişelerle konuşmamak kaydıyla aslında Ortadoğu'da birden çıkan ve herkesi şaşkırtan ve 'niye şimdi' diye düşündüren ve bir sürü soru işaretini, bir sürü komplo teorisini beraberinde getiren durumun arkasında özellikle neoliberal sistemin, kapitalist sistemin tetiklemeyle birlikte siyasi sisteme yönelik bir ayaklanma, bir başkaldırı olduğunu düşünüyorum. Çünkü ülkelere baktığımızda, ülkeleri Korkut Hocanın konuşmasında söylediği gibi aynı kategoride değerlendiremiyoruz. Yani ortak noktalar var ama farklılıklar çok fazla. Yani bir Arap coğrafyası diyoruz ama her ülkede çok farklı bir dinamik söz konusu.

Tarihin önemli bir dönemecinden geçtiğimizi düşünüyorum. Evet, bu dönem yine Ortadoğu'da kriz, savaşlar ve çalkantılarla anılıyor ama başka bir yönü de var. Aslında birtakım ezberleri bozan o bildik klişeleri tersyüz eden, hatta dünyaya esin kaynağı olan bir bölge konumunda.

Yani bir kısmıyla belki Libya, Suriye gibi durumlarda umutsuzluk ortaya çıkaran ama Mısır ve Tunus gibi ülkelerdeki dinamiklerle birlikte insanların sokaklarda hak talebinde bulunduğu, haklarını aradığı, yeniden sokaklara çıktığı ucu açık bir süreç. Hiç beklenmedik bir coğrafyadan hiç beklenmedik bir dönemde böyle bir şey yaşandı. Dolayısıyla bu da bir yanıla aslında umut verici ve önemli bir şey diye düşünüyorum. Çünkü bugün olanlar bazı ülkelerde rejim değişiklikleri değil, yani yönetimlerin değişmesi daha eski rejimlerin kalıntıları devam ediyor. Neler olup biteceğini önümüzdeki dönemde göreceğiz.

Arap ayaklanmaları, Arap uyanışı, Arap baharı diyenler var. Bir yandan da bu sürecin bir süre sonra kışa dönüştüğü konusunda makaleler çıkıyor. Bu da bir klişe oldu. Ama burada da bir sürü soru işareti var. Bu kış birtakım ülkelerde İslami kökenli partilerin yükselişinden dolayı mı, Libya ve Suriye'deki gibi dış müdahalenin gerçekleşmesi ya da bunun olabileceği için mi ya da bazılarının iddia ettiği gibi bunların hiçbiri değil aslında, batı yeniden Ortadoğu'yu dizayn ediyor, yeniden şekillendirmeye çalışıyor mu diye üç soru geliyor insanın aklına. Eğer kış olarak algılıyorsak bunların üçünü de bir şekilde kabul edebiliriz. Nereden baktığımıza bağlı. Ama şu var, başından beri bizzat tanık olduğum, takip ettiğim, okuduğum ve hissettiğim kadarıyla sonuçta özellikle Mısır ve Tunus'ta başlayan süreç bizzat kendi dinamiğiyle, kendi gücüyle ve kendi tepkisiyle başlayan bir süreç. Ondan sonrakiler, Libyalar, Suriyeler, Bahreynler tartışılabilir. Ama Mısır ve Tunus'taki süreci herhangi bir komplo teorisine imkân vermeyecek şekilde kendi dinamiğiyle sadece bugün sandıktan çıkan İslami kökenli partiler dışında sendikaların, işçilerin, yoksulların, kadınların herkesin içinde bulunduğu yeni bir ayaklanma türü olarak değerlendirmek mümkün. Daha sonrası tabii başka yere evrildi, onu da sonra tartışabiliriz.

Başlangıçta dediğim gibi ortak yanlar var, tabii ki çok farklı yapılar olduğu için fark-

mete çubukçu

Ortadoğu'da birden çıkan ve herkesi şaşkırtan durumun arkasında özellikle neoliberal sistemin, kapitalist sistemin tetiklemeyle birlikte siyasi sisteme yönelik bir ayaklanma, bir başkaldırı olduğunu düşünüyorum

mete çubukçu
Mısır ve Tunus'taki
süreci herhangi bir
komple teorisine
imkân vermeyecek
şekilde kendi
dinamiğiyle
sadece bugün
sandıktan çıkan
İslami kökenli
partiler dışında
sendikaların,
işçilerin,
yoksulların,
kadınların herkesin
içinde bulunduğu
yeni bir ayaklanma
türü olarak
değerlendirmek
mümkün

lı müdahale tarzları da gerçekleşti. Yani Mısır ve Tunus'taki görece kurumsallık, görece anayasal kurumların olması, görece "muhalafetin" olması bunları farklı bir yere evriltti. Libya ve Suriye'deki rejimin niteliği, rejimin şartları, bir Mısır ordusuyla Tunus ordusu çok farklı, Libya'da zaten ordu diye bir şey yok, Kaddafi'nin birtakım adamları var. Suriye'de tamamen Beşar Esad rejimine bağlı ya da Beşar Esad'a bağlı bir güç var. Dolayısıyla bu orduların kurumları bile ülkelerdeki gelişmeleri farklı şekilde etkiliyor ve etkiledi. Ben açıkçası Mısır ve Tunus'ta başlayan olumlu gelişmelerin -ben bahar lafını çok kullanmıyorum, 'ayaklanma' ya da 'uyanış' daha uygun gibi geliyor- Libya'da 'kirletildiğini' düşünüyorum. Yani bazıları kış diyor buna ama Libya'da çok daha farklı bir şey oldu. Bu hem Libya rejiminin kendi karakterinden hem muhaliflerin şu anda Suriye'de olduğu gibi yeteri kadar örgütlenmeyip, yeteri kadar hazır hale gelmeyip, bir şekilde dış müdahaleye de çok açık bir halde sahneye çıkmaları ve doğrudan bu çağrıyı yapmaları yüzünden. Ama tabii ki burada muhalifleri suçlayamayız. Sonuçta Kaddafi rejiminin de muhaliflere yönelik saldırısı çok sert oldu. Dolayısıyla Korkut Hocanın sözünü ettiği insancıl emperyalist müdahale ya da insancıl emperyalizm ya da daha yumuşak bir tabirle insani müdahale nereye kadar doğru, nereye kadar yanlış? Biz bunu Bosna'da çok tartışmıştık. Şahsen kişisel olarak orada bunun gerekli olduğunu düşünenlerdenim. Ama Libya ve Suriye gibi süreçlerde hâlâ birtakım soru işaretleri söz konusu. Bu konuda özellikle Libya'da, eğer bu insanlar karşı karşıya bırakılsalardı sonucu ne olurdu, bunu da tartışmak gerekiyor.

Arap ayaklanmalarının kendi dinamiğiyle başlayıp, sonradan müdahaleyle bazı ülkelerde içeriğinden saptırıldığını düşünüyorum. İlk başlarda sözü edilen domino etkisinin aslında yarım kaldığını, çünkü Körfez ülkeleri, Katar, Suudi Arabistan ve petrol zengini ülkelerin bunu başka bir şekilde massettiğini, Batının da burada çifte standart ve ikiyüzlülükle göz yum-

duğunu ve görmezlikten geldiğini görüyoruz. Dolayısıyla domino etkisi farklı bir alanda etkili oldu, diğer tarafa sıçramadı. Bu sürecin devamında özellikle Tunus, Mısır ve diğer ülkelerde İslami partilerin yükselişini görebileceğimizi ve bunun doğal bir süreç olduğunu, ancak yine Korkut Hocanın söylediği gibi buralardaki demokrasi talebinin sadece sandıkla sınırlı kalmadığını ve belli bir süre sonra ayaklanan kitlelerin yeni taleplerle yeni partilerin ya da yeni sistemin karşısına çıkabileceğini de düşünüyorum. Bunun işaretleri çokça var, yani siyasi özgürlükler eğer gerçekten ekonomik refah ve paylaşım ile desteklenmediği sürece önümüzdeki dönemde bu ülkelerde yeni kalkışmalar çok muhtemel görülüyor. Bir yandan laik-İslamcı çatışması zaman zaman Mısır ve Tunus'ta karşımıza çıkacak, özellikle Hıristiyanlara karşı birtakım kalkışmalar mümkün olacak, ki bunu Mısır'da görüyoruz. Suriye'de özellikle Hıristiyanların hâlâ rejimin yanında olmasının temel gerekçesi de bir şekilde kendi geleceklerini garanti altına alamamaları ya da neyle karşılaşacaklarını bilememelerinden dolayı rejimin yanında henüz saf tutmaya devam ediyorlar diyebiliriz.

Belli ki bugün tabii daha çok Suriye konuşulacak, yani Türkiye'nin de içinde olduğu durumda ona da bir parantez açmak istiyorum. Şimdi Suriye'yle başlayan süreç aslında Suriye'yle de sabit kalmayacak. Suriye'yle başlayan süreç aslında bölgede bir süredir öne çıkan, zaman zaman kıskırılan bu Şii-Sünni eksenine de bir şekilde tetikleyecek. Suriye çünkü sadece Suriye değil, bugün görüyoruz. Suriye aynı zamanda İran, Irak ve Lübnan'a kadar uzanan bir hattı temsil ediyor. Dolayısıyla burada olabilecek bir şey hani Türkiye'ye mülteci akınıydı, bir işgalci güç haline getirmesi, Kürt meselesini nasıl çözeceğinin ötesinde İran'la, Irak'la sorunlu hale getirecektir. Dolayısıyla şu var, yani iki sene önce sıfır sorundan şimdi çok sorun noktasına gelmiş durumda Türkiye. İran'la, Irak'la, Suriye'yle, hatta Lübnan'ı belli bir kesimiyle şekerrenk bir politika gidiyor. Dolayısıyla bu hatta karşı

bir cephe açmak bütün o komşu çizgisini karşısına alması anlamına gelecek diye düşünüyorum.

Şimdi Türkiye bu işe niye bu kadar hızlı girdi? Bunların bir kısmı tabii ki gazetecilik bilgileri, bir kısmı analitik gözlemler, bir kısmı da doğrudan temaslar. Şimdi Türkiye Tunus'ta geç kaldı, Mısır'da zamanında sürece müdahale etti, Libya'da yalpaladı, daha sonradan dahil oldu. Yani bunu olumlamak anlamında değil, bir süreci anlatmak anlamında söylüyorum. Ama Suriye'de baştan beri istekliydi. Yani şimdi Türkiye bugün Birleşmiş Milletler'in, yani Kofi Annan'ın planını destekleme noktasında. Ama ilk baştan beri aslında Türkiye ciddi bir tampon bölge kurmak, Suriye'nin içine girmek, Irak'ta yapamadığı, yani masaya oturmama durumunda kalmamak için Suriye'ye daha önceden müdahil olma planındaydı. Aslında tabii Irak'a girmeyerek çok hayırlı bir şey yaptı Türkiye ama başkaları farklı düşünüyor. Önümde şimdi makale var, bunu okumayacağım, önemli bir isim, herhalde bir ay önce yazılmış bu makale. Bu Türkiye'nin doğrudan müdahale etmesi gerektiğini düşünen ve savunan bir makale. Ama tabii ki Türkiye Ortadoğu'da çok taze, çok ham, çok tecrübesiz bir ülke. Çünkü Ortadoğu zemini çok kaypak bir zemin. İşler sadece sizin niyetinizle yürümüyor ya da sadece Batılı ya da emperyal ülkelerin

niyetiyle de yürümüyor, başka ülkelerin niyetleri de önemli. Yani siz Irak'ı, İran'ı, Lübnan'ı da hesaba katmak durumundasınız ya da siz kendi sınırlarınız içindeki Hatay ya da Antep'teki vatandaşlarınızı da hesaba katmak durumundasınız. Bunlardan hiç söz edilmiyor. Bugünlerde Hatay'da Suriye'de olan bitenden dolayı gerçekten gergin bir hava var. Olay daha tetiklenirse, daha ileri noktalara giderse içeride de sıkıntı yaratacak problemlerle karşılaşılacak belki. Ama şu var, Türkiye'nin bu konuda haklı olduğu nokta Beşar Esad rejiminin biraz daha erken ve çok sert silahlı kalkışmaya bastırma-ya yönelmeden birtakım adımlar atması halinde daha yumuşak ve daha sorunsuz çözülebilecektir ama Suriye'deki rejimin niteliği de ortada. Yani Suriye'deki rejimin çok savunulacak bir yanı yok açıkçası. Bugün görüyoruz. 10 binin üzerinde ölü var, şehirleri yakıp yıkıyorlar. Dolayısıyla Türkiye'nin bu konuda ilk baştaki yaklaşımı olumlu olmakla birlikte daha sonra doğru bir strateji yanlış taktiklerle yürütülüp, işler koparıldı. Mesela ABD bugünlerde çok ortalarda değil. Türkiye'nin aslında biraz da bu işi bize bırakın, biz bu işi hallederiz garantisi vermese bile en azından bu yönüyle ikna çabaları olduğunu biliyoruz. Ama karşı taraftan gelen redle birlikte biliyorsunuz Türkiye'deki retorik çok ağırlaştığı, yani hakarete var-

mete çubukçu

İki sene önce sıfır sorundan şimdi çok sorun noktasına gelmiş durumda Türkiye

mete çubukçu
Türkiye'nin sıfır sorun politikası ya da o paradigma üzerinde kurulan düzen kurucu ülke aslında Ortadoğu'daki krizlerle biraz turnusol kağıdı işlevi gördü

diği, dolayısıyla iplerin de bir süre sonra koptuğunu biliyoruz.

Suriye'nin bu şekilde devam edeceğini sanmıyorum. Süreç uzadıkça çok daha kanlı olacak. Ne muhalifler, ne rejim geri adım atacak. Dolayısıyla Suriye'yle silahsız bir şekilde iki tarafı bir şekilde bir araya getirmek, bu mümkün müdür, değil midir? Bu sadece Suriye'yle bağlantılı bir şey de değil. Bu çevre ülkelerle de çok ilintili bir nokta. Ama onun dışındaki her türlü proje ve senaryo gerçekten hem bölge hem Türkiye için yıkım olmasa bile çok sancılı bir süreci getirecektir.

Türkiye'nin diğer iddiasıyla, yani 'düzen kurucu ülke' iddiasının üç-beş yıl içinde ne noktaya geldiğinden de söz edecek olursak, tabii ki bu sıfır sorun politikası ya da o paradigma üzerinde kurulan düzen kurucu ülke aslında Ortadoğu'daki krizlerle biraz turnusol kağıdı işlevi gördü.

Şu anda çok fazla ona soyunamayacağı, buna hazırlıklı olmadığı, yalpaladığı, kafasının biraz karışık olduğu ortaya çıktı.

Ama şu da bir gerçek, bütün bu ayaklanma süreçlerinde Türkiye bütün yönleriyle AK Parti hükümetiyle ya da demokratik laik Müslüman yapısıyla, Avrupa Birliği, NATO yapısıyla farklı çevrelerden, farklı ülkelerden bir esin kaynağı, bakılan, tartışılan, merak edilen bir ülke. Ama şu da var, bunu abartmamak, çok tepeden bakmamak gerek, ki Türkiye'de politika yapıcıları arasında bunların ipuçları var. Bunun geri tepeceği de ortada, çok dikkatle gitmek gerekiyor. Dolayısıyla Türkiye bu dönemi dikkatli okumak ve değerlendirmek zorunda. Herşey bizim içeriden gördüğümüz gibi değil. Biraz dışarıdan bakarak, yani Arap coğrafyasındaki değerlendirmeler, televizyonlar, gazeteler, yorumlar önemli. Çünkü kafalar karışmış durumda, öyle çok da olumlu ve her zaman Türkiye'yi pohpohlayan şeyler çıkmıyor. Burada sözlerime son vereyim, belki daha sonraki bölümlerde görüşlerimizi paylaşırız. Teşekkür ediyorum.

zafer tunca - Sayın Çubukçu'ya çok teşekkür ediyorum. Şimdi söz sırası Sayın Soli Özel'de, buyurunuz efendim.

soli özel - İyi günler dilerim. Burada

konuşuyor olmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum.

İzinizle önce Sayın Korkut Hocamın söyledikleriyle ilgili birkaç notumu sizinle paylaşmak istiyorum. Hocamız Cambridge'deyken Maurice Dobb'un öğrencisiydi. Ben de iktisata Dobb'la başlamıştım, ilk okuduğum makalelerden biri ona aitti. O zaman ne demek istediğini anlamamıştım. Klasiklerin öneminden bahsederdi Dobb. Modalara kapılıp da temelde asıl bilmemiz gerekenleri, daha doğrusu klasik metinleri unutmamalıyım, şeklinde bir uyarısı vardı. Yıllar sonra biraz yaşlanınca insan daha iyi anlıyor bütün bu şeyleri, onu gördüm. Fakat her şeye rağmen dünyanın düzenine baktığımız zaman belki de 19. yüzyıldakine benzer bir kırılma noktasındayız. Dolayısıyla tartışmalarımızı her ne kadar eski metinlere bağlayacak da kavramlarımızı da biraz yenilememiz gerektiğini düşünüyorum.

Ben iktisatla başlayıp, ardından siyaset bilimi okudum. Siyaset bilimciler özellikle Marksist yaklaşımı gündemlerine aldıklarında *ekonomik indirgemecilik* denen şeyden fazlasıyla rahatsız olurlar. Siyaset bilimcilerde siyasetin kendine ait bir düzeyi, bir momenti olduğu meselesi bir takıntı derecesindedir. Dolayısıyla emperyalizm tartışmalarının sadece iktisat politikalarıyla açıklanabileceğini ya da küresel iktisada indirgenip buradan da doğrudan doğruya siyasi sonuçlar çıkarılmasının çok sağlıklı olduğunu düşünmüyorum.

Bir kere emperyalizmden bahsedeceksek ve orada da ABD'den bahsedeceksek Irak savaşına bakmanın emperyalizmin gücünün neye yetip, neye yetmediği konusunda bize yeterince bir uyarı ya da bir ders vermiş olması gerektiğini sanıyorum. Yani Irak ve Afganistan savaşlarının ABD'ye şimdiye kadarki maliyeti 1,5 trilyon dolar oldu. Uzun vadeli maliyeti 4 trilyon dolar olacak. Açıkçası böyle bir başarısızlık için hayli pahalı bir operasyondur.

Üçüncü bir nokta, emperyalizmi -ya da küresel kapitalizmi diyelim- diyalektik olarak da düşünmek zorundayız. 1800

yılında Çin tek başına dünyanın en büyük ekonomisiydi, yüzde 30'uydu, 1900 yılında yüzde 4'üydü, 1978 yılında yüzde 1,5'uydu, bugün Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisi. 2000 yılında Amerikan ekonomisinin yüzde 7'siydi, 2008 yılında yüzde 41'iydi. Kurularını normal bir yere koyacak olursanız yüzde 50'nin üstünde olabilir. Kiminle konuştuğunuza bağlı olarak da 2016-2020 yılları arasında Çin dünyanın bir numaralı ekonomisi haline gelecek.

Bütün bunlar aslına bakarsanız 19. yüzyıldan itibaren şekillenmiş bir dünya ekonomik hiyerarşisinin kapitalizmin küreselleşmesine bağlı olarak, gelişmiş ülkelerin rehabeti ve demografik özelliklerine bağlı olarak aslında bugün, yani uzun zamandır pek düşünmediğimiz şekilde değişmekte olduğunu da gösteriyor. Bunun henüz biz tabii siyasi düzeye yansımış olduğunu görmüyoruz. Çok ilginç, Türkiye elalemin parasıyla büyürken Çin'in cebinde 3,5 trilyon dolar kadar bir para var. Çinlilerle herhangi bir konferansa gittiğiniz zaman 'bize dokunmayın, biz hâlâ gelişmekte olan bir ülkemiz, öyle siyasi konularda pek sorumluluk alacak kadar gücümüz yok' diyorlar. Şimdi böyle baktığınız zaman dediğim gibi bizim şu anda yaşadığımız çalkantının bence önemli sebeplerinden biri emperyalizmin kendi kafasına göre dünyaya yeniden çeki düzen vermeye çalışması değil. Elbette onu yapmak istiyordur da, dünyayı aşağı yukarı 300 yıldır yönetmiş olan güçlerin bugün aynı derecede dünyaya şekil verecek güce sahip olamamaları, buna karşılık yükselmekte olan güçlerin de yeni kuralları ve yeni kurumları oluşturarak kendi kafalarına göre bir dünyayı şekillendiremeyecek olmalarıdır.

Son olarak bir şey daha ekleyebiliriz. Baktığınız zaman dünyaya bu birilerinin zayıflaması diğerlerinin yükselmesi, fakat arada bir boşluğun olması döneminde dünya siyaseti geçmişe göre daha demokratik bir hale geliyor. Çok daha fazla aktör duruma müdahale edebiliyor. Mesela geçtiğimiz 10 yılda Türk dış politikasının en büyük başarısı, fakat aynı za-

manda Türk dış politikasının gücünün sınırlarını en çarpıcı şekilde göstermiş olan olay da İran, Brezilya ve Türkiye arasında imzalanmış olan takas anlaşmasıydı. Türkiye ve Brezilya bu müzakereyi yaptıkları zaman ceplerinde Amerikan Başkanının kapı gibi mektubu vardı. Mektupta çok net olarak 1200 kilogram zenginleştirilmiş uranyum Türkiye'ye yatırıldığı takdirde bu iş olur deniyordu. Maddelerin bir kısmında birtakım sıkıntılar olabilir ama Brezilya ve Türkiye kendilerine verilmiş, daha doğrusu kendilerinin aldıkları ama kendilerine de verilmiş olduğunu düşündükleri görevi yerine getirmişlerdi. Ne oldu? Bunu hesap etmeyen herhalde ABD bu iyi değildir dedi ve işi reddetti. Ama her şeye rağmen bugün başarısız olursunuz, bir başka zaman başarılı olursunuz. Dünya sisteminin çok daha demokratikleştiğini, buna karşılık aynı zamanda dünyada toplumların çok daha fazla eşitlik, adalet, özgürlük gibi demokratik taleplerinin yükseldiğini, buna karşılıksa otoriter rejimlerin giderek daha popüler olduğunu, otoriter arayışların giderek daha yaygınlaştığını özellikle gelişmiş ülkelerde görüyoruz. Hatta önümüzdeki dönemde bununla ilgili çok büyük bir mücadele yaşanacağını tahmin ediyorum.

Şimdi bütün bunların ışığında Ortadoğu'da olup bitenlere baktığımızda şunları görmemiz lazım: Bir kere demografik faktörler konusunda Mete'ye katılıyorum, yani burada birileri ayar vermek istiyor. Türkiye'de şu sırada çok popüler, gittiğim yerlerdeki sorulardan bunu anlıyorum; kapitalizm krize girdi, piyasalara ihtiyaç var, yeni piyasalar yaratmak için rejimleri devirdiler, deniyor. Bana pek öyle gelmiyor. Çünkü burada yaşayan insanların iradelerinin hafife alınması gibi bir sakınca var bana göre. Mete'nin dediği gibi bu iş iki yerde düzgün şekilde gerçekleşebilir; Tunus ve Mısır. Tunus ve Mısır'ın her ikisi de birtakım özellikleri olan ülkeler. Bir kere tarihsel süreklilikleri var, coğrafi anlamları var. Yapay olarak sınırları çizilmiş beşbenzemezden oluşmuş yerler değiller, iyi-kötü bir hafıza da taşıyorlar. Tunus dediğiniz yerin ilk anayasa dene-

solü özel

Emperyalizm tartışmalarının sadece iktisat politikalarıyla açıklanabileceğini ya da küresel iktisada indirgenip buradan da doğrudan doğruya siyasi sonuçlar çıkarılmasının çok sağlıklı olduğunu düşünmüyorum

solı özel**Mısır ve Tunus
örneğine baktığımız
zaman demografik
faktörlerin çok öne
çıkıldığını görüyoruz**

yimi 1860'lara gidiyor. Dolayısıyla bunlar -Mısır'ı söylemeye gerek yok- çok hafife alınabilecek olan yerler değil. Buna karşılık Libya iddialı olacak. Yarın Akdeniz'in dibine çökse pek aranacağını sanmıyorum. Yani dünya petrol piyasasında da çok büyük yeri yok. Yanılmıyorsam payı yüzde 1,8. O petrol Libya petrolü kadar tatlı bir petrol olmayabilir ama onu da bir yerlerden bulursunuz. Suriye öyle değil tabii. Suriye pek çok bakımdan çok daha farklı bir ülke. Cumhuriyetlerle monarşileri ve monarşilerin içinde de petrol sahibi olanlarla olmayanları ayırmak gerekiyor. Baktığınız zaman örneğin, tamamen ABD'nin cebinde diye düşündüğümüz bir Suudi Arabistan. Bahreyn konusunda ABD'nin uyarılarına çok da sinirlendi, sonunda 1000 askerini gönderdi. Sadece muhalefeti bastırmakla, ardından işkence etmekle de kalmadı, o muhalefet bir daha asla şekillenmesin diye muhalefetin toplandığı İnci Meydanını yıktı.

Şimdi cumhuriyetler kendilerini çok daha sıkıntılı bir durumda buluyorlar: bir, petrolleri yok -Cezayir dışında- ve iki, meşruyet temelleri çok daha zayıf, monarşilerin ise her şeye rağmen var.

Şimdi Mısır ve Tunus örneğine baktığımız zaman bir kere demografik faktörlerin çok öne çıktığını görüyoruz. Bu ülkelerle ilgili olarak çalışma yapmış, bu ülkeleri sosyal bilimci kafasıyla ziyaret edip görmüş,

dolaşmış, yaşamış olan herkes ve aslına bakarsanız bakmayı bilen herhangi bir gazeteci, ki nitekim Suriye sınırından Türkiye'ye geri gelirken bir astım krizinden ölen New York Times'ın muhabiri Anthony Shadid -kendisi Lübnan kökenlidir- 2005-2006 yılında arkadaşlarıyla konuşurken bu bölgenin her an bir şekilde patlayacağından emin olduğunu paylaşıyor. Dediğim gibi, biliyorsanız zaten bunu görüyorsunuz.

Birinci Arap İnsani Kalkınma Raporu'na (2002) bakmak yeterlidir. O dönemde 310 milyonluk Arap dünyası o zaman 40 milyon nüfusu olan İspanya'yla aşağı yukarı aynı milli gelire sahiptir. Bu toplumlarda aslında her an bir patlama olacaktır. Biraz deprem gibi, depremin olacağını biliyoruz, sadece ne zaman olacağını bilemiyoruz. Bu kimya değil, belirli atmosfer koşullarında bileşenlerle şu çıkar diyemiyorsunuz ama bir şeyin olacağını hissediyorsunuz. Her şeye rağmen bu toplumların hepsinde okuma yazma oranları yükselmiş. Her şeye rağmen bu toplumların hemen hepsinde dramatik denilebilecek şekilde doğurganlık düşmüş. Bunlar ne zaman ne şekilde oluyor, toplumların giderek şehirleştikleri bir dönemde oluyor. Benim düşünmemiş olduğum -bir Fransız antropologun yazılarından aklıma takılan- aile dışında evlilikler artıyor. Yani toplumda korporatist yapı nispeten

kırılmaya başlıyor. Bireyselleşme eğilimi, buna bir de dünyanın en tehlikeli silahı olan evlenmemiş genç erkekleri eklerseniz -28 yaşına kadar Mısır'da evlenemiyorlar- o zaman bu potansiyelin ne olduğunu görürsünüz.

Mısır'da ve Tunus'ta ayaklanmanın başını çekenler -sonradan İslamcılar geldi gerçi- 35 yaş altındaki okumuş, dünyaya açık şehirli gençlerdi. Bunlara devrim diyeceksek, ki henüz rejim bile değişmedi, yönetim değişti diyebiliriz, bunlar değişimin itici gücü olarak ortaya çıktılar. Fakat her halükârda toplumdaki siyasi örgütlenmeleri yeterince güçlü olmadığı, kökleri olmadığı için birinci raunda mukadder sayılacak şekilde de işi Müslüman Kardeşler'e kaybettiler. Müslüman Kardeşler konusunda Sayın Hocamın çok haklı olduğunu düşünüyorum. Zaten onlar hakkında yazılmış yazılara ve kitaplara baktığınız zaman Müslüman Kardeşler bizdeki AKP örneğinde de görüldüğü gibi dünya kapitalizmine eklemleme konusunda sıkıntıları olan bir grup değil. Çok daha yoksul kesimi temsil eden Selefilere sınıfsal açıdan baktığınız zaman Mısır'da çok net çıkıyor. Selefiler Müslüman Kardeşler'den rejimden nefret ettikleri kadar nefret ediyorlar. Bir gazete haberinde giden muhabire Selefiler'in çok güçlü olduğu bir mahallede şu deniliyor: *"Bu namussuz İhvan ne zaman en son gelip bizim buradaki lağımı, suyumuzu içti"*. Yani işin sınıfsal boyutunun yabana atılmaması gerekiyor ve aslında orta sınıflarla alt sınıflar, orta sınıflarla oligarşiler arasındaki bir çatışmayı yaşıyoruz ve bunun demokrasiye yol açması kadar orta sınıflar tarafından desteklenen bir otoritarizme yol açması da ihtimal dışı değildir.

Şimdi bütün bunlarda aynı zamanda da ABD'nin zaten Ortadoğu'dan ufak ufak gitmeye başladığını, Süveyş Kanalı Filistin merkezli bir Ortadoğu politikasından Körfez, Güney Asya ve Doğu Asya merkezli ya da odaklı bir politikaya doğru kaymakta olduğunu çok ciddi kaynak sıkıntıları olan bir ülkenin bütün dünyada var olabilmesini ancak ve ancak bölgesel müttefiklerle çok yakın işbirliği yaparak

sürdürebileceğini düşünüyorum. Eğer durum böyleyse, o zaman Türkiye'yle ABD arasındaki ilişki de bir küresel güçle, zayıflamakta olan bir küresel ya da maddi imkânları kısıtlanmış bir küresel güçle ufak ufak palazlanmakta olan kendi tarihine bakarak kendisinde de birazcık emperyal güdülerin kıpırdamasına cevap vermek isteyen bir bölgesel gücün flörtleşmesi ve ilişkilerini yeniden kurgulaması olarak değerlendiriyorum. Burada Türkiye-ABD ilişkileri eğer önümüzdeki dönemde çok büyük bir yol kazasına uğramazsa, geçmiş dönemdekinden daha eşitlikçi bir ilişki olmak zorundadır. Çünkü Türkiye'yle ABD'nin çıkarları çatıştığında her zaman ABD'nin çıkarlarının ağır bastığı bir ilişkiden, Türkiye'nin çıkarlarının da göz önünde bulundurulması gereken bir ilişkiye geçiyoruz.

Ancak Türkiye'nin geçtiğimiz 8-10 yılda çok parlayan yıldızının önemli yapısal nedenleri olduğunu düşünüyorum. Stratejik merkez 200 yıl boyunca dünyanın stratejik merkezi olan Avrupa'dan doğuya doğru kayıyor. Türkiye yol üstünde, Batı ittifakının bir üyesi olarak dünyanın en kıymetli emlaki olan Hazar havzasıyla Körfez bölgesine çok yakın. Sovyetler dağıldıktan sonra oralarla ticari ilişki de kurmuş. Gülen Okulları'nın oralardaki yaygınlaşmasını da Türkiye'nin kendini konumlandırması çerçevesinde görmek lazım. İki, ABD'nin yeni muhafazakârlarca gündeme getirilen, zorla dayatılmaya çalışılan yeni Ortadoğu düzeni bir fiyaskoyla sonuçlanınca, bunun yarattığı boşlukta İran çok güçlenince, Türkiye bir kez daha yapısal unsurlarla ve Batı ittifakı içinde olmasının da desteğiyle coğrafyasıyla birlikte sivrilen bir ülke oldu. Buna Anadolu sermayesinin piyasa ihtiyaçlarını da eklerseniz Türkiye bu çok hareketli dış politikasını oluşturma imkânına kavuştu. Şimdi son olarak, uluslararası ilişkiler size bir çerçeve sunar, siz o çerçeve içinde bir dış politika tasarlayıp uygulamak zorundasınız. Çerçevenin size sunduğu imkânları doğru değerlendirirseniz abad olursunuz, yanlış değerlendirirseniz aslında kafayı duvara çarpma ihtimaliniz de

solü özel

Orta sınıflarla alt sınıflar arasındaki bir çatışmayı yaşıyoruz ve bunun demokrasiye yol açması kadar orta sınıflar tarafından desteklenen bir otoritarizme yol açması da ihtimal dışı değil

var. Türkiye bir dönem iyi değerlendirdiği bu avantajları bence son 1-1,5 yıldaki gelişmeleri tam da doğru okumadığı için biraz tehlikeye soktu. Kastım şudur, 2011 Arap isyanlarıyla birlikte hemen neredeyse Mısır'da Mübarek'in gittiği saniye Arap karşı devrimi gündeme geldi. Yani Katar'ın, Suudi Arabistan'ın akıttığı paranın haddi hesabı yok. Bunu ABD'liler istemese de yapıyorlar, yani bunu ABD ya da Avrupalılara bağlamanın da bir anlamı yok. Yeni siyaset böyle şekilleniyor. Suriye'de isyancılara en büyük parasal destek ve silah desteği Katar ve Suudi Arabistan'dan geliyor diye biliyoruz.

İçerisi değişirken, bölgedeki daha muhafazakâr güçler İran'a karşı, değişime karşı kendilerini geçmişte görülmedik ölçüde öne çıkarırlarken bir ikinci gelişme daha oldu, ABD Irak'tan çekildi. ABD'nin Irak'tan çekilmesi Türkiye'nin altından halıyı çekti, muazzam bir boşluk yarattı ve o boşluğu başta İran olmak üzere şimdi Rusya ve Çin doldurmaya çalışıyorlar ve ellerindeki kurumsal gücü kullanarak öyle müdahale falan yapılmasına imkân tanımıyorlar. Kaldı ki Batının Suriye'ye müdahale etmesi ihtimali bana sorarsanız baştan beri sifıra yakındı, bundan sonra da kolay kolay olacağını sanmıyorum. O da tabii Ruslar ikna edilmediği takdirde güneyimizde kan banyosunun devam edeceği anlamına gelir, o da tabii ahlâki birtakım sorunlar yaratıyor Türkiye açısından. Teşekkür ederim.

zafer tunca - Şimdi söz sırası Sayın Seda Altuğ'da, buyurunuz efendim.

seda altuğ - Öncelikle İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetine beni davet ettikleri için çok teşekkür ederim. Benim sunuşum biraz daha Suriye merkezli ve Suriye içinde olanları daha iyi anlayabilmemiz için nasıl bir kavramsal çerçeveye ihtiyacımız olduğu üzerine olacak.

Hem Mete Çubukçu'nun hem Soli Özel'in gayet kapsamlı bir şekilde anlattığı gibi Suriye'de bir senedir devam eden kalkışmanın, isyan hareketinin sonucunda 10 bin'e yakın ölü, korkunç ağır ve hâlâ devam eden bir devlet şiddeti, yine dev-

letin -savaş durumunda birçok devletin yaptığı gibi- yabancı ya da ülke içindeki basın kuruluşlarının ve gazetecilerin haber almalarını engellemeleri yönünde müthiş baskılarıyla karşı karşıyayız. Ancak Suriye'ye ilişkin yapılan yorumlara baktığımızda birçok kişi aslında bir ayaklanmanın olabilme ihtimaline kuşkuyla yaklaşıyordu. Çünkü Suriye bizim panelin başlığının aksine aslında ülke olarak Ortadoğu'daki istikrarın bir nevi temsilcisi, hiç bitmeyecek bir kış uykusuna yatmış insanlardan oluşan, birbiriyle uyum içinde yaşayan insanlardan oluşan bir toplum olarak tahayyül ediliyordu. Suriyeliler Tunus ve Mısır'da başlayan bu kalkışmalara ve isyan hareketlerine, rejim karşıtı hareketlere bir anlamda özenerek, umarız bir an önce bu isyan hareketleri bize dışarı sığar umuduyla bakarken, aynı zamanda birçok dış siyasi gözlemci ve Suriyeli aktivist de ülkelerinde, yani Suriye'de bir isyan hareketinin başlamamasının sebebi olarak 4 noktaya değiniyorlardı. Ben kısaca bunlara değineceğim, ondan sonra başka bir konuya geçeceğim.

Birincisi Baas yönetiminin başa geldiği 1963 yılından beri Suriye'de olağanüstü hal rejimi devam ediyor. Bu bizim 1990'lardan bildiğimiz OHAL rejimi ve bu 40 senedir devam eden rejim sonucunda tabii ki siyasi alan müthiş bir şekilde daraltılıyor ve toplumsal muhalefetin de büyük ölçüde zayıfladığına ve toplumdaki korku eşliğinin de oldukça yüksek olduğuna tanık oluyoruz. İkincisi, Mısır ya da Tunus'taki neoliberalizm kaynaklı yoksullaşmaya yine Suriye'de tanık olmuyoruz. Üçüncüsü, Suriye'deki ordunun ve güvenlik güçlerinin yapısı mesela bir Mısır'la karşılaştırıldığında Mısır'da Mübarek rejimi ve göstericiler, Mübarek karşıtı göstericiler arasında oldukça nötr, güya tarafsız bir pozisyon almaya çalıştı ordu, zaten daha sonra yönetime el koydu. Suriye'deyse ordunun rejimle bütünleştiğini, neredeyse birebir entegre olduğuna tanık oluyoruz. Dördüncü olarak da Suriye toplumdaki cemaatçilik. Bu mesele Suriye toplumuna ilişkin yapılan tartışmaların hem dış yazında hem Türkiye'deki olduk-

solî özel
ABD'nin Irak'tan çekilmesi Türkiye'nin altından halıyı çekti, muazzam bir boşluk yarattı ve o boşluğu başta İran olmak üzere şimdi Rusya ve Çin doldurmaya çalışıyorlar

ça kısıtlı Suriye analizlerinin merkezine oturan bir nokta.

Suriye toplumu Türkiye, Cezayir, Tunus ve Fas'ın aksine etnik ve dini olarak çok heterojen bir toplum. Sünni Araplar var ki, bunların oranı yüzde 65-70 düzeyinde. Yönetimi elinde tutan Aleviler var, Esad ailesi ve onlara ait nüfusta yüzde 8'lik bir oranları var. Ülkenin kuzeyinde özellikle Türkiye-Suriye sınırında yaşayan yaklaşık yüzde 7-9 arasında bir Kürt nüfusu var, bunların hepsi Sünnilerden oluşuyor. Yine yüzde 8-10 gibi Hıristiyan nüfus var, bunun içinde Ermeniler, Süryaniler ve Rum Ortodokslar var, Dürziler var, Şiiler var vs. Dolayısıyla bu toplumun etnik ve dini olarak heterojen olması özellikle Türkiye'den bakıldığında kaçınılmaz olarak bir etnik ve dini çatışmayı getirecektir varsayımı aslında bilinçaltlarına çok ciddi bir şekilde işlemiş durumda.

Bu toplumun farklı dini etnik gruplardan oluşması sebebiyle bir bütün oluşturamayacağı ve herkesin bir diğeriyle illa ki bir rekabet ya da bir düşmanlık ilişkisine girecek olduğu -özcü, kültürcü, oryantalist- varsayımına ek olarak, bir; Suriye'deki ayaklanma başladığından itibaren özellikle Batıda bu ayaklanmanın aslında Alevi yönetime karşı -yani Esad yönetimine karşı- yürütülen bir Sünni ayaklanma olduğu varsayımı, ikincisi; Suriye'deki bu çok mezhepli yapıdan dolayı iç savaşın çıkacağı, bu yüzden de dış müdahalenin kaçınılmaz bir son olacağı, dolayısıyla Suriye'deki baharın büyük ihtimalle sonbaharla, hatta kışla sonuçlanacağı senaryoları çokça dillendirilmeye başlandı. Bu senaryoların yanında aynı zamanda Esad rejiminin de yarın öbür gün gideceği, yani aslında Esad karşıtı bu hareketin kısa sürede başarıya ulaşacağı, çünkü buranın bir diktatörlük olduğu iddiaları özellikle 2011 yazının sonuna kadar dillendirilirken, 2011 yazından sonra Esad rejiminin hiç de o kadar kolay gitmeyeceğini, şiddet dozunu iyice arttırmaya başlamasıyla birlikte gören gözlemciler bu mücadelenin aslında gayet uzun süreceğini teslim etmiş durumdadır ve bunun da en önemli sebebi olarak yine bu bahsetti-

ğim gibi özcü ve kültürcü, mezhepçi açıklamalar çok merkezi bir yer teşkil ediyor. Şimdi biraz bu açıklamalardan uzaklaşmak istiyorum. Suriye muhalefetinden de çok fazla bahsetmeyeceğim. Size çok fazla bahsedilmeyen başka bir boyuttan, Suriye'deki ayaklanmanın ekonomi politiklerinden bahsetmek istiyorum. İktisatçılar tarafından davet edildiğim için daha çok iktisadi boyutundan bahsedeceğim. Şimdi tabii ki iktisadi boyut ne bu ayaklanmanın sebeplerini açıklamaya yetecektir ne de ayaklanmanın geleceğini açıklamak için yeterlidir. Fakat şu gerçeğin altını çizmek gerekiyor: Birincisi rejim -bugüne kadar ayaklanmanın üzerinden bir sene geçtikten sonra bile- gayet tek parça ve gayet birbiriyle bir bütün ve entegreyken Suriye toplumu heterojen ve belli bir dereceye kadar da bölünmüş durumda. Şimdi tabii ki bu bölünmüşlüklerin hiçbirisi doğuştan gelen bölünmüşlükler değil. Zaten rejim başa geldiğinden itibaren iktidarını tesis etmek ve sağlamlaştırmak için toplumdaki mevcut farkları aralarında eşitsizlikler yaratarak, gerek bu sınıfsal eşitsizlikler, gerek etnik ve dini gruplara farklı haklar bahşederek onlar arasında eşitsizlikler ve korku duvarları yaratarak iktidarını sağlamlaştırmaya çalışıyor. Dolayısıyla aslında burada rejimin topluma yönelik yapmaya çalıştığı proje böyle ufak ufak gettolardan, ufak ufak gruplardan oluşmuş, aralarındaki oluşması muhtemel yatay bağları mümkün mertebe baltalamaya çalışan bir toplumsal mühendislik projesi var rejimin. Aynı esnada rejim tepede ordusu, istihbarat güçleri ve güvenlik güçlerini birleştirmeye ve bunları bu bahsettiğim birimlerin kaderlerine, iktidarın ve rejimin kaderiyle bağlamaya çalışıyor.

Buna ek olarak Suriye'ye ilişkin yapılan analizlerde Suriye aslında Ortadoğu ülkeleri içinde en az bilinen ülkelerden birini teşkil ediyor. Tabii bunda Baas devletinin müthiş baskıcı rolü var. Özellikle bu politik ekonomi perspektifinin analizlerde çok fazla yer bulmadığına tanık oluyoruz. Şöyle ki, aslında bu Baas rejimi kendine sosyalist ve seküler diyen bir rejim. Tam

seda altuğ

Mısır ya da Tunus'taki neoliberalizm kaynaklı yoksullaşmaya Suriye'de tanık oluyoruz

seda altuğ
Ayaklanmanın
coğrafyasına
baktığımızda, Şam
ve Halep'in bugüne
kadar böyle büyük
bir kalkışmaya
sahne olmamasını
aslında oradaki
Sünni burjuvaziyle
devlet arasındaki
ittifaklara
bağlamak çok
yersiz bir iddia
olmayacaktır

da o yüzden zaten gerek Batı solu gerek Türkiye, gerek Arap solu tarafından hem İsrail, hem ABD'ye karşı, hem kapitalist dünyaya karşı direnişin son kalesi olarak görülmesinde de rejimin kendini bu temsil ettiği özellikler rol oynuyor. Halbuki gerçekte olan bitene baktığımızda 1970'li yıllardan itibaren, yani Baba Esad -Hafız el Esad- başa geldikten sonra rejim, burjuvazinin sermaye ağlarını aslında bir şekilde devlete ve devlet çalışanlarına entegre etmeye çalışıyor. Yani bu 1950'lere kadar Suriye siyasetinde söz sahibi olan geleneksel burjuvazi, özellikle tüccar sınıfı ve 1973 petrol krizinden nemalanan ve kamu iktisadi teşebbüsleriyle özdeşleştirilen yeni yükselen sermaye sınıfını Hafız Esad 1970'te başa geldikten sonra devletle, devlet çalışanlarıyla entegre etmeye ve bunların çıkarlarıyla bağlamaya çalışıyor. Bu bahsettiğim büyük sermayedarlar 1960'lardaki ilk Baas rejiminin devletleştirme hamlelerinden mağdur olan muhafazakâr büyük sermayedarları teşkil ediyor ve bunların çoğu Şam ve Halep'te yaşıyorlar. Dolayısıyla ayaklanmanın şu anki isyan hareketinin coğrafyasına baktığımızda, Şam ve Halep'in bugüne kadar böyle büyük bir kalkışmaya sahne olmamasını aslında oradaki Sünni burjuvaziyle devlet arasındaki ittifaklara bağlamak çok yersiz bir iddia olmayacaktır. Dolayısıyla bu bahsettiğim 1970'lerden

1990'lara kadar -yani Beşar Esad başa gelene kadar- devletin himayesi ve gölgesi altında devlet ihaleleri olarak büyüyen bir sermaye kesiminden bahsediyoruz ve bunlar Baas döneminde ilk büyük ölçekli özel işletme açma izni alıyorlar. Bu ailelerle devlet arasındaki işbirliği daha sonra Beşar Esad döneminde de devlet-sermaye işbirliği modelini oluşturacak. Bahsettiğim bu ittifakın kristalize olduğu 1980'lerin sonunda, 1990'ların başında bir komite kuruluyor. Buna *İktisadi Rehberlik Komitesi* adı veriliyor ve bu komite devlet görevlileri ve iş çevrelerinden oluşuyor. Bu Komitenin merkezinde 1990'ların ortalarında Hafız Esad'ın son dönemindeki Başbakan el-Zubi ailesinden gelen biri var ve dolayısıyla yavaş yavaş belli ailelerin iş dünyasına girmeye başladığını görüyoruz. Şimdi isyanın coğrafyasına baktığımızda dediğim gibi Şam ve Halep'te oldukça sınırlı bir kalkışma. Onun dışında ayaklanmanın başladığı yer olan Derağ'ın, İzlip'in Türkiye-Suriye sınırında özgür ordunun da en faal olduğu, en büyük katliamların olduğu yerler. Dolayısıyla bu şehirler aslında devlet yardımının, yani Beşar Esad sonrasındaki neoliberal politikalar kaynaklı özelleştirmelerle devlet yardımının kesildiği, endüstrisizleşmenin yaşandığı, şehirleşmenin en olumsuz etkilerinin görüldüğü ve tabii ki yolsuzluk ve müthiş

otoriter rejimin etkilerinin en derin şekilde yaşandığı yerler olduğunu görüyoruz.

Sonuç olarak şuna bağlamak istiyorum: Tabii ki şu anda rejimi ayakta tutan şey Şam ve Halep'teki büyük burjuvazinin desteği değil. Ama onların desteği olmasaydı herhalde Şam ve Halep'te rejimin tutunması zor olurdu. Dolayısıyla bu ittifakın, devlet-sermaye ittifakının son ana kadar devam edeceğini düşünüyorum. Bunun çatırdamaya başlaması da zaten rejimin günlerinin sınırlı olduğunu gösterecektir bize. O zamana kadar da bu bahsettiğim özellikle 4 şehirdeki özgürlük mücadelesine, insanların geleceklerini ve kendi kaderlerini tayin etme mücadelelerini izlemeye devam edeceğiz. Teşekkürler.

zafer tunca - Söz sırası Sayın Erhan Keleşoğlu'nda, buyurun efendim.

erhan keleşoğlu - Teşekkür ederim. Şimdi ben de biraz bu kış-bahar tanımlamalarından başlayayım. Mete'nin söylediği gibi bu sıfatları pek sevmiyorum. Özellikle bu son Arap baharı anlamında. Çünkü bence Arap baharı denilen şey tüm 20. yüzyılın tarihidir. 20. yüzyılın başından itibaren Arap coğrafyasına baktığımız zaman Arap halklarının direnişini görüyoruz. Çünkü 20. yüzyılın başında başını Britanya ve Fransa'nın çektiği emperyalistler tarafından bütün bölge Magrip'ten Maşrik'a kadar sömürgeleştirildi. Bunların arasına İtalya'yı da alabiliriz tabii.

Bu tarih yok sayılarak şu anki ayaklanmaları anlamak da zor. Yani ayaklanmaları anlamaya çalışırken bizim tarihsel bir perspektife sahip olmamız gerekir. Tüm 20. yüzyıl boyunca bölgede sömürgecilığe karşı, emperyalizme karşı bir direniş söz konusuydu. Bu direnişler İkinci Dünya Savaşından itibaren ulusal kurtuluş mücadelelerine evrildiler ve işte bildiğimiz üzere sömürge çağı, emperyalizm çağı bittiği, doğrudan kontrol yoluyla kaynakların sömürülmesi yöntemi terk edilmek zorunda kaldığı için emperyalistler de çekildiler. Tabii burada ulusal kurtuluş mücadelelerinin yoğun direnişini de göz ardı etmemek lazım. Yeni ulus devletler

kuruldu ve bu ulus devletler kurulurken de emperyalistler eski ilişkilerini evrilterek sürdürmeyi denediler. Bazı yerlerde bu çok sorunlu oldu, bazı yerlerde kısmen yumuşak geçiş sağlandı. Özellikle monarşik rejimler -şu an Ortadoğu'da 7 tane monarşi var, kraliyet var- aynı zamanda rantiyeye ekonomi dediğimiz ekonomiye sahipler. 20. yüzyıl boyunca bu rantiyeye ekonomiler emperyal merkezlerle ilişki kurma konusunda çok daha rahat oldular. Emperyal merkezler de bunlarla ilişkilerini çok daha sıkıntısız sürdürdüler. Özellikle körfeze baktığımız zaman bunu çok iyi görüyoruz. Tabii bunun birkaç istisnası var. Özellikle Irak -bir rantiyeye ekonomi, aynı zamanda da bir cumhuriyet olduğu için- çok ciddi bir mücadele alanı oldu. Çünkü bu rantiyeye ekonomiler sadakat satın alıyorlar, yani halklarının sadakatini petrol parasıyla satın alıyorlar. Vergi yok, yani gelir vergisinin olmadığı veya düşük olduğu ülkelerden bahsediyoruz. Vergi olmayınca -ya da az olunca- yurttaşların rejimle kurmuş oldukları ilişkinin biçimi de değişiyor. Çok farklı bir ilişki kuruluyor. Avrupa'ya, Avrupa'nın tarihine baktığımız zaman demokrasinin ortaya çıkışında, yeşermesinde rejimle vergi ve zorunlu askerlik üzerinden kurulan ilişkinin çok önemli olduğunu görürsünüz. Dolayısıyla monarşiler rantiyeye ekonomiye dayalı bir siyasal sistem kurdukları için ve halklarının rızasını bu temelde kazandıkları için, meşruiyetleri buna dayalı olduğu için farklı bir siyasal sistemleri var. Emperyal merkezlerle kurmuş oldukları ilişki de bu anlamda çok önemli ve bu ilişki petrol fiyatlarına da bağlı olarak değişiyor. Petrol fiyatları yükseldikçe bu rejimler rahatlıyorlar, çünkü ellerindeki kaynaklar artıyor. Sadakati sağlama onlar açısından daha elverişli hale geliyor. Petrol fiyatları düşükçe sıkıntı yaşamaya başlıyorlar. Özellikle 1980'li yıllara bakarsanız petrol fiyatlarının yeniden düşüşe geçmesiyle beraber çok ciddi sıkıntılar olduğunu görürsünüz. Ne zaman ki petrol fiyatları artıyor, sıkıntılı dönemlerini aşılıyorlar.

Başka bir husus, şunu unutmamız la-

erhan keleşoğlu
Demokrasinin
ortaya çıkışında,
rejimle vergi ve
zorunlu askerlik
üzerinden kurulan
ilişkinin çok
önemli olduğunu
görürsünüz

erhan keleşoğlu
Petrolün küresel ekonomi politik içerisinde ağırlığının azalmasıyla beraber jeostratejik açıdan bölgenin önemi de azalacak ve biz emperyal anlamda daha az müdahaleye şahit olacağız

zım, 1962'de Cezayir ulus devleti kuruldu, yani 1960'lı yıllara kadar bölgede doğrudan emperyal güçlerce yönetilen ülkeler vardı. Bunu hiç unutmayalım. Bugünü anlama açısından kendi tarihimize bakın, yani 1960'lı yıllarda biz neredeydik? 1960-1970'li yılları hatırlayalım, çok farklı bir dönemdi. Bu çağ, 20. yüzyıl, sömürgecilik bittikten sonra dahi dolaylı veya doğrudan emperyal müdahaleler çağı. Hatırlayalım Eisenhower doktrini, 1958 Ürdün-Lübnan müdahalesi, 1956 İngiltere ve İsrail'in ortak Süveyş müdahalesi, İsrail'in varlığı. İsrail'in varlığı zaten emperyalizmin bölge siyasetine tahakkümü anlamında bir vesile oluşturur. Çünkü 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başından itibaren özellikle Britanya, Süveyş kanalının kontrol edilmesiyle ve özellikle Irak'ta yeryüzüne çok yakın ve çok elverişli kâr edilecek petrolün bulunmasıyla beraber bölgenin stratejik öneminin artışı temelinde kendisine yakın bir Yahudi devletinin Filistin'de kurulmasını kendi ulusal çıkarları açısından önemli görmeye başladı. Şimdi bütün 20. yüzyıl boyunca da Süveyş kanalı ve petrol bölgenin kaderini belirledi. Bütün mücadele bu kontrolün sağlanması noktasında veriliyor. Küresel siyaset açısından bölge hâlâ çok önemli. Çünkü dünya petrolünün yüzde 54'ü, doğalgazın da yüzde 53'ü bu bölgede. Petrolün küresel ekonomi politik içeri-

sinde ağırlığının azalmasıyla beraber jeostratejik açıdan bölgenin önemi de azalacak ve biz emperyal anlamda daha az müdahaleye şahit olacağız diye düşünüyorum. O anlamda Soli Beyin yapmış olduğu saptamayı çok değerli buluyorum. Şimdi bölgedeki ayaklanmalara baktığımız zaman, bunun 20. yüzyıl boyunca süren bir trend olduğunu görüyoruz. Birinci nedeni yurttaş hakları mücadelesi, insan hakları mücadelesi. İkincisi üçüncü kuşak. Yani bu ülkede yaşayan insanların medeni, siyasi ve sosyal hak taleplerinin bu süreç içerisinde, 20. yüzyıl içerisinde zaman zaman yükseldiğini, zaman zaman azaldığını görüyoruz. Bu kitle mücadelelerinin, hak mücadelelerinin farklı ideolojileri sahiplendiğini bu mücadelelerin içerisinde görüyoruz. Zamanın ruhu da bu anlamda çok önemli. 1960'lı yıllara bakın, Arap milliyetçiliği rüzgarını görürsünüz, sonrasında sosyalizm rüzgarını görürsünüz, Arap devletleri içerisinde soğuk savaş görürsünüz, soğuk savaşın etkilerini görürsünüz, bu kitle mücadelelerine nasıl damgasını vurduğunu görürsünüz. 1979 İran devrimini düşünün; siyasal İslamcılığın yükselişine ve düşüşüne şahitlik ettik. Cezayir'i, Cezayir iç savaşını düşünün, bütün bu kitle mücadeleleri devam etti ve bu kitle mücadelelerinin temelinde demokratik unsur çok önemliydi.

1990'da Ortadoğu'da ortalama yaş 16, Türkiye'de 22. Bugüne baktığımız zaman Ortadoğu'da ortalama yaş 18-19 civarında, Türkiye'deyse 25'e çıkmış. Dolayısıyla bu demografik faktörler çok önemli. Kitle mücadelesinde bu genç nüfusun ağırlığı ve dinamizmi büyük önem taşıyor. Başka bir husus da şu, bölgede gayrisafi milli hasıla bir türlü arttırılmıyor ve ciddi bir ayırım var. Rantiye ekonomilerle petrole sahip olmayan ülkeler arasında ciddi bir ayırım var. Rantiye ekonomilerinin petrol fiyatlarına bağlı olarak gayrisafi milli hasılları artıyor ve azalıyor. Öteki ülkelerse bir türlü kaynak yaratamıyorlar. Kaynak yaratamayınca istihdam alanları da açılmıyor. Bakın, 1960'lı yıllarda Nâsır'ın toplumsal desteği sağlamada en önemli başarılarından bir tanesi üniversite mezunu nüfusa iş garantisi sağlamasıydı. Bugün Mısır'da böyle bir şey yok. Mısır'da binlerce üniversiteli insan işsiz. Mısır'daki dinamiğe baktığınız zaman, Mısır sokağına baktığınız zaman bu işsiz üniversitelilerle toplumun el altındakileri demiyorum, en alt sınıfların bir üstündekilerin birliğini gördük. Çünkü en altındakiler sokağa çıkarlarsa, çok ciddi bir toplumsal altüst oluş yaşanır. Şu an siyasal altüst oluş yaşandı. Mısır'da en alttakiler henüz sokağa çıkmadılar. Yakın zamanda da orada gözlemlerim oldu, binlerce insan mezarlıklarda yaşıyor. Mezarlıkları ev haline getirmişler. Tarım sektörü iflas etmiş durumda. Mısır gibi tarımın çok önemli olduğu bir ülkede milyonlarca insan topraktan kopmuş vaziyette şehirlere yığılmış durumda. Kahire'nin nüfusu 20 milyona yaklaşmış durumda. Böylesine bir demografik dinamik beraberinde ciddi bir tepkiyi de yaratıyor. Bir siyasal sosyal tepki var ve bu bir türlü soğurulamıyor. Mısır'ın, Tunus'un elinde petrol parası yok ki Suudi Arabistan'da veya Katar'da olduğu gibi o sadakati satın alsın. Evet, Tunus ve Mısır farklıydı, Tunus ve Mısır'da devlet yapılanması hocamın söylediği gibi çok farklıydı, ayaklanmalar neticesinde sözde tarafsız rejimin bir parçası aslında ordu müdahale ederek bu ayaklanmaların yaratmış olduğu enerjiyi

soğurmayı becerdi.

Diğer yerlere baktığımız zaman örneğin, Cezayir'e bakalım, Bahreyn'e bakalım, Suriye'ye bakalım, buradaki rejimler asla ve asla çözülmeyecekler. En azından çözülmeme iradesini gösterecekler. Çözülemeler, eğer çözümlerle başlarına geleceğini Libya örneğinde gördüler. Dolayısıyla özellikle de uluslararası müdahalelerin farklı nedenlerle küresel siyasal dengelerle ve bölgesel dengeler nedeniyle çok zor olduğu -Suriye örneğine bakarsak- bu kanlı mücadelenin devam edeceğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

zafer tunca - Panelistlere teşekkür ederim. Şimdi sorularınız varsa onları alalım. Buyurun efendim.

salondan - Soli Özel'e sormak istiyorum. Türkiye'nin Ortadoğu'yu okuma konusunda bazı yanlış stratejilere sahip olduğu gibi bir şey anlaşılıyor. Ancak son dönemde Türkiye'nin izlediği bu dış politika stratejisinde şöyle bir ironi var, sorumu bağlamak için şu açıklamayı yapacağım: Hem tarihsel olarak kendi modernleşme sürecinin getirdiği bir modelden güç ve motivasyonu alıyor hem kendisine yüklenilen, kendisinin de yüklendiği modelden. Ama öte yandan da kendisini okuma sürecinde de güç olarak aldığı bir şeyi başka bir zafiyet olarak da ortaya çıkıyor bu dönemde.

solî özel - Türkiye'nin bundan sonraki dış politika durumuna baktığımda şöyle bir sıkıntı görüyorum, sizin önermelerinize de bağlı olarak; Şimdi burası Batı ve Doğu, Güneyle olan bağlarını ipleri gevşeterek, sıkarak kendi dengesini bulan bir yerd. Önümüzdeki döneme giderken biz Batıda ABD ile yeniden güvenlik eksikliğini kurduk, ona yaslanabiliyoruz. Fakat bu arada Avrupa ipi tamamen gevşedi, Avrupa'nın ne yapacağı belli değil. O sırada da burada bizi çekebilecek korkunç bir anafor var. Seda Hanım çok doğru söyledi, bunu, Suriye'de olup biteni oryantalist gözle okumamak gerekiyor. Ama rejim de, onun karşıtları da işi bir mezhep çatışması boyutu üzerinden okumaya ve okutmaya çok meraklılar.

solî özel

Bölge bütünü itibariyle korkunç bir mezhep çatışması içine potansiyel olarak girebilirken, Türkiye'yi farklı bir yerde tutmaya yarayacak olan Avrupa ipi de gevşemiş vaziyette

soli özel
Türkiye farkında
olarak ya da
olmayarak bugüne
kadar koruyabildiği
mezhepler üstü
olma özelliğini
dilini giderek
dinileştirerek
bozuyor

Bosna'dan da biliyoruz ki, o çok kırılğan güven ilişkisini bir kere kırdığınızda zaten ancak böyle gidebiliyor işler. Şimdi bölge bütünü itibarıyla korkunç bir mezhep çatışması içine potansiyel olarak girebilirken, Türkiye'yi daha farklı bir yerde bunun üstünde tutmaya yarayacak olan Avrupa ipi de gevşemiş vaziyette. Dolayısıyla buraya doğru muazzam bir çekim var ve sizin dediğinizi doğru anladıysam bizdeki hükümetle bir taraftan Türkiye'nin tarihsel ve sosyal şartlarının Türkiye'ye getirmiş olduğu yerden çok memnun, o yüzden böbürleniyor. Fakat diğer taraftan farkında olarak ya da olmayarak bugüne kadar koruyabildiği mezhepler üstü olma özelliğini dilini giderek dinileştirerek bozuyor. Dün Dışişleri Bakanı *"Biz ehli sünnet olarak"*, ifadesini kullandı. Dış politika dilinizi böyle yaparsanız tam da Ortadoğu'da mezhepsel olarak herkesin ortaya çıktığı ve olayı bu şekilde yaşatmak istediği bir dönemde Türkiye'nin çok sıkıntı yaşayacağına sanıyorum. Bu dil sanıyorum Türkiye'nin de pek yabana atılmayacak olan kendi mezhepsel çatlaklarını giderek daha fazla sarsıyor. Dolayısıyla açıkçası bu dilin sürdürülebileceğini sanmıyorum.

nadir özşahin - 1965 mezunuyum İktisat Fakültesinden. Şimdi ilk önce bir üzüntümü, hissiyatımı belirteceğim, on-

dan sonra Soli Beye bir soru soracağım. Politikacılar, Türkiye'nin Suriye konusunda taşeron olduklarını grup toplantılarında verdikleri demeçlerde söylüyorlar. Bunları politik hücum veya deyim olarak alıyorum. Ancak bugün Korkut hocam konuşmasında gerçi açık açık söylemedi ama neticesinde Türkiye'nin Katar ve Suudi Arabistan'la birlikte taşeron olarak hareket ettiği izlenimini algıladım. Bugün Katar ve Suudi Arabistan dediğimiz ülkelerde demokrasinin "d"si yok. Türkiye Cumhuriyeti 100 yıla yaklaşıyor demokratik hayatında, bu iki devletle nasıl taşeron olur? Hele bir ülkede kan dökülmesine sebep oluyorsanız, o ülkenin karışmasını tetikliyorsanız taşeronluk hiç de iyi bir şey değildir. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün çok meşhur prensibi vardır: Yurtta sulh, cihanda sulh. Biz cihanda kavga olsun diye uğraşıyoruz. İkincisi, yine taşeronluktan hareket ederek Soli Bey dedi ki: *"Katar'da, Suudi Arabistan'da Suriye'deki muhaliflere önemli miktarda bir kaynak aktarımı, para aktarımı var"*. Acaba Türkiye'de 70 milyar dolara dayanan cari açığın kapatılmasında, finansman sağlanmasında da bu Katar ve Suudi Arabistan'ın bir katkısı oluyor mu?

saadettin özel - Ben konuşmacılardan mümkünse şunu rica ediyorum, şimdi bu

ülkelerin Tunus, Mısır ve Suriye, bunların iktisadi yapıları, sektörel üstünlükleri ve kalkınma politikaları, cari işlem açıkları konularında bilgi sunabilirler mi acaba? Çünkü uzun vadede belirleyici olan ve birikim yapan bu özellikler diye düşünüyorum.

mehmet ali sulutaş - Sorum sayın Keleşoğlu'na olacak. Genelde petrol ülkelerini ilgilendiren vergi konusunda yurttaşlık-devlet ilişkilerinden mi söz edebiliriz, yoksa vatandaşlık-devlet ilişkilerinden mi?

natık buda - Çok net bir soru sormak istiyorum. İki şey düşünün, birisi bu rejim yıkıldı Suriye, bir tanesi de devam etti, Beşar Esad başarılı oldu ve rejimini devam ettirdi. Hangisi Türkiye için daha iyi olur?

izzettin önder - Seda Altuğ meslektaşına bir soru soracağım. Çok güzel bir analiz yapmışsınız, teşekkür ediyorum. Ama analiziniz sadece iç ekonomiyle bağlı kaldı gibi geliyor. Dünya emperyalizmi içinde bu iki şeyin acaba dünya ekonomisinde çok yansıması oldu mu ve dünya ekonomisi veya emperyalizmin oraya müdahalesi bir sebep oluşturabilir mi? Eğer servet belirli bir yerde birikmişse, o zaman tüketim eğilimi azalabilir, böyle düşünür müsünüz? Bir de efendim, Erhan meslektaşına bir soru soracağım. Sayın Soli Özel de bahsettiler, Ortadoğu'nun stratejik önemi azalıyor. Yalnız bu mutlak bir şey mi, yoksa sıkışan emperyalizmin karşısında nispi olarak önemini hâlâ koruyor olabilir mi acaba?

besim üstünel - Sorum gayet kısa olacak. Değişimin krizi, değişim bu yüzyılın başında da, geçen yüzyılın başında da söz konusuydu. Yaşayan her varlık değişecek. İnsan gibi toplumlar da öyle. Dolayısıyla acaba değişimin krizini en aza indirmenin ve çözmenin yolu var mıdır? Yani krizin yönetimi veya değişimin yönetimi. Yani kriz olacağını tahmin ederek krizin, daha doğrusu değişimin planlanması ve krizin minimize edilmesi mümkün müdür?

zeynep altay - Savaş ekonomisinden, ABD'nin Irak'taki harcamalarından söz

edildi, bir savaş sanayi var. Orayı biraz daha açmanızı rica edeceğim.

kaya ardiç - Sayın Soli Özel, bir siyaset bilimci olarak siyaset bilimcilerin Marksist yaklaşıma iktisadi determinizm anlamına geldiği için pek sıcak bakmadıklarını söyledi. Ben aynı kanıda değilim. Bu meseleyi biraz açmanızı rica ediyorum. Sayın Korkut hocamızın da bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istiyorum.

yahya yıldırım - 'Devrim' kavramının kullanılmadığını gördüm. Arap isyanları dendi, ayaklanma olarak nitelendirildi ama bir devrimden bahsedilmedi. Uluslararası ekonomik ilişkiler içinde bir halk talebinden bahsedildi. Bu konuda acaba neden devrim sözcüğü geçmedi?

salondan - Sorum Mete Çubukçu'ya olacak. Öncelikle özenli çalışmalarından dolayı takdirle karşıladığımı söylemek istiyorum. Bununla beraber yaptığı çalışmalarda dışarıda olan olayları objektif olarak Türkiye'ye anlattığını düşünebiliyor mu?

savaş boybat - Arap baharıyla başlayan değişimin önce Kuzey Afrika ülkelerinde başladığını sonra Ortadoğu'ya kaymakta olduğunu gördük ve görüyoruz. Dolayısıyla demokratik açıdan acaba Kuzey Afrika ülkeleriyle Ortadoğu ülkelerinin bir farkı var mıdır, hem düşünsel, hem siyasi açıdan? Erhan Bey de, Soli Bey de buna değindiler ama bu iki farkı da dinlemek isterim sizlerden.

zafer tunca - Erhan Bey, sizinle başlayalım, buyurun.

erhan keleşoğlu - Evet, son sorudan başlayalım. Araplar da Ortadoğu demeden önce bu coğrafyayı Magrip ve Maşrik olarak ikiye bölüyorlardı. Yani batıda olan tarafla doğuda olan tarafı ayırıyorlardı. Bu kültürel bir ayrıma da tekabül edebilir. Kuzey Afrika'daki ülkeler, yani Mısır'ın batısı Berberi kültürüne özellikle yakın. Libya'nın da batısı Berberi kültürüne yakındır. Şöyle bir örnek vereyim size: Trablus'ta kuskus yenilir daha doğuda olan Bingazi'de -biliyorsunuz Libya esas olarak iki bölgedir- piriç tüketilir. Yani farklı bir mutfak anlayışı söz konusu. Farklı dil, mesela Berberice yaygın olarak kullanılır.

erhan keleşoğlu

Ne zaman ki küresel ekonomi içerisinde fosil yakıtların önemi azalır, Ortadoğu'nun da jeostratejik önemi o oranda azalır

Sahraya doğru gittiği zaman Tuarek kültürünü görürsünüz, dil farklılaşır. Dolayısıyla tarihsel bir ayrım var.

Politik ekonomi açısından baktığımız zaman da benzeşen yönlerini görüyoruz. Mesela Libya rantıye bir ekonomidir. Petrol var Libya'da, Cezayir petrolü var, aynı zamanda bir cumhuriyet. Cumhuriyet olması hasebiyle de farklı bir siyasal sistemi var, farklı dengeleri var. Fas'a bakıyorsunuz, Fas'ta petrol yok ve Fas da -tabii bu bahsedilmedi- bu dalgadan nasibini aldı, bir anayasal reform gerçekleştirildi. Kralın yetkileri azaltıldı. O anlamda doğudaki monarşilerden farklıydı Fas monarşisi. Fas rejimi kendi içerisinde değişimi daha yönetebildi. Cezayir iç savaş yorgunu, çok kanlı bir iç savaşa sahne oldu. Dolayısıyla konuşmam sırasında bahsettiğim o enerji, toplumsal enerji, demokratik ve sosyoekonomik nedenlerden kaynaklanan enerji biraz soğurulmuş durumda. Yine de rejim baskıyı hissediyor. Tunus'un da petrol geliri yok. Dolayısıyla biraz petrol geliri olmayan diğer ülkelere benziyor. Ama Arapların içerisinde bir kültürel-dinsel ayrımdan bahsedilebilir.

Şimdi İzzettin hocamın sorusuna geleyim. Bunu çok uzun vadeye yayılacak bir trend olarak söylemişim. Ne zaman ki küresel ekonomi içerisinde fosil yakıtların önemi azalır, Ortadoğu'nun da jeostratejik önemi o oranda azalır diye düşünürüm. Bu şimdiden sezinlenebilen, ipuçları bulunan bir trend, uzun vadeye yayılacak bir trend, bugün açısından tabii bu söylenemez. Tabii konjonktürel açıdan işte ABD'nin içinde bulunduğu durum, Avrupa'nın içerisinde bulunduğu durum, ABD'nin Afganistan ve Irak batağına saplanmış olması, Irak'tan yeni kurtulabildiler, ama Afganistan'da mücadele devam ediyor. Askeri açıdan kaynakları sınırsız değil tabii, hiçbir ülkenin kaynakları sınırsız değildir. Her yere müdahale etme anlamında dünya jandarmalarına ABD gibi bir devasa gücün bile kaynaklarının ne kadar sınırlı olduğunu özellikle Libya müdahalesinde görmüş olduk. Teşekkür ederim.

seda altuğ - İzzettin hocanın sorusuna cevap vererek başlamak istiyorum.

Evet haklısınız, sunuşumda daha çok iç siyaset ve iktisat ilişkisinden bahsettim. Bundan bahsetmemin temel sebebi Suriye'yle ilgili yapılan analizlerdeki siyasi ekonomi perspektifinin eksikliğiydi. Evet, Sünniler vardır, Aleviler vardır, Kürtler vardır, Ermeniler vardır. Fakat her grubu yekpare, homojen, arasında gerek sınıfsal, gerek bölgesel, gerek kültürel farkların olduğunu gözetmeyen perspektifi eleştirmek için politik ekonomi perspektifinin önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü dolayısıyla daha politik iddialarda da bulunabiliriz böyle perspektifle baktığımızda. Mesela, Suriye'deki kalkışmanın bir Sünni kalkışması olmadığını iddia edebiliriz. Alevilere karşı Sünnilerin yaptığı bir kalkışma değil bu. Dediğim gibi rejimin Sünni burjuvaziyle ciddi ittifakları var. Dolayısıyla hâlâ Sünni burjuvazinin özellikle Şam ve Halep'te konuşlanan Sünni burjuvazinin hâlâ rejim safında yer aldığını söylemek ya da rejimin bu Sünni burjuvaziye gerek sermaye ağlarıyla gerek dini semboller kullanarak mesela, Beşar Esad'ın ayaklanma başlamadan önce Londra'da yaşayan El-Attar ailesinden gelen birinin kardeşini kendisine müsteşar olarak atması ya da Hz. Muhammed'in doğum günü olan Mevlit kandilini resmi tatil ilan etmesi, vesaire. Dini sembollerin hem sembolik düzeyde hem iktisadi alanda bu tür ittifakların olduğuna dikkat çekmek istedim.

Şimdi dünya emperyalizmiyle ilişkisi sorusuna dair de şunu söyleyebilirim: Yani Suriye'yle Mısır'ı karşılaştırdığımızda mesela, Mısır hakikaten küresel kapitalizmle çok sıkı bir şekilde entegre olmuş bir ülke. Suriye'nin böyle olduğunu iddia etmek biraz zor. 2005 yılında Beşar Esad başa geçtiğinde sosyal piyasa ekonomisi uygulayacağını iddia ediyor ve başlıyor. Yavaş yavaş devlet yardımları kesiliyor, özelleştirmeler başlıyor. O zamana kadar bir iyaşe var, şeker, un ve mazot yardımı yapıyor devlet, bunlar kesilmeye başlanıyor ve 2005 yılında ilk özel banka kuruluyor. Eğer yanılmıyorsam 2007'de de borsa kuruluyor. Yavaş yavaş bu ahbapçavuş kapitalizminin yabancı sermayeye

seda altuğ
Her grubu yekpare,
homojen, arasında
gerek sınıfsal,
gerek bölgesel,
gerek kültürel
farkların olduğunu
gözetmeyen
perspektifi
eleştirmek için
politik ekonomi
perspektifinin
önemli olduğunu
düşünüyorum

de etkileşime geçtiğini, bütünleşmeye başladığını görüyoruz. Ama bir Mısır'la karşılaştırmak için, yani Mısır'dakiyle eş olduğunu söylemek biraz haddini aşan bir iddia olur. Dolayısıyla sizin iddia ettiğiniz emperyalist bir dış müdahalenin iktisadi saiklerle Suriye'ye müdahil olması da çok olası görünmüyor bana.

Arkadan gelen bir soru vardı: Bu Esad rejiminin gitmesi mi, gitmemesi mi Türkiye için iyi olur? Şimdi öncelikle bu soruya biraz eleştirel yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum. Şimdi Türkiye derken hangi Türkiye, Türkiye'deki hangi toplumsal kesim, hangi sınıf, hangi etnik-dini grup diye sormak lazım. Yani Türkiye'deki hangi toplumsal kesim için Suriye'deki rejimin gitmesi iyi olur, hangisi için iyi olmaz, Suriye'deki muhtemel bir rejim değişikliğinden ya da rejimin kalmaya devam etmesinden hangisi nasıl istifade eder şeklinde soruyu revize etmeliyiz.

salondan - Türkiye Cumhuriyeti devletinin.

seda altuğ - Birincisi bu, tamam, ona cevap vereceğim. İkincisi de, dediğim gibi bu politik ekonomi perspektifinden bakınca ayaklanmanın aslında sınıfsal boyutuna da dikkat çektim. Ayaklanmanın aslında kırsalda başlamasının iktisadi arka planına da birazcık dikkat çekmiş oldum. Dolayısıyla bu aslında hem siyasi hem iktisadi boyutu olan bir ayaklanma. Toplumun mağdur bırakılmış ve marjinalize edilmiş kesimlerinin bir ayaklanması. Beşar Esad rejimi kalsın mı, kalmassın mı sorusuna onların perspektifinden bakmayı doğru buluyorum. Onların perspektifinden Beşar Esad rejiminin düşmesinin daha olumlu olacağını düşünüyorum.

Türkiye Cumhuriyeti devletini özne olarak koydunuz, onun perspektifinden bakıldığında dediniz, o bile yekpare bir yapı değil aslında. Son dönemdeki MİT içindeki çatışmalara bakın, hükümetle ordu arasındaki çatışmalara, ittifaklara bakın. Şu anda hükümetin gözünden bakacak olursak, hükümetin oradaki iç muhalefeti ve dış muhalefeti şekillendirmeye çalıştığını, kendi çıkarları doğrultusunda bir yön vermeye çalıştığını iddia edebiliriz. Bu

soruya cevap vermemiz için özneyi biraz daha net koymamız gerekiyor. Türkiye toplumu açısından her durumda eşitlik ve adaletin hüküm sürdüğü bir dünyanın, halkların taleplerinin karşılandığı bir düzenin her zaman Türkiye toplumunun da lehine olacağını düşünüyorum.

solı özel - Şimdi iki soruyu birleştireyim. Siyaset bilimcilerle iktisatçılar arasındaki meselede siyasi alanın kendi özgüllüğü konusunda bir farklılaşma olduğunu söyleyebilirim. Şöyle diyeyim: Yugoslavya'nın parçalanmasını 1980'lerdeki ekonomik krizden, küreselleşmenin başlamasından, IMF programından, Hırvatistan ve Slovenya'nın zengin olmasından bağımsız olarak düşünemezsiniz. Çerçeveyi o çizer ama Yugoslavya'nın parçalanması son tahlilde Yugoslavya içindeki çeşitli aktörlerden milliyetçi stratejileri seçmiş olanların tercihlerinin neticesidir. Başka tercihler de vardı, onların gücü yetmedi. Dolayısıyla gayet tabii iktisadi olanla siyasi olan arasında bir ilişki var. Bu Zeynep Hanımın sorusuna da bağlanıyor. Amerikan silah şirketlerinin Irak'taki savaşı desteklemeleri ya da bundan çok büyük bir kazanç sağlamaları eşyanın tabiatı gereğidir. Ama bir de ortada Amerikan Devleti diye bir aktör var. Bu Amerikan Devleti denilen aktör de silah şirketlerine ne olmuş olursa olsun kendi iradesini dünyaya eskisi kadar kolay kabul ettiremeyeceği ciddi bir zaafın içine bu savaşların neticesinde girdi. İktisadi olarak girdi, siyasi olarak girdi. Meşruyetini yitirdi, başarısız oldu. 21. yüzyılda 19. yüzyıl benzeri bir sömürgecilik işine soyunacak olursanız bunun yürümeyeceği açıktır. Amerikan siyasi sistemi bundan çok ağır hasar gördü. Ayrıca dediğim gibi bütçesi var, bir de ABD'nin kendi iç ekonomi politikası var. Yani iki savaş açıp vergileri yükseltmeden Çin'den para getirerek bunu da finanse etmeye çalışıyor. Bu John Ahmet'in devridaim motoru gibi bir şey oldu. Sonuçta o aktör ciddi bir zarar gördü.

Zaten bugün baktığımız zaman bu şirketler meselesini de biraz daha ciddi düşünmemiz gerekiyor. Şimdi bakıyorsunuz,

solı özel

Kapitalizmin mantığıyla Amerikan devlet sisteminin kendini işler kılabilmesi için gerekli düzenlemelerin mantığı birbiriyle çatışıyor

soli özel

**Türkiye Cumhuriyeti
taşeronluk yapıyor
dediğiniz zaman
Türkiye Cumhuriyeti
Devletini de çok
hafife almış
oluyoruz**

Apple bugün dünyanın en değerli şirketi. Apple'ın ABD içinde çalıştırdığı insan sayısı 47 bin, yurtdışında onun ürünlerini üretenlerin tesislerinde ise 700 bin-1 milyon kişi var. İstihdam olmayan yerde gelir olmaz, gelir olmayan yerde orta sınıf daralır. Nitekim ABD'de olan budur. Şimdi dolayısıyla kapitalizmin mantığıyla Amerikan devlet sisteminin kendini işler kılabilmesi için gerekli düzenlemelerin mantığı birbiriyle çatışıyor. Bugün ABD'deki kepaze kampanyalara baktığınız zaman da nispeten daha orta sınıfa yönelik politikalar uygulama sözü ya da hayalini sunan Obama'yla, tamamen yüzde 1'e çalışmak istediğini ayan beyan ilan eden Cumhuriyetçiler arasında bir kavga var. Fakat bu Cumhuriyetçilerin birtakım adaylarında bir de böyle muazzam bir dini muhafazakârlık kisvesi altında sunuluyor. O bakımdan 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş olan sistemlerin çökmüş olmasının getirdiği bir çalkantıyı içeride büyük ülkelerde yaşıyorlar. Dünya sistemine de bunun etkisinin yansıdığını düşünüyorum.

Şimdi bu taşeron sözcüğünden hoşlanmıyorum. Bir kere bugünkü iktidarı beğeniriz yahut beğenmeyiz. Ama Türkiye Cumhuriyeti taşeronluk yapıyor dediğiniz

zaman Türkiye Cumhuriyeti Devletini de çok hafife almış oluyoruz. Bu devletle ilgili pek çok sıkıntıma rağmen bu kadar hafife alınacak bir devlet olduğu kanaatinde değilim. Üstelik Suudi Arabistan ve Katar da kimsenin taşeronluğunu yapmıyor. Suudi Arabistan ve Katar, İran korkusuyla kendilerince uygun olduğunu düşündükleri politikayı ABD'liler bunu isteseler de istemeseler de zaten yapacaklar ama nedir ki, devletçik anlamında ancak kullanabileceğiniz ülkeler olduğu için bunlar kendilerinin müdahale edip, İran'ın Suriye'deki etkisini kırmaları mümkün değil. Türkiye'ye gelince, Türkiye dediğim gibi çok yanlış değerlendirdi. Olaylar başladığında bizden gelen ilk beyan: *"Libya türü bir müdahaleye izin vermeyiz"*. Kimsenin müdahale falan edeceği yok. Bakın, Libya'daki savaşı büyük emperyalist güçler, Fransa'yla İngiltere başlattı. Fransa başlattı, iki ay içinde cephanesi bitti, İngiltere başlattı, üç ay içinde savunma bütçesi bitti. Dolayısıyla bu ülkelerin dünyanın her tarafına yeniden müdahil olmalarını askeri olarak beklemek mümkün değil. ABD olmadığı takdirde adım atamayacak haldeler. ABD'nin de ne siyasi olarak -en azından bugünkü yönetimiyle- ne de askeri olarak böyle bir şeye bulaşmaya niye-

ti var. Bu onlar açısından akıllıca bir şey olmaz. Şimdi Türkiye burada yanlış hesap yaptı, müdahil olacak diye düşündü. Beşar Esad çabuk gidecek diye düşündü ve Beşar Esad'la ilişkisini çok erken kopardı. O zaman ortalık da Rusya'ya kaldı. Şimdi sizin bütün yapabileceğiniz gidip herkes gibi Rusya'ya şunu durdurun diye rica edeceksiniz, çünkü bir sıkıntı yaşıyorsunuz burada. Yarın Şam'ın başında kim olursa olsun Suriye Kürtleri geçmişe göre çok daha fazla hakka sahip olacaklar. Yani başında da neredeyse bağımsız sayılacak bir Kürdistan bölgesel yönetimi var. Şimdi Fikret Bila yazmış, hükümetin yeni Kürt politikası. Kürt meselesi uluslararasılaşmış, sınır ötesine kaymış. Siz hâlâ bunu ulusal olarak çözeceğinizi zannediyorsunuz. Suriye'nin sınıflardan da bağımsız olarak -ya da bağımsız değilse de ondan biraz özerk olarak- Türkiye üzerindeki etkilerinden birisi de bu olacaktır. Son bir soruyla bitireyim. Diyelim ki hakikaten bir şey oldu ve uluslararası bir meşruiyet sağlandı, Suriye'nin içinde bir bölge kurulacak, korumalı bölge kurulacak. Sınırlarını nasıl çizeceksiniz? Şimdi aklıma gelen fikir değil, Zirve Üniversitesi'nden Gökhan Bacıç'ın bu hafta Pazar günü "Today's Zaman Gazetesi"nde yazdığı yazıdan aktarıyorum: "ABD'liler etnik ya da yapılabiliyorlarsa sekte olarak sınırları çizmek isteyebilirler. Bu sizin şeytan görmüşçesine korkmanız gereken bir şeydir. Onun üzerinde bir etkiniz olabilececek mi". Bu tür sorularımız var bizim, bunların hiçbirini bence tartışmıyoruz.

mete çubukçu - Tabii ki Türkiye muhtemel bir Kürt göçü ya da ayaklanması na yönelik bir tedbir aldı. Ama eminim ki zamanlamalarına baktığımız zaman Suriye'deki ayaklanmayla Türkiye'nin sınırını açması neredeyse aynı zamana denk geliyor. Sadece Kürt meselesiyle ilgili değil, bu işin içinde -Seda'ya o anlamda hem katılıyorum hem katılmıyorum- çok mezhepsel bir yaklaşım var. Çünkü çok Batıdan okumam Ortadoğu'yu. Batı kaynaklarından okurum, fakat Batıdan bakmam. Batı hep mezhepsel bir ayırım üzerinden öyle bakıyor. Genel olgular üzerinden

gidiyor. Ama Suriye'de bu körükleniyor, bunu gördüm, şahidiyim ve çok korkunç olaylar yaşanıyor. Bu şu anda hem muhalefetin hem Beşar Esad'ın işine geliyor ve ileriye dönük inanılmaz kin tohumları ekiliyor. Orada mezhepsel bir durum var, dolayısıyla ona katılmıyorum. İkincisi, akademide Ortadoğu çalışanlara bir eleştirim var. Geçenlerde bir makale okudum, Alman bir akademisyen 'yıllardır binlerce insan çalışıyor ama hiçbirimiz bu Ortadoğu'dan gelen rüzgarı fark etmedik' diyor. Doğrudur. Türkiye'de belki birkaç kişi dışında dünyada akademisyenler yaklaşımlarını değiştirmek, çalışma tarzlarını değiştirmek durumunda. Orada olmak ya da orada yaşamak da tek başına şey yapmıyor, zihniyet dünyasını değiştirmek gerekiyor.

Ayrıca başka bir eleştiri, artık Türkiye'de de Batılı kaynaklardan çok daha iyi Ortadoğu yazar, Ortadoğu çalışan gazeteciler ve akademisyenler var. Dolayısıyla artık kible Batı olmamalı. Ortadoğu'yu Batıdan okumamız gerekiyor, Ortadoğu'yu artık buradan okuyacağımız gazeteciler, akademisyenler de var.

Bitireceğim, beyefendi sordu objektif olabiliyor musunuz? Çok kolay olabiliyorsunuz. İçeride çok fazla olamadığınız kadar dışarıda çok daha objektif olma imkânımız var. İçeride o imkân maalesef şu sıralarda pek yok. Arkadaşımız 'niye devrim ifadesi kullanılmadı' diye sordu. Aslında Tunuslular da, Mısırlılar da devrim diyorlar. Tabii ki onlar için bir devrim. Ama genel terminoloji olarak baktığımızda bu terim bazen oturmuyabiliyor. Dolayısıyla farklı kavramlar kullanılıyor.

Esad rejiminin gitmesi mi, gitmemesi mi? Bu rejim bir şekilde gidecek. Bu rejim bu şekilde yaşayamayacak aslında, o görünüyor. Yani bugün gitmese yarın başka bir şekilde gidecek. Ama en selametlisi daha az kanlı bir şekilde rejimin değişmesi. Çünkü artık Suriye içinde de Esad yanlıları bile rejimin değişmesi gerektiğini düşünüyor. Fakat yine bu mezhep meselesine geleceğiz. Muhalefet kendini anlatamıyor, inandıramıyor, Hıristiyanlar inanmıyor. İşte Şam, Halep, orta sınıf

solî özel

Kürt meselesi uluslararasılaşmış, sınır ötesine kaymış. Siz hâlâ bunu ulusal olarak çözeceğinizi zannediyorsunuz

korkut boratav
Amerikan
emperyalizminin
artık dünyaya
hükmetme
gücünün giderek
zayıfladığını da
kabul edelim

pazar esnafı inanmıyor, Aleviler inanmıyor, neyle karşılaşacaklarını bilmiyorlar. Çünkü muhalefet de onlara anlatamıyor. Dolayısıyla bu ayaklanma tam bir Sünni ayaklanması bazına indirilmiş durumda, bu rejimin de işine geliyor. Muhalefetin kendini halka anlatması gerekiyor, orada bir tıkanma söz konusu.

zafer tunca - Efendim, çok teşekkür ederim. Sayın Korkut Boratav Hocam bugünkü oturumu siz sunumunuzla açtınız, siz kapatmak ister misiniz? Buyurun.

korkut boratav - Bu oturumun beni mutlu ettiğini söyleyebilirim. Gerçek bir bilgelik sergilemesi oldu diye düşünüyorum samimiyetle, yani giyabınızda daha rahat söyledim, Mete Çubukçu arkadaşımız alanı çok iyi bilen biri. Şu risk var o tür insanlarda: Çok iyi bildikleri alanı ağaçları anlatarak bize anlatırlar ve çok iyi anekdotlar anlatırlar ama Mete Çubukçu arkadaşımız ormanı da gördüğünü ilk sunuşunda, sonraki katkılarında da gösterdi. Yani bazı bakımlardan ortamı akademik iddiada olan insanlardan daha iyi aktardı. Seda arkadaşımız egemen sınıfların analizi yapılmadan anlayamayacağımızı söyledi ve sınıf boyutunu getirdi. Çok iyi yaptı ve Suriye’de sınıf, egemen sınıf probleminin nasıl belirleyici olduğunu söyledi. Bıraktığı eksikliği diğer arkadaşlarım tamamladılar. Halk sınıflarının da problemlerini bu sefer mezhep ayrışmasıyla siyaset sahnesine taşıma riski var. O problem duruyor, her şeyi egemen sınıflar belirlemiyor. Tabii bir de buna diğer arkadaşların yaptığı dış güçlerin, emperyalizmin katkıları girince karmakarışık oluyor. İlk günden beri dış müdahaleyi isteyen bir muhalefetin halk sınıflarının özleminin tam temsilcisi olduğunu düşünmüyorum. Keleşoğlu arkadaşımız sömürgeleşme tarihi ve onun emperyalizme, sömürgeleşmenin bitmesinden sonraki emperyalizm tablolarına getirdi bizi ve rant ekonomileri vurgulamasını yaptı ve nasıl belirleyici bir şey olduğunu hatırlattı bize. Bu tamamen farklı bir şey, her şey ayrıca belirleniyor orada. Yani dünya ekonomisinin dengelemlerini belirleyen bir avuç ekonomiden söz ediyoruz. O gücüyle işte biraz önce Soli

arkadaşımızın da söylediği Katar, Suudi gibi etkenlerin girmesiyle siyasete de ağırlığını koyabiliyor. Soli Özel arkadaşım, şimdi biraz özel şeylerden bahsetti, ben de özel bir şeyler söyleyeceğim. Bu arkadaşla gevşek konuşmayacaksınız. Mesela, ‘taşeron’ demeyeceksiniz. Diyor ki, böyle bir kavram olamaz. Elbette taşeron bilimsel bir kavram değil ama günlük konuşmada yaparız. Onun için Soli Özel’le konuşurken terimlerin bilimsel olup olmadıklarına dikkat edeceksiniz. Mesela, ‘kukla’ diyemezsiniz, ama şunu diyebilirsiniz: Bir yere füze kalkanı koymuşsa, ABD’nin tesir ve baskıları altında kurmuştur. Vatandaş da buna der ki, ‘Amerika’nın kuklası mısın sen?’. O zaman Soli Özel itiraz eder, ‘kukla terimi yanlışır’ der. Kendisiyle bir karşılaşmamızı hatırlıyorum. Beni hemen sıkıştırdı bir köşeye, bana Marksist kuramın temel perspektifini, ekonominin siyasete olan belirleyiciliğini hatırlattı. ‘*Ekonomik liberalizmin siyasette özgürlük getirmesini kabul etmeniz gerekmiyor mu?*’ dedi bana. Bugün de geldi bize emperyalizm kavramını sıkıştırmaya başladı. Dolayısıyla Soli arkadaşımızın bu panele katkısı. Genel olarak terimleri dikkatli kullanın, güncel gelişmeleri izleyin, ana terimleri doğru kabul edelim ama o terimlerin içeriğinin zaman içinde değiştiğini ve mesela çok doğru söylediği gibi Amerikan emperyalizminin artık dünyaya hükmetme gücünün giderek zayıfladığını da kabul edelim. Giderek zayıflamaktadır, çünkü iki cephede birden savaşmamaktadır, bunu gördük. Kendi hedeflerini gerçekleştiremediğini gördük. Irak macerasının ABD’nin öngördüğü gibi bir sonuç vermediğini de gördük. O ufak ipuçlarıyla bunu hatırlattı, ben de onu doğruluyorum. Hepinize teşekkür ediyorum, değerli arkadaşlarıma da katkılarından ötürü beni de aydınlattıkları için teşekkür ediyorum, saygılar sunarım.

zafer tunca - Efendim, bugünkü oturumların ilki olan panelimizi kapatıyorum. Saygılar sunuyorum

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI / 21-22-23 Mart 2012

değişen medyada değişmeyen gerçek: sansür

Prof. Dr. Bilsay Kuruç'a Armağan

22 Mart 2012 Perşembe
2.Gün
İkinci Oturum

Sunuş : Prof. Dr. Haluk Şahin
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Taner Berksoy
Panelistler : Ahmet Hakan
Ercan Sadık İpekçi
Ertuğrul Mavioğlu
Mustafa Sönmez

sevil usanmaz - Sayın konuklar, ikinci günün öğleden sonraki oturumuna hoş geldiniz. Bu oturumun adı "*Değişen Medyada Değişmeyen Gerçek: Sansür*". Sunuş konuşmasını yapacak olan Sayın Prof. Dr. Haluk Şahin'i kürsüye davet ediyorum.
haluk şahin - Teşekkür ederim. Burada bulunmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Zannediyorum bundan 20 yıl kadar önce

The Marmara Otelinde gene İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin başka bir kutlamasında konuşmacı olarak bulunmuştum. Bu sefer burada olmanın ayrı bir anlamı var. İstanbul Hukuk Fakültesi mezunuyum. Hukuk Fakültesinin kalemi, büroları şu aşağıdaki koridorlardaydı, heyecan içinde dolaştığımız günleri hatırlıyorum. İnsan hayatında süreklilikler olmasından

haluk şahin
Evet, bazı şeyler
söylenilemez ama
bunların ne olduğu
konusunda son
karar gazetecilere
ait olmalı

bir süre sonra zevk almaya başlıyor. Bazen korkutucu geliyor ama aşağı yukarı 50 yıl önce de şuralarda bir yerlerde dolaşıyor olduğumu hatırladığım zaman bu bana bir güven duygusu, doğru yerde olduğum duygusu veriyor.

Birazdan başlayacak olan panelin adında değişmeyen konu olarak sansürden söz edildiği zaman dedim ki, tamam, dostlarım benden pek değişmemiş olan bir mekanda çok değişmemiş olan bir konunun, bir kavramın açış konuşmasını yapmamı istediler, orada da bir süreklilik var ama bu süreklilik o kadar mutlu bir süreklilik değil. Sansür yabancıysa olduğumuz bir konu değil. Latince kökenli bir sözcükten geliyor. Latince anlamı orijinal olarak *ölçüp biçmek, tartmak* gibi anlamlar taşıyormuş. İşte onun ifade alanına uygulanmasıyla bizim bugün kullandığımız sansür olgusuyla karşı karşıya kalıyoruz. Sansür denildiği zaman dar anlamda sansürden söz edebiliriz, resmi sansürden söz edebiliriz. Yani bir sansürçünün bir medya kuruluşunda, bir gazetede fiilen bulunarak veya yazılanların bir sansürçüye fiilen götürülerek, 'geçer' veya 'geçmez' işareti aldığı türden sansür. Bu türden sansüre artık pek rastlamıyoruz, dünyada azaldı. Pek az yerde böyle resmi sansür memurlarına götürülerek izin alınan türden sansür cereyan ediyor. Ancak sansür gerçeği hayatımızın bir gerçeği olarak devam edip gidiyor. Ben biraz konunun o taraflarına bakmak istiyorum. Öyle zannediyorum ki, daha sonra panelist arkadaşlarımız da o konuya daha fazla eğilme fırsatını bulacaklardır.

İletişimciler olarak şunu biliyoruz ki, hiçbir zaman her istediğimizi söyleyemeyiz. Mutlaka birtakım şeyleri mesajımızın dışında bırakırız. Dünyanın her ülkesinde bu böyle, dünyanın her ülkesinde söylenemeyecek olan şeyler var. Belki söylenmemesi gereken şeyler var ama biz gazeteciler bu kararı kendimiz vermek istiyoruz. Bir gazeteci perspektifinden konuya bakacak olursak, evet, bazı şeyler söylenilemez ama bunların ne olduğu konusunda son karar gazetecilere ait olmalı, iletişimcilere ait olmalı.

Türkiye sansür açısından maalesef çok bereketli bir ülke. Aslında gazetecilik hayatına çok geç girmiş olmasına rağmen sansür örnekleri açısından dünya sansür literatürüne katkıda bulunabilecek olan bir ülke. Öyle zannediyorum ki, bunun temel nedeni bizim tarihsel ve sosyokültürel geçmişimizde bireyin kendisini açıkça ifade etmesine yönelik damarların zayıf olması. Yani bu ümmi bir toplumda yazılı mesaja özellikle olağanüstü güçler atfedilmiş hep, bunun izleri günümüze kadar geliyor. Buna saygısızlığın çok ağır sonuçları olabileceğine inanılmış ve bu konu toplumsal tartışma konusu haline gelmemiş. Bu gelenek zaafından söz ederken dünyanın liberal demokrasilerinde basın özgürlüğünün ana savunu metinlerinden biri olarak kuşaktan kuşağa okutulan bir kitaba şöyle bir göz attım. John Stuart Mill'in 1854 yılında yazdığı "*On Liberty*" -*Özgürlük Üzerine*- adlı eseri. İngiltere'de örneğin liberal parti başkanı değişimlerinde bu kitabı kuşaktan kuşağa aktarıyor. Yani orada liberal düşüncenin en temel görüşlerinin en iyi şekilde ifade edildiğine inanılıyor. Bu metinde şöyle bir paragrafta rastladım. Eminim sizin de karşınıza bir yerde çıkmıştır, çünkü ifade özgürlüğünün en net ve açık savunularından biridir. Diyor ki Mill: "*Eğer bir teki dışında bütün insanlar aynı düşüncede olsalar ve yalnız bir kişi karşıt düşüncede olsa nasıl bu kişinin elinde güç olduğu takdirde insanları susturmaya hakkı yoksa, insanların da bu tek kişiyi susturmaya daha fazla hakları yoktur. Bir düşünce sahibinden başkası için hiçbir değeri olmayan kişisel bir şey olsa ve o düşünceden yararlanmaktan yasaklamak sadece özel bir zarar oluştursaydı, bu zarara sadece birkaç kişinin veya birçok kişinin uğraması arasında bir fark olabilirdi. Fakat bu düşüncenin susturulmasındaki asıl kötülük onun insan soyuna, yaşayan nesle olduğu kadar gelecek nesillere karşı da bir haydutluk olması, o düşünceye taraftar olanlardan daha da fazla o düşünceye katılmayanlara karşı bir soygunculuk olmasıdır. Eğer düşünce doğruysa, insanlar yanlış olanı doğru olanla değiştirmek olanağından yoksun bırakılırlar. Eğer yan-*

İşsa, onlar hemen hemen aynı derecede büyük bir yararı, yani gerçeğin haksızlıkla çarpışması sonucunda onun daha açık olarak anlaşılmasını ve daha canlı bir etki yaratmasını elden kaçırmış olurlar”.

Bu çok net, açık ve Batı siyasi düşüncesinin harcına katılmış olan bir ifade. Sansürü ahlaki olarak da kınayan ve onun aynı zamanda yararsız ve kötü bir şey olduğunu ilan eden bir metin. İşte aşağı yukarı aynı tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda 1857 yılında çıkan Basımhane Nizamnamesi'nde matbaa açmak özel ruhsata bağlanmış, kitap yayınlamak içinse kademeli bir kontrol sistemi getirmiş. Önce saraya, oradan maarife, oradan polise, oradan başka yerlere dört kademeli bir sistem getirilmiş. 1853'te yazdığında şunu diyor Mill: *“Bu çağda hâlâ basın özgürlüğünün niye yararlı olduğunu birilerine anlatmak boş yere konuşmaktan başka ne olabilir ki? Zaten herkes bunu kabul etti”* diyor. İşte bunun denildiği dönemde bizde böyle bir kararname çıkıyor ve aşırı derecede kontrollü bir ortam yaratılmaya çalışılıyor. Öyle bir yerden geliyoruz.

II. Meşrutiyetin ilanı aynı zamanda sansürün kaldırılışı ve basın bayramı olarak kutlanıyor. Birazdan ona döneceğim ve ben sansürün kaldırılışını bir kez daha kutlamamız gerektiğini söyleyeceğim, onu önereceğim.

Acaba bu niye böyle diye düşündüğümüzde bir iletişim bilimci olarak aklıma şöyle şeyler geliyor: Biz niye düşünce ifadesine karşı hep bu kadar dar görüşlü olmuşuz, bu kadar ağır tepkiler göstermişiz? Niye örneğin, birine hırsız demenin cezası hırsızlık yapmaktan daha ağır olmuş ve niye sözcümleri Hrant Dink'i öldüren Ogün Samast'a 22 yıl hapis verirken, o cinayetin iç yüzünü çıkartmaya çalışan Nedim Şener'in kitabına 32 sene hapis istemişiz?

Bunun pek çok örneğini hayatımızın çeşitli alanlarından bulabiliriz. Burada bir aşırı tepki var, bu aşırı tepkinin arkasında acaba ne olabilir diye düşündüğümde acaba yazılı ve sözlü ifade edilmiş mesajların toplumsal etkisi konusunda bizim kafamızdaki model hâlâ o çok eski faşizan model olduğu için mi böyle oluyor? O modeli niye

bir türlü değiştiremiyoruz? O model iletişim etkileri kuramında “gümüş kurşun kuramı” olarak bilinir. Buna göre bir insanı bir mesaja bir defa muhatap etmek yeter. Kurşunla vurmuş gibi olursunuz onu. Stalin'in resmini gördüğü anda adam birden bire Stalinist kesilir veya ateist fikirleri savunan bir metin ona gösterildiği anda üç cümle duyduğunda birden bire fikrini değiştirir. Bunun üzerine bina edilmiş ve özellikle Birinci Dünya Savaşı ve onun arkasından gelen totaliter dönemde dünyanın pek çok yerinde etkili olmuş ama daha sonradan yapılan araştırmalarla insanların aslında öyle fikir değiştirmediklerini, insanların aslında son derece seçimlerlik bir algılama sistemine sahip oldukları, insanların kafalarında pek çok filtreler bulunduğu, bu filtrelerle görülen mesaj tam tersi yönde bir mesaj bile olsa insanın kendi düşünce sistemine göre onun yeniden yorumlandığı, yumuşatıldığı ve o kadar korkuya gerek olmadığı yolundaki yeni modeli -yeni model derken bu 1950'lerde özellikle yaygınlaşmaya başlıyor, 1960'larda egemenliğini kuruyor- biz hâlâ belki ancak son 15-20 yıldır yavaş yavaş ucundan kabul etmeye başlıyoruz. Kabul etmeye başlıyoruz da, gene de o sansür alışkanlığından bir türlü vazgeçemiyoruz.

Şimdi sansür özü itibarıyla birilerinin istemediği fikirlerin topluma ifade edilmesi ve toplum içinde dolaşmasına engel olma çabasıdır. Bunun çeşitli yolları var. Biz hepisini yaşamışızdır, en kesin sansür elbette gazeteci veya fikir ifade etmeye çalışan insanı öldürmektir. Onu satın alarak, yandaş yaparak fikirlerini değiştirmeye teşebbüs edebiliriz, hapse atabiliriz ama bunun ne kadar etkili olup olmadığı günümüzde tartışılır. Korkutabiliriz ve o korkunun dalga dalga yayılması sayesinde aslında hiç yasal yaptırımlara gerek kalmadan gene o dolaşıma engel oluruz. Yani başarılı bir sansür gerçekleştiririz. Çünkü eğer biz korkumuz sonucunda bazı konuları haber haline getirmiyorsak bir müddet sonra onların haber olacağını bile yavaş yavaş unutturuz. Nail Güreli ağabeyimizin 'haber körleşmesi' dediği şey bu. Eğer bir muhabir gazeteye beş defa getirdiği bir haberin o

haluk şahin

Eğer biz korkumuz sonucunda bazı konuları haber haline getirmiyorsak bir müddet sonra onların haber olacağını bile yavaş yavaş unutturuz

haluk şahin
Türker Alkan'ın
ve diğer
arkadaşlarımızın
böyle postmodern
bir şekilde
buharlaşıp uçup
gitmeleri bence
çok ciddi bir
basın özgürlüğü
sorunudur

gazete tarafından haber olarak değerlendirilmediğini görürse, diyecektir ki demek ki bu bir haber değil veya bu haberin herhangi bir değeri yok. Bir daha öyle haber yapmayacaktır, başkaları da bir daha öyle haber yapmayacaklardır ve derken sonuçta çok ciddi bir sansür uygulandığı halde sanki ortada hiçbir şey yokmuş gibi görülecektir.

Bunun başka bir örneğine geçmek istiyorum. Günümüzün postmodern ortamına uygun bir şey bu, son zamanlarda postmodern darbeden çok bahsediliyor, hakikaten 28 Şubat darbe miydi, değil miydi, ötekilere benzemiyor ama sonuçları itibarıyla darbeydi deniliyor.

Ben size biraz günümüzde çok yaygın olan postmodern sansürden söz etmek istiyorum. Bir örnek vererek belki bunu daha somut hale getirebilirim. Türker Alkan diye bir köşe yazarı vardır, hatırlıyor musunuz? Türker Alkan Türkiye'nin iyi köşe yazarlarından biriydi. Dupduru bir Türkçeyle yazar ve genellikle dinsel bağnazlığın toplumlara verebileceği zararlarla ilgili konulara değinirdi. Hiçbir zaman partizan değildi ve yazılarından bir pınar suyu içmiş gibi hoş bir zevk alırdınız. Ne oldu Türker Alkan'a, öldürüldü mü, hapse mi atıldı? Türker Alkan yok edildi, uçtu, buharlaştı. Şimdi bir dedektif romanı yazayım istiyorum İngilizce olarak, Türklerin postmodern dedektiflik hikayesi olarak. Buharlaşıp uçup gi-

den gazeteciler, birden bire bakıyorsunuz adam var, adamlar var, sonra ertesi günü gidip bakıyorsunuz, o yok. Hiç kimse de okura ilan etmiyor. Kimse, 'filanca köşe yazarını biz kovduk, çünkü bizim iktidarla ilişkilerimizi zedeleyebilecek şeyler yazıyordu' demiyor. Şimdi bu insan kayboluyor, o insan kaybolduktan sonra muhatap bulamıyorsunuz.

Şimdi yazılar yazıyoruz, diyoruz ki Türkiye'de basın özgürlüğünün durumu iyi değil. Ercan Bey raporlar veriyor, deniliyor ki, işte insanlar susturuluyor, vesaire ama hükümet diyor ki, yok, benim hiçbir suçum yok bu işte, ne alakam var, patronlar aldı bu kararı. Patronlar hiç oralı değiller, patronlara gidiyorsunuz, onlar diyorlar ki, ben yapmadım bunu, bu tamamen başkalarının aldığı bir karardır. Sonra bakıyorsunuz, o kişinin hemen etrafında, hemen yakınında, yanında yazan yazarlardan da tek kelime çıkmıyor, çit yok. Şimdi düşünün, yani Türker Alkan gibi bir yazar 1,5 yıldır yazmıyor, yazamıyor. Çünkü Türker Alkan çok güzel şeyler söyleyebilir bize.

John Stuart Mill'e gidelim gene, ne hakkımız var? Bırakın Türker Alkan'ı, Türker Alkan'ın yazdıklarını söylemekten mahrum etmeyi, bizim kendi kaybımız açısından düşünün, belki bize çok ilginç şeyler söyleyebilirdi. Hep düşünmüşümdür, Nedim Şener bir yıl hapiste tutuldu, araştıramadı, görüştüremedi, bir soruşturmacı gazeteci

olarak yıllardır bilemediği ve geliştirdiği becerilerini kullanamadı ve belki de o bir yıl içinde Hrant Dink cinayetinin arka planıyla ilgili muhteşem bir eser ortaya çıkartacaktı. Ama ne oldu, sessizlik. Türker Alkan'ın ve diğer arkadaşlarımızın böyle postmodern bir şekilde buharlaşıp uçup gitmeleri bence çok ciddi bir basın özgürlüğü sorunudur. Ece Temelkuran'dan, Nuray Mert'ten, diğerlerinden de bahsedebiliriz, kendimden de bahsedebilirim. Yani beni bir telefonla Türker Alkan ve Mehmet Ali Kışlalı'yla beraber Radikal'den buharlaştırdıklarında Nermin Abadan Unat hocam aradı. Dedi ki, "Haluk, senin yazılarını çok beğeniyordum, artık ben de Radikal almayacağım". Unat hocamızı biliyorsunuz, 91 yaşında, Almanya'da büyümüş. Sonra dedi ki, "Ben 16-17 yaşında Almanya'daydım Hitler döneminde, o zaman da böyle gazetelerden falan insanlar kayboluyordu ama onu o zaman devlet memurları yapıyordu, burada bunu kim yapıyor". Ben de dedim ki: "Vallahi burada kim bilmiyorum, yani sadece biz böyle kayboluyoruz, görünmeyen adamlar haline geliyoruz". Bu görünmeyen adam olayı Türk basınının çok ciddi bir sorunudur. Bir Nuray Mert kolay yetişmez. Katılırsız, katılmayız, ayrı mesele. O cesarete sahip olan, dik duran bir Nuray Mert böyle kolay susturulamaz. Türker Alkan'ı yok etmeye kimin ne hakkı var? Yok edildi, o yüzden değerli dostlarım, sansür meselesine de yeni gözlerle bakmaya başlamamız lazım.

Beni dünyanın çeşitli yerlerinden Türkiye'de basın özgürlüğüyle ilgili konuşma yapmak üzere sık sık davet ederler, giderim konuşurum, olduğu gibi anlatırım ve hep derim ki, bir kötü haber var, bir iyi haber var. İyi haber şu: Eskiden tartışamadığımız pek çok şeyi bugün tartışabiliyoruz. Yani eskiden derken 1970'li yıllar, 1980'li yıllar, 1990'lı yıllara işaret ediyorum. Adını koymadığımız pek çok konuyu, Kürt meselesini, Ermeni meselesini, Alevi meselesini, diğer pek çok konuyu bugün isimlerini koyarak tartışabiliyoruz. Bu elbette bir ilerlemedir, elbette bir gelişmedir, elbette bir yol almaktır. Buna hiç şüphe yok. Ama öbür taraftan şu anda bugün 102 gaze-

tecimiz hapiste. Bu tabii ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Geçende de bu argümanı başka bir yerde dillendirdiğimde Kadri Gürsel arkadaşım dedi ki: "Haluk, o iyi haber de senin zannettiğin kadar iyi haber değil artık". "Anlayamadım" dedim. "Yani daha birkaç yıl önce çok rahat konuştuğumuz bazı şeyleri artık konuşamıyoruz, rahatça konuşamıyoruz", dedi. Mesela uzun yıllar araştırmacı, soruşturmacı gazetecilik yaptım veya onların yöneticisi konumundaydım. Bana dedi ki: "2008 yılından bu yana Türkiye'de yayınlanmış ciddi bir araştırmacı gazetecilik örneği, soruşturmacı gazetecilik örneği göstereceğine Deniz Feneri'nden bu yana". Abdi İpekçi jürisindeyim, oraya genellikle soruşturmacı gazetecilik örnekleri geliyor. Evet var bir şeyler ama çok sağlam bir şey hatırlamıyorum. Ne oldu? Demek ki, bugün daha önce yapabildiğimiz bazı şeyleri yapamıyoruz. Yani biz Arena programında 1990'lı yıllarda -rahmetli Turan Yavuz'la, Milliyet gazetesinde- o dönemin Başbakanının ABD'deki mal varlığını parsel parsel ortaya çıkarttık ve günlerce yayın yaptı. Turan Yavuz dostum Türkiye'nin bütün gazetecilik ödülleri aldı. Öyle şeyler yapabiliyor muyuz artık? Başbakan olması gerekmez ama siyasi iktidarın, güç kullananların, bizim paramızı harcayanların, bizim onlara verdiğimiz yetkiyi kullananların faaliyetleriyle ilgili soruşturmacı gazetecilik görüyor musunuz? Görmüyorsunuz, çünkü maalesef yapılamıyor. Aynı şekilde işte 'dokunan yanar' hikayesi. Yakın tarihlere kadar Türkiye'nin yeni tabularından biriydi. Yani herkes kendi aralarında birbirine göz atarak, birbirini dürterek falan bir şeyler söylüyor ama açıkça kelimeleriyle demokratik bir toplumda, saydam bir toplumda kurumların tartışılması gerektiği gibi tartışamıyorduk, yazamıyorduk, devam ediyor.

Aynı şekilde Kürt meselesi evet, çok yol aldık, adını koyduk, konuşuyoruz. Yine Kadri Gürsel'in görüşlerini aktarıyorum, Kadri Gürsel diyor ki; son zamanlarda o konuyla ilgili olarak da belirli görüşleri savunmak tehlikeli hale geliyor. Şu manada tehlikeli hale geliyor, sizi gazetenizden atıyorlar,

haluk şahin

Herkes birbirini dürterek falan bir şeyler söylüyor ama açıkça kelimeleriyle demokratik bir toplumda, saydam bir toplumda kurumların tartışılması gerektiği gibi tartışamıyorduk, yazamıyorduk, yazamıyoruz, devam ediyor

daha doğrusu buharlaştırıyorlar Nuray'da olduğu gibi, Ece Temelkuran'da olduğu gibi.

Tabii Türkiye'de bugün asıl meselenin sansür değil, otosansür olduğunu herkes biliyor. Yani bugün gazetelerde yapılan haber toplantılarında ismi konularak veya konmayarak ben çok uzun yıllar katıldım o türden toplantılara, hangi haberi alalım, hangi haberin üzerine gidelim değil, hangi habere dokunmayalım, hangi haber tehlikelidir tartışması yapılıyor veya tartışması yapılmadan zaten bunlar biliniyor.

Hep söylüyorum, bir sürü şey söylenmiyor, söylenemiyor. Bir şeylerin söylenememesi, söylenmemesi aslında bazı şeylerin yanlış söylenmesinden daha zararlıdır. Çünkü eğer bir konu radardan çıkarsa, onunla ilgili bir önlem de alabilmek mümkündür. İşte John Stuart Mill de onu söylüyor, yani önce göreceksin, göreceksin ki karşısında bile olsan kendi argümanını geliştireceksin. Bizim cumhuriyet elitlerinin yaptığı en büyük hata da odur. Karşılarındakileri rahatça konuşurmadılar. Hem onlara zulüm yapmış oldular hem kendi karşı argümanlarını geliştirmekte yetersiz kaldılar ve serbest tartışma başlayınca yenilgilerden yenilgilere sürüklendiler. Böyle de zararları var, yani bırakın çıksın ortaya konu diye düşünüyoruz ve konular ortaya çıkmıyor. Bunu günümüz açısından çok ciddi bir tehlike olarak görüyorum. Bakın Suriye meselesi gibi bir mesele var, devasa bir Kürt meselesi var. Türkiye'nin sorunlarını tartışmıyor olması sonuçları itibariyle, çıkabilecek faturaları itibariyle fevkalade vahim bir şey.

Şimdi Abdülhamit sansüründen birkaç cümleyle bahsedip, konuşmamı bir yere bağlayacağım. Abdülhamit sansürü biliyorsanız hikayelere konu olmuş. Sansür memuru var, birtakım kelimeleri kullanmak bile son derece sakıncalı, "hürriyet, vatan, ihtilal, cinnet, mecnun, yıldız, zehir, tahtakurusu" diyemiyorsun. Çünkü tahtakurusu dediğin zaman o Arap harfleriyle yazıldığında 'tahtı kurusun' olarak da okunabilir. Böyle mizahi tarafları da olan, ciddi tarafları da olan bir konu bu. Ne oluyor? 24 Temmuz 1908'de Abdülhamit diyor ki:

"Bu homurtulara artık karşı çıkamıyorum, onlarla başa çıkamıyorum. En iyisi Meclisi yeniden toplantıya çağırayım".

24 Temmuz akşamı iki gazetemiz, yani İkdam Gazetesinin Ahmet Cevdet'i ve Sabah Gazetesinin Mihran Efendisi gelen sansür memurlarına diyorlar ki: "Bugünden itibaren basın hürdür, sansür yoktur". Sansür memurlarına vermiyorlar ellerindeki gazeteleri ve ertesi gün gazeteler sansürsüz çıkıyor. Bu tabii büyük bir sevinçle karşılanıyor. Bizim işte Basın Bayramımız o, sansürün kaldırılışı her sene 24 Temmuzda kutladığımız bayram o. Ne oluyor? Gazetelerin tirajları iki misli, üç misli artıyor. 3 bin basan 5 bin basıyor, 5 bin basan 10 bin basıyor. Kısa zamanda 200 yeni gazete çıkıyor. Yani bir entelektüel fermanasyon, değiş-tokuş ortamı, demokrasinin arzu ettiği türden güzel bir ortam ortaya çıkıyor.

Diyorum ki, acaba şöyle bir şey yapabilir miyiz? Bu sene de biz 23 Temmuz gecesini Türkiye'deki bütün gazeteleri çıkarırlar deseler ki, hürriyet geldi, özgürlük geldi, bugün gazetelerimizi otosansürsüz çıkaracağız. Yani patronun, cemaatin desteklediğimiz siyasi partinin çıkarlarını düşünmeyeceğiz, özel iş ilişkilerimizi düşünmeyeceğiz, sadece ve sadece acaba bu haber mi, acaba bu haber doğru mu, acaba bu haberin bütün öğeleri yerli yerinde mi, acaba bu haberin verilmesinde kamu çıkarı var mı, yok mu deseler ve 24 Temmuz sabahı bütün gazeteler otosansürsüz çıksa ve dünya bayram olsa. Teşekkür ederim.

sevil usanmaz - Sayın Şahin'e çok teşekkürler. Şimdi bu oturumu yönetecek olan Prof. Dr. Taner Berksoy'u davet ediyorum.

taner berksoy - Teşekkür ederim. Sayın Haluk Şahin'in konuşmasını fevkalade ilginç buldum, çok ilginç noktalara temas ettiğini düşünüyorum. Sanıyorum kendisini çok fazla sansürleme ihtiyacı da duymadı, her zamanki gibi açık ve net konuştu. Şimdi bu oturumda katılımcı öteki arkadaşlarımız da sanıyorum bu doğrultuda görüşlerini açıklayacaklar. Sayın Ahmet Hakan'la başlayacağız. Buyurun efendim, söz sizin.

haluk şahin
Cumhuriyet elitlerinin yaptığı en büyük hata da odur. Karşılarındakileri rahatça konuşurmadılar. Hem onlara zulüm yapmış oldular hem kendi karşı argümanlarını geliştirmekte yetersiz kaldılar ve serbest tartışma başlayınca yenilgilerden yenilgilere sürüklendiler

ahmet hakan - Herkese merhaba diyerek sözlerime başlamak istiyorum. Türkiye’de basın özgürlüğü ve sansür meselesiyle ilgili biraz farklı şeylerden bahsetmek istiyorum. O da bizim matbuat tarihimizle ilgili bir şey. Cumhuriyet öncesi durumu biliyoruz. Orada bizim toplum olarak bilinçaltımızda yer etmiş yazıyla ilişki biçimimizden -Haluk Şahin hoca oraları çok iyi açıkladı- kaynaklanan birçok sorunlar var ve o sorunlardan doğan sansür mekanizması var. Fakat bunun yanı sıra özellikle Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Türkiye’de basın, matbuat, gazeteler yeni kurulan sistemin propagandasını yapmak üzere görevlendirilmişler. Yani orada bir misyon yüklenmiş, gazeteler cumhuriyetin devrimlerini, cumhuriyetin ilkelerini topluma aktarmakla yükümlü kılınmışlar. Bu tür bir misyon da tabii ki evrensel anlamda pek de gazetecilikle bağdaşan bir şey değil.

Matbuat tarihimize çok meraklıyım, önemli gazetecilerin anı kitapları çıktı, çok sayıda var. Onlara baktığımız zaman cumhuriyet dönemi matbuat tarihi öyle çok da hayırla yad edebileceğimiz bir tarih değil maalesef. Türk basını iyi bir gelenekten gelmiyor. Devletin resmi ideolojisinin propagandasını yapmakla mükellef olmuşlar ve hatta şöyle de diyebilirim: Bu sadece bir zorunluluk olmaktan çıkmış, bir gönüllü misyonerlik haline dönüşmüş, yani gönüllü olarak insanlar bu misyonu üstlenmişler ve bu doğal bir şey olarak görülmüş. Arada sırada ortaya çıkan marjinal yayınların ya da o dönemin anlayışlarına uygun olmayan yayınların büyük tepki çekmesinin nedeni de bu gönüllülüğünden kaynaklanıyor. İşte mesela Tan Gazetesinin matbaasının basılması ve gazetenin yayınına son vermek durumunda kalması bu örneklerden biri olarak görülüyor.

Menderes’in iktidara gelmesiyle birlikte bir özgürlük havası hafiften estirilmiş. İlk dönemde de hakikaten böyle genel bir rahatlatma ortamı doğuyor. Fakat sonra o tek parti dönemindeki misyoner gazetecilik anlayışı, o resmi ideolojiye bağlı gazetecilik anlayışı Menderes döneminde bir tür yandaş basın dediğimiz anlayışa evriliyor. Tabii orada direnenler de var ama yandaş-

lığa teslim olanlar da var. Yani çok partili dönemde de Türk matbuatı yine böyle bir durumla karşı karşıya. Ana izlek her zaman resmi ideolojiden yana olmuştur, onun sorgulanmasına asla yol açmamıştır. Gazeteciliğe aktif olarak başladığım dönemler 28 Şubat dönemine tekabül ediyor. O dönemde yapılan gazetecilik faaliyetine baktığımız zaman da aslında orada çok ayıplı bir gazetecilik tarihi görüyoruz. Bütün gazetelerin aynı anda bir partiyi, bir siyasi partiyi köşeye sıkıştırmak için, bir siyasi partiyi alaşağı etmek için, onun iktidarını engellemek için evrensel basın kurallarının bütününe ihlal eden bir yayıncılık çizgisi izlediklerini görüyoruz. Mesela, hiç unutmuyorum, bir gün üç gazete -Hürriyet, Milliyet ve Sabah- aynı başlıkla çıkmıştı: “Kur’an Kursunda Ürperten Yemin”. Belli ki belli bir noktadan, belli bir odaktan servis edilmiş bir haberi bu. O gün benim açımdan Türk basınının yüzkarası bir gündü. Çünkü o haberde ele alınan bilgilerin tamamı yanlış ve dezenformasyona dayalı bilgilerdi. 28 Şubat’ta Türk basını askerlerle birlikte hareket etti, Genelkurmayla birlikte hareket etti. Böyle Genelkurmayın zorlamasıyla falan da yapmadı bunu, bu da bir gönüllü birlikteliktir.

Bugüne gelince, hep o zamanlar basının, yani 28 Şubat dönemindeki basının bu tutumuna maruz kalmış insanların kendi iktidarları döneminde asla böyle bir yola tevessül etmeyeceklerini sanacak kadar saf bir insanmışım. Şimdi bugünün iktidarının o dönemde uygulanan yöntemleri biraz daha sofistike hale getirerek aynen uyguladıklarını görüyoruz. Hatta 28 Şubat sürecinde egemen olanların akıllarının uçlarından bile geçiremedikleri -belki de akıllarına gelse yapacaklardı- bazı uyanık uygulamaların bugün daha başarılı bir şekilde uygulandığını görüyoruz. Bu da beni derin bir karamsarlığa sevk ediyor. Karamsarlığımın nedeni şu, Türk matbuat tarihi resmi ideolojinin seslendirilmesi, tek parti döneminde bununla malul, Menderes döneminde ve çok partili dönemde yine resmi ideoloji eksenli ama aynı zamanda gelen sağ iktidarların yandaşı olmak, 28 Şubat’ta ve ondan önceki bütün süreç-

ahmet hakan

Tek parti dönemindeki resmi ideolojiye bağlı gazetecilik anlayışı Menderes döneminde bir tür yandaş basın dediğimiz anlayışa evriliyor

ahmet hakan
Ergenekon'un
üzerine
gidilmesinin
temel iddiası
darbelerin olmadığı
özgür bir ülke
yaratmaktı. Böyle
bir ülke yaratılırken
uygulanan
yöntemlerin tümü
sorgulanmaya
muhtaç

lerde Türk Silahlı Kuvvetleri karşısında gazeteciliğin evrensel ilkelerini bir tarafa bırakmak ve bugün geldiğimiz noktada da yine aynı izleğin başka bir biçimde devam ettiğini görüyoruz. Budur benim karamsarlığımı arttıran hususlar.

Bugün ne oluyor? Bugün olup biten gerçekten üzerinde çok konuşulması gereken, pek çok ders içeren hususlar. Yazılarında eskiden şöyleydi, bugün böyleydi diye kıyaslamalar yapmaya çok teşneyim. Buradan baktığımızda eskiden ne oluyorsa, bugün de aynıysa oluyor diyebileceğimiz birçok nokta var. Mesela 28 Şubat döneminde gazeteler belli birtakım siyasi görüşe mensup insanları yaftalarlardı. Mesela 'mürteci' kelimesi çok kullanılırdı. Şimdi o gitti, yerine 'Ergenekoncu' kelimesi geldi, 'darbeci' kelimesi geldi. Bu da çok kolay bir yaftalama haline dönüştü, yani bir yaftalama devamlılığı söz konusu.

28 Şubat döneminde bazı insanların hakları savunulamazdı, bazı insanların haklarını savunmak bayağı bir cesaret işiydi.

Şimdi de aynı şekilde birinin hakkını savunmak çok zorlaşmış durumda. Mesela, geçenlerde Ahmet Şık'la ilgili bir gece yapılmıştı. Arkadaşları bir araya gelmişler, beni de davet ettiler, gittim. Orada bir köşe yazarı arkadaşla konuşuyoruz. Dedim ki, ya bir Hanefi Avcı vardı, o ne oldu, neydi o adamın suçu? Hakikaten Hanefi Avcı diye bir adam var, adamın tek suçu bir kitap yazdı ve başına gelmedik kalmadı. Adama terörist muamelesi yaptılar. Eski bir emniyetçi, emniyet müdürü, tek suçu bir kitap yazmak. Yıllarca sol örgütlerle mücadele etmiş polisi sol bir terör örgütü üyeliğinden yargılıyorlar şu anda. Öyle kumpaslar, öyle oyunlar, öyle uydurulmuş delillerle yargılanıyor ki, bu durum insanı şaşkınlığa uğrattırıyor. Peki, niye yazmıyoruz bu konuyu, niye bu Hanefi Avcı davası ele alınmıyor? Çünkü ele alındığında lime lime dökülecek birçok unsur var. Köşe yazarı arkadaşım dedi ki, bu konuyu ele almak çok riskli. Hanefi Avcı'nın başına gelenleri anlatmak bir gazeteci açısından risk taşıyor. Ben 28 Şubat sürecinde böyle bir olayla karşılaşmamıştım, bu bambaşka bir şey. Kaldı ki, Hanefi Avcı da bu işin biraz resmi tarafı, basınla ilgili tarafı, bizim yaklaşımlarımızla ilgili tarafı. Ama bir de insani taraf diye bir şey var, vicdan diye bir şey var. Bu Hanefi Avcı 28 Şubat döneminde Susurluk'ta askerlerin de rolü olduğunu açıklayan, Susurluk sürecinin üzerine kahramanca giden ve bu nedenle 28 Şubat'ta mağdur olanların yanında duran ve bu nedenle hapis yatmış bir adam. İnsanlara biraz vefa duygusuyla bakılabilir. Adam şimdi kitap yazdı, yazdığı kitap doğru-yanlış, önemli-önemsiz ama bu yüzden başına gelmedik şeyler kalmadı.

Buna benzer çok örnek var. Mesela, şimdi tartışıyoruz, Ergenekon'la ilgili yaptığımız tartışmalara bakıyoruz. Yapılan bütün hatalar demokrasiye, özgürlüğe, insan haklarına aykırı. Oysa Ergenekon'un üzerine gidilmesinin temel iddiası alaverenin dalaverenin olmadığı, darbelerin olmadığı özgür bir ülke yaratmaktı. Böyle bir ülke yaratılırken uygulanan yöntemlerin tümü sorgulanmaya muhtaç, böyle mi özgür ülke olacağız? Yani deliller uydurarak,

kumpaslar kurarak, alavere, dalavere çevirerek birtakım insanları hapse atarak nasıl bir özgürlük ortamı oluşabilir? Bu soruların sorulmasının dahi riskli olduğu bir dönemdedyiz. Bunlar beni gerçekten şaşkına çeviriyor ve şu kanaate vardım en sonunda: İktidara gelen zihniyetler eskiyi unutuyorlar, başlarına geleni unutuyorlar ve eskiden kendilerine yapılanların benzerini bu kez başkalarına yapıyorlar. Böyle bir ortamla karşı karşıyayız. Eminim ki, bu dönemin mağdurları yarın iktidara gelsinler aynıını yapacaklar. Bundan hiçbir kuşku yok, çünkü bir silsile bu, bizim geleneğimiz bu. Bozulmayan bir gelenek. Bozulmasını çok isterim. Ama maalesef böyle bir karamsar durum söz konusu. Benim söyleyeceklerim bu kadar, çok teşekkür ediyorum.

taner berksoy - Sayın Ahmet Hakan'a biz de teşekkür ediyoruz. İçeriden bir ses olarak görüşlerini açıkladı. Şimdi Sayın Ertuğrul Mavioğlu'yla devam ediyoruz.

ertuğrul mavioğlu - Öncelikle beni İstanbul Üniversitesi çatısı altında pek çok hocanın karşısında konuşmaya davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Haluk Hocamız güzel bir konuşma yaptı ve şöyle bitirdi: 23 Temmuz günü gazeteciler otosansürsüz bir gazete yapsın ve o gün bayram olsun. Haluk Hocama kötü bir haberim var; iyi haber, kötü haber diyorduk ya, peki bu gazeteyi hangi gazetecilerle yapacaksınız? Yani otosansürsüz gazeteyi yapabilmek için otosansürü hakikaten kendi mesleki refleksi olmaktan çıkartmış olan insanlara ihtiyaç var ki, bu insanlar da hızlı bir şekilde medyadan buharlaştırılan insanlar olarak karşımıza çıkıyorlar. Yani herkes Banu Güven, Nuray Mert, Türker Alkan, Haluk Hocam hep böyle köşe yazarları içerisinden doğru konuşuyoruz ama biliyorum ki çok uzun yıllar şu medyada çalışmış bir insan olarak her sene düzenli olarak insanlar gazetelerden ve televizyonlardan buharlaştırılırlar, her sene muhabirler yok edilirler. Daha önce bir şeyler yazma, kendini ifade etme, bir şeyleri araştırma imkânına sahip olan gazetecilerin elinden bu hakları, bu çalışma zeminleri çekilip alınır ve eminim o isim sahibi olan gazeteci ve televizyonculardan çok daha şanssız ko-

numdadırlar. Şuraya bağlamak istiyorum, zaten en çok tartıştığımız, konuştuğumuz en büyük tehlike olarak addettiğimiz otosansür mekanizmasının doğrudan doğruya en büyük muhatapları olan insanlar da o insanlardır, yani muhabirlerdir. Yani hep 'gerçeğin bekçi köpekleri' denir ya, bu koca bir yalandır ama ben şimdi size medyanın hakikaten tasmalı bir köpek olduğunu ispatlayacağım.

Esra Arslan 2011 yılında 67 gazeteci üzerinde bir araştırma yaptı. 67 gazeteci diye küçümsemeyin, çünkü bu gazetecilerin hepsi Cumhuriyet, Hürriyet, CNN-Türk, aklınıza gelebilecek pek çok gazete ve televizyonda ve üstelik kendi deyimiyle yine 'eşik bekçisi' olarak tanımlanan gazeteciler. Yani bir gazetede veya televizyonda o haberi alan, biz bu haberi bültene alalım diyen, ya da ertesi gün çıkacak olan gazeteye konulmasına karar veren insanlar. Esra 'eşik bekçisi' diye bunlara diyor. Yani bir çeşit elek. Haberleri dolduruyorsunuz oradan, şöyle bir sallayan kişi altta hangileri dökülecek, ona göre eşik aralıklarını belirliyor.

Bunlar 67 gazetecinin en çok hangi haberler sansürleniyor veya neye dokunan yanıyor sorusunun yanıtını almaya çalışmış. En dokunulmaz haberler arasında şunlar var: Medya patronlarının iktidarlara kirli ilişkileri, yani bir yanda medya patronları var, bir yanda iktidar var ve ikisinin arasında kaçınılmaz kirli ilişkiler. Medya bir silahtır diyen de var tabii, kim kabzasından tutarsa diğerini vurabilir. Kimse medyanın namlusundan tutmak istemez. Aynı benim tanımımda olduğu gibi kimse medyanın dişlerini yakalamak istemez, direkt tasmasından tutmak ister, ki başkasına saldırtabilsin.

Medya olmazsa biz nasıl haberdar olurduk diyeceksiniz. Tamamen katılıyorum. 'Medya olmasaydı' sloganı o kadar çok sevildi ki, aradan yıllar geçtikten sonra bir baktık, Susurluk eşittir beş tane özel hareketçiymiş meğer. Daha sonra yıllar geçti, Ergenekon operasyonları düzenlendi. Ergenekon operasyonlarında o kadar heyecanlandık, o kadar heyecanlandık ki, aynı İtalya'daki Gladyo operasyonlarında

ertuğrul mavioğlu

Otosansürsüz gazeteyi yapabilmek için otosansürü hakikaten kendi mesleki refleksi olmaktan çıkartmış olan insanlara ihtiyaç var ki, bu insanlar da hızlı bir şekilde medyadan buharlaştırılan insanlar olarak karşımıza çıkıyorlar

ertuğrul mavioğlu
Dini cemaatler
meselesi üzerine
köşelerde, bazı
kalem oynatmaların
olması bizim
haberdar
olmadığımız
bir koalisyon
çatlığının sonucu
olarak ortaya
çıkan bir kavganın
eseridir

ki gibi karşımıza silah depoları çıkartıldı. Karşımıza yıllardan beri peşinde olduğumuz birtakım katiller, ayağını nerede sürse arkasında yüzlerce ölü bırakmış olan faili meçhul cinayetlerin sorumluları ve benzerleri çıktılar. İşte denildi ki, Türkiye bir katarsis yaşıyor. Ahmet Hakan'ın az önce vurguladığı gibi 'sonrasında ne oldu' sorusu ise bir karanlığa işaret ediyor. Yani demek ki, bu yeni bir dizayn, yeni bir sistem oluşturma amacıyla yapılmış olan bir operasyon toplamına dönüşmüş ve bunu da tabii ki onlarca hukuksuzluk üzerinden yapmışlar ve bu onlarca hukuksuzluğun da rıza üretimini bizzat medya üzerinden gerçekleştirmişler. Yine Ahmet Hakan'ın dediği gibi aynı 28 Şubat'ta olduğu gibi veya aynı Dersim katliamında olduğu gibi. Yakın zamanda ortaya çıktı, Dersim katliamı döneminde gazetelerin nasıl haberler yapması gerektiği konusunda hükümetin 8-9 maddelik bir bildirisi var 1937 tarihli, 'şunları yazacaksınız, şunları yazmayacaksınız' deniyor.

Evet, yıllar geçti, arada anarşistler kuşağı yaşadık 1970'li yıllarda, şimdi artık terörizm kuşağı yaşıyoruz. Herkes terörist, Hanefi Avcı Devrimci Karargah üyesi. Hanefi Avcı işkenceyle devrimci öldürmüş bir insan olmasına rağmen şu anda Devrimci Karargah üyesi. Futbol yöneticilerinin hepsi 'şikeci', reyting ölçümlerini yapanlar 'çete'.

Bir bakıyorsunuz, bunların hepsinin zaman içerisinde yeni bir dizayna hizmet ettiğini fark ediyorsunuz: Bu kadar zaman sonra ve bu reyting çetesini bu kadar debdebeyle benim önüme koyduktan sonra bir insan dahi tutuklanmadı? Doğru düğün bir dava bile yok. Aslında, bu reklamların aktığı kanallar daha hızlı büyüyen, yayın imkânlarını daha fazla geliştiren kanallarsa, demek ki sen reklamın nereye doğru gitmesi gerektiğini de belirleyecek bir dizayna girişmişsin. Ben bir baktım ki, birden bire reklamda ilk üç sırayı -Medya Takip Merkezi'nin raporlarından öğrendiğim kadarıyla- hiç de öyle pek çok insanın seyrettiği CNN-Türk, NTV gibi kanallar almamış. Samanyolu almış, Fox almış. Hangi anlaşmaların neyin ürünü olarak bilmiyorum. Ama böyle olmuş ya da benim seyrettiğim televizyon kanallarının, bu toplumun seyrettiği televizyon kanallarıyla hiçbir alakası da olmayabilir, yani o konuda benim biraz tuhafliğime verin.

Esra Arslan'ın araştırmasında yüzde 92,7 medyanın tasmaını tutanların arasındaki problemler, yani medya patronlarıyla iktidarın kirli ilişkileri asla dokunulmayan hikayeler arasında. İkinci sırayı yüzde 88,8'le dini cemaatlerin devlet içindeki kadrolaşma haberleri alıyor. Ahmet Şık'ın gözaltına alınırken söylediği 'dokunan yanar' mevzusu. Hakikaten medyada kimse buna dokunmuyor. Stratfor belge-

lerin üzerinden, bu son zamanlarda biraz konuşuluyor ama bu da ne zaman olmaya başladı? Dikkatinizi çekerim, son günlerde bu dini cemaatler meselesi üzerine köşelerde, haberlerde bazı kalem oynatmaların olması MIT müsteşarıyla birlikte başlayan biraz daha öncesinde olup da pek de bizim haberdar olmadığımız bir koalisyon çatlağının sonucu olarak ortaya çıkan bir kavga kavga eserdir. Yani bunlar birbirleriyle kavga etmeselerdi medyanın içerisinde de bir tarafgirlik çerçevesi içerisinde bu konuyu açan kimse de olmayacaktı.

Geçiyorum, hükümetle ilgili yolsuzluk haberleri yüzde 81,8 düzeyinde. Muhtemelen öbür yüzde 19 veya 18,2 insan da Deniz Feneri'yle ilgili bir şeyler yazıldı diye bunu söylemiştir ama fikri takip önemsiz midir? Deniz Feneri'yle ilgili soruşturma açan savcıların başına gelenler üzerinden medyada üretilmiş rızanın ne boyutta olduğunu kaçımız ne kadar fark etti? Tabii bunların üzerinde çok da fazla bir şey yapılmazsa şöyle bir sonuca varırız; Evet, bir Müslüman parti iktidarda ve bunlar asla haksızlık yapmazlar. Başka? Başka bir şey söyleyemezsiniz, çünkü yok ortalıkta hiçbir şey. Hiçbir yolsuzluk haberi yok, demek ki yolsuzluk yok. Bu mudur? Ama biliriz ki bal tutan parmağını yalar ve esas önemli olanı o parmağın balın içerisine nasıl girip çıktığı konusunu takip edecek olan gazetecinin kaç tane olduğu sorusudur.

Az önce Haluk hocam söyledi, eğer Nedim Şener içeride olmasaydı o bir yıl boyunca, yani 5 yıllık zaman kesiti içerisinde Hrant Dink davası bitirildi ve biz anladık ki, Hrant Dink davasında hiçbir şekilde bir çete, bir organizasyon falan yokmuş, bizim biraz müstehzi bir şekilde ifade ettiğimiz öyle mi, Pelitli'den çocuk gelmişler, burada Hrant Dink'i tanımışlar, adresini bulmuşlar, bir çocuk gelmiş beyaz bere takmış kafasına, bir an önce beni işi yaptıktan sonra yakalayın dercesine ve gitmiş Hrant Dink'i bulmuş ve öldürmüş. Biz mahkemenin sonucunu böyle aldıktan sonra başladı herkes konuşmaya, hani çete vardı, arkasında güçler vardı, şunlar vardı, bunlar vardı. Ama siz bunu araştıran insanı içeri attınız zaten. Bu ko-

nuda biraz sesi fazla çıkan insanları zaten susturdunuz. Bunun arkasında Hrant Dink'in öldüğü yerde onun kanına basarak yürüyen devlet görevlilerinin ayak izlerini takip edenleri zaten kadrodan attınız. Bu aşamadan sonra kim neye ne kadar dokunacak ve bu karanlık tablo nasıl aydınlanacak? Bugüne kadar işlenmiş bütün faili meçhul cinayetlerin faili meçhul kalmasının sebebinin de aslında aynı şey olduğunu biliyorum. O aydınlanırsa aynen Mehmet Ağar'ın dediği gibi aradan bir tuğla çıkmış olur ve o duvar yıkılır. O nedenle elbirliğiyle hep birlikte aydınlatmazlar, aydınlatılmasına izin vermezler ve bunun peşine gitmiş olan birisi varsa onu da fena halde cezalandırırlar.

Dördüncü sırada devlete karşı işlenen suçlarla ilgili açılan dava haberleri meselesi var, ki onda da esas istenilen şey rıza üretimidir. Yani KCK'den 6 bin kişi mi atıldı? Bunların hepsi teröristtir dememiz, Ergenekon'dan şu kadar insan yargılanıyor, bunların hepsi darbecidir, hepsi kötü insandır dememiz, Devrimci Karargah diye bir örgüt icat etmemiz, olmadı başka başka örgütler ve benzerleri diyerek şu üniversitelerde okuyan 600'ün üzerindeki öğrencinin hapse atılması karşısında hiçbir şey demememiz istenir.

Evet, bu haberler de pek istenmeyen haberler dahilinde. Bir de sonraki sırada Kürt meselesine ilişkin haberler var. Bu haberlerin tamamında aynı Mehmet Altan biraz geç söylemekle birlikte bir kırmızı çizgi toplamı var ki, bu kırmızı çizgi toplamının esas kaynağı tam da onun gibi, onun dediği gibi yeni Türkiye propagandasıyla uyuşmayan her şey yazılmayan şeyler halinde. Bu hem köşe yazarları açısından böyle hem yapılan, üretilen haberler açısından böyle. Yeni Türkiye propagandasıyla uyuşmayan her şey. Yani 'ileri demokrasi', '17. büyük sanayi ülkesi', 'Türkiye bütün dünya çapında bütün büyük devletlerin takdirle karşıladığı bir ülke, her konuda bize danışıyorlar', 'Arap ülkelerindeki baharda bizi taklit ediyorlar', 'çok müthişiz' vesaire. Bunları yazdığımız zaman emin olun buharlaşmıyorsunuz, üstelik TRT'de programı da kapiyorsunuz.

ertuğrul maviöğlü

Deniz Feneri'yle ilgili soruşturma açan savcıların başına gelenler üzerinden medyada üretilmiş rızanın ne boyutta olduğunu kaçımız ne kadar fark etti?

ertuğrul mavioğlu
Sansür beyninize
yerleştiği an, işte
bu en kötü sansür
biçimidir

104

Sansür bir medya alışkanlığı olarak deminden beri ifade edildi. Az önce Dersim katliamından bahsettim, hocam Abdülhamit döneminden bahsetti. 12 Eylül gazetelerinin nasıl hazırlandığına dair Hasan Cemal'in "Tank Sesiyle Uyanmak" adlı kitabını okuyan herkes 'Türkiye'de sansür nedir' sorusuna ilişkin, '12 Eylül döneminde nasıl olmuştur' sorusuna ilişkin yeterince net cevaplar alır. Ama bildiğim küçük bir ayrıntı var, ondan bahsetmek istiyorum. 12 Eylül döneminde başlangıçta başçavuşlar ellerinde kağıtlarla geliyorlar, kapılara dayanıyorlar. Şunu yazmayacaksın, şurada çatışma olduğunda çatışma haberleri yazılması yasaklanmıştır falan gibi anlatırlar hep, sonra bir dönem geliyor, artık başçavuşlar gelmez oluyor. Aslında gazeteciler bunu pek de fark etmiyorlar başlangıçta, bunlar bize artık niye hiç uyarıda bulunmuyorlar diye. İşte o aşama aslında en tehlikeli aşama, senin refleksini artık kontrol altına almış oldukları aşama. Zaten hiçbir iktidar 'gideyim kapılarını çalayım, şunu yazacaksın, bunu yazmayacaksın' demek istemez. Böyle bir şey üzerine yürütmek istemiyorlar aslına bakarsanız, sizde bir refleks biçimi, içinize yerleştirilmiş korku, sansürü doğrudan doğruya beyninize yerleştirmek istiyorlar ki, işte o sansür beyninize yerleştiği an, işte bu en kötü sansür biçimidir. O yüzden çok saçma gelecek belki ama içimden şöyle bir cümle söylemek geçiyor, müsaade edin; "Sansür iyi bir şeydir, çünkü biz gazeteciler sansür olduğu zamanlarda neyle kavgaya etmemiz gerektiğini daha iyi biliriz."

Sansür olduğunda, haberdar olmadığımız haberi önümüze getirir, derler ki, 'bunu yazmayacaksın' ve sen o şekilde haberdar olursun haberdar ve sen aslında bunu yazman gerektiğini bilirsin, bunun için mücadele edersin. Peki, öbür türlü ne oluyor? Reflekslerin biçimlendirilmiş, sen artık görmemeye başlıyorsun.

Körleşme ortaya çıktığı an itibarıyla artık siz görememeye başlıyorsunuz. İşte yukarıda saydığım haberler, haber çeşitleri, yeni Türkiye propagandasıyla uyuşmayan her şey, şunlar bunlar hepsini bir araya getirdiğinizde ortaya yazamadıklarınızın toplama

mı çıkar ve siz aslında farkında olmadan bunu yazamazsınız ve bir süre sonra o yazı işleri masasında başta oturmuş olan insanla tartışacak bir şey yoktur elinizde. Radikal Gazetesinde yazı işleri masalarında oturduğumda çok tartıştığım oldu ama öyle zamanlar oldu ki, tartışacak hiçbir şey bulamadım. Çünkü önümde hiç haber yoktu. Hangi haberi savunayım burada bu kadar saçmalık dizgesinin içerisinde? Çünkü önümde çiçek-böcek var, başka bir şey yok. Olsa ve birisi kalksa dese ki, yok bu kalsın, bu olmaz dese onunla kavgaya etmen gerektiğini bilirsin. Ama öyle bir şey de olmadığı zaman ne yaparsın? Bütün gazeteler birbirine benzemeye başlamış, çünkü herkes aynı kaynaktan beslenir olmuş.

Birkaç tane belli başlı ajans var, aslında hepsi bir biçimde ya devletin, ya büyük bir medya patronunun elinde tuttuğu ajanslar ve giderek muhabirler gazetelerden, televizyonlardan gönderilmeye başlanmışlar. Bir ara -yanlış mı hatırlıyorum bilmiyorum ama- CNN-Türk'ün sadece bir tane muhabiri vardır, her yerde onu görürdük, Göksele. Radikal gazetesinde muhabir sayısı ilk kurulduğunda yaklaşık olarak 25-30 civarındaydı. Bir baktık ki yıllar geçmiş, 5 tane muhabir kalmış. O muhabirlerin de hiçbiri dışarı çıkmaz olmuş, telefonla bir şeyler yazıyorlar. Yazı işlerinden birileri diyor ki, şu habere şu kadar bir kutu hazırla. Hatta esprisini yapardık, 250 gram kutu, diye. Altına Anadolu Ajansı'ndan gelmiş bir haberi, okurlar açısından daha anlaşılır kılınması için bir büyük kutu hazırlanır ve muhabir sürekli bunun peşine koşturur. Artık tamamen haberlerden, dosyalardan, her şeyden uzaklaşmış, editörün, yayın yönetmeninin talep ettiği bir haberin peşinden koşturmak zorunda kalır.

Sansürün o kadar çok çeşidi var ki, en çok ilgimi çeken sansür biçimi de 'demokratik sansür' denilen sansür biçimi. Sansür bilgisiz bırakmakla kendisini gösterir ama 'demokratik sansür' öyle bir şey değil. Sizi bilgiye boğarak sizi yok eder, sizi anlamsızlaştırır. O kadar çok dosya yığar ki önümüze, siz o dosyanın içerisinde olduğunuz ve bir türlü sonuca varamaz-

sınız. En kötü sansür biçimlerinden bir tanesi budur. Alın 3 bin sayfa tutan bir iddianamenin içerisinde bana 3 bin vuruşluk makul bir haber yazın. Yapamazsınız, mutlaka bir şeyleri kaçırsınız, mutlaka göremezsiniz, anlayamazsınız, zamana karşı yarışmak zorundasınız. Artık yolunu bulmuşlar, sizi bilgiye boğmaktalar ya da bu bilgi yığını içerisinde sizin önünüze hazır bir paket sunmaktalar. Bir ajans tarafından hazırlanan -emniyet manipülasyon ajansı mıdır nedir, aslında böyle bir yer var mı yok mu, onu da bilmiyorum. Ama en azından onların üretimi olan haberleri gördüm. Bazı muhabirlerin, bazı editörlerin elinde dolaşan hazır 4-5 sayfalık, içinde takip fotoğraflarının olduğu, içinde insanların doğrudan doğruya suçlu oldukları net ifadelerle belirtilen “polis yapmış olduğu çok operasyon” gibi böyle hiçbir yazı işleri toplantısında kabul edilmeyen başlıklara sahip bulunan sakil metinler var. O metinleri verdikleri muhabirlere ya da editörlere diyorlar ki: “Bakın, bu haberi ‘emniyetin iddiasına göre’ diyerek veremezsiniz. Bunun içindeki ana unsurları değiştiremezsiniz”. Peki, değiştirirseniz ne olur? Sizi bu paketlerden mahrum bırakırlar, bir daha vermezler. Tabii gazeteler habersiz kalmamak için bu rıza üretiminin parçası haline gelmeyi hemen kabul ediyorlar. O yüzden bir Taraf Gazetesiyle bir Zaman Gazetesi, bir Zaman Gazetesiyle Yeni Şafak Gazetesi, Yeni Şafak Gazetesiyle Radikal Gazetesi hepsi bir gün bir bakıyorsunuz aynı haberle, aynı başlıkla çıkmış. O da o emniyet manipülasyon ajansının atmış olduğu kötü başlık. Ben yıllarca editör masalarında çalıştım, o kadar kötü başlıklar atan editöre en azından ayıp derim. Ama bu kadarı da olmaz. Bunlara ‘paket haber’ diyoruz. Bununla sizi şundan kurtarıyorlar: O bilgi yığını içerisinde size öyle bir şey süzüp çıkartıyorlar ki, tam da ‘biz operasyonu bunun için yaptık, siz de bunun toplumda rıza üretimini gerçekleştirin’ diyorlar. Bunun nesi sansür? Burada bir sansür yok. Burada doğrudan doğruya iktidar neyi istiyorsa onu yapan bir medya tablosuyla karşılaşıyoruz ki, bunun bilgiyle hiçbir alakası yoktur.

Halbuki, o yapılmış olan haberlerden bir tanesinde veya birkaç tanesinde gazeteci çok kolaylıkla telefonu kaldırır, olayın muhatabına sorabilir. Sormuyor, çünkü sorarsa birden bire o paket darmadağın olacaktır. Sormuyor, sorulması da istenmiyor zaten. Ama tam tersi, hükümetle ilgili bir şey olduğunda, hükümetin zülfüyarine dokunuyorsa, ilk yapılan şey şudur: Peki, Milli Eğitim Bakanlığı’na sordunuz mu? Başbakanlığa bir soralım, İçişleri Bakanlığı’na soralım, bir valiye soralım, bunlara sormadan, *double check* yapmadan asla kabul edilemez. Diğerlerinde *double check* falan aranıyor.

Medya bir temizlik süreci içerisine girdi. Bu temizliğin toplamı bugün otosansürden sansürüne, dezenformasyondan mizenzasyonuna, demokratik sansürle antidemokratik sansürüne varıncaya kadar hepsini toplayan bir şey. Bunun getirmiş olduğu, medya temizliğinin getirmiş olduğu sonuçları biz çok net olarak gördük. Haluk hocam çok güzel söyledi, o yüzden ben ona bir cümle daha eklemek istemiyorum, bir buharlaşma diye tarif etti onu. Hakikaten buharlaşma ve bir süre sonra hepimiz, yani itiraz eden herkes bu medyadan öyle ya da böyle buharlaştırılıyor, ki çaresiz değiliz. Ne yapıyoruz? Kitap yazmaya devam ediyoruz, o yüzden hep kitaplarımız arka arkaya sıralanıyor. Gazetecinin kitap yazma aşkının da kaynağının çok net olarak bu olduğunu söylemek istiyorum. Sadece biraz oksijene ihtiyacımız var, pencere açmaya çalışıyoruz. Kendimize ait bir şey olsun istiyoruz. Üzerinde editörün tepinmediği bir metnimiz olsun istiyoruz. Bizim kimlik kartımız budur diye ortaya çıkıyoruz.

Evet, değersizleştirerek yapıyorlar bunu, her zaman işten atmıyorlar, haberine yüz vermiyorlar, kötü diyorlar, değer görmüyorlar, kullanmıyorlar. Köşeye sıkıştırıyorlar medya patronunu, vergi cezaları kesiyorlar. O vergi cezalarıyla mahkemelerde süründürüyorlar, o mahkemelerde sürünme aşaması sırasında el altından, masa altından el sıkışarak sen şu gazetelerini de şu gruplara sat, sen güçlü, onlar büyüsün diyorlar ve bir bakıyorsunuz ki, o yüzden bir

ertuğrul maviöğlü

Doğrudan doğruya iktidar neyi istiyorsa onu yapan bir medya tablosuyla karşılaşıyoruz

ertuğrul mavioğlu
Halkbank, Vakıfbank, Türk Hava Yolları gibi yıllık 10 milyon dolarlık reklam ipini elinize aldığınızda doğrudan doğruya kimi büyütmek istiyorsanız büyütüyorsunuz, kimi batırmak istiyorsanız da onu batırıyorsunuz

'köpek' daha semirmeye başlamış, daha şişmanlamış, dişleri daha sivri olmaya başlamış ve reklam havuzunun egemenliğini hiçbir reyting, hiçbir satış ölçümüne bakmaksızın kendine dağıtmaya başlıyorlar. Sırf Halkbank, Vakıfbank, Türk Hava Yolları gibi yıllık 10 milyon dolarlık reklam ipini elinize aldığınızda doğrudan doğruya kimi büyütmek istiyorsanız büyütüyorsunuz, kimi batırmak istiyorsanız da onu batırıyorsunuz. Bu da medya patronları için çok büyük bir tehdit oluyor.

Aynı zamanda medya patronlarıyla karşılıklı oturduklarında onların yapmış oldukları başka iş alanlarına dair pazarlıklar da yürüyor. Aydın Doğan bir şey için gittiğinde 'hayır' diyorlar, onu bu defa Çalık'a vereceğiz mesela, şirket sahipliği değiştiriliyor. O şirket sahipliği değiştirilirken doğrudan doğruya iktidar için içerisinde oluyor. Murdoch geliyor Sabah Gazetesi, ATV pazarlığı için, doğrudan doğruya Başbakanı ziyaret ediyor sanki malın sahibi oymuş gibi. Ama sonra öğreniyoruz ki Stratfor belgelerinden, evet, Çalık adına pazarlıkları Erdoğan yürütmüş meğer. Olmadı, TRT'de iktidarın doğrudan hükmettiği gazete ve televizyonları da bir olta olarak kullanıyorlar. Gazeteci şunu da seviyor: Dışişleri Bakanlığı'nın yanında diplomat olmayı, Başbakanın yanında Başbakanın müşaviri gibi takılmayı, polisin yanına gittiğinde de muhbir olmayı. Böyle de karakersiz bir meslek olduğu için bu rıza üretimi fazlasıyla mümkün olabiliyor. Teşekkür ediyorum.

taner berksoy - Ertuğrul Bey'e ayrıntılı açıklamaları için teşekkür ediyorum. Bunları dinlediğim zaman aklıma şöyle bir şey gelir; Şimdi biz bu ülkenin içinde bayağı bir yaşadık, geldik, eskiden de olurdu böyle şeyler ama ufak tefek, daha basit olurdu gibi geliyor. Yani baktığın zaman faili bir kişi, iki kişi görürdük. Şimdi böyle her tarafa yayılan müthiş bir mekanizma çalışıyor gibi bu anlatılanlardan anladığım kadarıyla. Bunun müsebbibi kim diye sorduğumuz zaman da kimse yok. Yani bu kadar büyük bir karmaşık mekanizmayı Sayın Başbakan götürüyor deseniz bu bayağı bir yetenek işidir. Yani öyle bir yetenek var gibi

görünmüyor açıkçası. Bir takım deseniz o takımı sayamazsınız. Dolayısıyla bu işlerle ilgilenenlerin biraz daha dikkatli bakıp, belli noktalara işaret etmelerinde fayda var, diye düşünüyorum. Yoksa böyle film akışı gibi önümüzden büyük büyük kompolar geçiyor, her tarafa dağılmış bir komplo hevesi var. Kim yapıyor? Bunun başında bir orkestra şefi veya şefleri olması lazım. Onu ben bilmiyorum, görmüyorum. Gördüklerim bu kadar mükemmel bir mekanizmayı çalıştırabilecek yetkinlikte de görünmüyor. Açıkçası işin içinde daha başka şeyler var diye düşünüyorum. Şimdi Ercan Bey'e söz vereceğim. Buyurun.

ercan sadık ipeki - Çok teşekkür ediyorum davet ettiğiniz ve söz verdiğiniz için. Sözlerime şöyle başlayacağım: Hükümet yalan söylüyor. Sansürleyerek konuşsaydım -bundan önceki dönemlerde de olduğu gibi- 'gerçeklere aykırı bilgiler veriyor' diyebilirdik, 'doğruları söylemiyor' diyebilirdik ama hükümet artık yalan söylüyor. Sizlere hükümetin yalan söylediğini anlatmaya gayret edeceğim.

Elimdeki belgeler üzerinden giderek ve hükümet üyelerinin yaptığı açıklamalardan da hareket ederek bir kere cezaevlerinde şu an itibarıyla 102 gazeteci var. Bu rakam asgari rakamdır, bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla 102 kişi var. İstatistikleri tutan kurum olarak Adalet Bakanlığı'nın bu konuya vakıf olması lazım, ama bu bilgileri kamuoyuyla, meslek örgütleriyle paylaşmıyor. Anladığımız kadarıyla Avrupa Birliği'yle de paylaşmıyor. Eğer paylaşsaydı 2011 İlerleme Raporu'nda daha detaylı bilgileri elde etme imkânımız olabilirdi. Çünkü biz birtakım istatistiksel verileri Avrupa Birliği'nin ilerleme raporlarından alıyoruz.

2010 yılında en son oraya bilgi gönderdi ve orada sadece Türk Ceza Kanununun "Gizliliğin İhlali ve Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs" maddeleri olan 285 ve 288. maddelerden, sadece bu iki maddeden 4091 soruşturma olduğunu öğrendik. O tarihten bu zamana kadar o maddelerden kaç dava açıldığını, onun dışında cezaevinde kaç gazeteci olduğunu, diğer maddelerden kaç dava açılmış olduğunu bilmiyoruz. Esasında Avrupa Birliği, Ada-

let Bakanlığı'ndan bu bilgileri istedi. Adalet Bakanlığı da bununla ilgili bir çalışma yaptı. Fakat 2011 yılında bu bilgileri de kimseyle paylaşmadı. Muhtemeldir ki, vahim bir tabloyla karşı karşıyalar ve bunu paylaşmaktan çekiniyorlar.

Gerçek olan şu; Türkiye'de cezaevindeki gazeteciler sorunu ön plana çıkmış durumda. Sadece gazeteciler değil, biz gazeteci meslek örgütleri olduğumuz için sadece gazetecilere odaklanıyoruz ama onun dışında yüzlerce yazar, akademisyen, öğrenci yine cezaevinde, bilim adamı, aydın, aktivist cezaevinde. Yine bizim 102 rakamımız sadece gazetecileri ifade ediyor. Bunun haricinde gazetelerde yardımcı işlerde çalışan dağıtımıcılar, basımevlerinde görev yapan meslektaşlarımız da var. Onları da basın emekçileri olarak adlandırabiliriz. Yine bu sayıya onlar dahil değil. Onları da dahil edersek cezaevindeki basın emekçisi sayısı 200'ü geçer.

Sorun Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın ve Gazetecilere Özgürlük Platformu'nun bu verilerden hareket ederek konuyu bir ulusal kampanya ve uluslararası kampanya haline dönüştürmesiyle başlamadı. Sorun 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nun, 2006 yılında da Terörle Mücadele Kanunu'nun değiştirilmesiyle başladı. O dönemde bütün meslek örgütleri buna itiraz ettiler. Türk Ceza Kanunu'nda basın ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan 27 tane hüküm

vardı. Terörle Mücadele Kanunu askerlerin isteği üzerine eskisinden çok daha kötü bir şekilde düzenlendi ve o dönemde Adalet Bakanı şimdi Meclis Başkanı olan Cemil Çiçek, bizim 'bu kanunlarla cezaevleri gazetecilerle dolacak' uyarımıza karşılık "yargı kararlarını ve içtihatları bekleyelim" karşılığını verdi. Biz de yargının verdiği kararları 2009 yılından itibaren istatistik tutmaya başlayarak gördük. 2009 yılının Nisan ayında ilk elde ettiğimiz verilerle 2005 yılında 20 olan cezaevindeki gazeteci sayısı 2009'un Nisan ayında 29'a çıktı. 2009'un Ağustos ayında 35 oldu, 2009'un sonunda bu sayı 44'e çıktı. Bu yıl boyunca hükümet cezaevinde gazeteci olduğunu kabul etmedi.

Nihayet 2010 yılına geldiğimiz zaman ilk defa Eylül ayında bir televizyon programında Adalet Bakanı cezaevlerinde 19 kişinin bulunduğunu söyledi. Bir tek cümleyle söyledi, bir daha da bunu tekrarlamadı. Ama ilk ifadeleri 2010 yılının Eylül ayı. Ama o tarihte bizim tespitlerimize göre zaten cezaevlerinde 50 dolayında kişi vardı. Yıl sonunda bu sayı 58 oldu, 28 Şubat 2011'de 61, 31 Mart 2011'de 68, en son Aralık ayındaki kitlesel tutuklamalarla 95 oldu. Yıl sonunda 2 kişi daha tutuklandı, 97'ye çıktı. Yıl başında 97'den önce 101, 105, sonra 106, 4 kişi terörist sıfatından kurtulup tahliye oldu, gazeteci sayılır hale geldi ve şu an itibarıyla de 102 gazeteci

ercan sadık ipeççi

Türkiye'de cezaevindeki gazeteciler sorunu ön plana çıkmış durumda

ercan sadık ipekçi
Sadece gazeteciler değil, yüzlerce yazar, akademisyen, öğrenci, bilim adamı, aydın, aktivist cezaevinde

cezaevinde. Bunların tamamı bizim değerlendirmemize göre sadece Türkiye Gazeteciler Sendikası değil, Gazetecilere Özgürlük Platformunu oluşturan 93 örgütün tespitlerine göre tamamı gazetecilik faaliyetinden dolayı içerideler. Dolayısıyla bu konuda hükümet tümüyle yalan söylüyor. Sayının asgari 102 olduğundan şöyle eminiz; 2011 yılının Temmuz ayında Adalet Bakanlığı cezaevindeki gazetecilerin sayısı ile ilgili yapılan açıklamaların kendi bilgileriyle uyuşmadığını söyleyerek bizden listeyi istedi. Biz 72 kişilik bir liste gönderdik. O 72 kişilik listeyi incelediler, bazı arkadaşlarımızın tahliye olduğunu, bazılarıyla hiçbir bilgiye ulaşamadıklarını belirttiler ve bu sayının 64 olduğunu söylediler. Dolayısıyla 5 Ağustos 2011 tarihinde bize göndermiş oldukları resmi yazıda, tablo olarak gönderdikleri yazıda karşılarında hangi suçlardan yargılandıkları da yazılı 64 gazetecinin bizim gazeteci olarak tespit ettiğimiz ve kendilerine gönderdiğimiz isimler arasında 64'ünün cezaevinde bulunduğunu Adalet Bakanlığı ilk kez teyit etmiş oldu. Dolayısıyla bir yıl önce 19 dedikleri sayı 2011'in Şubat ayında 26'ya çıkartmışlardı, o listeden de şimdi size bahsedeceğim ama 5 Ağustos'a geldiğimizde 64 kişinin cezaevinde olduğunu teyit ettiler. Adalet Bakanlığı'nın, Egemen Bağış'ın, Başbakanın sürekli olarak yurtiçinde ve yurtdışında yaptıkları konuşmalarda sözü-

nü ettikleri Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın gönderdiği listeden şöyle incelemeler yaptık, böyle indirimler yaptık, şunları çıkarttık, bunları çıkarttık deyip, esasında bu kişilerin gazetecilik faaliyetinden dolayı değil, terör örgütü üyeliğinden, terör örgütü propagandasından yargılanan kişiler olduğunu söyledikleri liste budur. Bütün tartışma bunun etrafında dönüp dolaşiyor. Esasında yine 5 Ağustos'taki bu listeyi Adalet Bakanlığı ve diğer Bakanlar güncellemeyi de unutuyorlar. 2011'in Kasım ve Aralık ayında bu konuları Meclis gündemine getirdiklerinde bu listeden 10 kişi tahliye oldu, yerine 15 kişi girdi. Sonrasında toplu gözaltılarla 40 kişi daha girdi ve yıl sonunda yine artışlar oldu, 102'ye kadar çıktı. Dolayısıyla bu 64 kişilik liste de artık eskidi. Onun için o söylemlerini bir kere mutlak surette değiştirmeleri gerekiyor. Şimdi bu listeden hareket ederek söyledikleri bir yalan da şu; Tecavüzcüler, dolandırıcılar, katiller, polis öldürmüş. Bizim listemizde hiçbir zaman adli suçlardan hakkında soruşturma açılmış, dava açılmış kişiler olmadı. Biz sadece fikir suçlarından, yani Türk Ceza Kanunu'ndaki ve Terörle Mücadele Kanunu'ndaki, Atatürk Aleyhine İşlenmiş Suçlar Kanunu'ndaki basın ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan maddelerle ilgili takibatı yapıyoruz ve listedeki bütün isimler bunlardan oluşuyor. Ama Adalet Bakanlığı'nın 22 Şubat tarihli

bir listesi var. Bu listeyi biz 18 Mart 2011'de Gazetecilere Özgürlük Platformu olarak o dönemde bendim dönem başkanı, Ahmet ve Nedim'in tutuklandığı, Oda Tv'den tutuklamaların olduğu, kitlesel yürüyüşlerin yapıldığı bir dönemdi. Nihayet hükümetten çağrılarımıza, taleplerimize bir yanıt geldi ve Bülent Arınç'la bir görüşme yaptık. Bu listeyi biz Bülent Arınç'ın önünde gördük, ilk kez bize böyle bir liste gösterdiler. Kendi tespit ettikleri bir listeyi gösterdiler.

22 Şubat tarihli bir listedir bu. Bizim 28 Şubat tarihindeki tespitlerimize göre 61 gazeteci vardı cezaevinde. Bu 26 kişilik bir liste ama bizim listemizle Adalet Bakanlığı'nın listesi arasında 16 ortak isim var. 10 tanesi -muhtemelen adli suçlardan cezaevinde olanlar- bizim listemizde yer almıyor. Bu listede Egemen Bağış'ın söylediği herhalde buradan görmüş olması lazım, çünkü başka yerde yok, Adalet Bakanlığının daha sonra yayınladığı listelerde de olmayan tecavülden tutuklu olduğunu bildiğimiz Hüseyin Üzmez var. Bunun haricinde bir kişi daha varmış, onu da bilmiyoruz. Adalet Bakanlığı muhtemelen biliyordur, açıklasın. Bizim listemizde olmadığı için o konuya vakıf değiliz, tecavüzcü dedikleri herhalde bu.

Şimdi yalan söylüyorlar dedim, bir kere daha yalan söylüyorlar diyorum. Biliyorsunuz, Egemen Bağış İngiltere'de katıldığı bir programda bu konuyu bir kere daha gündeme getirdi. Dün de herhalde Sedat Ergin'in yazısından sonra bugün bir açıklama yapma ihtiyacı duymuş. Bugün yaptığı açıklamada da ben o listeye şöyle göz atarken gördüm. Bu listede Sayın Bakan Hüseyin Üzmez'in adının karşısında işlediği suç yazmıyor. Ne gördünüz siz? Nereden çıkarttınız, bunu uydurdunuz? Cezaevindeki gazetecileri tümünden karalamak için bununla ilgili yapılan araştırmaları sorunun çözülmesi için ortaya konulmuş olan raporları kötü göstermek için, yanlış göstermek için nereden uyduruyorsunuz siz bu lafları? Yazılmayan bir şeyi nerede gördünüz? Siz önünüze getirilen karnameleri de böyle mi imzalıyorsunuz? Çok açık bir şekilde yalan söylüyorsunuz. Gelelim cezaevindeki katil -polis katili üste-

lik- soyguncu olan isimlerle ilgili iddialara. Bahsettikleri isim, iki-üç tane. Şimdi bizimle Adalet Bakanlığı o yazışmaları yaptıktan sonra 25 Ağustos'ta gönderdiğimiz o liste üzerinde yaptıkları incelemeyi basın açıklamasıyla kamuoyuna duyurdular ve hâlâ internet sitesinde Türkçesi ve İngilizcesi de yer alan şu tabloyu da eklediler. Burada o tutuklu ve hükümlü gazetecilerin hangi suçlardan dolayı içeride buldukları yazıyor. Bunlardan kastedilenlerden bir tanesi şu: Erdal Süsem, TKP-ML TİK-KO silahlı terör örgütünü yönetmek, polis memurundan gasp ettiği silahla bir kişiyi öldürmek. Bakın, yazdıklarını bile okumuyorlar. Başbakan bile çıktı dedi ki, 'polis öldürmüş'. Yalan söylüyorsunuz işte, yani burada yazdığınız bile polis memurundan gasp edilen silahla bir kişinin öldürülmesi, polisle çatışmaya girerek ateş açmak. Erdal Süsem 2000 yılında yakalandığında arabada seyredirken polis silahla ateş ederek aracı durduruyor. Erdal Süsem'de silah yok ama muhtemelen ki, öldürmek kastıyla ateş ediliyor ama herhangi bir yaralanma olmadan yakalanıyor. 2000 yılındaki olay, biz Erdal Süsem'den ve bu tür iddiada bulunulan diğer arkadaşımızdan konuyla ilgili bir açıklama yapmalarını istedik. Cezaevinden aileleri vasıtasıyla bize mektup gönderdiler. Adalet Bakanlığı'na açık mektup olarak yazdıkları bu metinleri Adalet Bakanı Meclis çatısı altında bu arkadaşlarımızı bu şekilde suçlamıştı ve onlar üzerinden de cezaevindeki bütün gazetecileri karalamaya çalışmıştı. Biz de 10 Ocak 2012 tarihinde yine Meclis çatısı altında CHP milletvekili Melda Onur'un katkılarıyla, desteğiyle bir basın toplantısı düzenledik ve bu gönderilen açık mektupları orada paylaştık. Metinleri de Adalet Bakanı'na iletilmesi için oradaki milletvekillerine verdik. Erdal Süsem olayında bir polis silahının gasp edilmesi var ama silahı gasp edilen polisin verdiği eşkal Erdal Süsem'in eşkaliyle uyuşmuyor. Yine yüzleşme sırasında 'bu kişiyi tanımıyorum' diyor Erdal Süsem'e, bu silahla bir kişi öldürülüyor. Öldürülen kişinin eşi olay yerinde verdiği ifadesinde tutulan tutanakta diyor ki: "Benim kocamı öldüren kişi iriyarı

ercan sadık ipekçioğlu

Gazetelerde yardımcı işlerde çalışan dağıtımçılar, basimevlerinde görev yapan meslektaşlarımız da var. Onları da dahil edersek cezaevindeki basın emekçisi sayısı 200'ü geçer

ercan sadık ipekçioğlu

Sorun Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın ve Gazetecilere Özgürlük Platformu'nun konuyu bir ulusal ve uluslararası kampanya haline dönüştürmesiyle başlamadı. Sorun 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nun, 2006 yılında da Terörle Mücadele Kanunu'nun değiştirilmesiyle başladı

öyle uzun boylu birisiydi". Erdal Süsem'in kendini tarifini okuyayım: "*Maktulün eşinin olay yerinde yazılı ifadesi bulunuyor. Bu ifadede eşini vuran kişinin kilolu, kelli felli, iriyarı ve uzun boylu olduğunu belirtiyor. Ben ise minyon, 1,65 boyunda ve zayıf bir yapıya sahibim*". Şimdi evet, ortada bir polis silahı var, bununla öldürülmüş de bir kişi var, ama bunun Erdal Süsem'le bir alakası yok.

Erdal Süsem 2000 yılında bu tür suçlamlardan dolayı cezaevine giriyor. Mahkeme hakkında mahkumiyet kararı veriyor. Yargıtay delillerle verilen mahkumiyet cezası uyuşmuyor diyerek iki kere kararı bozuyor. Erdal Süsem 2007 yılında tahliye ediliyor. Dava bir şekilde sürüyor, savcı değişiyor, savcı polis silahıyla adam öldürmekten bir sonuç elde edilemeyeceğini görünce suçun vasfını değiştiriyor; Anayasal düzeni değiştirmeye teşebbüs. Şimdi Adalet Bakanlığı bize göndermiş olduğu bu resmi yazıda Erdal Süsem'le ilgili olarak anayasal düzeni zorla değiştirmeye kalkışmak suçundan mahkûm olduğunu yazıyor ama 5 Ağustos'ta bize bunu gönderiyorlar, 25 Ağustos'ta yayınladıkları bu basın açıklamasında polisle çatışmaya girmek, polis silahını gasp etmek, bir kişiyi öldürmek. Yalan söylüyorsunuz, çok açık bir şekilde yalan söylüyorlar.

Erdal Süsem 2007'den 2010 yılına kadar tahliye olduktan yeniden gözaltına alındığı 2010 yılına kadar hapishaneden gönderilen mektuplardan oluşan Eylül Dergisini çıkartıyor. Bu mektuplar hapishanede "görölmüştür" damgasıyla gelen mektuplar. Buradaki yazılardan dolayı 2010'da Süsem yeniden cezaevine alınıyor ve Erdal Süsem'in bizim listemize girişi 2010 yılındaki Eylül Dergisi'yle ilgili hakkında açılmış olan takibattan dolayıdır. Biz Erdal Süsem'le ilgili 2000 yılındaki bu davayla hiç ilgilenmedik. Gazetecilik faaliyetiyle ilgilendiğimizi bir kere daha burada ilan etmiş olalım. O davadan tutuklu olarak devam ediyor hâlâ, onun takibini yapıyoruz. Diğer isim Mehmet Yeşiltepe. Müsaade ederseniz Mehmet Yeşiltepe'nin mektubunu özetle size okuyayım: "*Doğrudur Sayın Bakan, ben sizin Başbakanınız ve pek çok*

milletvekiliniz gibi bir dönem yargıldım, ancak o yargılama üşenmeden titizce incelendiğinde sözünü ettiğiniz eylemlerden biri gerçekleştiğinde hapishanede, diğeri gerçekleştiğindeyse askerdeydim. Ne var ki, mahkeme süreci çok uzun sürdü, aldığım ilk cezada hiçbir eylemle ilişkilendirilmediğim halde Yargıtay davayı lehime bozdu. Tahliye oldum ve dışarıda yaklaşık 10 yıl geçirdiğim bahsettiğiniz dava sürecinde bir trafik suçu dahi işlememiş olmama rağmen Yargıtay süreci tekrar yaklaştığında komik sayılabilecek iddialarla gözaltına alındım. Polis ve savcılık sorgusunda teknik takip beni doğrular, ne biliyorsanız ortaya koyun, çünkü ben bu süreçte hiçbir suç işlememedim ve şeffaf yaşadım dememe rağmen sonradan yanlışlığı kabul edilip geri çekilecek iddialarla tutuklandım. 10 ay sonrasında tahliye edilmiş de olsam bu sürede eski davam apar topar onaylandı. Biliyorum bunlar size çok anlamlı gelmeyecektir. Bana da beynimdeki su birikmesi nedeniyle doktor yasakladığı için hiç cep telefonu kullanmadığım halde telefon kayıtları var ama gizli denilerek tutuklanmam hiç anlamlı gelmemiştir. Yani çeşitli davalardan bildiğiniz kavramla söylersek sehven çekilmiş ve sonradan bana ait olmadığı anlaşılan fotoğraflarla, olmayan telefon kayıtlarıyla suçlandım. Bir gün sizlerin de bu hukuka ve bu normlara ihtiyacınız olabilir".

Sayın Başbakan dün gazetecilere çattı. Dedi ki: "*Bir yerlerden talimat alıyorsunuz, onların söylediklerini yazıyorsunuz*". Diyelim ki yazdılar, yani gazeteci illa Başbakan'dan demeç alıp yazacak değil, mafyadan da görüş alır, terör örgütü üyesinden de görüş alır, herhangi bir suçludan da görüş alabilir ve bunu kamuoyuna ulaştırmak da görevidir. Diyelim ki gazeteci bunu yazdı. Bu olsa olsa neye girebilir? Zorlasak Terörle Mücadele Kanunu'na göre propaganda suçuna girebilir, propaganda suçundan dolayı da dava açarsınız. Şimdi bize 5 Ağustos tarihinde gönderdikleri o resmi yazıyla ilgili olarak yaptıkları basın açıklamasında, 25 Ağustos'ta yapmış oldukları basın açıklamasında Adalet Bakanlığı şu ifadeyi kullanıyor: "*Cezaevinde bulunan 63*

kişiden sadece 4'ü basın yoluyla işlenen suçlar arasında sayılabilecek olan terör örgütü propagandası yapmak suçundan dolayı cezaevindedir". Yani siz bunu fikir suçu olarak kabul ediyorsunuz ama iş propagandaya gelince, dezenformasyona gelince diyorsunuz ki, siz oradan aldığınız talimatları burada yazmaya kalkıyorsunuz. Bunun da bizim açımızdan kabul edilebilir bir tarafı yok.

Bir başka şey, hükümet ABD'deki Gazetecileri Koruma Komitesi'nin 8 kişilik gazeteci listesine can simidi gibi sarıldı. Ama Gazetecileri Koruma Komitesinin Başbakana ve Adalet Bakanına göndermiş olduğu o ağır mektupta "bizim 8 kişilik listemizden teselli bulmayın Sayın Başbakan, bu sizin sicilinizde kara bir lekedir" ifadesini hiç kullanmadılar. Şimdi bu 8 kişi Vedat Kurşun, Barış Açıkel, Ahmet Dirsin, Bedri Adanır, Hamdiye Çiftçi, Ozan Kılınç, Ahmet Şık, Nedim Şener, hepsi terörist suçlamasıyla Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı 25 Ağustos tarihli listede. Burada hepsi terörist, şimdi buraya geldiği zaman gazeteci sayıyorsunuz, buraya koyduğunuz zaman terörist diyorsunuz. 6 tane basın kartlı gazeteci var diyor. Evet, saydığı sayı bu. Buradaki 8 kişiden 6'sının basın kartı var, 2'sinin yok. Ama bizim size göndermiş olduğumuz o listenin, 72 kişilik listenin 28 tanesinin basın kartı var. Şimdi Aralık ayında içeriye aldığınız 40 gazetecinin yarısının basın kartı var. Şu anda cezaevinde olan gazetecilerin neredeyse üçte birinin belki yarıya yakını basın kartı sahibi. Ama biz basın kartını ölçü kabul etmiyoruz ki sizin saydığınız gibi. Şimdi kadrolu çalışan var, kadrosuz çalışan var, emeği sömürülen var, basın kartı bekleme süresi olan var. Yani basın kartı alabilmek Türkiye'de o kadar kolay bir hadise değil. Önemli olan burada o kişinin o görevi yapıp yapmadığı, o görevi yaptığı meslek örgütleri tarafından ve kendi kurumunu tarafından teyit ediliyorsa, biz onu gazeteci olarak sayıyoruz ve kabul ediyoruz. Ben isterseniz burada bitireyim, sonra sorularla devam edelim. Teşekkür ederim.

taner berksoy - Biz teşekkür ederiz. Son konuşmacımız kadim dostumuz Mustafa Sönmez buyurun.

mustafa sönmez - Teşekkür ederim. Ben dilerseniz bu sansür ve medya meselesine biraz iktisadi kavramlarla girmek istiyorum. Buradan belki olan biteni başka türlü görmek ve anlamak mümkün olabilir.

Sansürden başlayayım, Haluk Şahin sansürden şikâyetçi olurken nedir, bir köşe yazarıdır, yani bir basın emekçisidir aslında. Ertuğrul Mavioğlu bir editör olarak sansürden bahsederken aslında bir basın emekçisidir. Yani ürettiği bir şeye konulan engellerden, ürettiği bir şeyin özgürce ifadesinden şikâyetçi.

Şöyle bir dizi meslek gözünüzün önüne getirin, hangi meslekte bu var? Mesela, bir otomobil işçisi ya da mühendis 'bana gönlümce otomobil üretmemeye izin vermiyorlar' diye şikâyet eder mi ya da bir hastabakıcı 'bana gönlümce hasta bakmama izin vermiyorlar' der mi ya da bir konfeksiyon atölyesinde çalışan işçi 'benim üretimime müdahale ediyorlar' der mi? Yok, işte bu sansür ya da kısıtlama şikâyeti bu mesleğe mahsus bir şey, buna benzer başka neden bahsedebiliriz? Belki akademia biraz böyledir, yaratıcı sanatlar biraz böyledir. Futbolda bile futbolcu teknik direktörün oyna dediği gibi oynar ama arada bir şikâyet eder, yani benim yerim burası değil, ama beni burada oynatıyor, der.

Şimdi böyle enteresan meslekler vardır. Bu da gerçekten daha zihinsel, daha sanatsal alanlarda olan bir şikâyettir. Yoksa bütün imalat sanayi ya da hizmet, tarım, madencilik, bu iş kollarında çalışanın hiçbir zaman ürettiği ürünle ilgili böyle şikâyetleri yoktur. Onun şikâyetleri daha çok örgütlenememektendir, ürettiği metanın satış değerinden yeterince ücret alamamaktadır, hakları, şikâyetleri bundandır. Bu şikâyet bu şeyden ileri gelmektedir. Ama hatırlayalım ve aklımızın bir kenarında bulunsun ki, medya dediğimiz hadise de aslında bir meta üretimidir. Yani sonuçta çok küçük ölçekte de olsa işte o ilk henüz medya kavramının değil de, matbuatın olduğu dönemlerde de bir sermayedar vardır, yatırım yapmaktadır, ofis kiralamaktadır, daktilolar almaktadır, matbaası ya vardır ya da yoktur, ondan sonra gazeteciler ve yazarlar istihdam etmektedir, onları ücretli

mustafa sönmez

Medya dediğimiz hadise de aslında bir meta üretimidir

mustafa sönmez
2002'den sonra AKP
rejimiyle birlikte
medya rejiminin bir
payandası olma
şeklinde tezahür
etmeye başladı

112

olarak çalıştırmaktadır ve onlardan haber ve yorum üretmelerini istemektedir.

Orada haber ve yorumu üretirken aslında o haber ve yorumun içeriğinin ne olacağını, ne tür haberler olacağını, ne kadar ayıklanıp ayıklanmayacağını büyük ölçüde sermayedar belirler. Son tahlilde der ki, ben bu tür haberler istemiyorum, bu haberin böyle yazılmasını istemiyorum, bu yorumun böyle yapılmasını istemiyorum. Benim ortaya çıkaracağım, piyasada satacağım gazete sonuç olarak şöyle bir meta olacaktır. Yani böyle bir meta yaparsan seni istihdam ederim, böyle bir meta yapmama katkıda bulunmazsan seninle çalışmam, der. Dolayısıyla aslında işin özünde bu meta üretimi vardır ve bizim gazeteci ya da yorumcu olarak özgürlük dediğimiz şey o sermayedarın bize o imkânı tanıyıp tanımaması ya da onun kafasındaki meta üretimiyle çakışıp çakışmamasıyla ilgilidir. Bazı gazete sahibi vardır, gazetesini iyi satması için bayağı habercilik yapılmasını ister, köşe yazarının kaleminden kan damlamasını ister, öylelerini çalıştırır. O zaman işte haberci de, yorumcu da kendini mutlu hisseder, sansürsüz çalıştığını hisseder. Fakat bazı anlar gelir, gazete patronu der ki, ben bu haberleri istemiyorum, bu yorumları da istemiyorum. Çünkü ben şu an satmak istediğim metada böyle bir muhteva istemiyorum. O zaman da bunun adı sansür olmaya başlar.

Bu işler galiba eskiden daha basitti. Fakat her üretim dalında olduğu gibi matbuat da matbuat olarak kalmadı. Yani giderek ölçekler büyüdü, bir endüstri haline gelmeye başladı. Gazete sahibi sadece gazete satışından değil, esas olarak reklam gelirlerinden para kazanmaya başladı, ölçeği büyüdü, insan sayısını çoğalttı. İnsan sayısındaki artışla beraber işletme içerisinde işbölümü arttı, hiyerarşi oluşmaya başladı. Patronun yanı sıra onun generalleri, editör, yayın yönetmenleri ona daha yakın isimler olmaya başladı, işletmenin içinde bir sınıfsal farklılaşma olmaya başladı. Bu meta üretimi bunun içinde gerçekleşti. Sonra patron fark etti ki, bu endüstri böyle enteresan endüstri, bununla hem iktidarları etkileyebiliyorsun hem rakiplerini zorlayabili-

yorsun. Bu gücün farkına varınca o zaman bu medya endüstrisini bir tür silah gibi kullanmaya başladı. Patron başladı imalat sanayinin başka kollarına girmeye, finansa girmeye, diğer sektörler girmeye ve medyayı o anda bir ekonomik sektör olmaktan ziyade bir tür silahlanma gibi bir askeri harcama yapılan, kullanılan, iktidara karşı kullanabildiği, rakiplerine karşı kullanabildiği bir dışsal faydasından yararlandığı bir şey olarak görmeye başladı. Dolayısıyla o metayı da artık ona göre şekillendirmeye ve gazeteciden ya da yazardan aldığı hizmetin muhtevasını da öyle tanımlamaya başladı. Bu bizim bugün geldiğimiz, adına artık 'medya' dediğimiz formatın adıdır. Yani bugün artık o eski matbuat gibi şeyler yoktur. Piyasaya dönüp baktığımızda hele ki Türkiye özelinde hâkim olan bu formattır. Yani gazetecilik -ya da televizyonculuk diyelim- hiçbir zaman asli iş değildir, asli ekonomik işletme değildir, kâr-zarar asli alanlardan biridir ve buna yapılan yatırımın kâr veya zarar meselesi arka plandadır. Asli unsur yatırımdan elde edilen dışsal faydalardır.

Türkiye'nin tarihinde, özellikle 1980 sonrasında bu format çok değişiklikler geçirdi. Mesela, bir dönem oldu ki, medyada bu dışsal faydadan yararlanmak üzere hem yazılı basın hem elektronik basında entegrasyona gitmek asli bir şey oldu. Bir dönem geldi, medya büyük sermaye gruplarının iktidarının sürdürülmesi için onlarla beraber hareket etmenin bir aracı olabildi. Bir dönem geldi, iktidarı sopa ve havuç yöntemiyle bir köşeye sıkıştırıp, muhtelif devlet teşviklerinden, kredilerinden, rantlarından yararlanma söz konusu oldu.

2002'den sonra AKP rejimiyle birlikte medya bir rejimin, yani yeni kurulmuş bir rejimin bir ayağı olarak düşünülüp, işte artık kâh bir koalisyon olarak bahsetmemiz gereken bu rejimde kâh bir cemaatin medyası olma, kâh iktidarın ideolojik mücadelesinin ve kurmakta olduğu rejimin bir payandası olma şeklinde tezahür etmeye başladı. Karşısındaki gruplar da sindirilen, elimine edilmeye çalışılan, korkutulan gruplar haline gelmeye başladı. Bizim bu

medya serüvenimizin dolayısıyla tek bir durağan biçimi yok. Tarihsel olarak baktığımızda ölçek geçirdiği endüstrileşme ve diğer sektörlerle beraber entegre oluş ve bugünkü hali epey farklı değişimlerden, aşamalardan geçip buraya kadar gelindi. Bugünkü yeri itibariyle medya belki tarihinin en kötü denebilecek zamanlarından birini yaşıyor. 1980 başlarında haberciliğin ya da gazete çalışanlarının ve yorumcularının kendini özgür ifade ettikleri ve bundan heyecan duydukları, bundan manevi bir tat aldıkları belli dönemler vardı. Bu meta üretiminde birçok süreç aşağıdan yukarıya geliyordu. Yani haberler aşağıdan yukarıya geliyordu, bunları üreten insanlar da hiçbir zaman kırmızı çizgilerle karşılaşmıyorlardı. Bu haberi yapayım, nasılsa girmeyecek gazeteye, böyle şeyler birçok yerde olmuyordu. Mesela bunu yaparsam bu girer diyordu ya da çıkıp editörüyle bunu tartışma, yayın yönetmeniyle tartışma imkânları oluyordu. Fakat çok süratli bir şekilde ciddi bir metalaşma, ciddi bir araçsallaşma, medya patronlarının çok hızlı bir şekilde siyasi iktidarla içli dışlı olmalarına tanık olduk.

Düne kadar yatay ilişkiler kuran birtakım medya yazarlarının, editörlerinin çok hızlı bir şekilde patronlarla özdeşleştiğine, onların yönetim kurullarına girdiğine, onlar adına iktidarla ilişkiler kurduğuna tanık olduk. Giderek çok hızlı bir şekilde bu medyada faaliyet gösterenlerin böyle mal bulmuş mağribi gibi dönemin fırsatlarını kullanarak özelleştirmelerden bankalar aldığını, o bankaların içini boşalttığını ve medyayı bu anlamda son derece itibarsız bir sektör haline getirdiğini de gördük. Fakat bütün bunlar olup biterken, bunlardan sürekli müşteri olan medya çalışanlarının da sızlanmalarından başka bir şey görmedik. Aslında bu yaptıkları üretime saygı gösterilmesini isteyen, ekonomik, demokratik haklarının verilmesini isteyen bir medya çalışanı profilinden ne beklenilir? Örgütlenmesi beklenir değil mi? Hem o tür ekonomik, demokratik hakları için hem biraz daha kendini ifade edebilmesi, habercilik yapabilmesi, yorumlarını özgürce yazabilmesinin yolu bu başından beri

anlattığım dışı karşısında, bu acımasız kuşatma karşısında yapabileceği tek şey aslında örgütlenmesidir. Örgütlenebilse herhalde bütün bu saydığım şey bu kadar fütursuz, bu kadar doludizgin olmayabilirdi. Ama dönüp dolaşıp geldiğimizde 1980'lerin başındayken bile iyi-kötü örgütlülüğü olan medyanın bu örgütlülüğü koruyamadığı, bu örgütlülüğün darmadağın edilmesine seyirci kaldığını ve yeniden örgütlenmek için de hiçbir çaba göstermediğini görüyoruz.

Hikaye aslında çok biliniyor, Sabah grubu sektöre girdiğinde kapıdan içeri sendika sokmayacağını ilan eder. Bunun üzerine Aydın Doğan da bunu bir eksik rekabet olarak görür. Yani karşı tarafın sendikası yok, benim sendikam var, dolayısıyla toplu sözleşme yapıyorum, bu bir eksik rekabet. Onun üzerine noteri çağırır gazeteye, sonra Milliyet çalışanlarını tek tek çağırırlar, noterden istifa ettirir ve köşelerinde vatan-millet-sakarya, bütün bu değerleri savunan köşe yazarları -editörleri dahil olmak üzere- hepsi gider noterden, sendikadan istifalarını verir.

Türk medyasının böyle kötü bir deneyimi var. Sermayedarları eleştirebiliriz, onlarla içli-dışlı olmuş birtakım medya aristokratlarını eleştirebiliriz, onları istedikleri gibi manipüle eden iktidarları eleştirebiliriz. Bütün bu iletişim alanının haber almak ve yorum çeşitliliğine sahip olmak isteyen medya kullanıcılarının istismarından yakınabiliriz ama bütün bunların yanında dönüp bu medya alemini, Hasan Cemal'in 'gazeteci milleti' dediği kesimi de bir dürtmek gerekir. Burada hiçbir direnme, örgütlenme çabası yoktur. Bu mesleği onuruyla icra etmek üzere bir karşı koyuş çabası yoktur ya da var olanlar son derece tekindir ve sonunda da teslim olmaya mahkûm bırakılmışlardır. Bu serüvenin altında da bu vardır. Yani sansürden, otosansürden şikâyet etme hakkımız var ama bunu kırmak üzere hiç olmazsa daha insani ve uygun koşullar içerisinde, uygar şartlar içerisinde bu mesleği icra etmek üzere bir gayret yok. Ne yazık ki Türkiye, özellikle Türkiye medya sektöründe böyle bir zaaf-tan söz edebiliriz.

mustafa sönmez

Çok süratli bir şekilde ciddi bir metalaşma, ciddi bir araçsallaşma, medya patronlarının çok hızlı bir şekilde siyasi iktidarla içli dışlı olmalarına tanık olduk

mustafa sönmez
Ciddi bir direniş eğiliminin olmaması, örgütlenmeden kaçınma ve bireysel davranışların, kaçışların hâkim olması bugün ortaya çıkan manzaranın en önemli etkenlerden biridir

Ciddi bir direniş eğiliminin olmaması, örgütlenmeden kaçınma ve bireysel davranışların, kaçışların hâkim olması bugün ortaya çıkan manzaranın en önemli etkenlerinden biridir ve bu iletişim imkânını patronlara bu kadar fütursuzca kullandırma imkânını sağlayan en önemli şeylerden birisi de medyada çalışan kesimin teslim alınmasıdır. Bütün olan bitenlere karşı bigane kalmasıdır. Yani yanındaki işten atılırken diğerinin itiraz etmemesidir. Haluk Şahin'in dediği gibi buharlaşmaya bigane kalmasıdır, ilişmemesidir. Kendi yerinden endişe etmesidir ve giderek patronların ve iktidarın gerçekten de iç müdahalelerine, doğrudan tehditlerine gerek kalmadan kendi hapishanelerini, kendi duvarlarını kendilerinin örmesidir. En kötüsü de budur, bundan daha kötü bir şey olamaz. Düşünün ki, yavaş yavaş şundan vazgeçiyorsunuz; şu haberi yazmamalı, nasılsa girmeyecek, şu konuya girmeyeyim, nasılsa koymayacaklar, şu araştırmanın peşinde olmayayım, nasılsa girmeyecek, gazete bunu istemiyor, televizyon bunu istemiyor. O zaman sonuçta sadece istenileni yapan, son derece sıradan bir "haber" üreten biri olup çıkıyorsunuz. Şimdi bunun sonucunda ne oluyor? Bakın, çok ciddi olarak gazete tirajları düşüyor, gazeteler artık okunmuyor. İki nedenle okunmuyor. Bir, yeni kuşak gerçekten gazeteyi kağıttan okumuyor, elektronik

ortamdan bakıyor. Orada da istediğini seçiyor, bakıyor, ondan dolayı okumuyor. Ama esas olarak gazeteye inanç ve güven kaybolmaya başladı. Yazılı basın inanılmaz bir düşüş içinde. Bir tür reklam harcamaları içerisinde gazete ve derginin payı yüzde 24'lere kadar düştü. Dergi diye bir şey kalmadı zaten. Çok önemli bir işlevi olan dergicilik bu anlayışın sonucu olarak kendisini yeniden üretemedi. Gazete satışları hızlı bir şekilde düşüyor, buna karşılık televizyonda bir haber alma, bir perspektif genişletme işlerinden ziyade bir eğlence kutusu halinde, yani ayakta kalan televizyonlar dizi filmler yayınlayan, iyi diziler, işte bir de maçları veren televizyon kanalları, geriye kalanlar bütün o haber kanalları hep bir ilişki içerisinde. Bu sonuçta bu iletişimi kullanan medya kullanıcısının da yavaş yavaş bu haberleri, bu yorumları almamaları, küsmelerini beraberinde getiriyor. Aslında keşke şöyle bir şey olsa, medya okur-yazarlığı yaratmak, insanların bütün bu olan bitenleri süzerek almalarını sağlamak, bu da olmuyor. Bunun yerine bir içe kapanma, bir küskünlük, bir perdeleri örtme hâkimiyeti tanınıyor. Ne yazık ki böyle bir karamsarlıkla, böyle bir gerçeklikle yüz yüzeyiz. Buradan geriye ne kalıyor? Ertuğrul'un bahsettiği gibi gazeteci ya da gazetecilik yapmış insanların kitap yazmaları diye bir şey kalıyor. Ama o da aslında endüstriyel

bir şey olmaya başladı. O kitabı da bastırabilecek yayıncı bulmanız gerekiyor. Hele ki, o faaliyetle ekmeğinizi kazanmaya heves ve niyet ettiyseniz vay halinize. Böyle bir durum söz konusu, tabii enteresan pencereler açılıyor. İşte bu internet, sosyal medya, bunun üstünden kendini ifade edebilme imkânları, kaçak alanlar, kaçış alanları ama bunlar da yeterince telafi edici şeyler olmuyor.

Buradan nereye gelmeliyiz? Hiçbir zaman 'pes etmeliyiz' demek gelmiyor içimden. Bunu bir yerinden mutlaka yeni baştan toplamak gerekiyor, yeni baştan örnek gerekiyor. İyi ve güzel bir şey bulup, oradan biraz olsun yol açmak ve direnmek gerekiyor. Ne kadar umutsuz olursak olalım yine medyada bütün bu süreçten muzdarip olanların, bütün bu süreçten şikâyetçi olanların örgütlenmesini sağlamak gerekiyor. Gazetecilerin ister haberci, muhabir olsun, ister yazarlar olsun, bunların tekrar birbirine tutunmaları halinde bu üzücü, bu ümitsiz, iç karartıcı sürecin bir yerden umuda doğru olabildiği kadar açılımını sağlamak mümkün olabilir. Benim örgütlenmekten başka çare olarak gördüğüm fazla bir şey yok. Teşekkürler.

taner berksoy - Biz teşekkür ediyoruz. Şimdi sorularınızı alalım.

salondan – Teşekkür ederim. Konu iktisadi değil, fakat iktisadi yönü olduğunu düşünüyorum. Burada postmodern demokrasiden bahsediyoruz ve basın üzerindeki baskılardan bahsediyoruz. Biliyorsunuz ekonomide eksik rekabet -veya aksak rekabet- diye bir kavram kullanıyoruz. Bununla bir paralellik kurmak istiyorum. Eğer klasik iktisatçılar ve neoklasiklerin inandığı gibi toplumda her şeyin düzenlenmesi piyasa mekanizmalarına bırakılabilir derseniz tam demokrasi olmaz. Değilse, bir yerlerden bu aksıyorsa, yani piyasa mekanizması bir yerde görevini tam yapamıyorsa o zaman monopoller ortaya çıkacak ve monopolcü bir teknelci rekabet olacak. Onların içinde de bazıları büyük olacak, bazıları küçük olacak. Büyük çizgiye aşmadığı yani bir stratejik hata yapmadığı sürece küçüklere müsamaha edilir. Şimdi buradan gelmek istediğim şey şu; Şimdi

bizde mükemmel olmayan *-inperfect-* bir demokrasi var. Buna az gelişmiş demokrasi dersek gene alınır, gelişmekte olan demokrasi veya ilerleme niyetinde olan demokrasi diyebiliriz ama postmodern demokrasi dediğimiz zaman bu anlam tam çıkıyor mu bilmiyorum. Bu bir terminoloji meselesi.

İkinci konuya geçiyorum. Bugün teknolojinin ve görüntüleme yöntemlerinin yaygınlaştığı bir dönemde 1940'larda veya 1950'lerde olduğu gibi bir kontrol, bir baskı rejimi olabilir mi? Çünkü ben İktisat Fakültesi'nde öğrenciyken çok sevdiğimiz hocamız rahmetli Ord. Prof. Şükrü Baban Yeni Sabah gazetesinde her gün iki yazı yazardı. Hiçbirine de ismini koymazdı. Bir başyazı yazardı iç politika üzerinden, bir de diplomat takma adıyla dış politika üzerine yazardı. İkide bir hoca derse gele-meyecek diye bir haber gelirdi. Niye? Yeni Sabah'ta yazdığı yazılardan dolayı başyazar tutuklanmış, gazete kapatılmış. Biz sonra bakarız göğsünde çiçeğiyle ve ipek mendiliyle gelir, dersi yapar. Niye? Çünkü onun sorumluluğunu gazetede yazı işleri müdürü alır, icabında gazetenin kapanmasını göze alarak onun yazılarını yayınlarlar. Dolayısıyla eğer gazetenin sahibi ve yöneticisi, genel yayın yönetmeni cesaret gösterirse, köşe yazarlarının 'baskı karşısında kalıyoruz, istediğimizi yazamıyoruz' demesi sorgulanması gereken bir konu olarak ortaya çıkıyor.

Değirmek istediğim bir diğer konu, vaktiyle içeride bu şeyler olduğu için Türkiye'de darbe olacağını en azından bir gün evvel, bazen iki gün evvel BBC'den öğrenirdik. Yine Londra'dan İngilizce yayın yapan, hem Marksist-Leninist yayın yapan 'Bizim Radyo' denilen radyoyu dinleyebilirdiniz, Pekin radyosunu dinlerdik. Dolayısıyla diğer ülkelerdeki yayınlar Türkiye'de işin karıştığını ve darbe olabileceğini söyledikleri zaman biz de ona göre tedbirimizi alırdık. O bakımdan sanıyorum ki, bugünkü teknoloji, yani 40'tan fazla kanal var, istediğiniz zaman istediğiniz yere gidiyorsunuz. Yalnız ülke çapında radyo ve televizyonlar değil, mahalli ilçelerin de her birinde herkes her istediğini söylüyor. Ama bugünkü bas-

mustafa sönmez

Ne kadar umutsuz olursak olalım yine medyada bütün bu süreçten muzdarip olanların, bütün bu süreçten şikâyetçi olanların örgütlenmesini sağlamak gerekiyor

haluk şahin
Gazete
çalışanlarının
patron tarafından
işten çıkarılması
sık sık rastlanılan
bir şeydir ama bu
seferkinin farklı
olduğunu kabul
etmek zorundayız.
Çünkü bu seferki
sistematik,
ideolojik bir
temizlik

ki benim öğrenciliğimde veya asistanlığım dönemindekini yanında bayram şekeri gibi kalır, yani çok daha hafif şeyler. Olmasa çok daha iyi olur ama bunun sebebinin de hiç kuşkusuz üstyapıdaki bu olayın alt-yapıdaki ilişkilerden, üretim ilişkilerinden kaynaklandığını bilmemiz gerekir. Altyapıda son sözü söyleyen ve Türkiye'dekilere şunu yapabilirsiniz, şunu yapamazsınız diyenler dışarıda. Onlar bir ara son gelişmelerde bir ara içeride krize benzer bir şey oldu, sonra atlattılar. Bretton Woods Konferansı'ndan sonra Washington konsensüsü. Bunları dikkate alarak çok daha serbest bir yazı ve yayın ortamı sağlanabilir gibi geliyor. Teşekkür ederim.

neşe özgen - Acaba çeşitli ülkelerin çeşitli dönemleriyle Türkiye'nin şu dönemi arasında bir karşılaştırma yapmış olan bir çalışma var mıdır? Yani diyelim Güney Afrika'nın en ağır sömürge dönemlerinde sermaye sahipliğiyle haber hürriyeti arasındaki ilişkiler ya da Amerika'daki şu dönemler bir çalışma var mıdır acaba? Böyle bir çalışma yapılırsa şu andaki durumu daha net olarak böyle karşılaştırmalarla ortaya koyabilmek için de daha yararlı olur diye düşünüyorum.

taner berksoy - Tahmin ediyordum vardır, hocamın söylediği gibi demokrasinin rekabet düzeyi bozulduğu zaman bu tür baskılar her yerde olur. Onlar büyük bir ihtimalle kayda geçmiştir.

neşe özgen - Taner Hocam, bir istisna durumundan söz ediyor Türkiye için. Yani bir geçiş dönemi hukuku ve bu geçiş dönemi hukukunun haber hürriyetine yansımaları üzerinden konuşuluyor. Sadece sermaye sahiplerinin haber hürriyetini kendince belirlemesine yönelik bir engellemeden değil, şu anda bazı medya patronlarının haberi bizzat yönetmesine dair konuşuluyor. Yani haberin kendisinin üretilmesine, kripto üretilmesine, yalan üretilmesine, sadece sermaye sahibinin hizmetinde olunmasına ve baskıya dair bir konuşma değil burada yapılan görebildiğim kadarıyla. Artık gazetenin kendisi kriptoyu üreten, suçlayan ve bu suçu sabitleyen ve dolayısıyla kendisine delil haline getiren bir malzeme oluyor. Bunun başka örnekleri var mıdır acaba, bu

örnekler üzerine çalışma yapılabilir mi?

salondan - İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü öğrencisiyim. Geçtiğimiz gün yazar Sunay Akın'la bir söyleşi gerçekleştirdik. Kendisi genç gazetecilere şöyle bir tavsiyede bulundu; Kaleminizi gerekirse kırın, ancak asla satmayın. Bu ancak cüzdaniyla vicdanı arasında sıkışmayan gazetecilerin varlığıyla gerçekleşecektir. Bu bağlamda Ertuğrul hocama sormak istiyorum, sizce Türkiye'de gazetecilerin özlük hakları onların kalemine gerçekten yansıyor mu?

salondan - Sarı basın kartıyla ilgili biraz daha ayrıntılı açıklama yapmanızı rica ediyorum. Çünkü sanki basın patronlarına ya da patronsuz da olsa basının yasaya aykırı gazeteci çalıştırdığını vurgulayan kısmının üstü örtülüyor gibi geldi bana. Bu nedenle de mesela ben sarı kartı olmayan bir gazeteciğim ama şu an haber yapıyorum, serbest muhabirim. Yani benim durumum bağlamıyor ama bir sürü gazeteci sarı basın kartı alma vasfına sahip olduğu halde alamıyor. Bu konuyu biraz daha açar mısınız ve kendi düşüncenizi ekler misiniz? Başbakanın sonra çok kuvvetli açıklama gelecek zannettim ama halkın anlayacağı anlamda çok kapalı. Belki buna Haluk Bey de bir şeyler ekler.

Bir de TGS açısından Anadolu Ajansı'yla ipler gergin. Şu anda hem TGS'nin durumu hem sizin durumunuz hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?

taner berksoy - Haluk hocam, sizinle başlayalım, buyurun.

haluk şahin - Ben tam olarak soruya cevap vermeyebilirim ama Mustafa'nın söyledikleriyle bağlantılı bir şey söylediğimde belki açıklayıcı olabilir. Şimdi evet, gazete çalışanlarının patron tarafından işten çıkarılması Türkiye'de de, dünyanın başka yerlerinde de bir işletme olan gazeteyle, orada iş yapan kişi olan gazeteci arasında sık sık rastlanılan bir şeydir. Geçmişte de pek çok defa buna benzer şeyler görmüşüzdür ama bu seferkinin farklı olduğunu kabul etmek zorundayız. Çünkü bu seferki sistematik, ideolojik bir temizlik. Şimdi bir ülkede eğer basında hani insanlar atılıyor, o iş güvencesi eksik, Türk basınında öyle,

bizim iktidarlarımız, siyasi iktidarlarımız basınla hep sopa-havuç sistemi içinde ilişki kurmuşlardır. Zaman zaman bir gazeteci atılmıştır. Mesela, Güneş gazetesindeyken rahmetli Turgut Özal'ın isteği üzerine Yalçın Pekşen Semra Hanımla ilgili yazdığı bir yazı dolayısıyla işten çıkartılmıştı. Bir örnek ama onun arkasında hani Yalçın'a benzeyen diğer insanların diğer gazetelerden tasfiyesi diye bir şey gelmedi. Her gazetede böyle tek tük örnekler, siyasilerin isteği ve emri üzerine gazeteden çıkartılan insanlar vardır. Düşünsek bunların hepsini buluruz. Fakat bu seferki sistematik, ideolojik bir temizlik, Ben bunu fevkalade tehlikeli görüyorum. Yani sıradan medya güvencesizliği ve medyanın ticari işletme olmasından ileri gelen bir değişim değil. Tam tersine adeta totaliter içerik kazanmaya yönelmiş sistematik bir boşaltma operasyonu. O yüzden bu konuda Mustafa'dan biraz farklı düşünüyorum. Ama çözüm meselesine gelince az konuşuldu burada. Mustafa en sonunda sosyal medyadan biraz söz etti.

“Can Çekişen Bir Meslek Üzerine Son Notlar” diye bir kitabım var. Orada bugün burada konuştuğumuz konuları ele alıyorum ve sosyal medyanın sunduğu olanakları da bir anlamda sorguluyorum. Şunu bir defa kabul etmemiz gerekiyor ki, bizim bildiğimiz kağıt üzerine mürekkep lekesi düşmüş olan gazete son 20-30 yılını yaşamaktadır bir teknoloji olarak. Çünkü teknoloji olarak aşılmıştır. Onun yerini başka şeyler almaktadır ve alıyor. Mesela, daha bir hafta önce açıklanan bir istatistiğe göre ABD’de yazılı basın sektörü en hızla küçülen endüstri sektörüymüş. Bu dünyanın başka yerlerinde de böyle. Türkiye’de de bu şekilde gerçekleşecektir. Her ne kadar biz bunu sevmeyebiliriz, buna çok üzülebiliriz ama hayatın bu gerçeğini değiştiremeyiz. Fakat burada karşımıza çıkan sorun hem Ercan’ın hem Mustafa’nın, hepimizin üzerinde düşünmesi gereken durum bu yeni teknolojilerle demokrasi için vazgeçilmez olan basın işlevleri nasıl gerçekleşecektir? Bu bütün ülkeler için geçerli bir şey, tabii bunun ötesinde çalışma hayatı açısından ne gibi görünüşler kazanacaktır?

Yani blog açtınız veya internet portalında çalışıyorsunuz, gazeteci misiniz, gazeteci değil misiniz, iş güvenceniz var mı, yok mu gibi yeni sorular da karşımıza çıkıyor.

izzettin önder - Sayın Şahin bu dönemde farklı bir müdahale söz konusu. Bunun sebebini rica edebilir miyim? Sermaye mi değişti, ne değişti, ebat mı değişti?

haluk şahin - Şimdi efendim, daha önceki dönemlerde de siyasi iktidarlar basını yola getirmek için adımlar attılar. Yani Türkiye’de siyasi iktidar-medya ilişkisi hiçbir zaman çok rahat ve iyi olmamıştır. Yani kimin eli kimin cebinde belli değildir. Fakat zaman zaman da çok sert zıtlasmalar, çekişmeler olur, Demokrat Parti döneminde olduğu gibi. Ama şunu hatırlıyoruz, 27 Mayıs’ın hemen ertesinde Milli Birlik Komitesi’ndeki bir grup subayın özellikle Muzaffer Özdağ’ın “Babıali’den de geçeceğiz” dediğini, yani Babıali’yi baştan aşağı yeniden düzenleme niyeti içinde olduğunu ifade etmişti. Sonra rahmetli Turgut Özal’ın “Babıali’de 2,5 gazete kalacak” dediği dönemi hatırlayın ve Asil Nadir’in apar topar İngiltere’den Türkiye’de getirtilip, Türkiye’de 5-6 tane gazete almasını ve bütün basının baştan aşağı yeniden düzenlenmesi için atılan adımları hatırlayın. Ondan 5-6 sene sonra Korkmaz Yiğit aracılığıyla Mesut Yılmaz’ın basını kendisine göre yeniden düzenleme girişiminde bulunduğunu hatırlayın. Bunların hepsi yarım kaldı, akim kaldı. Çünkü bunlar ideolojik çıkışlar değildi. Bunlar daha çok iktidar refleksiyle yapılmış, atılmış yumruklardı.

Bu sefer öyle değil. Bu sefer görüyoruz ki, 2002 yılından bu yana sopa-havuç taktiğinin yerine daha sistematik, daha uzun boylu olarak sektörü yeniden biçimlendirme çabası var. Ama bu yeniden biçimlendirme çabasını sadece basına özgü olarak görmüyorum. Şu anda Türkiye’de iktidarda olan siyasi grup ülkenin bütün kurumlarını aldığı oylara dayanarak yeniden dizayn etme çabası içinde, bunu demokratik sınırlar içinde kaldığı müddetçe dışarıdan eleştirebiliriz ama itiraz edemeyiz.

Bütün kurumları derken buna Fenerbahçe kurumunu da dahil ediyorum. İşte Sayın Başbakanın bugün yaptığı konuşma bunu

haluk şahin

2002 yılından bu yana sopa-havuç taktiğinin yerine daha sistematik, daha uzun boylu olarak sektörü yeniden biçimlendirme çabası var

ertuğrul maviöğlü
28 Şubat
döneminde
askerlerin medyaya
yaptırdıklarının
benzerleri bu
dönemde de iktidar
tarafından yapılıyor,
yine medyaya
yaptırılıyor

gayet net bir şekilde ortaya koyuyor. Siyasi iktidarlar ülkeyi yeniden dizayn etmek isteyebilirler ama demokrasi sınırları içinde kalmak kaydıyla. İktidara, yani medyaya geldiğimizde medya demokrasinin vazgeçilmez kurumlarından birisi olduğu için demokrasi açısından sakıncalı birtakım sonuçların ortaya çıkması söz konusudur. Türkiye'nin düşünce ve fikir özgürlüğü açısından gittikçe grileşen bir ülke olduğu kanaatindeyim. Bir ara renklendi, canlandı, hepimizin hoşuna gitti ama Ece Temelkuran'ın, Nuray Mert'in, Türker Alkan'ın, başkasının artık ya hiç yazamadığı veya gettolara davet edildiği bir kamuoyunun demokrasi açısından sağlıklı olmadığı kanısındayım. Burada ciddi kaygılarım var.

ertuğrul maviöğlü - Öğrenci arkadaşımın sorduğu soruyla daha çok ilgilendim. Neşe hocanın sorduğu soru da bence anlamlı. Özel bir dönem mi? Aslında 28 Şubat döneminde askerlerin medyaya yaptırdıklarının benzerleri bu dönemde de iktidar tarafından yapılıyor, yine medyaya yaptırılıyor. Ben o yüzden medyaya ilişkin bir metaforla bulundum. Tabii ki Haluk Şahin'in söylediği gibi yeniden bir dizayn söz konusu ve bunun gerekleri olan pek çok adım atılıyor. Bu sadece medya alanında da olmuyor. Örneğin, üniversitelerde de büyük ihtimalle buradaki hocalarımızın çok yakından tanık olduğu bir süreç işliyor. En son mesela Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinde yaşananlar konusunda öyle şeyler dinledim ki, şöyle bir şey düşünmeye başladım; Biz şu andaki mevcut editöryel yapıdan çok şikâyetçiyiz. Peki, gelecek kuşaklar nasıl gelecekler sorusunun da yanıtını aslında bir şekilde fark etmiş iktidar. Geleceğin gazetecilerinin nasıl ve ne biçimde yetiştirmek istenildiği konusundaki örneklerin bir tanesi şu; Oradaki hocaların ellerinden derslerinin alınması, dolu dolu CV'lerin olmasına rağmen o hocaların iş bulamaması. Belki onlar Nuray Mert kadar, Ece Temelkuran kadar meşru insanlar değiller. Ama bence üniversitelerin geleceği açısından son derece gayri-meşru bir durumun ortaya çıkması noktasında onlara yapılan davranış çok manalı geliyor bana.

Diğer yandan özlük hakları açısından kalemli satmaya elverişli mi gazetecilerin aldığı maaşlar meselesi. Evet, gazetecilerin şöyle bir problemi var; Uzunca bir süredir medya sanayileşti sanayileşeli, yani medya bir sektör olduğundan beri bir uçurum söz konusu. Medya sektöründeki maaşları, yani bir yayın yönetmeninin maaşını bir şirketin CEO'sunun maaşıyla kıyaslayabilirsiniz. Hatta çoğu yerde onların yaptıkları işler çok daha kapsamlı olduğu için biraz daha fazla olabiliyor.

Bir yayın yönetmeninin, bir yazı işleri müdürünün rolü orada sadece iyi bir gazete yapmak değil. Belki de böyle bir rolü hiç yok. Daha ziyade tamamen o şirketin bütününü olarak girmiş olduğu sektörel ilişkiler ağı içerisinde oynaması gereken rolü oynadığı için orada. Hangi sözün nasıl söyleneceğini, hangi başlığın nasıl atılacağını, kendi grubunun çıkarları açısından hangi haberin öne çıkartılmasının daha makul olduğunu veya kendi grubuyla iktidar arasındaki ilişkilerdeki en yumuşak geçişi sağlayabilecek haberin seçimini yapabildiği içindir ki, o oradadır. O yüzden medya patronları inanın kendisine bir gün küfretmiş olan bir gazeteciyle üç sene sonra aynı grup bünyesinde çok rahatlıkla çalışabilir. Örnek mi istersiniz? Fatih Çekirge Uzan'ın yanında Aydın Doğan'a çok ağır küfürler ederdi ama bir gün baktık ki Fatih Çekirge bu tarafta, Fatih Altaylı Aydın Doğan'ın yanındayken Ciner'e ağır küfürler ederdi ki ama bir baktık ki daha sonra Ciner'in yanında baş aktör olarak Fatih Altaylı var. Yani buradaki mesele o ona küfretmiş, bu bunun kindarlığını gütmüş meselesi değil, benim şirketlerimin toplamının işlerini en iyi kim yapabilir meselesi. Bu meseleyi dikkate alarak seçerler, ki o yüzden onların maaşlarını tartışmanın bir manası yok.

Geriye ne kalıyor? Editörlerin veya muhabirlerin maaşları. Ben asgari ücretin altında çalışan muhabirler gördüm. İğincen olan şey -benim kişisel gözlemim- en düşük maaşı alan muhabirler, hizaya gelmeye en elverişli olanlar oluyor. Maaşları az olduğu gibi aynı zamanda işini korumak için o kadar çok çaba sarf ediyor ki, o

çabası örgütlülükten de uzak durmasına, ona ne yap derlerse yapmasına sebep oluyor. Türkiye’de veya dünyada yaşayan herkesin karşılaştığı basit hırka ve ekmek meselesiyle alakalı bir durumdur bu. Onun bir üstünde maaş alanlar da gereksiz yere TOKİ inşaatlarında taksitlere girerler, cep-lerindeki plastik kartların taksitleri vardır ve kaybetmemeleri gereken bir yaşamları vardır. O yüzden de onlar bir biçimde vazgeçilmezdir. Mustafa Sönmez’in çok haklı olarak eleştirdiği gibi medyada örgütsüzlüğün esasını da bu teşkil eder. Tabii burada gazeteci analizi yapacak olursak bende çok ağır küfürler var ama buna girmek istemiyorum. Daha ağırlıklı olarak hani çözüm konusunda hiçbir şey söylemediğim için ben çok da karamsarmış gibi durmamı istemezsiniz umarım. Zaten değilim.

Sosyal medyadan bahsedildi ama dünyada bizim henüz bulamamış olduğumuz bir şeyin keşfedilmiş olduğunu da biliyorum. 1970’li yıllarda Almanya’da Kızıl Ordu fraksiyonu (RAF) adlı örgüte yönelik ağır operasyonlar düzenleniyor. Kurunun yanında yaş da yanıyor, avukatlar içeri alınıyor. Medyada bu operasyonlarla alakalı olarak bir şeyler yazmak isteyen insanlar içeri atılıyorlar ya da gözaltına alınıyorlar ya da evlerinin önüne işaretler konuluyor, tehdit ediliyorlar ve bir gün insanlar buraya geliyor. Hiçbir şey yazamaz olduk, hiçbir şey söyleyemez olduk, peki, ne yapma-

lıyız? Bunu söyleyen insanların sayısı bir bakıyorlar ki, birbirlerinden haberdar oldukça hiç de az değil. Ben öğrenmek istiyorum diyor insanlar, habere ulaşmak, bilgiye ulaşmak istiyorum diyor ve habere ulaşmak, bilgiye ulaşmak isteyenler kendi aralarında bir kooperatif kuruyorlar. İşte tarz modeli dediğimiz şey buradan çıkıyor. Şimdi de beğenirsiniz beğenmezseniz bir kooperatif tüzüğü olan, bir yazı işleri tüzüğü olan, kooperatif tüzüğünün doğrudan doğruya kooperatif ortaklarının hazırlamış olduğu ve bu ortakların sadece ve sadece ben doğru habere ulaşmak istiyorum diyen sıradan insanlardan teşekkül ettiği ve ben doğru habere ulaşmak için ayrıca 50 markı gözden çıkartıyorum kardeşim, bu da benim sefam olsun diyen bir insan topluluğuna işaret ettiği bir kooperatiften bahsediyoruz. Bunun başka örnekleri de var. Örneğin, Doğu Almanya’da eskiden çıkan bir gazeteyi duvar yıkıldıktan sonra Batı Alman bir işadamı gidiyor, parasını veriyor, satın alıyor. Parasıyla değil mi, aldım diyor ve alıyor tapusunu, çekmeceye kilitliyor. Doğu Alman gençler kendi aralarında toplanıyorlar, bu bizim gençlik dünyamız diyorlar, nasıl olur da bir Batı Alman gelir, bizim gazetemizin tapusunu alır ve çekmeceye kilitler? Toplaşıyorlar kendi aralarında mahallenin gençleri bu gazetenin eski editörleri bir kampanya yapıyorlar. 10 bin kişiye ulaşıyorlar ve gidiyorlar o pat-

ertuğrul mavioglu

Bir yayın yönetmeninin, bir yazı işleri müdürünün rolü orada sadece iyi bir gazete yapmak değil. Daha ziyade tamamen o şirketin bütünü olarak girmiş olduğu sektörel ilişkiler ağı içerisinde oynaması gereken rolü oynadığı için orada

ercan sadık ipekçi
Neden biz cezaevindeki gazeteciler sorununa özel bir dikkat çekmeye çalışıyoruz? Çünkü bunun yansımaları medyada sansür ve otosansür

ronun kapısına. Diyorlar ki, ver tapumuzu geri, biz bu gazeteyi çıkartacağız. Evet biz gazeteciler örgütsüzüz ama bu toplumda ben doğru habere ulaşmak istiyorum diyen kaç kişi bulabiliriz acaba? Emin olun bu merakımı tatmin etmek için bir grup arkadaşla birlikte bir araya geldik. Sadece ve sadece aynı Galile'nin şu cümlesi gibi dünya dönüyor değil, biz dünyanın dönmediğini ispatlayalım. Eğer tersiyse, eh ne yapalım, demek dönüyordur demek için biz böyle bir girişimi yapmayı tasarlıyoruz. Bakalım bu ülkede 'ben sansürsüz haber okumak istiyorum, sadece gerçeğe dayalı olarak, hükümetten korkmayan bir gazete istiyorum' diyen kaç kişi var.

ercan sadık ipekçi - Her şeyi bizden bekliyorsunuz, yani gazeteciler bile kenara çekiliyorlar, medya patronu dahi kenara çekiliyor, her şeyi meslek örgütlerinden bekliyor. Meslek örgütleri bu işte birazcık ön plana çıktığı zaman da işte Anadolu Ajansı'ndaki hadiseler meydana geliyor. Şimdi burada tabii İktisatçıları Haftası ve ekonomik bir bakış açısı hâkim salonda.

Ama biz tabii o bakış açısına uygun bir sunuş yapmadık burada, biz kendi sorunlarımızı dile getirdik. Ama bunun sizlerde mutlaka birtakım yansımaları olmuştur. Neden biz cezaevindeki gazeteciler sorununa özel bir dikkat çekmeye çalışıyoruz? Çünkü bunun yansımaları medyada sansür ve otosansür. Mustafa Mutlu geçen gün yapılan bir panelde dedi ki: *"Cezaevinde 102 gazeteci var. Onlar aileleriyle birlikte sıkıntı çekiyorlar. Evet, çok ağır koşullar altındalar ama cezaevi dışındaki gazeteciler de hücreyi sırtlarında taşıyorlar. O kadar ağır bir tehdit ve baskı altındalar."*

Şimdi bunun yansımaları ne? Bütün ekonomi, her şey düzgün mü ilerliyor? Bu ülkenin ekonomisi bu kadar düzgün mü? Bunu herhalde sizler daha iyi biliyorsunuz, ama şu salonu dolduran hiçbir akademisyenin, hocanın televizyonlarda görüşlerini özgürce açıklayabildiklerini göremiyoruz, söz hakkı verilmiyor çünkü. Yönlendirici olanlar, orada söz hakkı olanlar belli kişiler. Şimdi bu durum kamuoyunda genel bir kanaat uyandırıyor. Her şey doğru, her şey hükümetin dediği doğrultuda tartışmasız doğru ama alternatifi yok. İşte alternatifin olmadığı yerde demokrasi yok. Hangi konsensüs kiminle sağlayacağız? Karşı tarafta konsensüse açık bir irade yok ki, terörist demiş, kestirmiş atmış. Ortada bir sorun olduğunu kavraması lazım. Önce diyecek ki, bunlar terörist değil, bir sorun var, bu kadar gazetecinin içeride olmasında bir sorun var. Biz bunları hangi gerekçelerle cezaevine koymak durumunda kalıyoruz diye önce kamuoyundaki genel kanaatin uyanması lazım. Hiç düşündünüz mü neden 100 tane ziraat mühendisi cezaevinde değil terörist suçlamasından dolayı, neden pazarcılar cezaevinde değil? Girenler var, avukatlar girmeye başladılar şimdi, yani müvekkillerini savunduklarından dolayı avukatlar girmeye başladılar. 100 tane gazeteci cezaevindeyse 2009 yılından bu yana 60 gazeteci cezaevine girip çıktı, 160 ediyor. Girip çıkanları da dahil ettiğiniz zaman bakın, onlar daha yok ortada, biz son sayıyı söylüyoruz, daha tahliye olanlar var ve onlar baskı

altındalar. Çünkü davaları devam ediyor ve dışarıda cezaevine girmekten korkan, hakkında dava açılmasından korkan insanlar var.

Kahraman değil ki bunlar, gazeteci sen yaz, siz de söyleyin o zaman. Medya patronu korkmuş, şimdi Doğan grubuyla biz çatışmalıyız, çünkü sendikal örgütlülüğü bitiren Doğan Grubu'dur medyada. Şimdi pişman mıdır değil midir bilmem. Ama şimdi Doğan Grubuna 1 milyar dolar vergi cezası kestiğiniz zaman o çok büyük bir tehdittir medya üzerinde. Sadece o Doğan Grubuna kesilmedi ki, bütün medyaya bir gözdağıydı. Neden Aydın Doğan şimdi şirketlerini satıyor, neden geri çekiliyor, neden Başbakanın beğenmediği, parmak işareti yaptığı insanlar kapı önüne konuluyorlar, susturuluyorlar? Yürekli insanlar var ama bir yere kadar götürebiliyorsun bu işi.

Şimdi biliyorsunuz Başbakan 7 Mart'ta İl Başkanları Toplantısında Türkiye Gazeteciler Sendikası'na da parmak salladı. O sendikayla bu meseleleri ulusal düzeyde, uluslararası düzeyde gündeme taşıyabildik ve bundan çok rahatsızlar. Onun için yalan üzerine yalan uyduruyorlar ve onun için Anadolu Ajansı'ndan Türkiye Gazeteciler Sendikası tasfiye edilmek isteniyor. Niye? En büyük işyerimiz, örgütlü olduğumuz işyerimiz, oradan bir darbe vurursak, üyesini tasfiye edersek biz bu sendikanın bu kampanyasına da darbe vururuz ama şimdi tek başımıza biz kalırsak, tek başımıza gazeteciler olarak biz bu işi üstlenirsek ve bizi de kara propagandayla bir şekilde itibarsızlaştırmada başarılı olurlarsa, yapacak bir şey kalmamış ki artık.

Şimdi her şeye ekonomik açıdan baktığımız zaman, her şeye böyle Türkiye'nin çıkarları açısından baktığımız zaman, genel konjonktür açısından, dünyadaki konjonktür açısından baktığımız zaman 12 Eylül'de ABD nasıl burada yapılanları görmezden geldi, sineye çekti? Devletler arasındaki ilişkiler böyledir, çıkarları nereye uyuyorsa anlaşılır hemen. Şimdi Türkiye'ye bir rol biçiliyor, Avrupa Birliği'ne aday gösteriyorsunuz, Ortadoğu'ya gider

yapmaya çalışıyorsunuz. Şimdi biz Türkiye'yi neden Güney Afrika'daki ülkelerin 1950'lerdeki koşullarıyla kıyaslayalım ki, neden ben kendimi Suriye'yle kıyaslayayım, neden ben Kuzey Afrika şeridindeki o bahar eylemleriyle, dış destekli bahar eylemleriyle kıyaslayayım? Biz onlardan çok ileriyiz, konuşuyoruz, tartışıyoruz. Ama en ağır diktatörlerin altında bile sesini yükselten insanlar vardı. Franco'nun döneminde yok muydu sesini çıkartan insanlar? O kadar mı sindirilmişti insanlar, hiç mi ses çıkartamıyorlardı, hiç mi tepkilerini ortaya koyamıyorlardı? Biz o kavgayı veriyoruz, verebildiğimiz ölçüde veriyoruz. Ama bizim mukayese edileceğimiz yer oralar değil ki, Avrupa'yla mukayese edilmesi lazım. Avrupa'yla mukayese edilebilecek bir durumda değiliz.

100 değil, 1 tane gazeteci fikir suçundan cezaevinde olsa bunun izahı olmaz, bu ülkede basın ve ifade özgürlüğü vardır dememiz mümkün değil. Ülkeler, devletler kendi çıkarları doğrultusunda anlaşılıyorlar ve bende şu kanaat oluşuyor: -genel kamuoyunda da zannedersen öyle bir şey var- ülke normal, bunlar da bir suç işlemişlerdir, yargı karar verir nasıl olsa. Ortada bir acı var, onun arka silsilesi var. Medyanın sustuğu yerde toplumun konuşması mümkün değil, medyanın düşünceleri özgürce açıklayamadığı yerde toplumun nefes alabilmesi mümkün değil.

Anadolu Ajansı neden önemli? Çünkü gazeteler birçok meseleyi görmezler, elemanları yoktur, gönderemezler. Anadolu Ajansı medyanın gözüdür, kulağıdır. Her yerde muhabiri vardır, olayları takip eder, toplantılara gider. Ama bu söylediğim eskidendi. Artık Anadolu Ajansı izlemiyor olayları. Son bir örnek, geçenlerde Cumhuriyet Gazetesinde çok çarpıcı bir yazı vardı. Sivas olaylarıyla ilgili zamanaşımından davanın düştüğü gün Ankara Adliyesi önünde protesto gösterileri polis gazıyla dağıtılıyor ve orada bir Cumhuriyet Gazetesinin muhabiri de polisin doğrudan doğruya gözüne gaz sıkmasıyla etkileniyor ve hastaneye kaldırılıyor. Anadolu Ajansı haberi şöyle geçiyor: "Orada meydana gelen olaylar sırasında atılan taşların isabet

ercan sadık ipeçki
100 değil, 1
tane gazeteci
fikir suçundan
cezaevinde olsa
bunun izahı olmaz,
bu ülkede basın
ve ifade özgürlüğü
vardır dememiz
mümkün değil

mustafa sönmez
Her iktidar
döneminde medya
da form değiştiriyor

122

etmesi sonucunda hastaneye kaldırıldı". Bütün Türkiye bunu böyle bilir. Anadolu Ajansı bu açıdan çok önemli. Ama Anadolu Ajansında artık haber yok, susmuş, susturulmuş, medya da susturulmuş ve hiçbir şeyden haberimiz yok.

Bu koşullar altında basın kartını açıklasam ne olur, açıklamam ne olur? Kime neyi izah edeyim ki basın kartlarıyla ilgili olarak? Dünyanın hiçbir yerinde basın kartı bir gazeteci için onun gazeteciliğini ispatlamak için bir belge değildir, gerek yoktur ona. Bütün dünyada basın kartları kurumlar tarafından, sendikalar tarafından, meslek örgütleri tarafından verilir. Türkiye'deyse belli prosedürü vardır, Başbakanlık Basın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nde oluşturulmuş bir komisyon vardır. Buraya gazeteci bütün belgelerini göndermek zorundadır, iki yıla kadar varan bekleme süresi vardır. Asgari bir yıl, iki yıla da varan bekleme süresi vardır müracaat ettikten sonra, müracaat edebilmesi için önce kadrosunu alabilmesi lazım, kendi patronuyla kavga edecek, mücadele edecek. Kadrosu olmayana basın kartı düzenlenmez. Sözleşmesi imzalanacak, sigortası yatırılacak. Sözleşme de yetmez, sözleşmesi 212 sayılı Kanuna tabi bir sözleşme olmak zorundadır. Birçok gazeteci arkadaşımız inşaat şirketinde, enerji şirketinde kadrolu gözükür ama gider orada mesleğini yapar. İzzet Gezer öldüğü zaman, Cizre'de öldürüldüğü zaman sigortası yoktu, apar topar sigorta yaptılar. Gazeteci değil miydi İzzet Gezer? Bu mantıklı olmaz.

mustafa sönmez - Tabii medya aslında toplumun bir aynası. Rüzgar nereye doğru esiyorsa, bir toplumda siyaset nasıl biçimleniyorsa aslında medya da öyle şekilleniyor. Dolayısıyla bunun kalıcı formları yok. Ülkeler arasında kıyaslanabilecek yapısal yanları yok. Yani bir dönem yapısal sandığınız özellikler siyasetin rüzgarının değişmesiyle beraber başka bir biçim alabiliyor. Mesela, dışarıdan bir gözlemci

gelip bana sorduğunda şu an medyayı bana tarif edebilir misin diye, diyorum ki, iktidarın kurduğu ya da iktidarla yan yana duran bir yandaş medya var, iktidarın sindirdiği, küçülttüğü, korkuttuğu bir merkez medya var, bir de geriye kalan irili ufaklı bir grup var. Şimdi bu, bugünkü tanım. Ama bunu bana 10 yıl önce gelip sorduklarında diyordum ki, sektöre hakim olan bir Aydın Doğan grubu var, sektörü tamamen kontrolü altına alarak bütün gruplar arasındaki tartışmaları sona erdirip, o hâkimiyetten sonra medyaya özgürlük getireceğini iddia ediyor. O da o günkü fotoğraf. Ondan bir önceki fotoğraf işte iki tane didişen grup var, Aydın Doğan grubuyla Sabah grubu, o da o dönemin fotoğrafıydı. Ondan bir öncesine gittiğimizde Özal döneminde Özal'a karşı olan medya grubu ve Özal'ın yarattığı Asil Nadir grubu vardı, o da o dönemin fotoğrafıydı. Yani her şeyde iktidar döneminde medya da form değiştiriyor. Onun için böyle anlık ülkelerle kıyaslayabileceğimiz ama değişmeyen bir şey var. Siyasi yapıda, siyasi arenada hâkim güçler arasındaki savaşlar medyaya yansıyor, yansımadan edemiyor. Yani mutlaka medyaya yansıyor, çünkü medya aynı zamanda o siyasi ve ideolojik mücadelenin yansıma alanı, yeni bir muharebe alanı. Bugünkü formunda kalıcı olmadığını düşünüyorum. Sonuçta böyle bir hakimiyet varmış gibi ama hiç akla gelmeyen başka iç kavgalar oluyor, işte hepimizi şaşırtan cemaat-AKP kavgaları olmaya başladı, koalisyonlar dağılmaya başladı. Dışarıdan başka etkenler söz konusu olabilir, Türkiye'de başka dinamikler harekete geçebilir. Nasıl çöl fırtınasıyla beraber kum tepeleri yeniden şekilleniyorsa, medya alemi de pekâlâ farklı şekilde şekillenebilir. Ama tersi de söz konusu, yani tersine bu rejim öyle bir köklü, öyle bir kalıcı olur ki, bugünümüzü bile bize hatırlatır.

taner berksoy - Efendim teşekkür ediyoruz, hepinize iyi akşamlar diliyorum.

İktisatçılar Haftası üçüncü günü değerli hocamız Arif Nemli'ye armağan edilmiştir

PROF.DR.ARİF NEMLİ

1933 yılında İstanbul'da doğdu. 1951'de Haydarpaşa Lisesi'nden mezun olduktan sonra, aynı yıl İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girdi. 1956'da mezun olduktan sonra İktisat Fakültesi İşletme Kürsüsünde asistan olarak göreve başladı. 1960'da "Standart Maliyet Sistemi" konulu tezle doktor unvanı aldı. 1963'de İktisat Fakültesi Maliye Kürsüsü'ne geçti. 1965-1966 yıllarında Fulbright bursundan yararlanarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Illinois Üniversitesinde post-doktora çalışmalarında bulundu.

"Teşvik Edici Vergi Politikası" konulu tezle 1968'de doçent oldu. 1979 yılında profesörlüğe terfi etti. İ.Ü. İktisat Fakültesi dışında, 1975-1982 yılları arasında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde ve 1970-1979 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde dersler verdi. 2000 yılında 44 senelik hizmetten sonra emekliye ayrıldı.

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI / 21-22-23 Mart 2012

değişen yasalar, değişmeyen arayış: adalet

Prof. Dr. Arif Nemli'ye Armağan

23 Mart 2012 Cuma
3.Gün
Birinci Oturum

Sunuş	: Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Nihat Falay
Panelistler	: Doç. Dr. Vahap Coşkun Dr. Orhan Gazi Ertekin Turgut Kazan Selçuk Kozağaçlı

124

sevil usanmaz - Sayın konuklar, 36. İktisatçılar Haftasının üçüncü gününe hoş geldiniz. Bugünü armağan ettiğimiz hocamız, Sayın Prof. Dr. Arif Nemli. Hocamız rahatsızlığı nedeniyle maalesef aramızda değil. Kendisine vereceğimiz plaketi kızı Doç. Dr. Esra Nemli Çalışkan Genel Başkanımız Vahap Adıyaman'dan alacak. Buyurun.

esra nemli çalışkan - Çok teşekkür ediyorum. Babam gerçekten bugün burada olmayı çok istedi. Çünkü bu Fakülteye 44 yıllık emeği söz konusu. Biraz yaşlılık, biraz da rahatsızlığı dolayısıyla katılamadı. Sizlere sevgilerini, selamlarını yolladı, teşekkür etti. Ben de ayrıca onun adına bu plaketi aldığım için çok mutluyum. Hepinize tekrar teşekkür ediyorum.

sevil usanmaz - Sayın konuklar, üçüncü gün sabah oturumu “*Değişen Yasalar Değişmeyen Arayış Adalet*” adını taşıyor. Bu oturumda sunuş konuşmasını Sayın Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu yapacak. Buyurun efendim.

ibrahim kaboğlu - Hepinizi saygıyla selamlıyorum. İktisat ve adalet arasındaki yakın ilişkiyi bilimsel bir toplantıya taşıdıkları için iktisatçıları kutluyorum.

AB ölçeğinde denk bütçe konusunda yapılan son anlaşmayla -Euro bölgesi içerisinde yer alan ülkeler için bağlayıcı olan anlaşma- artık bütçe yapma hak ve yetkisini bile devletler üzerinde bir denetim aracı olarak Avrupa ölçeğinde ortaya koymak suretiyle AB üyelerinin iktisadi ve mali bakımdan serbest olmayacakları ve neoliberalizmin regüle edilmiş bir liberalizme doğru, düzenlenmiş bir ekonomik yapıya doğru bir dönüşüm geçirmesinin kaçınılmaz olduğu ortaya çıkıyor. Bu bakımdan iktisat ve anayasanın, maliye ve anayasanın iç içe geçmiş konular olduğunu belirterek sözlerime başlamak istiyorum.

Çok değerli hukukçular, konuşmacılar var aramızda. Bu bakımdan konuya daha çok anayasal düzlemde bakmak istiyorum. Anayasal düzlemde hem anayasanın adalete engel oluşturan yönleriyle hem anayasaya rağmen adaletin neden işlemediği, anayasaya aykırı durumların neler olduğunu belirtmek suretiyle.

Bu konuları ele alırken hep üzerinde durduğumuz, çok duyarlı olduğumuz konular olan adalet ve demokrasi ilişkisi, hukuk ve siyaset ilişkisi veya yargı ve demokrasi ilişkisi konusunda giriş niteliğinde birkaç açıklama yapmam uygun olur diye düşünüyorum. Çünkü bizde demokrasiyle hukuk arasındaki ilişki genellikle çatışmacı bir yaklaşımla ele alınıyor ve sanki demokrasi hukukun dışında bir kavrammış gibi düşünülüyor. Dolayısıyla elden geldiğince siyaset, siyasal aktörler yargı dışında kalmalı veya kalabilir izlenimini uyandıran veya böyle bir kanaat yaratmaya yönelik söylem süreklilik taşıyor. Oysa şu unutuluyor, doğru hukuku yaratan demokrasidir. Çünkü demokratik tartışma ortamı, demokrasinin sağladığı fikri tartışma ortamı,

müzakere ortamı hukuk kurallarının yaratılması için vazgeçilmezdir. Ama demokrasinin de kendi başına bir amaç değil, insan haklarına yönelik bir araç olduğunu dikkate aldığımız zaman esasen insan hak ve özgürlükleri güvence altına alınabiliyorsa demokrasiden söz edebiliriz. Onun için de yargının müdahalesi kaçınılmazdır, gereklidir ve tabii ki bu yargının da aynı zamanda bağımsız bir yargı olması, tarafsız bir yargı olması ölçüsünde böyle bir güvence işlevini yerine getirebilir.

Demokrasi-yargı ilişkisi açısından üç kavrama değineceğim. Birincisi yargının demokrasinin bir faktörü olarak karşımıza çıkması. İkincisiyse yargının demokrasinin bir aktörü olarak karşımıza çıkması ve üçüncü olarak da yargının demokrasinin bir antrenörü olarak çıkması. Bu ilişki aslında hukuk fakültesinde verdiğimiz eğitimden tutun da yargıçların, yargı organlarının siyasetçileri yargılamaları ve temiz siyaset, saydam siyaset, dolayısıyla demokratik siyaset kuralına aynı zamanda katkıda bulunmalarına kadar bir süreçtir. Yargının demokrasinin bir faktörü olduğu, aktörü olduğu ve aynı zamanda antrenörü olduğu ki burada aynı zamanda meslek ilkeleri, etik kurallar, deontolojik ilkeler var. Yargıcın ana misyonunun hak ve özgürlükler güvencesi olduğu bilinciyle hareket etmesi söz konusu. Bu tabii ki gerçeği dile getirme, adaleti dillendirme ana işlevi budur ve bununla örtüşmektedir.

Burada yine iki kavrama değinilebilir. Bizde farklı biçimlerde söylenen, sahiplenilen iki kavram; bağımsızlık ve tarafsızlık. Eğer bağımsızlık bir statüysen, yargıç bağımsızlığı, tarafsızlık da bir erdemdir. Dolayısıyla her ikisi de birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Bağımsızlığı bir yana bırakıp sadece yargıçlardan tarafsızlık beklemek veya tam tersine tarafsızlığı öne çıkarıp bağımsızlık üzerine durmamak mümkün değil, ikisi arasında diyalektik ilişki bulunmaktadır. Birbirinden vazgeçilmez iki kavramdır. Bunun örnekleri metinlerde, Türkiye'nin de taraf olduğu gerek Birleşmiş Milletler nezdinde yürürlüğe konan belgelerde, gerek Avrupa İnsan Hakları belgelerinde somut, açık hükümler yer almaktadır.

ibrahim kaboğlu

Bağımsızlığı bir yana bırakıp sadece yargıçlardan tarafsızlık beklemek veya tam tersine tarafsızlığı öne çıkarıp bağımsızlık üzerine durmamak mümkün değil, ikisi arasında diyalektik ilişki bulunmaktadır

ibrahim kaboğlu
Bazen öyle bir anayasal söyleme giriyoruz ki sanki karşı karşıya bulunduğumuz sorunların hemen hemen tümü Anayasadan kaynaklanıyormuş ve eğer yeni bir anayasa yapabilirsek Türkiye düzluğede çıkacakmış gibi bir yanlış izlenim, bir yanılsama ortamı yaratılmış bulunuyor

Bu genel nitelikte bilgileri sizinle paylaştıktan sonra esasen bizim Türkiye'de karşı karşıya bulunduğumuz anayasal sorun ve yargı sorunu ilişkisine gelmek istiyorum. Bilindiği gibi Anayasa 20 yıldır güncel, yeni Anayasa ama bugün daha güncel. Burada şöyle bir yanılgıya dikkat çekmek gerekir. Bazen öyle bir anayasal söyleme giriyoruz ki sanki karşı karşıya bulunduğumuz sorunların hemen hemen tümü Anayasadan kaynaklanıyormuş ve eğer yeni bir anayasa yapabilirsek Türkiye düzluğede çıkacakmış gibi bir yanlış izlenim, bir yanılsama ortamı yaratılmış bulunuyor ve belki bunu söyleyenler de kendilerini buna inandırmaya çalışıyorlar. Bu açıdan konumuz itibarıyla Anayasaya bakıldığı zaman nasıl bir tablo karşımızda, bunu değerlendirmemizde fayda var.

Hepimizin eleştirdiği 1982 Anayasası halen birçok yönüyle eleştirilmesi, karşı çıkılması ve yenilenmesi gereken bir metin olmakla birlikte, aradan geçen 20-25 yılda önemli birtakım değişiklikler de geçirmiştir ve bu değişikliklerin -belki son üç değişiklik dışında- özellikle hak ve özgürlükler alanına yönelik değişiklikler olduğunu vurgulamakta yarar var. Şimdi bu çerçevede aslında değişiklik olmadan önce de bu Anayasada yargıya hitap eden, yargıyı Anayasanın ayrıcalıklı muhatabı kılan hükümleri vardı. Her ne kadar bunlar 1961 Anayasasına göre değişirse de, mesela

11. madde Anayasanın üstünlüğü, herkesi bağlayıcı yargıçlar haliyle, 138. madde yargının bağımsızlığı, yargıçların bağımsızlığı, mahkemelerin bağımsızlığı kusurlarına rağmen çok önemli bir maddedir ve onun muhatabı, yani yükümlüsü yasama, yürütme ve yargının kendisidir. Dolayısıyla bu hükümlerin yanında yargıçlar, diğer tabii ki bunlara gölge düşüren hükümler yok değil ama her şeye rağmen asgari birtakım olumlu hükümler de vardır. Belirtmemin nedeni şudur, yargıç, yargıçlar, savcılar, yargı mensupları, avukatlar Anayasanın doğrudan muhatabıdır. Dolayısıyla Anayasanın diğer hükümlerini doğrudan uygulayabilirler, uygulamak durumundadırlar ve bu hükümler Anayasanın 13. maddesinden başlayan, hak ve özgürlük güvencelerini içeren, 19. madde kişi özgürlüğü ve güvenliğiyle devam eden, konut dokunulmazlığı ve haberleşme özgürlüğüne kadar birçok madde 11 yıl önce değiştirilerek bu konudaki yetkiler emniyetten yargıya geçirilmiştir. Dolayısıyla yargıçlar doğrudan doğruya bu Anayasanın hükümlerini özgürlükler lehine uygulamak durumundadırlar. Bu şekilde hem bir statü anlamında Anayasada amir hüküm olarak hükümler mevcut hem yurttaşlar açısından, hak ve özgürlükler açısından yargıçların uygulamak durumunda buldukları hükümler mevcut. Ama bütün bunlar kuşkusuz Anayasanın eleştirilmez olduğu, Anayasanın

yenilenmesi gerektiği düşüncesini ortadan kaldırmamaktadır ama olan durumdan bahsediyorum.

Bu çerçevede, Anayasada mevcut olan fakat yargıçlar tarafından uygulanmayan özellikle hak ve özgürlükler kısmında yer alan hükümlerini hatırlattıktan sonra bir de aykırılıkları sizlerle paylaşmak istiyorum. Nedir bunlar? Birincisi hepimizin bildiği 2004'de yapılan Anayasa değişikliğiyle Anayasadan çıkarılan DGM'lerin yerine bu kez Ceza Muhakemeleri Kanununa monte edilen özel yetkili mahkemeler var. Bu mahkemelerin statüsü, yapısı, görev ve yetkileri ve uygulamaları açıkçası Anayasanın bugünkü haline, 2004'de yapılan değişikliğe rağmen böyle bir mahkemenin kurulmuş olması ve sürdürülmesi sadece 2001 değişikliğiyle 36. maddeye açıkça eklenen adil yargılanma hakkına aykırı değil, aynı zamanda DGM'lerin çıkarılması yoluyla Anayasadan anayasal dayanağa sahip olmayan mahkemeler olması itibarıyla anayasal duruma da aykırı bir mahkeme düzenini ifade etmektedir. Bunun yanında hemen kurulduğu halde faaliyete geçirilmeyen adliye bölge mahkemeleri sekiz yıl önce yasayla kuruldu ama bugün bile ne zaman harekete geçirileceği, ne zaman faaliyete geçirileceği belli değil. Çok önemli bir boşluktur, bunun yanıtı verilmelidir. Bir üçüncü konu yıllardan beri, on yıllardan beri gündemde olduğu halde nedense kurulmayan adli kolluk, bu da en azından kurumsal açıdan değinilmesi gereken bir husustur.

Bu çerçevede konuya anayasal açıdan baktığımız zaman iki durumla karşılaşıyoruz. Bir, Anayasaya rağmen Anayasanın uygulanmayan hükümleri. İki, Anayasaya rağmen Anayasaya aykırı yasaların mevcudiyeti. Bunlar tabii ki yargının, yargıcın, mahkemelerin başlangıçta belirttiğim demokrasi-yargı ilişkisi veyahut demokrasi-insan hakları ilişkisinde oynamak durumunda olduğu işlevin çok gerisinde kaldıklarını bize gösteriyor. Bu durumda tabii ki şöyle bir ikileme ya da ciddi bir çelişkiyle karşı karşıya bulunduğumuzu söyleyebilirim. Anayasa süreci tabii ki aynı zamanda özgür tartışma ortamının mevcut

olduğu bir toplumda yürütülen çalışmalar şeklinde özetlenebilir. Bu süreç, aynı zamanda bir demokrasi süreci. Diğer hususlara girmiyorum ama böyle bir süreç var mı, yok mu? Ancak daha önemlisi şudur, yeni Anayasa sürecinde yargı bağımsız, tarafsız bir statüde örgütlenmek isteniyorsa o zaman ona yönelik hazırlığa şimdiden başlamak gerekmiyor mu? Yani bu Anayasaya bile açıkça aykırı olan düzenlemelerin, yasaların ve özellikle mahkeme gibi var olan aykırılıkların şimdiden düzeltilmesi gerekmiyor mu? Eğer bu verdiğim örneklerde yeni Anayasada özel yetkili mahkemeler olacaksa, bugünkü Anayasaya da aykırı, o zaman yeni Anayasanın hiçbir anlamı kalmaz. Yeni Anayasa yapmaktansa hiç yapmamak daha iyi. Hayır, eğer yeni Anayasada özel yetkili mahkemeler olmayacaksa ve bizde yeni Anayasa yapma iradesi varsa, özellikle siyasal çoğunluğun, o zaman özel yetkili mahkemeleri muhafaza etme ısrarı ve inadı neden? İki yıl sonra Anayasa yapılacak, iki yıl daha bu mahkemeler devam etsin, neden? Bu soruyu yeni Anayasa hedefinde samimiyet testi olarak sürekli sormamız gerekir.

Tabii ki başka birçok sorular, sorunlar var. Ama ben, anayasal düzlemde eksiklerine rağmen var olan Anayasaya aykırı yasalar ve kurumlar ve var olan yasalara da aykırı uygulamalara dikkat çekmek istedim. Bunların ortaya konması bir bakıma yaşadığımız ve Anayasaya ve yargıya yönelik bilgi kirliliğinin de ortadan kaldırılması kolay değil. Tabii ki düşünce özgürlüğünü kullanma konusunda eşitsizlik söz konusu. Çünkü medya belli düşünceleri çok yaygın biçimde kamuoyuna sürekli olarak duyuruyor. Diğer bazı düşünceleriyle kamuoyuna ya çok az duyuruyor ya da hiç duyurmuyor. Bir bakıma bir düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılması bakımından ciddi bir eşitsizlik var. Bu eşitsizlik ortamında tabii ki çoğulcu toplum, çoğulcu medya, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü veya üniversitelerin özerkliği gibi kavramlar aslında kısmen kâğıt üzerinde var olan ama uygulamada çok az olan özgürlükler alanı olduğu için her an yanılabiliriz. Bu bakımdan sonuç olarak yargı ve yasalar

İbrahim Kaboğlu

Yargı ve anayasa ilişkisini dikkate aldığımız zaman burada sadece anayasal düzenleme yapmanın anlamlı olmayacağını, anayasanın da ötesine geçen bir yargı kültürü, bir demokrasi anlayışı sorunu olduğunu hiçbir zaman unutmamamız gerekir

vahap coşkun
İktidarın gücünü
dağıtmak,
kullanımını
sınırlandırmak,
insan hak ve
özgürlüklerini
ancak bu
yolla koruma
altına almak
demokrasinin temel
öncüllerinden bir
tanesisdir

ilişkisi, yargı ve anayasa ilişkisini dikkate aldığımız zaman burada sadece anayasal düzenleme yapmanın anlamlı olmayacağını, anayasanın da ötesine geçen bir yargı kültürü, bir demokrasi anlayışı sorunu olduğunu hiçbir zaman unutmamamız gerekir. Buna en yakın anayasa 1961 Anayasası olarak nitelendirilebilir, ama o Anayasasının hükümlerine yürürlüğe koymaya yönelik yasalar tamamlanmadan kendisi askıya alındı. Demek ki anayasayı koymak başlı başına sorunları çözüm için yeterli değil, tam tersine bizi yanıltıcı sonuçlara götürebilir.

Sonuç olarak neyi amaçladığımız çok önemli; sadece geçiş niteliğinde iki cümle, eğer davalar dizisi Ergenekon'un KCK ekseninde sınırlı olsaydı o zaman belki bütün bu uygulamalar şu ya da bu biçimde tartışılabilirdi. Fakat Hopa'dan üniversitelerimize kadar şu kadar öğrenciden şu kadar gazeteciye kadar savunma hakkı için mesleklerini icra edenler, insan haklarını savunan kişiler, insan hakları yolunda mücadele eden kişilerin giderek daha fazla kendilerini savunma durumuna düşürüldükleri bir yargı demokrasi ilişkisinde karşı karşıya bulunduğumuz tablo hiç iç açıcı değildir. Bu bakımdan en azından sizleri bu konuyu toplantınızın merkezine yerleştirdiğiniz için kutlar, hepimize saygılarımı sunarım.

sevil usanmaz - Sayın Kaboğlu'na çok teşekkür ediyoruz. Şimdi sabah oturumunu yönetecek olan Prof. Dr. Nihat Falay'ı davet ediyoruz.

nihat falay - İyi günler değerli konuklar. Sözü ilk olarak Vahap Coşkun'a veriyorum. Buyurun efendim.

vahap coşkun - Öncelikle İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne çok teşekkür ederim.

Toplantının başlığı son derece önemli, yasalar değişiyor ama Türkiye'de adaletle ilişkin arayış değişmiyor. Bunun sebebi nedir diye düşündüğümüzde birçok sebep sıralanabilir elbette. Ama günümüz açısından ve bu toplantı açısından en önemli nedenlerden bir tanesi yargının sistem içindeki konumlanışıdır. Çünkü modern demokratik dünyada yargıdan beklenenlerle Tür-

kiye'de sistem içerisinde yargıdan beklenenler arasında çok ciddi farklar olduğunu düşünüyorum. Modern dönemde yargıya biçilen en önemli görev toplumsal barışı sağlamaktır. Çünkü günümüzün modern devleti şiddet tekeli elinde bulundurur, dolayısıyla bireylere bu hakkı tanımaz. Bu nedenle modern devlet toplumdaki ihtilafları ve çatışmaları tek bir elden çözüme kavuşturacak organları ve kuralları üretmek durumundadır. Üstlendiği bu ağır ve önemli görev nedeniyle yargıya böyle bir görev biçilir. Bu görev nedeniyle toplumdaki diğer güç odaklarına karşı, özellikle yasamaya ve yürütmeye karşı yargının bağımsız olması ve bunlara karşı tarafsız davranması gerektiği varsayılır. Bunu sağlayacak ilkeyse güçler ayrılığıdır. Bu ilke 'anayasacılık' hareketinin de temelini oluşturur. Öylesine önemlidir ki, mesela Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinin 16. maddesine göre güçler ayrılığı ilkesini benimsemeyen bir anayasa, anayasa bile değildir.

Güçler ayrılığının ardından yatan temel bir faktör, temel bir anlayış var. O da şudur, tüm iktidar alanlarının bir noktada toplanması, temerküz etmesi özgürlükleri korumasız bırakır ve hatta ortadan kaldırır. Bu nedenle iktidarın gücünü dağıtmak, kullanımını sınırlandırmak, insan hak ve özgürlüklerini ancak bu yolla koruma altına almak demokrasinin temel öncüllerinden bir tanesisdir. Dolayısıyla yargı da siyasal organlar olarak nitelendirilebilecek olan yasamadan, yürütmeden bağımsız kılınmalıdır. Yargı doğrudan doğruya hukuki uyumsuzlukları şiddete başvurmadan kesin olarak çözüme ve adaleti yerine getirme amacına yöneldiğinden yargılama faaliyetini icra edenler diğer organlara karşı bağımsız hale getirilir, yargı fonksiyonunu ifa eden hakimlerse yine diğer kamu görevlilerine oranla daha fazla hukuki statüye ve güvenliğe kavuşturulur.

Aslında yargı genel olarak iki temel sütuna dayanır. Bunlardan bir tanesi yargısal karar süreçlerinin nesnel bir şekilde yapılandırılmasıdır. Yani yargıya başvurulması, davaların mahkemede görülmesi ve hukukun uygulanması gibi aşamalarda bu

sürecin eşitlik ilkesine göre işlemesidir. İkincisiyse yargının nesnel ve öznel tarafsızlığıdır. Öznel tarafsızlıktan kastımız yargı mensuplarının içsel tarafsızlığıdır. Nesnel tarafsızlıktan kastımızsa başta yargı mensupları olmak üzere toplumun tümünün yargının tarafsızlığına inanması ve yargıya güvenmesidir.

Bu genel çerçevede içerisinde baktığımızda Türkiye'de yargının pozisyonunun çok iç açıcı olmadığını söylemek gerekiyor. Hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik ilkelerle kıyaslandığında Türkiye'de yargı maalesef kendisinden beklenenleri karşılamıyor ve toplumsal sükuneti, toplumsal barışı sağlama noktasında da önemli bir rol oynayamıyor. Tam aksine yargı büyük tartışmalara sebebiyet veriyor ve huzursuzluk kaynağı teşkil eden önemli bir odak gibi görülüyor. Buna genel olarak yargının teknik olanaksızlıkları, fiziki yetersizlikleri, yargı mensuplarının mali durumlarının kötülüğü ve siyasal iktidarın yargı teşkilatına müdahale edebilecek araçlara sahip olması gibi nedenler neden olarak gösteriliyor. Hiç şüphesiz bunların ciddi bir payı var, yani teknik, fiziki ve mali eksikliklerle yürütmenin yargıya müdahalesine kapı aralayan bir hukuki mevzuatın varlığı yürütmeden gelecek olası müdahalelere karşı yargıyı açık hale getirmekte ve yargının görevini ifa ederken aksamasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu tür eksikliklerin

giderilmesi ve yargının yürütmeye karşı bağımsızlığının sağlanması için gayret sarf etmek gerekiyor. Bu Türkiye'nin hem vatandaşlarına karşı adil bir yargılama yaratma sorumluluğunun bir gereğidir hem AB'ye üye olabilmesinin zorunlu bir koşuludur.

Ancak kanımca sorun daha derindedir. Daha temelde bir zihniyet sorunu var. Türkiye'de yargı temelde devletçidir, yargının tabii olduğu kodları belirleyen siyasal sistemin öncelikli değeri devlettir. Devlet burada insanlar tarafından oluşturulan ve onların hizmetine koşulan bir araç olarak değil, kendi başına bir amaç olarak görülür. Devlet kutsaldır, onun bireylerden ve toplumdan ayrı bağımsız bir yargısı vardır. Onun güvenliği insanların güvenliğinden, onun çıkarları insanların çıkarlarından önce gelir. Devlet vatandaşlar için değil, vatandaşlar devlet için vardır.

Bütün siyasal sistem devletin bekası anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle iç ve dış tehlikelere, düşmanlara karşı devletin korunması birincil derecede önem taşır. Devlet iktidarını taşıyan diğer odaklar gibi yargının da temel görevi bu düşmanlarla mücadele etmektir. Zira devletin bekasını ve güvenliğini korumak için başkaca tedbirlerin yanı sıra yargısal tedbirlere, yasal tedbirlere de ihtiyaç vardır. Müesses nizamın yargıya biçtiği rol aynen devletin diğer bürokratik organlarına biçtiği rol gibi

vahap coşkun

Yargı erkinin devlet iktidarıyla uyumlu olduğunu ve bu iktidarın ürettiği söylemin koruyucusu ve kollayıcısı gibi davrandığını söyleyebilirim

vahap coşkun
Hakim ve savcıların çok büyük bir kısmı uluslararası hukuka karşı kuşkucu ve esas itibarıyla reddedici bir algıya sahip

130

devleti, devlet iktidarını korumak ve resmi ideolojinin öngörülerine göre bir tutum geliştirmek ve fonksiyon icra etmektir. Yargı mensuplarının büyük bir bölümü bu rolü içselleştirmiş ve buna uygun davranmaktadır. Başta yüksek mahkemeler olmak üzere yargının ana gövdesi devleti ve onun çıkarlarını her şeyin üstünde tutan cari bir sistemle uyum içerisinde.

1960'tan bu yana özellikle yüksek mahkemelerin vermiş olduğu yargı kararlarını analiz eden bir çalışma yapmaya çalışmıştım. Buradan çıkardığım sonuç itibarıyla yargı erkinin devlet iktidarıyla uyumlu olduğunu ve bu iktidarın ürettiği söylemin koruyucusu ve kollayıcısı gibi davrandığını söyleyebilirim.

Yargının devlet iktidarına ve onun ideolojik koşullandırma ve dayatmalarına açık olduğunun en iyi göstergesi mahkemelerin verdiği kararlardır. Türkiye'de mahkemelerin verdiği kararlar hakkında dört genelleme yapabileceğimizi düşünüyorum. Birincisi Türkiye'de yargı askeri ve militer hassasiyetlere önem verir ve kararlarını oluştururken buna göre oluşturur. İkincisi, yargı devletçi ideolojinin korunmasına özen gösterir, kararlarında bunun açık izlerini görmek mümkündür. Üçüncüsü yargı resmi ideolojiye ve siyasal iktidara muhalefetiyle bilinen kimseleri kolaylıkla cezalandırır. Buna karşı resmi ideolojiden veya siyasal iktidara yakın olanları mümkün mertebe cezadan uzak tutar. Ve dördüncüsü yargı devlet görevlilerini, özellikle üniformalı devlet görevlilerini, silahlandırılmış bürokratları koruma konusunda çok ciddi bir saike sahiptir ve bununla hareket eder. Dolayısıyla genel olarak özgürlük karşıtı ve yasaklayıcı kararlar çıkmaktadır Türk yargısından.

Yargı kudretini elinde tutanların çoğunluğu, maalesef demokratik kültürü içselleştirmiş değil. Kendilerini devletin memurları olarak görürler. Bu nedenle görevlerini ifa ederken de adaleti tesis etmeye veya korumaya değil, devleti korumaya odaklanırlar. Yargı mensuplarının önemli bir kısmı devletin menfaati gündeme geldiğinde hukuku ve adaleti paranteze almakta, devletin selameti için bazen hukuk dışı kararlar

vermekten kaçınmamaktadır. İmtina etme gibi huyları yoktur. Özellikle askeri darbe dönemlerinde, yani zor zamanlarda yargı maalesef hukukla bağını elden geldiğince zayıflatmaktadır.

Türkiye'de yargı mensuplarının zihniyet unsurlarını ve algı kalıplarını ortaya çıkarmaya çalışan önemli çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalarda öne çıkan iki bulgu var. Bunlardan birincisi görüşülen hakim ve savcılarının çoğunluğunun daha devletçi, milliyetçi ve ulusalcı bir zihniyetin egemen olduğunu ve devlet söz konusu olduğunda tarafsızlıktan sapma hallerinin yaygın olduğudur. Bizzat yüksek yargıda görev yapanlar tarafsız olmaları gerektiğini açık bir şekilde vurgulamaktadır. Mesela 2007-2008 Türkiye Adalet Akademisi'nin eğitim yılı açılışı vesilesiyle dönemin Yargıtay Başkanı Osman Arslan şunları söyleyebilmektedir: *"Hakimin temel ögesi tarafsız olmaktır. Ancak bazı kararlarınızda Türkiye Cumhuriyetinin korunması ve yaşatılmasında taraf olacaksınız. Ay yıldızlı bayrağa sahip çıkmada, o bayrağı daha yükseklere çıkarmada taraf olacaksınız. Buralarda tarafsız olma lüksümüz yoktur"*.

Arslan Aralık 2007'deki veda törenindeyse şöyle demektedir: *"Hakimler bağımsız, teminatlı ve tarafsız olmalıdır ama hâkimin taraf olacağı olaylar da vardır. Hakimler Türkiye Cumhuriyetinden yana taraftır. Hakimler üniter devletten, bölünmez bütünlükten yana taraftır. Taraf olmuştur ve bundan sonra da taraf olacaktır. Ay yıldızlı bayraktan yana taraftır. Hakimler Ankara'nın başkent olmasından yana bile taraftır"*. Şimdi böylesine, yani tarafsızlık konusunda herhangi bir şekilde kendisini gizlemeye gerek duymayan bir yüksek yargı var.

İkinci bulgu görüşülen hakim ve savcılarının çok büyük bir kısmının uluslararası hukuka karşı en hafif deyimle kuşkucu ve esas itibarıyla reddedici bir algıya sahip olduklarının tespit edilmesidir. Dolayısıyla Türkiye'de yargı önceliklerini sıralarken devleti ilk sıraya koyar, uluslararası hukuktan da hazzetmez. Yargı için öncelikli korunmaya mazhar sıfatı maalesef bireyin hak ve özgürlüklerine değil, devlete layık görülür.

Dolayısıyla devleti ve devlet iktidarını kullananları yargılama noktasında son derece ürkek davranır.

Özetle söylemek istediğim şu; Yargı kendisini devletin ideolojik savunucusu olarak görüyor. Bu nedenle bir taraftan devletin makbul saymadığı muhalif kişi ve grupların temel hak ve özgürlüklerini hukuk dışı ilan ediyor ve muhaliflere ağır bedeller ödetiyor. Diğer taraftansa cari düzene muhalefet edenlere karşı işlenen hukuk dışılıklara müsamaha gösteriyor ve hatta çoğu kez bunları aklayan bir aygıt dönüşüyor. Bu nedenle yargı maalesef ne özgürlükleri güvence altına alabiliyor, ne de hukukun üstünlüğünü sağlayabiliyor. Şimdi bunu özellikle birtakım verilere bakarak da ortaya koymamız mümkün diye düşünüyorum. Adalet Bakanlığı'nın yeni bir uygulaması var, son dönemde yaptığı en iyi işlerden bir tanesi. 'İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı'nı kurdu ve burada çeşitli veriler yayınlanıyor. Verilere baktığımızda Türkiye haritasının uluslararası hukuk kamplarına tabi tutulduğunda hal-i pür melalini görebiliyorsunuz.

Türkiye hakkında 2011 sonu itibariyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) verilen 2747 karar var. Bu kararlardan 2404 tanesinde Türkiye'nin insan haklarını ihlal ettiği belirlenmiş. İhlal içermeyen kararların sayısı sadece 57. Türk mahkemelerinin verdiği kararlardan yüzde 87,5'u AİHM tarafından ihlal tespit edilen kararlar. Bunun anlamı şu, Türkiye'deki mahkemelerde verilen her 10 karardan 9 tanesi AİHM tarafından hukuksuz bulunuyor veya hak ihlali olarak değerlendiriliyor. Bir diğer önemli veri şu anda Türkiye'nin AİHM önünde bekleyen başvuru sayısı 15 bin 940. Yani insanların büyük bir kısmı burada verilen, buradaki mahkemelerde verilen kararların adaleti tesis etmediğini düşünüyorlar ve adaleti AİHM'de arıyorlar. İhlal konusunda Türkiye sürekli olarak birinci sırada, bunu da kimseye kaptırmıyor. Bu tablo yargıda bir reforma gerçekten ihtiyaç duyduğumuzu ortaya koyuyor. Böylesi bir reform programının birtakım özellikleri olması gerektiğini düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi, İbrahim Hocamın

da belirttiği gibi salt bir anayasa fetişizmi üzerinden Türkiye'deki adalet sorununu çözmemiz mümkün değil. Türkiye'de inanılmaz bir mevzuat problemi var. Salt Anayasayla değil, bütün mevzuattaki kuralların adaletli olmasına azami bir dikkat göstererek yeniden dizayn ettirilmesi gerekiyor. Ulusal hukukun evrensel hukuksal değerlerle ve ulusal üstü hukukla uyum ve irtibatını kurmak gerekiyor. Yargılama işini yapacak olanların sağlam bir hukuki formasyona sahip olmalarını sağlamak gerekiyor ve yargıyı toplumun iradesiyle ilişkilendirmek gerekiyor. Böylesine entegre bir program olmadan Türkiye'deki yargı sorunlarını çözmemiz çok güç. Dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

nihat falay - Teşekkürler Sayın Coşkun. Coşkun Bey konuşunca Eflatun'un bir sözünü hatırladım, "Adaletsizlikleri işleyenler adaletsizlikleri çekenlerden daha sefildir." Hakikaten bu kararlar da biraz sefaleti göstermiyor değil Türkiye açısından. Şimdi sözü Sayın Orhan Gazi Ertekin'e veriyorum.

orhan gazi ertekin - Teşekkür ederim. Demokrat Yargı Derneği adına hepimizi saygıyla ve sevgiyle selamlıyorum. Ayrıca Arif Nemli Hocaya da selam ve saygılarımı yolluyorum, geçmiş olsun diyorum. Yasalar, adalet ve hukuk meselesi eğer içerisine yargıyı da eklersek son dönemlerin en önemli politik çatışma eksenlerinden biri. Neredeyse hepimiz son üç, beş yıldır, belki son 10 yıldır aramızdaki politik mesafeyi, birbirimizle olan politik mesafemizi bu meseleler üzerinden kuruyoruz. Hatta 2010 referandumunu göz önüne alırsak -ki herhalde son 10 yılın en sıcak, en yakıcı çatışma ortamlarından bir tanesini teşkil ediyordu- 'evet', 'yetmez ama evet', 'hayır' ve 'boykot' seçenekleri tam da bu meseleler üzerinden kendini inşa etmişti ve o politik pozisyonlar bugün hâlâ kendi hususyetlerini, tartışmalarını devam ettiriyorlar. Dolayısıyla aslında son beş yılın politik alanını, politik tarafgirleşmesini anlamak, anlamlandırmak veya politik süreci değiştirmek bakımından üzerine konuştuğumuz alan son derece önemli ve acil. Bu konu üzerine iki aşamada konuşmak

vahap coşkun

Anayasa fetişizmi üzerinden Türkiye'deki adalet sorununu çözmemiz mümkün değil

orhan gazi ertekin

Yargıda son dönemlerde avukatlık ve avukatların bulunduğu piyasaya yönelik büyüyen bir yargı endüstrisi var

istiyorum. Bu aşamalardan bir tanesi Türkiye'de bu meseleleri tüketmek için, Türkiye'de bu meselelere dönük entelektüel hazırlığımızın ne kadar yeterli olduğuna dair olacak ve aynı zamanda politik pozisyon alış biçimimizin ne kadar anlamlı olduğuna ilişkin olacak. İlk aşamada bunun üzerine birkaç tespit yapmak istiyorum. İkinci aşamada doğrudan başlığın içerisine girmek istiyorum ve onun üzerinden sonuçlara varabilirim diye umut ediyorum.

Şimdi ilk noktaya gelirse Türkiye'de -ve aslında dünyada da- bu meseleler politik ve entelektüel konum almayı gerektiriyor. Türkiye'de mevcut yasaların, anayasaların, yargının, hukuk meselesinin tartışılmasına ilişkin temel entelektüel hazırlıklara bakarsak son derece tekdüze ve yüzeysel olduğunu görüyoruz. O kadar yüzeysel ki aslında bu meselelerle başa çıkamadığımızı, başa çıkmamızın bu hazırlıklarla mümkün olmadığını açık ve net olarak gösteriyor. Neler var? Örneğin çok temel bir anayasa hukuku üzerinden bakıyoruz, anayasa hukukunun bütün temel kavramları var ve onun en işlek maddesi de kuvvetler ayrılığı. Kuvvetler ayrılığı, yargı-demokrasi ilişkisinin en olumlu yönleriyle, en olumlu bağlamıyla kurulmasını sağlıyor ve onun üzerinden bir hukuk, yargı ve anayasa analizi yapılıyor. Yani aslında Türkiye'de hukuk, yargı, anayasa analizi yapılması için üçe kadar saymayı

bilmek yetiyor. Yasama, yürütme, yargı diye üçe kadar saymayı biliyorsanız, Türkiye'de bir yargı analizi, yargı-demokrasi analizi, hukuk analizi yapmak çok kolay oluyor, gerisi zaten kendiliğinden geliyor. Bunlar birbirinden ayrıdır, birbirine eşittir, hepsi erktir ve devlet böyledir zaten ve bunun üzerinden şöyle okumalar yapılıyor. Adalet Bakanının müsteşarın Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK)'da ne işi var? Buna ilişkin bu teorik okumalardan çıkartılan belli sonuçlar oluşuyor ve elimizdeki en temel argüman kuvvetler ayrılığı. Kuvvetler ayrılığının da tarihsel bir okuması yok elimizde, tarihsel argümanlar yok. Tamamen anayasa hukukunun kısır bilgilerinin yinelenmesine dayanan bir analiz alanı, bu ilk argümanlardan bir tanesi. İkinci argüman hukukun üstünlüğü, hukuk devleti veya hukukun yönetimine dair daha çok mevzuat alanı, hukuksal mevzuat alanı. Bu hukuksal mevzuat üzerinden bir yasalar tartışması yapıyoruz ve hukuksal mevzuat tartışmamız da hakikaten çok dar ve sınırlı. Sadece yasal metinlerin pozitivist okunmasına dayalı hatta bir çerçeve çiziliyor. Elimizde en önemli iki kavram bu. Bu iki müessese veya mefhum üzerinden Türkiye'de çok önemli bulduğumuz bir meseleyi tüketmeye çalışıyoruz. Hukuk ve adalet meselesini tüketmeye çalışıyoruz ve yine bunun üzerinden politik konumlar alıyoruz. Buradan çıkan politik konumla-

ra bakarsanız orada da son derece sığ, özellikle de anayasa hukuku tarafından aşırı öğretilmiş bir politik konum. Tam bu, anayasa hukukunun sığ bilgileri tarafından aşırı öğretilmiş, aşırı dayatılmış bir politik konum alıyoruz. O politik konumda da en belirleyici olan hükümete yargı alanını kapatmaya dönük, belli kesimler açısından hükümete veya politikaya, politik alana, politik güçlere yargı alanını kapatmaya dönük girişimler üzerinden bütün o politik enerjimizi tüketmeye çalışıyoruz.

Anayasa, adalet meselesini anlamak, anlamlandırmak ve değiştirmek bakımından son derece dar bir noktadır bu. Eğer bunlarla yetinirseniz neyi görmezseniz? Bir, yargıda taşra sosyolojisi var farkında mıyız? Bu taşra sosyolojisi denilen şey yargıyı anlamak bakımından çok önemli. Fransa taşrasını çok iyi biliyor, ama Türkiye taşrasını hiç bilmiyor. O taşranın yargıya, hukuka getirdiği sonuçlar konusunda hiçbir bilgiye sahip değil. Yargıda ideoloji konusunda hiçbir ciddi bilgimiz yok. Millici ideolojinin yargıda ve hukuktaki karşılıkları konusunda hiçbir ciddi bilgimiz yok. Yargıda gündelik hayat nasıl kuruluyor, yargı içerisindeki o gündelik hayatın hiyerarşik karşılıklarına dair hiçbir girişimimiz yok. Bakın, yargıda son dönemlerde avukatlık ve avukatların bulunduğu piyasaya yönelik büyüyen bir yargı endüstrisi var. Yeni yeni hiçbir ciddi müktesebatı olmayan avukatlık şirketleri kuruluyor, avukatlık büroları kuruluyor ve bu bürolar özellikle de Yargıtay ve Danıştay'daki iktidarın değişmesinden sonra büyümeye başladı. Bu konuda kimsenin bir sorusu yok. Türkiye'de yeni adli sınıfa dönük kimsenin sorusu var mı? Bu yeni adli sınıfı tanıyor muyuz? Bunların refleksleri ne, neler yapıyorlar veya eski adli sınıfı tanıyor muyduk, eski adli sınıf konusunda bir bilgimiz var mı? Hayır. Şimdi bunların olmadığı, sadece anayasa hukuku bilgilerinin, anayasa hukuku kitaplarının okunduğu bir adalet analiziyle baş başayız. Bunun üzerinden politik konum almak mümkün değil. Türkiye'de bugün bence bu meseleler üzerinden en acil sorun bugüne kadar bu meselelerde söylenen her şeyi unutmak. Bu meseleler üzerine sarf edilen

bütün sözleri unutmak, bütün kavramları köşeye atmak, bütün o argümanları, bütün o kurguları, kurumları, mefhumları, müesseseleri bir köşeye atmak. Daha doğru sorular sormaya başlamak, hukuk ve adalet içindeki mevcut politik durumu değiştirmeye elverecek belli politik pozisyonlar inşa etmeye başlamak lazım.

Bu iflastır, öncelikle bu iflası kabul edelim. Bu iflas üzerinden entelektüel olarak akademi ne yapabilir, hâkim ve savcılar ne yapabilir ve kamuoyu neler yapabilir ve bu süreç içinde kendi tarafgirleşmemizi nasıl belirleyebiliriz, en temel soru budur. Bugüne kadar verilmiş cevapları unutalım, bir köşeye atalım. Diğer yandan bu cevapları bir köşeye atmazsak artık açık ve net olarak bilelim, bugüne kadar söylediğimiz sözleri dinlemeye tahammül edecek bir şey kalmadı, hepsi çökmüş durumdadır. Yapacak en acil şey, en acil politik görevimiz, belki aynı zamanda da entelektüel görevimiz söylenenleri yeni sözlerle değiştirmek.

İlk aşama buydu. İkinci aşamaya bakarsak Türkiye'de yasalar ve adalet meselesinde çok ilginç bir gelenek var. Türkiye devrimlerini bile yasalarla yapmış bir ülke. Şapka Kanunu çıkarıyoruz, ona şapka devrimi diyoruz. Harf Kanunu çıkarıyoruz, ona harf devrimi diyoruz. Dünyanın hiçbir yerinde devrim kanunla yapılmaz. Ama biz bu ülkede devrimi kanunlarla yapıyoruz. Yani kanunculugumuzla devrimcilik, inkılâpçılık arasında çok ilginç bir üst üste geçme hali var. Çok çelişik bir durum ama Türkiye'deki devlet bilimi, Türk kamu hukuku bu iki çelişik durumu yan yana getirme becerisi geliştirmiş. Burada adalet inşa ederken yasaların sadece araçsal kullanımından söz etmiyorum. Bizzat adalet denilen, bizzat siyaset denilen şeyin varlığının ve yokluğunun kanunun kendisi üzerinden şekillendirilmesinden söz ediyorum. Yani bütün hayatımızın var oluşla yok oluş alanı, bütün hayatımızdaki sorunların ve çözümlerin var oluş alanı bizzat yasanın kendisi oluyor.

Yasayla bir şeyi sorun haline getiriyoruz ve yasayla o şeyi çözebileceğimizi düşünüyoruz. Örneğin türban meselesini düşünün.

orhan gazi ertekin

Yasalar adalet mücadelesinin gündemlerinden sadece birisidir

orhan gazi ertekin
AK Parti de
Kemalist geleneğin,
belki İttihatçı
geleneğin izlerini
aynen takip ederek
sorunları tarif
ediyor ve onun
üzerinden çözümler
inşa etmeye
çalışıyor

Türban konusunda birazcık bilgisi olan herkes bunun yasal metinlere aktarılamayacak bir kültürel birim ve tarz olduğunu, sadece bir giyim olmadığını bilir. Örneğin Osmanlı'daki gibi Rumların mavi serpuş giyme, mavi başlık giyme zorunluluğu gibi bir şey değildir bu. Aynı zamanda Türkiye'de bir giyim eşyası olduğu kadar bir tarz olduğu için bunun yasaların içerisinde tarif edilebilme, bir sorun olarak tarif edilebilme imkânı yok. Ama Türkiye garip bir biçimde türbanın bir yasal sorun olduğunu ve dolayısıyla da yasalarla çözülebileceğini, çözülmesi gerektiğini söyleye geldi. Hatta çok daha komik, türban için Anayasa bile değiştirmeye kalkıştılar.

Bu çok ilginç bir gelenek. Bir sorunu tanımak için yasa yapıyoruz. Bir sorunun var olduğunu anlamak için yasa yapıyoruz. O sorunu çözmek için gene yasa yapıyoruz. Adalet arayışı nedir? Toplumsal ve siyasal bir onarma çabasıdır, değil mi? Toplumsal ve siyasal bir eksiklik tespit etme ve onu onarma çabası. Şimdi bu çabanın kendisini sadece bir yasanın ifadesine dönüştürsek, bir yasa metnine dönüştürsek adalet arayışımız son derece dar bir noktada ve tamamen devlet eğilimleri, devlet terbiyesi içerisinde ilerlemeye başlar ve aslında adaletten uzaklaşmaya başlarız. Yasanın adalet mücadelesinin aracı ve zemini değil sadece gündemlerden birisi olduğunu anlamamız gerekiyor. Bu çok önemli bir şey, yasalar adalet mücadelesinin gündemlerinden sadece birisidir. Sadece onun üzerinden adalete gidemeyiz. Sadece yasalarla, yasa üzerinden hayatı tarif edemeyiz. Yasalar ve emirnameler üzerinden hayatı yönetemeyiz. Burada yapılması gereken en önemli şey bu gelenekten uzaklaşmaktır.

Bu ittihatçıların bir geleneğidir, sonradan Kemalizm sürdürmüştür, bugün de AK Parti tarafından aynen devam ettiriliyor. AK Parti de Kemalist geleneğin, belki İttihatçı geleneğin izlerini aynen takip ederek sorunları tarif ediyor ve onun üzerinden çözümler inşa etmeye çalışıyor. Bu gelenekten artık kurtulalım. Yasalar sadece hayatımızın belli bir noktasıdır. Yasaların

dışında koca bir hayat alanı var. Onun üzerinden siyaset ve toplumsal eylemler, dinamiklerle kurabileceğimiz bir adalet hayalini, adalet ütopyasını yeniden inşa etmemiz lazım. Bu Platoncu, sadece tarifle, sadece tanımlamakla var olabileceği düşünülen ütopyalardan kurtulup, 19. yüzyılın daha eşitlikçi ve özgürlükçü, yasaları dışlamayan, yasaları gündem yapan ama onunla özdeş olmayan bir siyasal hayat, adalet ve yasa ilişkisini kurmamız gerekiyor. Dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

nihat falay - Teşekkürler Sayın Ertekin. Hakimler ve savcılar bu binalardan çıkıyor, bu kurumlar üretiyor. İnsanın kendi özel tercihleri olabilir, fakat onları şekillendirmek fakültelere düşüyor. Eğer varsa kabahati hoca olarak bir miktar da kendimde görürüm. Ama tabii hoca her şeye de hakim değildir, her şeyi belirleyemez. Ancak Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hayatımda ilk defa bir kere ders verdiğimde çocuklar "cuma günü bu derse toplu olarak gelececeğiz, ders saatini değiştirelim" demeye başladı. Sınıfa şöyle bir baktım, anket yaptım. Peki, "çocukların kararına göre evet veya hayır diyeceğim" dedim. 84 öğrencinin 58'i 'değişmesin, bu saatte devam edelim' dedi. Cuma'ya gidecek öğrencilerin bir teklifi olduğu açık çıktı. Hukuk ve siyasal iktisat, siyasetin göz diktiği yerlerdi. Kadrolaşmanın -öğretim üyesi olarak, öğrenci olarak- geliştirilmeye çalışıldığı bir mekanlar bütünü olarak ortaya çıktı. Hayatımda ilk defa böyle bir nedenle sınıfta bir oylama yaptırmıştım. Tabii o günlerden belki buraya geldik, bunlar dışarıdan ithal edilmedi. Türkiye'de belki sosyoloji açısından söyledikleri doğru, hukuk sosyolojisini çok iyi bilmek ve öğretmek lazım. Şimdi sözü Sayın Turgut Kazan'a veriyorum.

turgut kazan - Ben de bu koridorlarda okudum. Tabii bu salon en muhteşem salonumuzdu. Biz öğrenciler olarak bu salonun önünden bile geçemezdik ama bu salonu her zaman çok sevmişimdir. İnanılmaz bir salondur. Burada sizlerle böyle bir söyleşi yapma imkanı bulduğum için ayrıca mutluyum.

Oturumun başlığına uygun bir giriş yapmak istiyorum. Geçenlerde Oda TV du-

ruşmasını izlemek üzere gitmiştim. İşte gazeteciler, tutuklu sanık yakınları var. Haluk Şahin'in yanında bir yabancı vardı, Avusturyalıymış. Beni tanıştırdı. Benim için övücü bazı şeyler söyledi, 'aynı zamanda benim avukatımdır' dedi. O övücü şeyler üzerine bir şey söyleme ihtiyacı duydum. Yani dedim ki, 'Avusturya'da deniz yoktur, ama Denizcilik Bakanlığı var. Ben sizin ülkenizde nasıl deniz yokken Denizcilik Bakanlığı varsa işte Türkiye'de de hukukun olmadığı bir ülkede hukukçuyum' dedim. Adamın -özellikle Haluk'un- çok hoşuna gitti. Dedi ki, 'bunu yazabilir miyim?'. 'Tabii yazabilirsin' dedim. O da bunu yazdı. Fakat bu arada Avusturyalı dedi ki, 'Tamam, bizim ülkede deniz yok. Eskiden imparatorluk olduğu için o gelecekte yola çıkarak Denizcilik Bakanlığı devam ediyor ama sizde Adalet Bakanlığı var' dedi. Bunu da geçen gün Ali Sirmen sordu, 'bunu yazabilir miyim' dedi. Adaleti yok, arayıp duruyorsunuz ama bakanlığı var, daha ne istiyorsunuz.

Oturum başlığı çok güzel. Peki, bu arayış nasıl bir arayış? Arayış olduğu doğru ama nasıl bir arayış ve o arayış bizi sağlıklı bir yere götürme arayışı mı, eksikliği ne? Bunları karşılıklı bir söyleşide değerlendirelim istiyorum.

Gerçekten bir arayış var. Türkiye Odalar Borsalar Birliği anayasa toplantılarında bunu saptamış. Örneğin 'anayasayı konuşuyoruz' diyor Başkan, hem Edirne, Diyarbakır, İzmir'de konuşuyoruz.

Anayasa yapılacak, adalet olacak. Gerçekten insanlarımız adalet arıyor. Bu başlıktaki vurgu doğru. Ama bana göre bir eksiklik var ve bu eksiklik bir yanlışlığı da bünyesinde barındırıyor. Adaleti herkes kendisi için arıyor. Toplumda adaletsizlik varmış, yokmuş, onu önemsemiyor. Kendi başına bir şey geldiği zaman adaletsizliği görüyor ve zaten daha adalete sığınmadan adaletsizlik olacağını da biliyor. 50 yıldır avukatlık mesleğini sürdüren, bu koridorlarda yetişmiş bir hukukçu olarak rahatlıkla söylüyorum, örneğin kendimi bildim bileli Türkiye'de hiç kimse avukat aramıyor, adamını arıyor. Denediği bir adam, yargıcın ya da savcının adamını arıyor.

Bu gerçeği doğrulayan iki çarpıcı örnek vermek istiyorum. Birisi Egemen Bağış. Bağış gazetecilere açıklıyor. Egemen Bağış kabinedeki AB'den sorumlu, yani insan hakları konusunda, demokrasi konusunda en üst düzeyde görevli bakan. Diyor ki, "siz ne diyorsunuz, ben Kadıköy'de seçim çalışması yaptım, bana bir tek kişi cezaevindeki gazetecilerle ilgili bir soru sormadı". Bu işin bir gerçeği, Kadıköy'de bile hiç kimse seçim sürecinde Egemen Bağış'a bu soruyu sormamış. Çünkü toplumun öyle başlıkta vurgulandığı gibi toplumsal bir adalet arayışı yok, bu gerçeği kabul edelim. Daha somut, daha çarpıcı bir örneği de Cumhurbaşkanı Gül verdi. Nedim Şener'le Ahmet Şık'ın tahliyesi değerlendirilirken ne denir? Adaletle ilgili, haksızlığın

turgut kazan

Türk yargıcı hiçbir zaman kendini hak ve özgürlüklerin güvencesi olarak görmemiştir

turgut kazan

Temel sorunumuz büyük çoğunluğun demokrasi ve hukuk devleti duyarlılığını taşımamış olmasından kaynaklanıyor ve toplumdaki bu duyarsızlık da yargıdaki duyarsızlığı yaratıyor

kaldırılmasıyla ilgili, başka adaletsizlik ya da haksızlıkların benzeştirilmesiyle ilgili bir konuşma yapılır, değil mi? Hayır, "imajımız düzeldi" dedi. Arkadaşlar, imajın düzelmesiyle adaletin bir ilgisi yok. Bu ikisi Batıda bizim imajımızı lekeliyordu, ikisi de çıktı. 98'i dursun, hiç önemli değil yani. Adalet yok, adalet arayışı da yok. İster 100 kişi, ister 500 kişi, KCK'dan 6 bin kişi içerde olsun, hiç önemli değil. Adılmış, değilmiş, haksızlıkmış değilmiş, hiç önemli değil. Cumhurbaşkanı söylüyor, imajımıza zarar vermiyorsa koy ver gitsin, diyor. Böyle bir toplumda yaşıyoruz, işin gerçeği bu.

Toplumunuz buysa yargının yapısı da böyle olur. Bizde Türk yargıcı hiçbir zaman kendini hak ve özgürlüklerin güvencesi olarak görmemiştir. Asla insan haklarını özümsememiştir. Bu duyarlılığı taşıyan yargıç ve savcılar tanıdım, onları ayrı tutarak söylüyorum. Ama en az yüzde 95'i bunu asla özümsememiştir. Bu koridorlardan yetişmiştir, bu koridorlarda ders verenleri suçlamak için söylemiyorum, yani toplumsal yapı öyle şekillendiriyor. Kendisini hiç hak ve özgürlüklerin güvencesi olarak görmemiştir.

O yargıçlık saltanatını ele geçirmiş imparator sanıyor kendini. Mesela dünyada yalnız Türk yargıcı bağırrır. Dünyanın çok çeşitli kentlerinde duruşma izledim. New York'ta, Washington'da, Frankfurt'ta, Stockholm'de, Paris'te, Roma'da, hiç bağıran yargıç görmedim. Yargıç sevecendir, tanık ya da sanığı rahatlatarak doğruyu söylemesi için bir imkân hazırlar. Yani öyle görüyorsun ama mesela Türkiye'de birini tanık olarak çağırılmışlarsa dört ay sonraki bir günde adam dört ay uyuyamaz. Çünkü hâkim bağırırsa böyle korkudan, hele bir de sanıksa. Türkiye gerçeği ne yazık ki budur, bu gerçek toplumsal yapıdan oluşur. Yasaya ne yazarsanız yazın.

Tabii Aytekin'in söylediklerine katılıyorum. Türk Ceza Kanununun 26. maddesi diyor ki, hakkı uygulayana ceza verilmez ama bu yeterlidir aslında her şeyi çözmek için. Fakat yasa koyucu Türk yargıcını iyi tanıdığı için ifade özgürlüğüyle ilgili maddelere ayrıca yazar, 'eleştiriye ceza verilmez' diye. Çünkü 26. madde budur, dünyanın

hiçbir yerinde bu tür bir kural konmaz, konulamaz, ayıptır. Yargıç için ayıptır ama Türkiye'de yazılır. Fakat gene ceza verir. Haber niteliğini taşıyorsa ceza verilmez. Böyle bir şey yazılır mı? Çünkü haber vermek gazetecinin hakkıdır. Dolayısıyla 26. maddeye göre ceza verilmez zaten, ama bizde yazar. Buna rağmen bastırır cezayı. Nitekim Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in yargıçlar ve savcılarla ilgili o raporu Türk yargıcı ve savcısını saptamış ve iyi bir değerlendirmedir. Bu raporu okumanızı öneririm.

Şimdi demek ki temel sorunumuz büyük çoğunluğun demokrasi ve hukuk devleti duyarlılığını taşımamış olmasından kaynaklanıyor ve toplumdaki bu duyarsızlık da yargıdaki duyarsızlığı yaratıyor. Yargıçlarımızın yüzde 95'i mutlaka arama kararı veriyor, mutlaka dinleme kararı veriyor. İnsan hakları konusunda yüzde 5 duyarlı yargıç varsa zaten polis onun nöbetine getirmiyor. Çünkü onlar biliniyor. Bir daha onun önüne getirmiyor. Ama yüzde 95'i adeta kolluk güçlerinin ita amiri gibi görev yapıyor. Hem iletişimin tespitinde hem arama kararında basıyor imzayı. Dosyanın kapağını açmıyor. Tutuklama da böyle. Yani zaten özel yetkili mahkemelerdeki tutuklama sürecinin ayrı bir özelliği var. Ama özel yetkili mahkemelerin dışında da yargıç, 'polis bunu getirdiğine göre bir bildiği vardır', 'Asliye cezaya itiraz eder, düzeltir' diyor ve tutukluyor. Ne olursa olsun, dosyanın kapağını açmadan, çünkü savcı fezlekeyi ona göndermiştir, sulh ceza yargıcı zaten savcının okuduğunu düşünüyor. Asliye cezaya itiraz edebilirsin diyor. O da heyecanlanıyor, bak hakim bana pas verdi diye itiraz ediyor. Bu tutuklama olağan işlerde, özel yetkililerde değil, olağan işlerde bazen böyle 8-10 ayı buluyor. O yüzden bizim bu tabloyu değiştirmemiz gerekiyor. Bu tabloyu değiştirmek niye önemli? Örneğin bizde yargıç 9'a duruşma verir. Kendisi o gün 10'da gelir. Bekleyenler vardır ve onların çoğunluğu avukatıdır. Şimdi normal demokrasiyi özümsemiş bir toplumda hakim, 9'da duruşma vermiş hakim onun önünden geçerken müthiş utanır, yüzü kızarır, çünkü tepki alacaktır. Ama bizde tep-

ki almaz, bu avukatların hepsi ayağa kalkar. Yani yüzüne bile sert bakamaz. 9'da içeriye girer, o sırada arkadaşını görür, bir de kahve söyler. Şimdi bu toplumsal yapı onu 9'da duruşma verip 10'da geldiği zaman hiç değilse utandıracak bir dirilik göstermezse o bunu yapmaya devam eder. Dolayısıyla o dışarıdaki duyarlılık yargıcın duyarsızlığını beraberinde getiriyor. Şimdi önce bu toplumsal yapıyı değiştirmeye çalışmamız gerekir diye düşünüyorum.

Anayasa konusuna da kısaca değinmek istiyorum. Anayasanın 12 Eylül'de yapılan yargıyla ilgili bölümü böyle kaldıkça, bu söylediklerime ek olarak apayrı sorunlarla karşı karşıyayız. O yüzden bir biçimde ya bu değişiklik çalışmaları sırasında ya da sonrasında bunu değiştirebilecek miyiz? Bunu mutlaka değiştirmemiz gerekir. Niye değiştirmemiz gerekir? Bir, Anayasanın yargıyla ilgili bölümünün gerçekten yüksek bir mutabakatla düzenlenmiş olması gerekirdi. Oysa o değişiklik 42'ye 58'le gerçekleşmiştir. Bu bir mutabakat anlamına gelmez. Bir ülkede özel yetkili mahkemelere 'hayır' diye mitingler yapıyorsa ve bir cezaevi toplama kampı sayılıyorsa yargıyla ilgili bir sorun var demektir. Onun için yargı bölümünü yeniden düşünmemiz gerekir. Ayrıca HSYK diye bir kurum olamaz. Çünkü Türkiye'de adil yargılanma hakkının ve savunma hakkının en büyük handikapı, yargıçlarla savcılarının kendilerini iç içe saymaları ve sanmalarındır. Bu durumda adil yargılanma ve savunma hakkı büyük yara almaktadır. Nitekim AB sürecinde Türk sistemine yöneltilen en büyük eleştirilerden biri buydu. Cemil Çiçek Adalet Bakanırken söz verdi 'değiştireceğiz' diye. Ama tabii Türk savcı ve yargı takımı isyan etti ve o zamanki Adalet Bakanı Cemil Çiçek verdiği sözü geri almak zorunda kaldı. Şimdi bakın, savcıyla yargıç sabahleyin servise binerler, yan yana otururlar, adliyeye gelirler. Aynı koridordadırlar. Hatta bazen inanılmaz bir şey, Batılılar bunu asla anlamaz- aynı odadadırlar. Bir masada savcı vardır, bir masada yargıç vardır. Şimdi bu durumda savcı eğer dosyayı kısıtlama talebinde bulunuyorsa yargıç nasıl reddedebilir? Çünkü arkadaşındır, biraz önce be-

raber kahve içtiler, öğleyin yemek yediler, akşam lojmanda kalıyorlardı, birbirlerine misafirlerdi. Böyle bir sistemde silahların eşitliği sağlanmış olamaz. Dolayısıyla savunma hakkı zaten hiçbir zaman kendisini anlatma imkanı bulamaz. O yüzden bir kere savcılarla yargıçların koridorları ayrı olacak, binaları ayrı olacak denirken kurulları aynı olabilir mi? HSYK diye bir kurul olamaz. Demek ki bir yargıçlar kurulu olur, bir savcılar kurulu olur, ayrı ayrı olur. Onun için Anayasanın o bölümünü mutlaka değiştirmeliyiz.

Artı tabii 12 Eylül, 'yetmez ama evet' türkülerinde sadece HSYK'yı ve yargıyı ele geçirmek için planlanmıştı. O yüzden yargı bölümüne güya el atıldı ama mesela Askeri Yargıtayla Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kaldı. Siz askeri vesayete karşı değil miydiniz? Sağlıklı bir demokraside Askeri Yargıtay olur mu, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi olur mu? Ancak o sırada siyasal iktidarın onlarla bir işi yoktu. Onun tek derdi Anayasa Mahkemesiyle HSYK, yargıyı ele geçirmektir. O yüzden mutlaka yargı bölümüne girmeliyiz ve Askeri Yargıtay, Askeri İdare Mahkemesi dahil onları kaldırırken HSYK'yı yeniden düzenlemeliyiz. Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nda bir cümle önerdim; 144'e benzer bir maddeye eklenmesi gerekir. Bir cümle mutlaka, yoksa özel yetkili mahkemeler bakımından Anayasaya aykırılık itirazını çözdüremeyiz. Cümle şu, "istisnai özel yetkili, olağanüstü yetkili mahkeme kurulamaz". Buna benzer bir cümlenin 144'ün sonuna eklenmesi gerekir.

Türk yargısı her zaman kuvvetliye boyun eğmiştir. 12 Eylül ya da 12 Mart'ta yargının kuvvetliye nasıl boyun eğdiğini somut örneklerle gördüm. Türkiye İşçi Partisi Merkez Yürütme Kurulu üyesiydim. Beni Türkiye İşçi Partisi'nde bağış aldığım arkadaşlarım tutukladı askeri yargıç olarak. Şimdi size bir Anayasa Mahkemesi hikâyesi anlatayım. En anlı şanlı mahkeme Anayasa Mahkemesi, değil mi? 12 Eylül oldu, Abdullah Baştürk'ün özenerek yaptırdığı Genel-İş Sendikasının binası Anayasa Mahkemesine verildi ve Anayasa Mahkemesi de orada Anayasa Mahkemesi olarak görev sürdürmeyi kabul etti, içine sindirdi. Hatta

turgut kazan

Sağlıklı bir demokraside Askeri Yargıtay olur mu, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi olur mu

turgut kazan
Sıkıyönetim askeri
mahkemelerinde
verilen kararlar
ne kadar adilse
bir camiaya
gönül bağıyla
bağlı olanların
oluşturduğu
mahkemelerdeki
kararlar da o kadar
adildir

bizim çok sevdiğimiz Yekta Güngör bunu tartıştığımız zaman, “ne var bunda, her şey yasaya uygun” dedi. Çünkü darbe bir yasa çıkarmıştı, o yasaya göre kamulaştırma yapıldı. Kamulaştırılan para darbede, bina da Anayasa Mahkemesinde.

Hatta 141, 142, 163 sorunu var; Anayasa Mahkemesinin önündeydik. Bir gün Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Haydar Saltık başkan Nazlıoğlu'na, bu konuda çok iyi bir rapor hazırlaması için görev verdi. 12 Eylül darbesinden önce bir itiraz İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesine gitmişti. Yani Ecevit döneminde bir sıkıyönetim vardı ya, o sıkıyönetim mahkemesine gitmişti. Başkan Nazlıoğlu'na verdi, “harika bir rapor hazırla” dedi. “Zaman önemli değil, iyi bir rapor olsun, bütün dünyayı tara” dedi ve sonra da 12 Eylül oldu. Öyle duruyor ama Alparslan çalışıyor. Bir gün Haydar Saltık Anayasa Mahkemesini ziyarete geldi. Sohbet ederken ‘Sayın Başkan eskiden terör vardı, çekiniyordunuz, bu 141, 142 hala duruyor’ dedi. Başkan o gün Alparslan'a telefon etti, ‘çarşamba günü getir’ dedi. ‘Sayın Başkan nasıl yazacağım, daktilo etmek gerekir’ yanıtına karşı da ‘Ne yazarsan yaz getir’ dedi, şak diye reddettiler.

O yüzden Türk yargısı her zaman kuvvetliye boyun eğmiştir ama şimdi ötekilerden farklı bir durum var. O da şu, iyi kötü o zamanlar geçici olacağı yolunda bir tahmin vardı. O tahmin nedeniyle bazı yargıçlar korkardı. 1983’de muhtemelen bu darbe gidecek, o tarihten sonra kim seçilir, kim gelir, şimdi başım belaya girer diye çok melun olanlar dışında böyle bir mesafe konulurdu. Ancak şimdi adam diyor ki, ‘2023’, herkes de alkışlıyor. 2023’e daha çok var, kim öle kim kala diye Türk yargıcı, Türk yargısı ne yazık ki daha boyun eğen, daha şiddet uygulayan bir yere geldi. Demokrat Yargı Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Özsu, Radikal’de yazdığı bir yazıda diyor ki; “bu yapıyla bundan sonra Başbakanın aleyhine karar vermek bir yargıç için kelleyi koltuğa almaktır”.

Bununla da ilgili bir küçük örnek anlatayım. Müjdat Gezen bir programda Aziz Nesin kriterlerine atıf yapmıştı. İzlemiş olabilirsiniz, anketler tartışılıyor, Uğur Dündar’ın programı. Müjdat Gezen diyor ki, “yeni bir anket

yaapılmış, orada AKP yüzde 50 çıkmış. Aslında Aziz Nesin kriterlerine göre yüzde 60 çıkması gerekirdi”. Bu kadar. Arkadaşlar, bunun için bir sürü dava açıldı. Böyle bir demokrasi yaşıyoruz, ileri demokrasi. Şimdi Müjdat hangi yere yetişeceğini kestiremiyor. Yani Gerede’den bir şey geliyor, Malatya’dan bir şey geliyor, onları geçiyorum. Bir kere bunlara yetişeceksiniz, nasıl yetişeceksiniz? İki, AKP ileri gelenleri yani grup başkan vekilleri, bakanlar ve genel başkan yardımcılarını tazminat davası açtı. Bir de ayrıca Başbakan açtı, ‘bana aptal dedi’ diye. Kullandığı şey bu, Aziz Nesin kriterlerine göre yüzde 60 olması gerekirdi. Yani AKP anketinin yüzde 60 olması gerekirdi. Şimdi ne aptal sözcüğü var, ne birisine söylüyor bunu. Yani somut birisi yok, Aziz Nesin kriterlerine göre yüzde 60 çıkması gerekirdi anketin. Şimdi AKP ileri gelenlerinin açtığı dava hem hakaret olmadığı için hem matufiyet olmadığı için reddedilirken Başbakanın açtığı dava 10 bin lira tazminata hükmedildi. Böyle bir süreci yaşadığımız için adalet arıyorsak gerçekten bunu toplumsal bir adalet arayışına dönüştürecek ve toplumu o düzeyde duyarlılığa götürececek mücadeleyi vermemiz gerekiyor. Şimdi bakın Demokrat Yargı ya da YARSAV ya da başka bir örgüt kurabilirsiniz. Onun için de HSYK’ya seçilmeye çalışabilirsiniz. Bunların hepsi demokrasinin saydamlık anlayışına uygundur, korunması gerekir. Ama şimdi bu örgütlerin dışında bir camiaya gönül bağıyla bağlı olanların, bakın onların kim olduğunu bilmiyorsunuz ama onlar birbirini biliyor. Bir camiaya gönül bağıyla bağlı olanlar şu anda HSYK’dır ve özel yetkili mahkemeler bir camiaya gönül bağıyla bağlı olanlardan oluşmaktadır. O yüzden sıkıyönetim askeri mahkemelerinde verilen kararlar ne kadar adilse bir camiaya gönül bağıyla bağlı olanların oluşturduğu mahkemelerdeki kararlar da o kadar adildir.

orhan gazi ertekin - Cemaat diyorsunuz değil mi?

turgut kazan - Onlar öyle diyorlar. Şimdi cemaat denilmesi toplumda bir öfkeye yol açar, biz biraz lekeli bir izlenim ediniriz korkusunda oldukları için öyle diyorlar. Ben de onların diliyle bir camiaya gönülden bağlı olanlar tanımını kullandım. Tabii ki kastım

Ertekin'in söylediği gibi cemaattir. Teşekkür ediyorum. Sağ olun.

nihat falay - Sayın Kazan'a teşekkür ederiz. Sayın Başbakanın Sivas davası nedeniyle "vatana millete hayırlı olsun" lafına şaşımamak lazım o zaman. Bu herhalde camianın bir ifadesidir, öyle kabul etmek lazım. Sözü şimdi sayın Kozağaçlı'ya veriyorum. Buyurun efendim.

selçuk kozağaçlı - Teşekkür ediyorum ve herkesi saygıyla selamlıyorum. Çağdaş Hukukçular Derneği Türkiye genelinde 12 şubesi olan, yaklaşık 2500 avukatın üye olduğu bir örgüt. 1974 yılından bu yana faaliyet gösteriyor. Tabii 1980-90 yılları arasında faşist bir cuntanın yarattığı kesintiyle birlikte. Ama biz bu kesintisiz tarihi sahipleniyoruz. Şimdi yargıçlara çok haksızlık ettiler, ben bir kısmını telafi etmeye çalışacağım adalet meselesi çerçevesinde. Bunun bir avukata düşmemesi gerekirdi ama yine de telafi etmeye çalışayım. Adalet meselesinden başlayacağız, nedir adalet, adalet istiyorum diyen kişi ne demiş olur?

Çok güzel küçük bir avangart öykü vardır Kral Pozilin diye. Kral Pozilin'in yasaları. Pozilin'in ülkesinde bir adamın başına bir iş gelir. Adam kendisine karşı suç işlendiği, bir zarar gördüğü kanaatindedir. Bağırır çağırır, "yok mu burada adalet, mahkeme, imdat" der. Neyse insanlar gelirler derler ki, "böyle şeyler yok burada ama kral var, seni krala götürelim mi, ister misin? Biz krala gideriz bir şey isteyeceğimiz zaman". Adam "götürün" der. Pozilin'in karşısına çıkarırlar, "Adalet istiyorum" der adam. "Daha somut anlatmaya çalışsan" der Pozilin. Der ki, "burada yok mu, bu kadın bana böyle böyle yaptı, bu adam böyle böyle yaptı, bunu karşılığında" der, "evet" der Pozilin, "adalet istiyorum" der. Pozilin der ki, "bizde yok, yani bu adalet dediğin şeyi biz bilmiyoruz, tanımadığımız bir şey. Mesela somut bir şey iste sen, bunun malından birazını alıp sana vereyim mi, yahut kızlarından birisiyle evlenmek ister misin? Bunu dövdüreyim mi, adamlarım var, çağırıp bunu dövdürebilirim istiyorsan, bana ne istediğini güzelce söylersen senin için yapacağım. Bir yabancısın, zarar görme istiyorum" der. Adam çok sinirlenir, adamın sinirlendiği şey zararının tazmin edilmiyor

olması değildir. Çünkü kral zaten taahhüt ediyor, zararını tazmin edecek yahut istediğini yapacak. Bu ülkede adaletin bulunmayışı ya da aranmıyor oluşuna çok sinirlenir adam. "Nasıl yani. Bir kurulu düzen, bir mahkeme, bir yargıç, bir kanun yok mu bu ülkede" der. Kral Pozilin der ki, "pek ihtiyaç duymuyoruz böyle şeylere, küçük bir ülke, bir sıkıntı olunca bana gelip anlatıyorlar, hal-lediyorum".

'Adalet istiyorum' diyen kimse ne istediğini iyi düşünmek zorundadır. Adalet bir hukuk kavramı değildir hiçbir biçimde, hukuka içkin değildir, hakkaniyet, nesafet gibi hukuk içerisinde orantılılık ölçüsü ifade eden kavramlar vardır. Hatta garamet gibi, yani bir şeyi oranlayacağınız vakit hukukun bazı önerileri vardır, bir meseleyi oranlamak, bir meseleyi pay etmek, bir meseleyi bölmek, toplamak gibi, tevhit etmek, tefrik etmek, fakat bunlar adaletle yakından uzaktan ilişkili değildir. Hukuk ve adalet akraba değildir kişisel kanaatim. Adalet eğer felsefi bir mesele sayılmayacaksa siyasal bir konudur, siyasal bir taleptir.

Adalet arayan kişi siyasetle uğraşmaktadır, hukukla değil. Bunu hazmetmemiz gerekiyor evvela. Hayır, mevcut mahkemelerde adalet yok. Aslında bir altın çağ yahut bir ütopya ülkesindeki mahkemeler olsaydı o bize adalet dağıtabilirdi. Yargıçlarının taraf-sız, bağımsız, hâkimlerinin savcılarının ayrı ayrı kurullarda örgütlendiği, anayasalarının mazbut, kanunlarının muhkem olduğu bir ülke olsaydı, kültürünün yüksek olduğu, ne böyle bir ülke oldu, ne bir altın çağ oldu hukukun ne de ileride hukuk bize adalet vaat edebilir. Böyle bir ülke yok. Bunlar ideal prototiplerdir, bunlar felsefedir, bir kısmı edebiyattır. Bir şeyi tarif etmek için yapılır bunlar. Hatta çok karamsar bulabileceğiniz bir tespitimi de söyleyeyim. Biraz Kafkavari bir tespit, Kafka'nın Dava'da ve Şato'da ayrı ayrı tarif ettiği hikâye şudur. Büyük kalabalıklar adalet istediğinde, ekme istediğinde, refah istediğinde, aç kalabalıklar düzeni yıkarlar. Çünkü onlara ne ekme vermek istemektedir, ne adalet vermek istemektedir, ne barınak vermek istemektedir.

Bu kişilerin adalete erişimi kontrol altına alınmak zorundadır, hukuk bu demektir,

selçuk kozağaçlı

**Hukuk yoluyla
adalete ulaşılmaz.
Hukuk zaten
adalete ulaşımı
yavaşlatmak üzere
konulmuş bir
bariyerdir**

selçuk kozağaçlı
Kemalizm'in
bu ülkeyi inşa
ederken kullandığı
argümanların
tamamı bir
restorasyon inşası
için AKP tarafından
kullanılıyor

mahkeme bu yüzden kurulur zaten. Bu kişiler adalete erişemesinler diye kurulur. Bu koridorlarda kaybettikleri vakit buralarda gördükleri sanal başvurular, davalar, talepler, mahkemeler, avukatlar, o anlamsız yüksek mahkeme kararları, o birbiriyle çelişen hakim uygulamaları, o ne dediğini bilmeyen savcılar, o karmakarışık kâğıt kürek evreni içerisinde adalete erişimleri ortadan kalksın diye icat edilmiş bir ideolojik formdur hukuk. Dolayısıyla hukuk yoluyla adalete ulaşılmaz. Hukuk zaten adalete ulaşımı yavaşlatmak üzere konulmuş bir bariyerdir. Herkes birden adalete ulaşırsa zaten düzen değişir. Çünkü adalete ihtiyacı olan eğer Orhan Gazî'nin önerisini kabul edeceksek bir eksiklik tespit edip bu eksikliği onarmaya çalışan insan davranışı, toplum davranışı yahut kendisini tamamlamaya çalışan insanın talebidir adalet. Kendisini nasıl tamamlamak? Mental olarak tamamlamak, kültürel olarak tamamlamak, beslenmesini sürekli hale getirmek. Eğer adalet kendisini tamamlamaya çalışan insanın talebiyse bunun hukukla bir akrabalığı olamaz. Dolayısıyla yargıçlara yapılan haksızlıktır, yargıçlar zaten adalet dağıtmak işiyle uğraşmazlar. Yargıçlar kamu görevlileridir. Bunlar mümkün oldukça önlerine konan meseleyi düzgün bir biçimde halletmeye çalışırlar. Burada rüşvet alanlar, hısım ve akrabalarını kayıranlar ayıp ederler ama devleti kayıranlar değil. Devleti kayıranlar ayıp etmezler, bu zaten böyledir, bunun aksi

olmaz. Bunun aksini hayal etmek bizi bir güzel ülkeye götüreceğini iddia etmektir. Böyle bir ülke yoktur. Kimse bizi böyle bir ülkeye götürmeyi vaat etmesin. Eğer vaat ederse anayasa hukukçusu da olsa, politikacısı da olsa şüphelenin. Sizi güzel ve hukukun işlediği bir ülkeye götüreceğiz denildiği zaman en azından yakınlarınıza haber verin beni bir yere götürüyorlar, eğer dönmezsem arayın diye. Bu tehlikeli bir iştir.

Şimdi bu ülkede hukukla ve adalet arayışıyla ilgili bir sorun var. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarında derinleşmiş gibi gözüküyor, daha çok konuşulduğu için. Oysaki Süleyman Demirel'in çok güzel bir tespiti vardır, bence Adalet ve Kalkınma Partisini de o aklar. Der ki, "1. Meşrutiyet girişimlerinden bu yana yüksek bir ısrar vardır -bir ülke tarifi, bir ittihatçı tarifi tabii ki bu- ülke bir uçurumun kenarındadır diye. Şimdi biliyorsunuz 100 küsur yıldır bu ülke uçurumun kenarında."

Demirel'in tespiti çok doğru. Ülkeyle ilgili bir şey söylemek isteyen önce ayağa kalkıp diyor ki, ülkemiz şu anda bir uçurumun kenarındadır. İnsanda şöyle bir istek uyanıyor, itiverelim bunu, bir düşün, kalandan yeniden toplayıp aşağıda inşa edelim. Yani yukarıda bir yerde kurulduğu için ülke sürekli uçurumun kenarında. Bu İttihatçı-İtilafçı kavgası da böyle. Bugün hem bir baro başkanı hem bir yargıç dediler ki, 'AKP de artık ittihatçı oldu.' Yani artık yapacak bir şey yok. Çünkü bu kavga zaten kayıççı kavgasıydı. Hani

ben bir iştirakçi olarak bunu söylüyorum, ben o tarafta değilim. Ben sosyalistim, o yüzden her ikisini de rahatlıkla eşit mesafeden değerlendirebiliyorum. Evet, bugün Kemalizm'in bu ülkeyi inşa ederken kullandığı argümanların tamamı bir restorasyon inşası için AKP tarafından kullanılıyor. Zaten bunun da yolu budur, bu da başka türlü olamaz.

Anayasaya şunu koyalım, bunu koyalım, siz kimsiniz, ne tür bir aktörlüğünüz var? Toplu sözleşmelerde grev hakkı koyalım. Kaç tane işçi sokağa çıkıyor, sendikalarınızda kaç işçi örgütlü, siz kimsiniz, genel greve en son ne zaman çıktınız? Niye sizin söylediğinizi Anayasaya yazmak zorunda olsun bir parlamento, bir iktidar? Demokrasi için. Öyle demokrasi mi olur? Genel grev yapmayan işçi Anayasasına grev hakkı sokabilir mi? Böyle bir şey mümkün değil ve de gerek var mıdır, yani ihtiyacı olsa zaten genel grev yapmaz mı, bunun manası bu değil mi?

İşçilerimiz, köylülerimiz, memurlarımız, kadınlarımız, yoksullarımız kandırılmış diyemeyiz, kandırma yoktur. Bu işlerde hegemonya kuramı kandırmayı da içeren daha üst bir kavramdır. Yeniden üretmeyi içerir. Yoksulların kendi içerisinde buldukları kötü durumu yaşamayı yeniden bizzat kendilerinin üretmesini sağlayan şey kömürle kandırma değildir ya da bulgurla kandırma değildir. Bu bir ideolojik formdur. İçerisinde dinden ibadete, toplumsal alışkanlıklardan taşra sosyolojisine kadar. Bu sözün altını çizelim, konuşmacıların her üçü de aynı şeyden söz ettiler, 'taşra sosyolojisi.' Evet, bir Fransız sözü vardır, 'yargıç toplumun iç çamaşırlarını gören kişidir.' Bu yüzden toplumdan tiksindir aslında. "Yargıç sizin bilemediğiniz kadar, ortalama bir ceza yargıçının sizin hayal edemeyeceğiniz kadar çok enstest, sizin hayal edemeyeceğiniz kadar çok tecavüz, sizin hayal edemeyeceğiniz kadar çok birbirini kazıklayan kardeşler, sizin hayal edemeyeceğiniz kadar çok ihtiyar annesinin malına konmak üzere boğazlayan çocuklar görmüştür ki toplumdan tiksiniştir artık." Bu söz bir diyalogda söylenmiştir, Montier diyalogunda. Orada cevaben de derler ki, "hayır, yargıç iç çamaşırlarımızı gören kişi değildir. Yargıç iç çamaşırlarımızı yıkayan

kişidir." Evet, yargıç bu iç çamaşırlarını götürür ve yıkar. Toplumun direklerinden pervazlarına kadar çürümüş olduğunu tespit eder, kendisi de onun bir parçasıdır, tiksindir ama o çamaşırları yıkar, ilamlar yayınlar, yargı kararları çıkartır, geçer gider.

Bu düzenin içerisinde yaşamaya devam ederiz ve bu kültür kolay öğrenilmez. 2000 nüfuslu kasabalarda evet, sadece savcı, yargıç, jandarma komutanı, nüfusçu, sağlıkçı ve kaymakamın, bunların hepsi de 20'li yaşlarındadır. Akşamları okey oynayarak, birbirleriyle flört ederek, paraları bitince de birbirlerinden borç para alarak geçirdikleri ilk mesleki on yıllarının bugün arkasıdır o taşra sosyolojisi. Milliyetçilik de oradandır, dindarlık da oradandır, taşralık da oradandır, birbirlerine düşkünlük de oradandır. Aşılabilir mi? Bambaşka bir ülkede belki. Öyle bir ülke olduğunda bunu aşarız, bu ülkede böyle bir şey yok. Bu ülkede beyaz yargıçlar olmayacak, belki küçük yargıçlar. 70'lerin ve 90'ların İtalya'sı, Fransa'sı, yani Elf davası, Elf soruşturmasıyla baş eden küçük yargıçlar. İtalyan mafyasıyla cumhurbaşkanının başında olduğu o meşhur büyük suç örgütüyle baş etmeye çalışan küçük yargıçlar. Bunlar kalıcı değildir, bunlar olağan değildir. Bunlar şimşeğin parlaması gibi parlar, üzerine yürür, ya katledilir ya halledilir ya itilir kakılır ama o yaşadığı süre içerisinde bunlardan başarılı olanları kitap yazar, film çeker, emekli olur. Ama o küçük yargıç faaliyeti sırasında bir şeyi gösterir. Bir an karanlık gökte bir şimşek çakar, aşağılıkça ilişkilerin tamamını görürsünüz. Hükümet mensuplarının uyuşturucu kaçırdığını, aslında üç ailenin bütün kamu ihalelerini aldığını, devletin sürekli yasadışı silahlı adam kullandığını ve öldürdüğünü, rüşvet olduğunu, koca bakanların küçük çocuklarla pedofili ilişkiler kurduğunu o şimşeğin çaktığı anda görürsünüz. Yargıç size bu şimşeğin çakmasını sağlar. Yargıç değildir o, müstantiktir, sorgu yargıçtır. Yani savcı ve hakim arasında bir şeydir bize göre. Sonra o şimşek söner. Sonra güzel ve huzurlu gecemize geri döneriz, uzun gecemize geri döneriz. Buna toplumsal uzlaşma diyoruz değerli arkadaşlar, bu son derece kıymetli bir şeydir, kaybetmemek için gayret göstermek gerekir. Barış, top-

selçuk kozağaçlı

Hegemonya kuramı kandırmayı da içeren daha üst bir kavramdır. Yeniden üretmeyi içerir. Yoksulların kendi içerisinde buldukları kötü durumu yaşamayı yeniden bizzat kendilerinin üretmesini sağlayan şey kömürle kandırma değildir

selçuk kozağaçlı
Adalet ve Kalkınma
Partisi yahut
cemaat yahut her
neyse başımızdaki
bu yeni melanetin
12 Eylül tarafından
arzulanan, istenen,
inşa edilen şey
olduğunu görmek
için bunu Kenan
Evren'in mi
bize söylemesi
gerekıyor

lumsal uzlaşma gibi kavramların tarif ettiği şey işte bu uzun gecedir. O şimşek çaktığı anda gördüğümüz şeyi bir an önce unutmayla çalışarak gerçekte iç çamaşırlarımızı yıkayan bu meslek mensuplarına da haksızlık etmemek gerekir.

Daha önce anlatmışımdır başka yerlerde. Ömer Seyfettin'in "Yüksek Ökçeler" diye güzel bir hikayesi vardır. Çok yüksek ökçeler giymeyi seven bir kadıncağız koca bir konağı çekip çevirmektedir, hizmetçileri mutlu mesut, fakat baş ağrısı tutar. Doktora gider, doktor da der ki, "çok yüksek ökçeyle dolaşıyorsun, yumuşak terlik giy." Yumuşak terlik giymeye başladığı anda ortalık birbirine karışır. Bir anda fark eder ki bahçıvanla hizmetçi yatmaktadır, öbür şoför arabadan benzin çalmaktadır. Yani kadıncağızın kurduğu ve mutlu olduğu düzen bir anda gözünün önüne serilir. İnanamaz, hizmetçileri atar, yeniden alır, bir daha o eski düzeni kuramaz. Bir gün merdivenlerden inerken aşağıda emektarların konuştuğunu duyar, "eskiden yüksek ökçeleri vardı, evin neresinde olduğunu anlıyorduk yürürken ve yakananmıyorduk ama şimdi yumuşak terlikle geziyor." Kadıncağız bir düşünür ve gider baş ağrısına razı olarak yüksek ökçelerini giyer tekrar. Bir anda bütün hizmetçiler tekrar mükemmel hale gelir. İyi başbakanlar mı istiyorsunuz, iyi yargıçlar, iyi bakanlar, iyi parlamentolar, iyi yüksek yargıçlar, iyi öğretim üyeleri, yüksek ökçelerinizi giyiniz, toplumsal barış, huzur tesis edilmiş gibi davranınız, böylece bunların pislikleriyle muhatap olmazsınız. Ancak 'yumuşak terlikle ülkenin derinliklerinde gezeceğim ve adaletsizliklerin üzerine yürüyeceğim' demek, hukuksal bir iş değildir, siyasal bir iştir, bedeli vardır, talep gerektirir, örgüt gerektirir, mücadele gerektirir. Sadece adalet talebiyle bunu gerçekleştiremeyiz.

Şimdi Kenan Evren'i yargılayacağız 4 Nisan'da. Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya, beşbiryerdenin prostattan kaybetmediğimiz ikisi, 90'ın üzerinde. Bundan sadece bir buçuk yıl önce Çankaya'yı ziyaret etmişti. O fotoğrafları görmüşsünüzdür basında. Cumhurbaşkanımızla birlikte onun devri iktidarında yapılan koridorların boyalarının güzel olup olmadığı konusunda sohbet edip

kahve içmişlerdi ve mevcut Cumhurbaşkanımız sabık Cumhurbaşkanımıza demişti ki, "Cumhurbaşkanlarının yağlıboya portrelerinden oluşan bir salon hazırlıyorum. Dünyadaki bütün saraylarda var. Uygun bir zamanınızda lütfedin de buraya gelin, anlaştığımız ressamlar sizin bir yağlı boya portrenizi yapsınlar. Sizi de bu eksik yerinize asalım." Adamcağızı eksik yerine asmadan eski kanundaki haliyle asmaya müsait bir maddeden hakkında dava açtılar. 146'ya bir idamdı değil mi eskiden, fotoğrafını asmadan doğrudan kendisini asmaya meyyal bir maddeden dava açtılar. Çok tartışıldı bu, 12 Eylül referandumuyla da ilgilidir bu belki veya başka şeylerle de ilgilidir. Ama örgütü bu adam ve ekibi tarafından kapatılmış bir derneğin ve yeniden açmak zorunda kalınmış bir derneğin genel başkanı sıfatıyla müdahale talebinde bulundum 4 Nisan davasına, gideceğim. Mahkeme başkanı da 'kabul edeyim bari seni' dedi. Fakat adam enfes bir savunma gönderdi. Dün ve evvelsi gün gazetelere yansıdı. Avukatları aracılığıyla gerçekten meslek hayatımda gördüğüm en başarılı savunmalardan birisini gönderdi. Dedi ki, "ben sizin nesebinizim, beni nasıl yargılayacaksınız? Ben sizin kurucu babanızım, benim kurduğum Anayasayla, benim ilan ettiğim yasalarla devam ediyorsunuz. İhtilalciler böyle yargılanmaz, restorasyon yapmanız lazım, bir karşı devrim yapmanız lazım, siz kimsiniz beni yargılayacaksınız" dedi. "Benim düzenim devam ediyor, benim rejimim devam ediyor ve nesebi gayri sahih durumuna düşersiniz" dedi. "Bütün kararlar, hükümler, mahkeme kararları, bakanlar kurulu kararları, bunların hepsi çöker" dedi, "1980'den bugüne, hatta 1960'dan bugüne" dedi. "Böyle bir şey yok, beni yargılayacaksanız dış göreyim gerçekten, yıktığınızı göreyim düzeni" dedi adam.

Gerçekten gidip iştirak edeyim diyorum adamın savunmasına, düşsün bu dava demeyi düşünüyorum. Yani Adalet ve Kalkınma Partisi yahut cemaat yahut her neyse başımızdaki bu yeni melanetin 12 Eylül tarafından arzulanın, istenen, inşa edilen şey olduğunu görmek için bunu Kenan Evren'in mi bize söylemesi gerekiyor? Bu adamcağız miting miting gezip Kuran'dan ayetler

okuyarak sol tehlikesini bertaraf etmeye çalışırken 1980-1981 yılı boyunca, “*ey Müslümanlar, aman dikkat, komünist nifaka karşı yaptık biz bu darbeyi*” derken, imam hatip okullarının sayısını arttırırken, mütedeyyin olanlar fişlenmez, bilmem ne yapılırken bu değil miydi murat zaten.

Hani işi biraz daha büyütüp Necmettin Erbakan'ı tanımış olsaydı Mustafa Kemal çok severdi de diyebilirim. Bir makine profesörü, her gün tıraş olan ve kravat takan bir adam, iki dil konuşan Müslüman Türk. Eh işte, Kemalist rejimin bu karmakarışık coğrafyada Ermeni'sinden Süryani'sine, Rum'undan Türk'üne, Çerkez'inden Abaza'sına, Arap'ına Osmanlı kılıç artığının Anadolu'da yaratmaya çalıştığı form bu değil miydi? Türk Müslüman, muasır medeniyete dönük yüzü, eğitilmiş, kravatlı, tıraşlı bir vatandaş, Necmettin Erbakan'dır o adam. Niye siz kendi üstünüze alınıyorsunuz yahut ben niye kendi üstüme alınamım, bence tanınma severdi. Nasıl Kenan Evren Adalet ve Kalkınma Partisini aynı zamanda amaç ve sebep ilişkisiyle görebiliyorsa, onun gördüğü yer doğrudur. Bir restorasyon yapıldı mı 12 Eylül rejimine, darbesine? Yani devrim nedir, restorasyon nedir, karşı devrim nedir? Kimler kimler bir araya gelerek bu işleri yapabilirler? Biz hangileriyle ittifak yaparak mevcut rejimi yıkabiliriz? Mevcut rejimi kimler ittifak yaparak yıkmıştı? Bunlar daha önce konuşulmuş işlerdir. 1850'den bu yana konuşulan işlerdir, bugünün işi değildir, daha önce de konuşuldu.

Sözlerimi toparlayayım, adaleti aramak gerekir. Adalet halk için ekmek ve su gibidir. Adaletin peşinden gider halk. Büyük siyasal başarıların tamamı adalet talebiyle örgütlendiği için yürümüştür, genişlemiştir ve iktidara tabi olmuştur. Toplumsal adalet, kişisel adalet diye bir ayrıma karşıyım. Sayın Kazan güzel tarif etti, adalet ancak bir siyasal iktidar, bir total iktidar talebiyle birlikte değerlendirilebilecek bir iştir. Herkes için adalet diye bir şey olmaz. Herkes için adaleti tesis edebilecek iktidara talip olursunuz, bu da sizin iddianız olur herkes için tesis edeceğim diye ama herkes için. Yine bir güzel sözle bitireyim; “*yasalar düşmanlar içindir, dostlarımıza zaten adil davranırız*”.

Bu akılda kalıcı bir söz olmalıdır. Mücadele etmeliyiz, hükümetler veya siyasal iktidarların değişmesi, anayasaların değişmesi, yasaların değişmesi, ekonomik konjonktürlerin değişmesi, krizler, bunlar temel mücadeleyi etkilememeli. Adalet için mücadele etmeliyiz, bunun için siyasetle ilgilenmeliyiz. Çünkü hukuk kanserli bir gen gibidir. Kendi haline bırakırsanız bütün bünyeyi sarar, her şeye karışır, her şeyi o ister, ben karar vereyim der. Sevgilinizle ilişkinizden köpeğinizle ilişkinize, dondurulmuş gıdalla nasıl besleneceğinizden bir yerde nasıl oturacağınıza dair her şeye karar vermek ister. İzin vermemek gerekir. Dış etkiye karşı nasıl biyolojik alanımızı koruyorsak siyasal alanımızı da hukuka karşı korumalıyız. İhtiyaç duyduğumuz şey siyasettir, mücadelesini vermemiz gereken şey adalettir ama adalet meselesini bağlayayım, biz haklıyız. Adaletin kritik cümlesi budur, kim haklı? Hiç tereddütsüz bir biçimde dönüp kendinize söyleyin bunu, yoksullar, ezilenler, ayrıma uğramış olanlar, zulüm görmüş olanlar, biz haklıyız, biz kazanacağız, kavga etmek gerekir. Çok teşekkür ediyorum.

nihat falay - Konuşmalar gerçekten çok ilginç. Şimdi sorularınızı alalım.

mehmet yaşar gülcan - Teşekkür ederim. Hukuk fakültelerinde eğitim gören insanlarımız farklı dersler mi alıyorlar ki elindeki kanun maddelerini zıt zıt yorumlayabiliyorlar? Birinin algıladığı diğerine yetişmiyor.

izzettin önder - Teşekkür ederim. Müsaa- de ederseniz kısaca bir konudan bahsedeceğim, sonra çok kısa bir soru soracağım. Selçuk Beyin konuşması fevkalade güzeldi, tebrik ediyorum kendisini. Çünkü şunu ortaya koydu, hukuk tek başına bir şey ifade etmez, bir üst yapıdır, onun altyapısı vardır. Altyapısı sağlıklı ve adaletli olmayınca fazla da bir şey olmaz. Şimdi buradan sosyolojiye de geçebiliriz, sosyoloji de bir üstyapıdır aslında. O üstyapı da altyapıyı besler ve adal- letsizliği sistem içinde üretir, sürdürür gider. Şimdi ben buradan bir soru soracağım. Bir anayasa hazırlığı içindeyiz. Bu anayasanın ideolojisi olur mu, olmaz mı diye bir tartışma yapılıyor ve bu tartışma genellikle belki ırk- sal kökünde yürütülmeye çalışılıyor. Bunlar

selçuk kozağaçlı

Dış etkiye karşı nasıl biyolojik alanımızı

koruyorsak siyasal alanımızı da hukuka karşı korumalıyız

vahap coşkun
Türkiye'de yargı bir vesayet aracıdır ve yargının vesayet aracı olma özelliği değişmemiştir

144

alt kimlikler, yani Türk lafı olsun mu, olmasın mı, çok da beni ilgilendirmiyor. Fakat esas anayasanın ideolojisi altyapının belirlenmesiyle ortaya çıkar. Bütün bu haklılık, adalet oradan ortaya çıkar. Bunların şekillenmesinde neler düşünüyorlar acaba, bunu hangi değerli konuşmacı isterse cevaplandırır.

Son bir şey söyleyeyim, Selçuk Beyin söylediği sadece Türkiye'yle ilgili değil. Sayın Kaboğlu'nun ifade buyurduğu uluslararası sistemin bize denk bütçeyi şekillendirmesi ve onu dayatması neoliberal politikanın finansçılara emekçilerden daha fazla önem verdiği bir sonucudur. Denk bütçe olduğu sürece emekçilere iş imkânı yaratabilmek için belki açık bütçe, belki para arzı ortaya çıkartılmayacaktır, ama finansçılar bundan para kazanacaktır. Dolayısıyla bizim bugün anayasayı yaparken eğer bağımsızsak sadece böyle süslü kavramlarla, denk bütçe güzel bir kavram gibi gözüküyor ama aslında çok süslü bir kavram, hukuk gibi bir kavramdır o da. Dolayısıyla biz sadece kendi içimizdeki adaletsiz yapılanmayı değil, emperyalistlerin, dış güçlerin bize dayatmalarının farkında olmalıyız ve illa uluslararası hukuka uyuyor mu diye süslemesiyle yürütmemiz gerektiği kanaatini taşıyorum. Teşekkür ediyorum.

sadettin özen - Efendim konuşmacılardan çok değişik, farklı bakış açıları gördük. Ama bu farklı bakış açılarıyla biz nasıl bir kalkınma içerisinde olabileceğiz? Acaba bu bakış açıları, farklı bakış açılarını nasıl bir karşı fikir, sentez fikirleriyle orta noktalara, merkezle doğru taşıyabileceğiz, sorum budur.

savaş boyabat - Sorum Sayın Ertekin'e. Taşra sosyolojisinden bahsetti, bir miktar Selçuk Bey bunu açtı. Kurulan yeni hukuk büroları ve enflasyona sebep olan hukuk fakülteleri kavramlarını bir miktar daha açabilir mi? Bu adaletle ve hukuk sistemimizle yeni anayasa bazında bağlantısını rica ediyorum. Teşekkür ederim.

serhat bekirer - Tamam, adaletten bahsettik, ama genellikle de Nazım Hikmet'in 'Akrep Gibisin Kardeşim' şiirini hatırlatarak hep bize bir şeyler söylediniz. Ama bugün Türkiye'nin güneyinde, güneydoğusunda, Kürdistan'da adalet isteyen insanlar var. Onu hiç gündeme getirmedik. Daha doğru-

su bir şeyler oluyor, esas adalet isteyenler orada bir şeyler yapıyor. İstanbul'un her yerinde, Türkiye'de, güneydoğuda bir şeyler yapılıyor. Biz sadece soyut bir adalet kavramından bahsediyoruz. Ama Türkiye'de büyük bir yangın var. Bu konu hallolmadığı müddetçe adaletin de olacağını sanmıyorum. Teşekkür ederim.

nihat falay - Galiba başka soru yok. Sayın Coşkun'dan başlayalım.

vahap coşkun - Kısa kısa hemen bazı konulara ilişkin görüşlerimi açıklayayım. Çok büyük laflar etmeyeceğim, işte toplumsal bir devrim yapalım, adalet isteyelim, ezilenler, işçiler, yoksullar birleşelim. Ben devrimci değilim, bir devrim hayalim yok, devrimin iyi bir şey olduğu kanaatinde değilim. Ben evrimciyim. Dolayısıyla toplumsal yapılar içerisinde evrimle gelişmek gerektiğini düşünüyorum. Tabii devrimcilere de başarılar diliyorum.

1960'lı yıllarda Türkiye'deki hukuk sistemi bir yapı üzerine oluşturuldu, bir vesayet sistemi oluşturuldu. Bu vesayet sisteminin çeşitli ayakları var. Yani bu vesayet sisteminin bir akademik, bir siyasi, bir askeri, bir medya, bir de hukuk ayağı var ve bunların her birinin birer taşıyıcısı var. Akademik ayak üniversiteler, siyasi ayak CHP, askeri ayak ordu, medya ayağı bildiğiniz medya zaten, hukuki ayağı da yüksek mahkemeler. Dolayısıyla Türkiye'de yargı bir vesayet aracıdır ve yargının vesayet aracı olma özelliği değişmemiştir. Yargı bir vesayet aracı olunca kim yargıyı ele geçirirse toplumu o şekillendirir veya toplum üzerindeki kendi hâkimiyetini o kurar. Dün Kemalistler yargıya egemen-di, onlar kendi doğrultusunda topluma yön vermeye çalıştılar. Bugün AKP veya cemaat egemen. Onlar kendi öncülleri hareketinde davranıyorlar. Dolayısıyla bu yapıyı değiştirmedığınız müddetçe, yargıyı bir vesayet organı olmaktan çıkarmadığınız müddetçe bu değişmeyecek. Dün mütedeyyinler şikâyetçiydi, bugün ulusalcılar, laikler şikâyetçi. Her dönem kendi şikâyetini yaratıyor, ama Kürtlerin şikâyeti hiç değişmiyor. Dün de şikâyetçiydiler, bugün de şikâyet ediyorlar. Onlar için değişen bir şey yok, onu söyleyebilirim.

İkincisi, herkesin ittihatçı veya Kemalist ol-

duğu söylendi. Ben buna katılıyorum. Evet, herkes Kemalist aslında. Kimisi takıyyeli Kemalist, kimisi yeşil Kemalist, kimisi kızıl Kemalist. Muhalefetten rahatsız olmak, toplumu biçimlendirmek, toplum için neyin doğru olduğuna karar verdiğini düşünmek hususiyeti bütün toplumsal gruplarda var. Kemalistlerde var, AKP'de var, diğerlerinde var. Kemalistler Kemalist bir gençlik yetiştirmek istiyorlardı, AKP'liler dindar bir gençlik yetiştirmek istiyorlar. Dolayısıyla herkesin bir Kemalist olduğunu kabul edip onun üzerinden geçmek gerekiyor.

Müjdat Gezen'den bahsetti Turgut Bey, ben de katılıyorum kendisine. Müjdat Gezen'in Aziz Nesin kriterlerine yaptığı atf bir hukuki sorgulamayı gerektirmiyor. Dolayısıyla ona yönelik açılan davalar, davalarda karar verilmesi hukuken kabul edilebilir bir şey değil ama Müjdat Gezen'in bu yorumunun ahlaken sorgulanması ve benim için ahlaken kınanması gerektiği gerçeğini de ortadan kaldırmamalı.

Yargıçlarımız devletin, vatanın bütünlüğünü savunuyor, niye rahatsız oldu diye sordu bir arkadaşımız. Evet, rahatsız oluyorum. Çünkü yargı dediğiniz şey devletle vatandaşlar arasında bir ihtilaf olduğunda tarafsız olmasını öngördüğümüz, beklediğimiz bir husus. Her ne kadar Selçuk Bey bunun bir fantezi olduğunu söylese de evet, fantezi boyutu var ama gerçek bir boyutu da var. Yani teori- de bunun birçok tartışması var. Biz yargıdan bu konuda tarafsız olmasını bekliyoruz ama bireylerle devlet arasında bir ihtilaf olduğunda siz tercihinizi daha baştan devletten yana koyarsanız ben o yargının adaletine hiçbir şekilde güvenmem. O nedenle böyle açıklama yapan yargı başkanlarının sözle- rinden de rahatsız olurum.

Eğitim bütünlüğüne ilişkin bir soru soruldu. Eğitimin bütünlüğüne tamamıyla karşıyım. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kaldırılması gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla eğiti- min bütünlüğü üzerinden yürütülecek veya Türk devrimini eğitimin bütünlüğüne bağla- mak ve onu mutlak manada korumak ge- rektiği kanaatinde değilim.

İdeolojik bir anayasa olsun mu veya ana- yasada ideolojiye yer verilsin mi, verilmesin mi? Anayasalar için söylenen en önemli

unsurlardan bir tanesi bunların bir çerçeve metin olmasıdır. Bir toplumda çok farklı ke- simler vardır, çok farklı siyasal düşünceler vardır. Bu masa etrafında oturan her biri- mizin farklı siyasal görüşleri var. Kimimiz kendisini sosyalist olarak tarif ediyor Selçuk Bey gibi, ben kendimi liberal olarak tarif ediyorum, kendisini muhafazakâr olarak tarif edenler olabilir. Dolayısıyla anayasa eğer gerçekten kendi ifadesine, anlamına uygun bir şekilde toplumsal bir sözleşme olacak- sa o zaman bu gruplardan hiçbir tanesinin öncüllerini, değerlerini kendi içinde yansı- mamalıdır. Anayasa bizim siyasal müca- delemizin oyun kurallarını belirlemelidir. O oyun kurallarının adaletli bir şekilde, tarafsız bir şekilde yerleşmesini belirlemelidir. Yoksa işte sosyalist bir anayasa, liberal bir anaya- sa, muhafazakâr bir anayasa koyduğunuz andan itibaren o sözleşmeyi ortadan kaldı- racaksınız.

Hukukçular neden farklı bakış açılarına sahip, hepsi aynı eğitimden geçmiyor mu, hepsi aynı okullarda okumuyor mu? Hukuk bir bilim değil, yani hukukta iki kere iki her zaman dört etmiyor. Hepimiz bir yasa met- ninin okurken çok farklı yorumlama yapı- liyoruz. Dolayısıyla yorum aslında hukukun kendisidir ve bu yorumu yaparken aldığınız eğitim, içinden geldiğiniz sosyal çevre, dün- ya görüşünüz, siyasal duruşunuz, bunların hepsi etkilidir. Dolayısıyla hukukta yorumla- rın farklılaşması kaçınılmaz bir şey. Bu önle- nemez olmasının ötesinde, olması gereken bir şey. Bütün hukukçuların aynı şekilde dü- şünmesi en büyük felaket olurdu.

Kürtlerin hak arayışı neden gündeme geti- rilmiyor diye soruldu. Evet, maalesef böyle bir problem var. Yargıyla ilintili olarak şunu söyleyebilirim; Yargı devletçi dediğimde, yargı milliyetçi dediğimde, yargı ulusalcı de- diğimde bunu birtakım kavramları sadece kullanmak için söylemiyorum, çıkarttığım kararlardan kullanarak söylüyorum. Yargı Kürtleri potansiyel terörist olarak görüyor. Dolayısıyla Kürtlerin hakları ve özgürlükle- ri söz konusu olduğunda elbette ki istisnai birtakım kararlar vardır. Ama yargının ge- nel tavrı bu hak ve özgürlükleri mümkün olduğunca boğmak, bu hak ve özgürlükleri ihlal eden devlet görevlileri ise mümkün

vahap çoşkun

Yargının eğer toplumun bir kesimini tarihsel sürekliliği içerisinde potansiyel bir tehdit ve hatta potansiyel bir terörist olarak görüyorsa, onların hak talebine kulak kabartması veya bu hak talebinin gerçekleşmesi için gerekli değişiklikleri yapması mümkün olamaz

turgut kazan
KCK operasyonu
başladığı günden
itibaren siyasal
bir operasyondur
ve özel yetkili
mahkemeler
de bu siyasal
operasyonda bir rol
üstlenmiştir

olduğunca korumak yönünde cereyan ediyor. Size iki örnek vereyim, bunlardan bir tanesi mesela Yeşilyurt davasıdır. Köylülere dışkı yedirilen bir davadır. 1989'da Cizre'de meydana gelen bir olay. Yargı dışkı yedirme olayını gerçekleştiren binbaşuya sadece üç aylık bir ceza vermiştir. Bu cezayı daha sonra para cezasına çevirmiş ve ertelemiştir. Tersinden düşünün ne olurdu, yani sivil vatandaşlar devlet görevlisine böyle bir uygulama yapsalardı ne olurdu? Korkunç bir şey olurdu.

Bir de Uğur Kaymaz davası var. Uğur Kaymaz 12 yaşında bir çocuktur, bedeninden 13 kurşun çıkarılmıştır. Babasıyla birlikte evinin önünde ayağında terlikle öldürülmüştür. Uğur Kaymaz öldürüldüğünde üzerinde silah namına kurşun kalem bile yoktur. 12 yaşında bir çocuğun bedeninden 13 kurşun çıkarılmıştır ve yargı bunu meşru müdafaa olarak görüp berat ettirmiştir. Mesela Eğitim-Sen'in ana dile ilişkin davasında da bunu görebiliyorsunuz. Dolayısıyla sizin yargınız eğer toplumun bir kesimini tarihsel sürekliliği içerisinde potansiyel bir tehdit ve hatta potansiyel bir terörist olarak görüyorsa, onların hak talebine kulak kabartması veya bu hak talebinin gerçekleşmesi için gerekli değişiklikleri yapması mümkün olmaz. Teşekkür ederim.

turgut kazan - Selçuk Kozağaçlı'yla İzzetin Önder'e mücadelelerinde başarılar dilerim. Elbette ki sosyalist bir mücadele verilir toplumda, demokrasinin bir gereğidir, verilmesi gerekir, verenlerin de gayet doğal haklarıdır. Ancak yalnız o mücadele önemlidir, gerisi teferruattır gibi bir bakış yanlıştır. Şimdi bizim iyi bir hukuk devleti, sağlıklı bir hukuk devleti, bağımsız ve tarafsızlığı sağlanmış bir yargı, kaliteli bir yargı mücadelemiz de önemlidir.

Bakın, Fransa'da soykırımla ilgili bir yasa gündeme geldi. Türkiye'de genel eğilim şuydu ki bir Anayasa Konseyi'ne giderse doğru bir değerlendirme yapılır, Başbakanımız bile buna inanıyordu. Kendi ülkesinde asla Başbakanın istemediği hiçbir şey yüksek yargının hiçbir yerinden geçemezdi. Başbakan bunu da biliyordu. Ama Fransa'da Anayasa Konseyine başvurulursa sağlıklı bir karar verilebileceğine Başbakan Erdoğan

da inanıyordu. Sonuçta öyle bir yol denendi ve Anayasa Konseyi Sarkozy'ninrettiği bir yasayı anayasaya aykırı bularak iptal etti. Böyle bir hukuk düzenini yaratmak için de mücadele verenler olacaktır, verilmelidir ve toplumun önemli kesimi bu duyarlılığı gösterirse bu düzeyde bir yargıya ulaşabiliriz.

Tabii Vahap Coşkun'a bir ekleme yapmak yahut da bir parantez açmak istiyorum. Şimdi Aziz Nesin kriterlerine atıf yapmak bir mizahi yaklaşımdır. Etik açıdan da bir sorun olduğuna asla inanmıyorum. Bunun çok iyi anlaşılması için örneğini de biraz açmak istiyorum. Aziz Nesin 1992'de bunu dosdoğru söyledi ve o gün Hürriyet'te, bugün Zaman'da çalışan Alpman Aziz Nesin'le bir söyleşi yaptı. Bu söyleşi Hürriyet'te 1992'de sekiz sütuna manşetten yayınlandı. Aziz Nesin orada niye Türk halkının yüzde 60'ına aptal dediğini ayrıntılarıyla anlatıyor ve açıklıyordu. Aziz Nesin bir mizah ustasıdır. Bu yaklaşımdan sonra dava açıldı. 1993'te Aziz Nesin için, ileri demokrasi, vesaire yoktu ama berat kararı verildi ve Yargıtay onadı. Ve Aziz Nesin üstelik yüzde 60'ı Türk halkına biraz kıyak geçtiği için söylediğini de anlattı. "Aslında yüzde 92'dir, fakat kıyamadım, yüzde 60 dedim" diye anlattı. "Çünkü yüzde 92 Anayasaya oy vermiştir, dolayısıyla aslında doğru rakam 92'dir" dedi. O yüzden bunun etik açıdan da bir sorun olmaması gerektiğini düşünüyorum.

vahap coşkun - Nesin yüzde 99 da diyebilir, hiçbir sorun yok. Fakat ben bunu ahlaki olarak doğru bulmadım, bu nedenle bunu eleştiririm.

turgut kazan - Hayır, eleştirinize bir şey demiyorum. Etik açıdan da bir mizahçının demokratik bir toplumda bu paralelliği kurabilmesini doğal karşılamak gerekiyor ama ben karışmam, katılmam, hatta eleştiririm.

Gelelim Kürtlerle ilgili bölüme, tabii konu adalet olduğu için o ayrıntıya girmedik ama doğrudur, en büyük adalet sorununu Kürt insanı yaşamaktadır. Bu da işte genel başlığıyla söyledim, Türk yargısı kuvvetliye boyun eğer, kuvvetli onun ezilmesini istediği için Türk yargısı da ezer. Ezmiştir. KCK operasyonu başladığı günden itibaren siyasal bir operasyondur ve özel yetkili

mahkemeler de bu siyasal operasyonda bir rol üstlenmiştir.

salondan - Bırakın deyince de bırakır, hükümet bırak diyorsa yargıç bırakır.

turgut kazan – Onun ötesinde sınırdan karışılmaya gider. Teşekkür ediyorum.

nihat falay - Teşekkürler. Buyurun Sayın Ertekin.

orhan gazi ertekin - Teşekkür ederim. Aslında en başta söyleyeceğimi sonda söyleyeceğim, söylemek durumunda kalıyorum. Türkiye'de bir yargı yok, Türkiye'de bir adliye var. Yani bunu fark edelim artık. İki arasındaki fark öldürücü bir farktır. Türkiye'de tarihsel anlamda bir yargı yok. Tarihsel anlamda yargı dediğim şey ilk olarak herhalde onbeşinci, onaltıncı yüzyıllarda İngiltere'de burjuva sınıflarla aristokrasi arasındaki savaşımın bir parçası olarak doğmuştur. Bu ikisi arasındaki savaş kaza hakkını, yargı hakkını üçüncü bir tarafa verme ihtiyacından doğmuştur. Dolayısıyla aristokratlar düşmanları tarafından yargılanmak istemedikleri için yargıyı burjuvalara vermek istememiş, bir üçüncü taraf yaratmak istemiştir. Tarihsel olarak yargı buradan doğar. Eğer sizi düşmanınız yargılıyorsa, eğer sizi rakibiniz yargılıyorsa o yapılan şeyin adı yargılama değildir, infazdır. Türkiye'de bugüne kadar bir yargı olmamıştır. 150 yıldır olan şey budur, öncelikle bunu söyleyeyim.

İkinci olarak anayasa meselesi, anayasa ve ideoloji, anayasa ve politika meselesi; son dönemlerde anayasa tartışması apolitik bir biçimde yürütülüyor ve buna anayasaların ideolojisiz olması gerektiğine dair ifadeler de eşlik ediyor. Bu son derece tehlikelidir. Bir defa anayasa gündeminin içerisinde politik tarafları inşa ederek girmek gerekir. İdeolojiden münezzeh anayasa tartışması olmaz. Anayasa gündemi içerisinde kimin, hangi duruşun, hangi pozisyonun sağda, hangi pozisyonun solda, hangisinin faşist, hangisinin demokrat, hangisinin sosyalist, hangisinin kamuya seslenen, hangisinin halka seslenen, hangisinin devlete seslenen bir pozisyon olduğunu artık teşhis etmek ve herkese bunun üzerinden seslenmeye başlamak lazım. Anayasa gündemi içerisinde nasıl bir politik rol alıyorsunuz ve anayasa gündeminin içerisinde nasıl

bir ideolojik konumunuz var, hangi ideolojik argümanları kullanıyorsunuz? Bugünün anayasa gündemi içerisinde en önemli görevlerden birincisi politik tarafları inşa etmektir ve politikleştirmektir. Şu an herkes bir anayasa beklentisi içerisinde, daha doğrusu yeni anayasa diye bir beklenti içerisinde ve bu yeni anayasa algısı aslında çok tehlikeli bir biçimde apolitikliği besliyor. Yeni anayasa diye bir şey var mı, bir defa yeni anayasa diye seslenebileceğimiz bir varlık hali yok, muhtemel anayasa diye bir şey var. Yeni anayasa diye bir şey yok. Yeni anayasa dersek bu her gelen anayasanın, yeni kıtlığına bürünmüş her eski anayasanın yeni kontenjanından rahatlıkla siyasal hayatımızın içerisine girmesine yol açar. Buna karşı uyanık olmak lazım. Bir defa yeni anayasa sözünden mutlak suretle uzak duralım. Ortada yeni anayasa diye bir şey yok. Ortada muhtemel anayasalar var. Bütün politik tarafların da bu konuda daha uyanık olması lazım. Yeni anayasa söylemi hepimizi bir anayasanın mutlaka yapılması gerektiğine dair hizaya getiriyor. Bu adlandırmanın kendisi de tehlikelidir, apolitik bir adlandırmadır. Mutlaka bu süreci politikleştirmek gerekir diye düşünüyorum, politikayı da kaçınılmaz olarak ideolojiyle yaparsınız. Dolayısıyla böyle bir bakış açısı geliştirmek lazım.

Bu uzlaşma meselesi politik bir meseleyse öncelikle politik tarafların belirginleşmesi, arkasından eğer taraflar kendilerine uygun ittifaklar seçmek isterlerse ona göre bir uzlaşma alanı doğacaktır. Onun ötesinde apolitik bir uzlaşma, yani Türkiye'de uzlaşmadan bahsettiğimiz şey devlet terbiyesi içerisinde bir araya gelip sadece yukarıdan halkın adına karar vermek gibi oluyor. Bundan zihar uzak durmak lazım. Hatta tam tersine mümkünse bir araya gelmemek gerektiğini sıkça söylemek lazım. Böyle bir uzlaşma olmaz. Uzlaşma olacaksa birbirine benzer politik taraflar arasında bir ittifak, koalisyon olabilir. Onun ötesinde birlik ve beraberlik dilinden, o jargondan acilen uzaklaşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Gelelim Kürt meselesine, Türkiye'de bu mesele konusunda hukuk, Anayasa açısından çok ciddi sorunlar var. Bir defa Türkiye'deki kamu alanı Türklük üzerine inşa edilmiş bir

orhan gazi ertekin

Yeni anayasa söylemi hepimizi bir anayasanın mutlaka yapılması gerektiğine dair hizaya getiriyor. Bu adlandırmanın kendisi de tehlikelidir, apolitik bir adlandırmadır. Mutlaka bu süreci politikleştirmek gerekir

orhan gazi ertekin
Adliye endüstrisi
içerisindeki mali
sermayenin bir
başka alana
doğru kaymaya
başladığını
gözlemliyorum

148

alan. Dolayısıyla vatandaşlıkla milli kimliği özdeşleştiren bir alan. Dolayısıyla uyruk-lukla milli kültürü birbirine karıştırıyor ve bir siyasal hiyerarşi yaratıyor. Türklükle diğer-leri arasında bir siyasal hiyerarşi yaratıyor. Ayrıca yine Vahap'ın söylediği gibi bir de hukuk ve yargının bu eşitsizliği, hiyerarşiyi pekiştiren girişimleri de var. Yani bir örnek de ben vereyim, 1991'de şartlı tahliye me-selesinde Anayasa Mahkemesi Kürt ha-reketleri dışında herkese şartlı tahliyeden yararlanma hakkı verdi, Türk sol hareketler de dahildi buna. Bir tek o şartlı tahliyeden yararlanmayan Kürt siyasal hareketi oldu. Bu çok ciddi bir eşitsizliğin Anayasa Mahkemesi üzerinden, bir yargı organı üzerinden pekiştirilmesi demek.

Hukuk endüstrisinde, buna mutlaka dikkat göstermek lazım. Son dönemlerde bir şey görüyorum. Adliye endüstrisi içerisindeki mali sermayenin bir başka alana doğru kay-maya başladığını gözlemliyorum ve ciddi öl-çüde özellikle dindarlık üzerinden, dindarlık müktesebatı üzerinden ve bu müktesebatın Yargıtay ve Danıştay'la olan ideolojik, politik yakınlığı kullanılarak davalar, dava yığınları diğer tarafa doğru, başka bir iktidar alanı-na doğru taşınıyor. Bu en son olan süreç, o kadar çok avukatlık şirketi kuruldu ki son dönemlerde laik sermayeden giderek daha dindar sermayeye doğru kaymaya başla-dı. Bu çok yoğun bir kayma, buna dikkat göstermek lazım ve tabii ki bir de yeni ad-liye sosyetesini, sınıfı var ve onda hakikaten şunu teslim etmek lazım. Geçmiş adli sınıf en azından ortalama bir adliye kültürü üre-tebilmişti, hukuksal referans üretebilmişti. Şimdi hukuksal referans diye bir şey kalma-dı. Şimdi artık öyle bir adliye sınıfıyla karşı karşıyayız ki herhangi bir yüksek mahkeme başkanlığıyla maraba çavuşluğu arasındaki fark hakikaten azalmaya başladı. Örneğin Danıştay Başkanı ilginç şeyler söylüyor medyayla konuşmasında. Üç ay içerisinde işi bitirecek, yoksa kapıya koyarım. Kiminle konuşuyorsun sen, hakim savcılara hitap ediyor bunu. Üç ay içerisinde dosyaları biti-recek, yoksa ben dik duruşlu adamı kapıya koyarım. Affedersiniz, siz nereden geldiniz? En azından daha önceki adli sınıf ortalama bir adliye kültürü üretebilmişti, ortalama bir

adliye makinesi üretebilmişti ama şimdi o adliye makinesi ve hukuksal referans tama-men çökmüş durumda, bu önemli bir fark. Teşekkürler.

nihat falay - Sağ olun Sayın Ertekin. Sayın Ertekin bir şey hatırlattı, bilinen bir gazeteci öğrencim var. Ona doktora tezi olarak yeşil sermayeyi yaptıracaktım, bir türlü yapamadı. Yani tehlikelerinden bahsederek uzağında durdu. Hepinizin bildiği bir isimdi bu, isme gerek yok. Dolayısıyla adli sermaye deyin-ce yeşil sermaye geldi aklıma, onunla iç içe oluşturuldu. Sayın Kozağaçlı, buyurun.

selçuk kozağaçlı - Efendim evrimcilerle mevzuumuzda son sözü söylemiş olayım. Ben hapis yatacağım, dayak yiyeceğim, mitinglerde gaz yiyeceğim, fazla mesai ya-pacağım. Zenginliğin veya kişisel refahın yerine kamusal mücadeleyi öne koyacağım. Oradan oraya koşturacağım, ne için? Bir gün sabah uyandığimde inşallah Fransa gibi olmak için mi? Böyle bir şey yok, beni çekmez. Beni motive edecek olan şey bu değil. Çok çalışalım, azmedelim, mücadele edelim, bir gün inşallah bizim de Fransa gibi bir Anayasa Mahkememiz olsun, meselesi beni kesmez. Anayasa ideoloji meselesi. Bir Fransız Anayasasıyla ilgileniyorum. Sa-nıyorum pek yürürlüğe de girmemiş. Paris Komünü'ne çok yakın zamanda Nancy'de, Tulon'da başka komünler vardı. Zaten o yaz boyunca aslında her yerde komün vardı. Bunlardan birisinin üç maddelik bir ana-yasası var. Şu anda bana en çekici gelen anayasa bu. Belediyenin duvarına asmışlar tabii anayasayı ilan ederken, diyor ki *"Bir; dev-let kaldırılmıştır. İki; 100 Frank'ın altındaki borçlar, alacaklar affedilmiştir, 100 Frank'ın üstündekilere kamusal takip yapılmaya-caktır. Herkes birbirinden alabilirse alsın. Üç; akşam belediye binasında toplantı var, yurttaşlar silah başına."* Bir anayasa ilan edecekseniz ilgimi çeken anayasa budur. Devlet kaldırılmıştır, maliye çöktürülmüştür, akşam belediyede toplantı var, yurttaşlar silah başına... Teşekkür ediyorum.

nihat falay – Teşekkürler. Arif Ağabeyime armağan edilen bir günde bana bu toplan-tıda başkanlık yapma şerefini verdikleri için teşekkür ederim. Oturumu burada kapatıyo-rum. Hepinize teşekkürlerimi sunuyorum

36. İKTİSATÇILAR HAFTASI / 21-22-23 Mart 2012

değişen türkiye’de değişmeyen zihniyet: demokrasinin neresindeyiz ?

Prof. Dr. Arif Nemli’ye Armağan

23 Mart 2012 Cuma
3.Gün
İkinci Oturum

Sunuş : Prof. Dr. Taner Timur
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Nevin Ateş
Panelistler : Aydın Çubukçu
İhsan Eliaçık
Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu
Prof. Dr. Neşe özgen

sevil usanmaz - Değerli davetliler, 36. İktisatçılar Haftası'nın son oturumunun başlığı "*Değişen Türkiye’de Değişmeyen Zihniyet; Demokrasinin Neresindeyiz?*" Bu konuda sunuş yapacak Prof. Dr. Taner Timur’u kürsüye davet ediyorum.

taner timur - Sözlerime başlarken daha önce de bu çerçevedeki toplantılarına katılmak onuruna sahip olduğum İktisat Fa-

kültesi Mezunları Cemiyeti yöneticilerine içten teşekkürlerimi sunarım. Bu benim gibi düşünce tarihimiz üzerinde de çalışmış bir insan için gerçekten özellikle yapılması gereken bir şey. Çünkü yakın tarihimizde Osmanlı son döneminden itibaren üniversite geleneğinin ilk temsilcisi ve ilk kuruluşu olarak bugünlere gelişimizde de çok önemli katkıları ve yeri olan bir kurum

taner timur

**Darbeciliği
Avrupa'da
olmayan, sadece
Türkiye'de olan
antidemokratik
bir girişim olarak
incelerseniz o
zaman bilimsel
doğrulara
varamazsınız**

içerisinde bulunuyoruz. İçinde bulunduğumuz bu salon da gördüğümüz gibi zaten Osmanlı zevkiyle çağdaş Türk kafasını birleştiren bir mekân.

Konumuz hayli hassas ve dikenli bir konu, demokratik zihniyet. Çünkü demokrasi anlayışlarımız farklı. Demokrasi anlayışlarımız sadece farklı olmakla kalmıyor, biraz da heyecanların, hırsların katıldığı, canlandırdığı veya şiddetlendirdiği çatışmalara, çelişmelere, hatta kavgalara yol açıyor.

Tarihle de uğraşmış bir insan olarak sözlere şunu söyleyerek başlamak istiyorum. Çağdaş düşüncemizdeki ve toplumsal yapımızdaki birçok kavram ve kurumsal yapı gibi demokrasi de bize ileri Batılı ülkelerden gelmiş bir kavram. Bunu bugün kullanıyoruz ama kullanırken normal olarak karşılaştırmalar yaparak kullanıyoruz, ki bu gayet doğal bir şey ve toplum bilimlerinin de temel yöntemlerinden biri. Toplumsal bilimlerde mutlaka karşılaştırılacaksınız ülkeleri ve bir fikre, doğrulara varacaksınız. Bizde de bu karşılaştırma yapılıyor. Fakat iki türlü karşılaştırma var, birincisine ben daha bilimsel karşılaştırma diyeceğim, ikincisine de bir şeyi meşru kılmak veya tersine kötülemek için ideolojik karşılaştırma diyeceğim.

Biz demokrasiyi Türkiye'de tartışırken bunlardan daha çok ikincisini yapıyoruz. Bunu şu şekilde açıklamak istiyorum. Bilimsel karşılaştırma bir toplum yapısını başka bir toplum yapısıyla karşılaştırırken ister istemez sosyoekonomik ve kültürel verileri itibarıyla aynı düzeydeki ülkelerin karşılaştırılmasıyla bütüne veya genel bir fikre varılabilir. Bu demektir ki biz şimdi Türkiye'yi karşılaştırırken ya benzer, kalkınmakta olan ülkelerle karşılaştırarak, onların yapısal sorunlarına bakarak, kültürel değer sistemlerine bakarak bir sonuca, bilimsel bir doğruluğa varabiliriz ya da Avrupa'yla karşılaştıracaksak Avrupa'nın bugünkü durumuyla değil, kapitalizmin ilk gelişme dönemiyle karşılaştırmak gerekir. Avrupa'nın bugünkü durumuyla karşılaştırmak bizi doğru yere götürmez. Ancak yapılan daha çok bu oluyor. Üstelik Avrupa da idealleştirilerek, sanki Avrupa'da da gerçek olmayan bir demokrasi modeli varmış gibi

davranılarak, 'Avrupa'da şu kanun yok', 'Avrupa'da bu böyle' diyerek, olumsuzlaştırarak karşılaştırma. Yani bizdeki olumsuz bir durumu meşru kılmak için Avrupa'yı da olumsuzlaştırma. Şimdi bunlar bizi bilimsel bir noktaya götürecek karşılaştırmalar değil. Bunlar dediğim gibi ya bir düzeni meşru kılmak için ya da tersine düzeni kötülemek için ideolojik ve selektif bir şekilde batıdan seçmeler yapmak.

Buna şuradan geldim; Demokrasi şu sırada Türkiye'de tehdit altında, son üç yılda devamlı bir vesayet kavramı çerçevesinde eleştiriliyor, vesayet rejimini kırmak lazım. Vesayet başta askerler olmak üzere bir zamanlar asker-sivil aydınlar denilen, hatta 'zinde kuvvetler' denilen daha çok militer bürokratik bir kadronun vesayeti, bunu kırmak lazım. Şimdi bu da nereden çıkıyor? Darbelerden çıkıyor. Güzel, herkes demokratsa darbeler ve darbe geleneğine karşı olmalı, bunda kuşku yok.

Yalnız darbeleri incelerken bugünkü Avrupa'yla mukayese yaparsanız o zaman biraz önce söylediğim ideolojik sapmalara düşüyorsunuz. O zaman darbeciliği Avrupa'da olmayan, sadece Türkiye'de olan bir işlem, bir operasyon, antidemokratik bir girişim olarak incelerseniz o zaman bilimsel doğrulara varamazsınız. Üstelik haklı olarak yürüttüğünüz darbeciliğe karşı mücadelede de eliniz ayağınız bağlıdır. O zaman şu çıkıyor ortaya, 1960'lar ve 70'ler dünyasında benzer ülkelerde, yapısal ve kültürel olarak bize benzer bütün ülkelerde darbeler var. Latin Amerika'dan Endonezya'ya kadar, Güney Kore'ye kadar hep darbe rejimleri var. Yapısal olarak baktığımızda bunu görüyoruz. Bir de 20 sene atlıyoruz, 1980'lere bakıyoruz. 1980'lerde de dünyada darbelerin hiçbiri aşağı yukarı kalmamış.

O zaman yaşadığımız dünya içerisinde başka türlü bir yorum yapmak zorundayız. Evet, darbeler demokrasiyi yıkıcı veya zedeleyici, çünkü darbeler devamlı olmuyor. Gerçi Brezilya'da 21 sene sürdü, o ayrı ama birçok ülkelerde gidiyor, geliyor. Bu kontekst içerisinde bakarsak darbeler sadece ülkelerin yapısal koşullarından doğmuyor, bir de uluslararası koşulların,

uluslararası kapitalizmle de acaba bunların bir bağlantısı var mı diye bir soru ortaya çıkıyor. Bunu söylerken biraz önce söylediğim iki tarihe dikkatinizi çekmek isterim, 1960'lar ve 70'lerde bir devrimci dalga var. Şili'de iktidara da gelmiş bir devrimci hareket var. Bazı ülkelerde kırıma -Endonezya'da, Filipinler'de- yol açan darbelere yol açıyor. Fakat 1980'lerde özellikle bu "tehlike" ortadan kalktıktan ve uluslararası ekonomiye küresel egemenlik, küresel motivasyon ve finans egemenliği damgasını vurduktan sonra bu sefer ne görüyoruz? Bu sefer yavaş yavaş darbelerin ortadan kalktığını görüyoruz.

Şimdi tabii bu çok global, çok genel seviyede bir gözlem. Burada bunu geçerken söylemek istediğim şey söylediklerimin bir başlangıç olarak, bir hipotez olarak konulmasıyla ve incelemenin bu tabana oturtulmasıyla ancak gerçeğe varılacağı yönünde. Çünkü 1980'lerde küreselleşmeyle görüyoruz ki bu darbeci iktidarlar himayeci, milliyetçi, kopuk, ulusal ekonomiden finans egemenliğine karşı kontroller kurmuş rejimler. Acaba bu ikisi arasında darbelerin ortadan kalkmasıyla küreselleşme sürecinin zorunlulukları arasında bir fark var mı? Bu rejimler elbette ki faşizan rejimler, buna hiç kuşku yok. Kalkmaları da, değişimleri de, sivil yönetime geçmeleri de iyi bir şey, ama geçiş var geçiş var. Yoksa geçiş de aslında o halkların demokratik idare özlemlerinin ürünü olmadıktan sonra uluslararası ekonominin Thatcher'in, Reagan'ın başını çektiği bir dalganın içinde mi daha iyi anlaşılabilir?

Şimdi bugünkü durumla ilgili kısaca bir de Avrupa'yla mukayese etmek istiyorum. Başlangıçta söyledim, bugünkü Avrupa'yla kıyaslarsak bilimsel gerçeklere varamayız. Çünkü çok farklı tarihi gelişmenin ve sosyoekonomik gelişmenin ürünü. Batı Avrupa'dan bahsediyorum, Fransa, İngiltere, İskandinav ülkeleri. Zaten tersine de bakarsanız hiçbir Avrupa ülkesinin de böyle kıyaslama yaparken kendini Meksika'yla, Türkiye'yle veya Mısır'la karşılaştırdığını da görmüyoruz. Herhangi bir Batılı Başbakanın bir kanun müzakeresinde "Türkiye'de de veya Mısır'da da böyle" de-

diğini, tartışma unsuru yaptığını herhalde duymadınız. Ama dediğim gibi bilimsel bir yönde yapmıyoruz. O halde biz neyle karşılaştıracakız Avrupa derken? Avrupa derken daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısıyla karşılaştıracakız. Çünkü kapitalizm daha çok geliyor, zaten demokrasi yok, fakat demokrasi yeni geliyor.

Burada da iki unsur üzerinde duracağım. Bir, Avrupa'da demokrasinin gelişmesinde sosyoekonomik gelişme, sanayileşme, burjuva devrimleri, bunlar şehirleşmeyi sağlıyor. Şehirleşme içerisinde sivil toplumun gelişmesini sağlıyor. Sivil toplumun içinde de daha ayrıntılı bir analizin ürünü olarak kamusal alanın gelişmesini sağlıyor. Bu kamusal alan hakkında kısa bir şey söylemek istiyorum.

Avrupa toplumlarıyla Osmanlı'yı karşılaştırırken 19. yüzyılda en önemli farklardan birinin Osmanlı'da kamusal alanın hiç olmadığı ya da çok zayıf olduğu ve bir fikir özgürlüğüne yol açacak kadar gelişmediği dile getiriliyor. Kamusal alan kavramı da bizde biraz yanlış anlamalara yol açıyor. Çünkü burada kamusal deyince devletle ilgili düşünülüyor. Hâlbuki tam tersine buradaki kamusal alan devletin dışında, kamusal buradaki ortaklık manasında, ortak meselelerin tartışıldığı bir alan. İkincisi de bu ortak meselelerin tam özgürlük içerisinde ve saydamlık içerisinde tartışıldığı bir alan. Zaten Habermas'ın kullandığı kavram da "öffentlichkeit" ki bu açıklık, *publicity* demek. Ama Fransızcaya, İngilizceye *publicity* deyince reklam anlamına geliyor, tam karşılamıyor. Bu bakımdan kamusal alanın geliştiğini görüyoruz. Bu var mı Osmanlı'da?

Bunun dışında Avrupa'da fikir akımı olarak bazı unsurlar görüyoruz. Bir, hukuk. Hepinizin bildiği gibi hukukun dayanağı şu, insan insan olduğu için doğuştan bazı haklara sahiptir. Bu tabii tarihi metoda aykırı bir şey, zaten tarihçiler bunu açmışlardır, çok eleştirmişlerdir. Bizzat Alman Tarih Okulu da buna karşı protestoyla çıkmıştır ve çok etkili olmuştur. Tabii hukukta insan insan olduğu için başkasına devredilemez tabii haklara sahiptir. Bunları hayata geçiren dokümanlara bakarsak hem Fransız

taner timur

Aydınlanmanın üç ayağı var, Fransız aydınlanmasının halk iradesi fikri, tabii hukuk ve din eleştirisi. Bu tartışmalar İslam dünyasının dışında.

taner timur
Bugün din
tartışmaları
Türkiye’de sivil
toplumun ögesi
haline gelmiş
ve her yönüyle
tartışılabilir
çerçeve de değil

İhtilali’nde hem 1776 Philadelphia Bağımsızlık Beyannamesi’nde bunun açık ifadesini görürüz. Yalnız Philadelphia Beyannamesinde bunu yaratıcıya da bağlıyor, dini bir taraf var. İnsanın insan olarak hakları vardır ama yaratıcının eseri olarak vardır. Tabii Fransız İhtilalinde çok daha laik bir taraf var, böyle insanın insan olarak hakları söz konusu, ki modern demokrasilere yol açan iki önemli hareketten bahsediyorum.

Bir de daha geri kalmış Almanya örneğinde olduğu gibi reformasyon hareketinin uzantısında dinin gündeme getirilmesi, dinin tekrar reform edilmesi şeklinde anlayabileceğimiz tartışma konusu olması var. Bunu da daha çok Alman aydınlanmasında görüyoruz. Bu aydınlanmanın en önemli figürü Kant *“Aydınlanma Nedir”* adlı önemli nutkunda şunu söylüyor, ‘vesayet’. O sırada Almanya’da vesayet gündemde. Üstelik Almanya’da krallık sistemi var, Prusya’da özgürlük de yok. Ama en büyük, en tehlikeli vesayet dini vesayettir, diyor. Kant’ın aydınlanması, din ve laiklikleşme konusu daha sonra Hegel, Hegel’den sonra Bruno Bauer ve Marx arasında da tartışma konusu oluyor. Burada demokratik temelden ve eşit, demokratik haklara sahip bir vatandaş yaratma temelinde oluyor bu tartışma. Yahudi Sorunu’nda tartışıyor onu. Mesela Bauer *“Yahudiler tam hisseli vatandaş olmak istiyorlar, haklılar. O halde ne yapmak lazım, Hıristiyanlığı da ortadan kaldırmak lazım, Yahudiliği de. Laik temelde bir Alman yaratmak lazım”* diyor.

Marx buna karşı çıkıyor. Marx’ın söylediği de tam tersine, bunlara karşı değil, bunların sosyoekonomik koşullarına, bunları yaratan koşullara ve bunları siyasi plandan, bir devlet dini olmaktan çıkarıp sivil toplumun bir ögesi haline getirmek esastır diyor. O zaman ne olacak? O zaman sivil toplumla birlikte bunları da eleriz, sivil toplumla bağlantıları çerçevesinde bunları da eleştirebileceksiniz. Bunu söylerken kendisi bunu yapıyor ve Yahudiliği de finans bağlarıyla ilgili o koyu ilişkileri çerçevesinde eleştiriyor, söylediğini yapıyor. Hatta o kadar güçlü yapıyor ki Marx’a *antisemit* diyorlar. Yahudi asıllı olmasına rağmen

antisemit itirazlarına uğruyor ki bu tabii çok yanlış bir şey ve bu yazdıklarının anlaşılmasından ileri geliyor.

Demek ki aydınlanmanın üç ayağı var, Fransız aydınlanmasının halk iradesi fikri, tabii hukuk ve din eleştirisi. Kant’ın fikirlerini söyledim. Bunun dışında tabii, bu tartışmalar İslam dünyasının dışında. Hatta bugün bile büyük ölçüde dışında. Mesela Fethullah Hoca konuşmalarında sık sık Kant’a olumlu göndermeler yapıyor ama arada kulaktan dolma bilgilerle yapıyor. Çünkü Kant’ın bu söylediklerini tasvip edeceğini, kabul edeceğini sanmıyorum. Şunu söyleyeyim ki, bugün din tartışmaları Türkiye’de sivil toplumun ögesi haline gelmiş ve her yönüyle tartışılabilir çerçevede değil. Yani 1840’larda Almanya’da olan tartışmaları bugün bile İslam dünyasında -sadece Türkiye’den bahsetmiyorum- tartışmak ve konuşmak mümkün değil. Çünkü sosyoekonomik gelişmeler de zaten bunun temelini teşkil edecek sınıfsal yapıları, sivil toplumu ya da kamusal alanı yaratamamış durumda.

Osmanlı toplumuna baktığımız zaman 19. yüzyıl ve sonrasında bunların hiç tartışılmadığını görüyoruz. Ne bunların eserleri çevrilmiş, ne tartışma konusu olmuş. Bunlardan haberdarlar, özellikle yeni Osmanlılar biliyorlar. Ama Rousseau şunu dedi, doğru mu, yanlış mı, tabii hukuk doğru mu, yanlış mı gibi bir tartışma yok. Ancak çok dolaylı referanslar var. Zaten bütün tartışmalar din egemenliği etrafında. Namık Kemal tam şeriatçı. Tanzimat Fermanı için *“şeriat gerçek anlamıyla uygulansaydı Tanzimat’a da gerek yoktu”* diyor. Zaten *“Tanzimat belgesinin içinde de şeriattan uzaklaştığımız için durum bu hale geldi”* diyor. Şunu söylemek istiyorum, şeriat dışındaki bir hareket ancak 19. yüzyılın sonlarında ulusal hareketlerle birlikte ortaya çıkmaya başlıyor ve o sırada da bağımsız, ilerici, devrimci bir burjuvazinin öncülüğünde değil, gene borç üzerine dayalı ve sonunda iflasla biten ve Düyun-u Umumiye’nin kurulmasına yol açan bir sosyoekonomik çerçeve içerisinde sona eriyor. Bunun çok daha ayrıntılı anlatılması gereken boyutları var ama çok kısaca durum bu. Varılan nok-

tada imparatorluk çöküyor. Nasıl çöküyor? Borçlu ve bağımlı, tam bağımlı bir şekilde Düyun-u Umumiye'nin devletin borçlarını topladığı ve zamanın ünlü Bakan Üyesi Ahmet Lütfi Efendinin Vakayiname'sinde açıkça yazdığı gibi ekonominin "deyni deyinle ifa etme" usulü şekline dönüştü. Yani deyn borç demek, deynin deynle ifa edildiği bir ekonomiye girdik.

Şimdi buradan bugüne gelebiliriz. Buradan bugüne atlayınca arada tabii çok önemli bir devrim, çok ağır ve ağır olduğu ölçüde de haksız eleştirilerin hedefi olan bir devrim yaşıyor Türkiye ve bazı işler zorla yapıyor. Yalnız şu var, Batıyla yanlış karşılaştırmalara gelerek söyleyeceğim bunu. Tarihte zor iyi bir şey değildir tabii. İyi bir şeyi zor kullanmadan yapmak daha idealdir. Ama bu demek değildir ki tarihte zor kullanarak yapılan şeyler hep sistematik olarak kötüdür. Bu da ideolojik bir sapma. O zaman Fransız İhtilali de kötü. Kaldı ki her yıl Fransızlar -muhafazakârlar da dahil- Fransız İhtilalini kutluyorlar. 50, 100, 150, 200. yıl dönümlerinde de bir hafta süren görkemli toplantılar yapıyorlar. Zor kullanarak da olsa bir ilke Türkiye'ye yerleştiriliyor. Şimdi bugün bunun tartışması demokrasi etrafında yapıyor ve bu ilkeler etrafında nasıl daha hoşgörülü, daha demokratik bir topluma geçebiliriz? Biraz önce söyledim, aslında kendisini çok evrenselci, enternasyonalist sayan, -libe-

ral anlamda söylüyorum bunu- liberal enternasyonalin çerçevesinde sayan birçok insan aslında çok yerel, Türkiye'ye sadece bizim gözlüklerimizle bakan sonuçlara varıyorlar. Oysa daha genel çerçevede bakınca karşılaştığımız durum ayrıca Arap baharı ve İslam dünyası içerisinde yeni bir anlam kazanıyor.

Kısaca buna değinip sözlerimi bitirmek istiyorum. Şimdi burada Türkiye demokraside nedir? Bugünkü rejimden bahsetmek lazım aslında, çünkü çok önemli bir yeri var. Fakat asıl şu söz konusu, Türkiye vardığı noktada biraz önce söylediğim devrimin de etkisiyle modern bir hale gelmiş midir? Şimdi tabii modeli siz veremezsiniz. Başkaları bunu beğenir, ondan ilham alır ya da almaz, durum budur. Yoksa siz gidip kendinize 'ben size model oldum' dersiniz bunun ne bir etkisi ne de bir anlamı olur. O bakımdan bakılacak şey Arap dünyası bize nasıl bakıyor demokraside ve laiklik konusunda? Şimdi Arap dünyası tabii kendi içindeki eğilimlere göre çok farklı gözlüklerle bakıyor. İşte biliyorsunuz bazı Arap ülkelerinde laiklik ağza bile alınmaması gereken bir sözcük olarak karşılanıyor. Ancak bir de Arap düşüncesi diye bir şey var. Maalesef Türkiye'de en geri taraflarıyla tanınan, fakat gerçek anlamda çok daha zengin olan bir düşünce var. Bunlara iki düşünür örnek vermek istiyorum, ki model açısından onlar önemli. Bunlardan

taner timur

Tarihte zor iyi bir şey değildir tabii. İyi bir şeyi zor kullanmadan yapmak daha idealdir. Ama bu demek değildir ki tarihte zor kullanarak yapılan şeyler hep sistematik olarak kötüdür

aydın çubukçu
Demokrasiyi bütün
siyasi tarihimiz
boyunca özlenecek
ve varılacak bir
yer olarak görmek
egemen olmuştur

biri 1920'lerde Muhammet İkbal, ikincisi de çok daha yakınlarda Cezayirli, fakat Sorbonne'de İslam tarihi düşünürü olan, üstelik kendisi de inançlı bir Müslüman olan Prof. Muhammed Arkoun. Muhammed Arkoun 'İslam'ın gerilemesine Osmanlılar sebep oldu' diye Osmanlıları çok eleştirmiştir. Bence haksız birtakım eleştiriler yapmıştır. "İslam ve Hümanizm" diye bir kitap yazdı yakında, İslam'da hümanizm var mıdır, diye soruyor.

10. yüzyıldan Miskeveyh ve Tavhidi diye düşünürlere gönderme yaparak günümüze geliyor. Söylediği şey şu, İslam dünyası -başta Cezayir- kurtuluş savaşı yaparak kurtuluşunu sağladı. Fakat Fransız Devrimi yönünde başarılı demokratik kavga yürüttü, bağımsızlığını aldı. Sonra hepsinin başına birer despot geldi, bu nedir? Yani buradan İslam ve hümanizm fikrine gitmiş, İslam'da hümanizm yok mu arıyor, bu despotlar nereden türedi.

Sonra Türk devrimine gönderme yapıyor. 'Türk devrimi voluntarist oldu' diyor. Doğrudur, biraz önce söyledim. Yani bir kültürel mayalanmanın ürünü olmadı, gerçi voluntarist ve entelektüel bir hareket vardı ama o kadar büyük değildi. Fakat asıl şimdi o Arap baharını görmedi. 'Geleneksel İslam düşüncesine çağdaş teknoyentifik düşüncenin kritiği altında bir şantiyeye çevirirlerse Türkler işte o zaman ve geleneksel İslam'ı tenkit ederek o zaman tam bir model olur' diyor.

Şimdi bunu niçin söylüyorum? Muhammet Arkoun eğer Arap baharı dediğimiz şeyi görseydi zannediyorum gene şundan korkacaktı, nasıl kurtuluş savaşlarından sonra despotlar türediyse bu Arap baharından sonra da yeni, daha da tehlikeli durumlar ortaya çıkabilir. Türkiye'nin demokrasisi de asıl bence burada, dindar nesiller değil, kindar nesiller hiç değil, fakat hoşgörülü, demokratik yaşam tarzına sahip insanlar. Bunun çok yolları var, en önemli araçlarından biri de eğitim. Maalessif bu konuda da olumlu yönde adımlar atıldığını görmüyoruz.

Demokrasinin ve ileri bir toplum yapısının hoşgörülü ve demokratik değerlere dayalı bir yaşam tarzından geçeceği ve bunun

kavgasının verilmesi gerektiği kanaatindeyim. Hepinize teşekkür ederim.

sevil usanmaz - Sayın Timur'a çok teşekkürler. Bu oturumun başkanı Sayın Prof. Dr. Nevin Yurtsever Ateş.

nevin yurtsever ateş - İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin 36 yıldır devam ettirdiği bu toplantının son oturumunu açıyorum. Öncelikle toplumsal yaşamımıza her zaman farklı ve ufuk açıcı tezleriyle katkıda bulunan sayın Timur'a çok teşekkür ediyoruz. Şimdi izninizle diğer panelistlerimizi kürsüye davet ediyorum.

"Değişen Türkiye'de Değişmeyen Zihniyet; Demokrasinin Neresindeyiz", yaşadığımız güncelin fevkalade sıcak, hararetili ve bir o kadar da önemli bu konu başlığında çok değerli hocalarım ve yazarlarla bir aradayız. Önce sayın Aydın Çubukçu'yu konuşmaya davet edeceğim.

aydın çubukçu - Teşekkürler. Bizim konu başlığımız 'demokrasinin neresindeyiz' diye bir soruyla kendisini gösteriyor.

Demokrasiyi sanıyorum bütün siyasi tarihimiz boyunca özlenecek ve varılacak bir yer olarak görmek egemen olmuştur. Düşüncelerimize hatta bütün faaliyetlerimize, demokrasiyi tartışarak geldik. Demokrasinin olanakları ve koşulları hakkındaysa farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en tipik olanını 12 Mart döneminde yaşadığımızı düşünüyorum. Yani 'demokrasi nedir', 'bu halk demokrasiyle yönetilebilir mi', 'hangi koşullar altında Türkiye demokratik olabilir' soruları 1961 Anayasası'na ilişkin tartışmalar sırasında değişik çevrelerde ileri sürüldü, tartışıldı. O dönemin en tipik özdeyişi zamanın Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç tarafından dile getirilmişti. Demokrasinin henüz bizim için uygulanabilir bir rejim olmadığı tezinden hareket ederek şunu söylemişti: "Toplumsal uyanış ekonomik gelişmenin önüne geçmiştir". Buna bir son vermek lazım, buna bir müdahale lazım, demişti. Yani eğer demokratik tarzda bir toplumsal uyanıştan, hareketten söz etmek icap ediyorsa önce ekonominin ne kadar geliştiğine bakmak lazım. Halk önce bir zenginleşsin, cebi para görsün, ondan sonra demokrasi hak eder gibi bir anlayış.

Bizim egemen sınıflarımız genellikle demokrasi tartışmasında böyle bir çizgide durur ama gerekçeleri farklı olabilir. Mesela halkımızda demokrasi kültürü yoktur, bundan dolayı demokrasi bir türlü yerleşmiyor. Ara rejimlerle, birtakım başka müdahalelerle, yukarıdan verilebilecek olanların sınırlarını tespit ederek bir demokrasi ancak Türkiye'de mümkündür görüşü hakim olmuştur.

Başka bir gerekçe eğitim düzeyini ileri sürer. Demokrasinin ancak eğitilmiş insanlar topluluğunun hakkı olduğunu, dolayısıyla yeterince eğitilmemiş olan Türkiye toplumunun demokrasiyle pek de ilişkisi -en azından şimdilik- olmaması gerektiği görüşü vardır. Bir başka koşul jeostratejik durumumuzdur. Jeostratejik durumumuz, komşularımız, Türkiye'nin dünya coğrafyasında, ekonomisinde, siyasi atmosferinde tuttuğu yer demokratik bir ülke olmasının önünde henüz, en azından şimdilik uygun değildir derler. Yani demokrasiyi esas olarak bütün unsurlarıyla tanımlanmış ve varılması gereken bir hedef olarak ele aldıklarını ve bunun için de bazı koşulların gerektiğini söylediklerini görüyoruz. Acaba gerçekten demokrasi herkes için kabul edilebilir, herkes için üzerinde anlaşılabilir bir unsurlar toplamı mıdır, ileride bir yerde varılacak bir hedef midir ve bunun için de bazı koşulların yerine gelmesi zorunlu mudur? Tamamen başka bir açıdan bak-

mak gerektiğini düşünüyorum ve demokrasinin her ülke ve her tarihsel dönem için özel tarzda bir toplumsal durum olduğunu, siyasal bir rejim olmanın ötesinde bir toplumsal durum olduğunu görmek ve bunu gerçekleştirmek için de başka birtakım koşulların bulunması gerektiğini düşünüyorum.

Halkların talepleri vardır, kitlelerin birtakım ihtiyaçları vardır. Hak ve çıkarları uğruna yaptıkları mücadeleler vardır. Herhangi bir şekilde kendilerinin nasıl yönetileceğine karar verirken doğrudan doğruya bu koşullardan hareket ederler ve taleplerini, özelemlerini o koşullar çerçevesinde kendileri tanımlarlar. Sanıyorum demokrasinin bir çerçevesi çizilecekse bu çerçeveyi doğrudan doğruya halk kitlelerinin kendileri hakkındaki düşünceleri belirlemelidir. Haklarımız, çıkarlarımız, birtakım taleplerimiz vardır, bunları elde etmek istiyoruzdur. Bu talepler, bu hak ve çıkarlar kalıcı olarak hem belirli bir kültürel ortamda hem belirli bir ekonomik ilişkiler ortamında elde edilebileceğine dair izler, izlenimler veriyorlarsa işte bu halkın kendisini nasıl yönetmesi, kendi kendini nasıl yöneteceğine dair bir çerçeveyi de belirler. O tanımda itiraz edilecek bir şey yoktur sanıyorum. Halkın kendisinin nasıl yönetilmesine kendisinin karar vermesi ve kendi kendini yönetmesinin yollarını bulması, bunun ülkeden ülkeye, toplumdan topluma tarihin değişik

aydın çubukçu

Demokrasinin bir çerçevesi çizilecekse bu çerçeveyi doğrudan doğruya halk kitlelerinin kendileri hakkındaki düşünceleri belirlemelidir

aydın çubukçu
İdeal bir demokrasi tanımı yapmak ve buraya ulaşmak için de bir takım koşulların yerine gelmesi gerekir diye düşünmek en azından toplumların tarihinin gelişmesi bakımından çok gerçekçi değildir

dönemlerine göre farklı biçimler alabileceği açıktır. Dolayısıyla ideal bir demokrasi tanımı yapmak ve işte buraya ulaşmak için de bir takım koşulların yerine gelmesi gerekir diye düşünmek en azından toplumların tarihinin gelişmesi bakımından çok gerçekçi değildir. Talepleri elde etmenin araçlarını geliştirmek demokrasiye giden yollardan biridir. Bu araçlar örgütlenmedir, söz ve basın özgürlüğüdür, değişik biçimlerde kendisine ilişkin kararları alma ve uygulama yollarının geliştirilmesidir. Üstelik bu araçların ve yolların geliştirilmesi her zaman bir mücadeleyi, kitlelerin mücadelesini gerektirir. Kendi hak ve çıkarları uğruna hangi araçları nasıl kullanacaklarına dair insanların karar vermesi demokrasiye giden yolun açılması demektir. Yani kendilerinin nasıl yönetilmesi gerektiğine karar verirken aynı zamanda kendi kendilerini yönetmeyi de öğrenirler. Dolayısıyla eğitimle, ekonominin gelişmesiyle, jeostratejik durumumuzla sınırlanmış bir demokrasi anlayışının karşısında halkın kendi hayatından, kendi hak ve çıkarları için mücadelesinden kaynaklanan bir demokrasi tanımına ihtiyacımız vardır ve bugünkü durumumuzu açıklamak bakımından bu tanım yerinde bir tanımdır. Ülkemizde yaşananlar açık; eğer bunların halledilmesi bir demokrasi sorunu olarak görülüyorsa, örneğin Kürt sorununun çözülmesi bir demokrasi sorunu olarak görülüyorsa bunun gerçekleşmesi için ekonomik gelişme, eğitim durumu, halkta demokrasi kültürünün gelişmesi, jeostratejimizin değişmesi gibi koşulların yerine gelmesini bekleyemeyiz. Yapılması gereken şey hak ve çıkarları için mücadele eden kitlelerin, kendilerini bu hak ve çıkarları elde etmek için sokağa çıktıkları mücadele yolunda kendilerini yönetmenin koşullarını da yaratabilecekleri bir varlık olarak tanımak gerekir. Bunun tanınması, bunun kabul edilmesi doğrudan doğruya demokrasinin kendisiyle ilgilidir. Öyleyse kitlelerin taleplerini dile getirmek için kurdukları örgütler ya da bunları tartıştıkları mahalle birimleri, fabrikalarda, yerel yönetim organlarında, bunları tartışmak için yaratıldıkları kimi organlar aslında demokrasinin

temelleri olarak görülmelidir. Onlar üzerinde yükselilecek olan bir demokrasiden söz etmek anlamlıdır. Memduh Tağmaç'ın kişiliğinde dile gelen demokrasi tanımıysa yukarıdan ve belirlenmiş bir demokrasi tanımına göre halkın neler yapması gerektiğini dikte eden bir kavrayıştır.

İki farklı şeyden söz ediyorum. Biri tepedekilerin tanımladığı ve halkın uyması gereken koşullarla belirlenmiş bir demokrasi tanımı, diğeri ise halkın kendi hayatı içinde kendisini nasıl yöneteceğine karar vermesinin süreçlerini ortaya çıkaran bir anlayış. Bu iki şeyi birbirinden ayırdığımız zaman içinde bulunduğumuz koşulları daha iyi anlayabileceğimizi düşünüyorum. Bir yanda doğrudan doğruya, işte şu anda yaşadığımız durum budur, hükümetin ya da doğrudan doğruya egemen çevrelerin çizdiği bir çerçeve vardır ve halk buna göre yaşmalıdır, buna göre hareket etmelidir. Bunların koşulları yerine geldikçe halk bazı hak ve çıkarlarını elde edebilecektir, bu bir çerçeve. İkincisi doğrudan zaten yaşanmakta olan bir süreçtir. Hak ve çıkarlarını tanımlamış işçiler, emekçiler, Kürtler, Aleviler vardır ve bunlar nasıl yaşamaları gerektiği konusunda birtakım görüşlere sahiptir. Bunları elde etmek için de birtakım araçlar geliştirmektedir. Bu araçları geliştirmenin yolunu tıkayan engelleri de aşmaya çalışmaktadırlar. İki demokrasi anlayışı çatışmıyor burada yalnızca, doğrudan doğruya kendisinin nasıl yönetilmesi konusunda birtakım görüşleri olan halk kitleleriyle, kendilerinin ille de bir biçimde yönetilmesi gerektiği konusunda kesin inançları bulunan yöneticilerin demokrasi anlayışları. Teşekkür ederim.

nevin yurtsever ateş - Sayın Çubukçu'ya çok teşekkür ederiz. Bizi 1945'teki demokrasi tartışmalarına götürdü. Şimdi ikinci panelistimiz Sayın İhsan Eliaçık, buyurun.

İhsan eliaçık - Teşekkür ederim. Ben sizlere zihni, havsalası, kültür ve bilinç dünyası, ilahiyat kültürüyle dolu olan birisi olarak biraz iktisattan, biraz demokrasiden bahsedeceğim. Acaba böyle bir zihinden nasıl bir iktisat ve demokrasi anlayışı çıkar, bunu da sizin takdirinize bırakacağım.

Biz şu anda dini dünyada, yani İslami bilinç dünyasında bir reform ve dini yeniden algılama çabasının içerisindeyiz. Bunun için kitaplar yazıyoruz, makaleler yazıyoruz, gençlik çalışmaları yapıyoruz ve bir algılayış biçimini, bir bilinç biçimini toplumumuzda yeniden canlandırmaya çalışıyoruz. Bunları yaparken karşılaştığımız en büyük engel yine dini kesimler ve çevreler oluyor. Bu açıdan meseleye şöyle bir ayırım yaparak bakmanın faydalı olacağını düşünüyorum. Aksi halde birçok şey birbirleriyle karıştırılabilir.

En genelde din Ali Şeriatî'nin dediği gibi tarih boyunca hep 'dine karşı din' şeklinde ortaya çıkmıştır. Mesela Kuran'ı Kerim'de Ateizm yoktur, Kuran'ı Kerim'in eleştirdiği şey inançsızlık değildir, dinsizlik değildir, Allahsızlık, imansızlık, bunlarla savaş söz konusu değildir. Ortaya konan, teorik açıdan en azından Kuran metni çerçevesinde söyleyecek olursak bir inanç savaşı değildir. Kuran'ı Kerim inananların cehennemine atılacağını söylemiyor. Ben inandım diyenlerin cennete, ben inanmıyorum diyenlerin de doğru cehenneme gideceğini söylemiyor. Burada sizlere başka bir açıdan olaya bakmak gerektiğini göstermeye çalışacağım.

Kuran'ın indiği ortam zaten yoğun bir dini ortamdır. Yani Kabe vardır, Kabe'nin etrafında ayin yapılmaktadır, binlerce insan hac etmektedir. Cahiliye dönemi bilgisizler dönemi, bilgisizlik çağı demek değildir. Arzularına uyan ve sabırsız kişi demek cahil, bilgisiz kişi demek değildir.

Ebu Cehil'in de, Ebu Leheb'in de kültürü Peygamberden daha fazladır. Mesela Ebu Süfyan üç dil bilmektedir. Ebu Cehil iki dil bilmektedir. Beyzadeleri konaklarında ağırlamaktadır, şiir toplantıları düzenlemektedirler. Müşrikler Kuran'ın tabiriyle namaz kılmakta, oruç tutmakta, hacca gitmekte, kırkta bir zekât vermekte, Kabe'yi tavaf etmekte, dini ritüellerin tamamını yerine getirmekteydiler. Peki, Peygamber bunlara geldi, ne söyledi? Bedir Savaşı, Uhud Savaşı çıktı, kabile ikiye bölündü, bu savaşlar niye oldu, neyin savaşıdır? Peygamber geldi, ben Allah'ın resulüyüm, bana inanın dedi. Onlar da inanmadı, on-

dan kavga çıktı. Klasik dini zihniyet böyle söyler. Böyle bir şey yok. Her iki taraf da Bedir'de dua etmekte ve namaz kılmaktadır. Peygamberin düşmanları da namaz kılmaktadır, salât etmektedir, Kabe'ye hizmet etmektedir. Hatta bunu asıl kendilerinin yaptığını söylemektedirler ve Ebu Cehil Peygamberi dinsiz, sabii olmakla suçlamaktadır. Hahamlar da Hazreti İsa'yı Ateist olmakla suçlamışlardı. Yani bugünkü zengin, kapitalist, servet ve iktidar sahibi dindar çevrelerin bizlere söylediklerinin aynısı peygamberlere de kendi devrinin servet ve iktidar sahibi dindarları tarafından söylenmişti. Dinsiz, komünist, anarşist diyorlar, birtakım fikirleri savunduğunuz zaman böyle söylüyorlar. Kim söylüyor bunları? Dindarlar söylüyor. Yani Ebu Cehil namaz kılan, oruç tutan, hacca giden, sarıklı, cüppeli, abdestli, gülyâğı kokuları süren, inşallah, maşallah diye konuşan bir muhafazakar adamdır, Ebu Cehil budur. Herhangi bir dindara sorsanız Ebu Cehil kimdir diye Allahsız, dinsiz, komünistin teki diyecektir. Yok böyle bir şey. Tam tersi, Ebu Cehil Peygambere bunları söylüyor. Din dediği İbrahim'in dini, Kabe'de var olan din, sen bundan çıktın diyor. Mal mülk düşmanı diyor. İthamlar çok enteresandır. Şimdi bu açıdan bakıldığında sözü şuraya getireceğim. İslam'ın kendini tezahür ettirdiği üç temel vardır anlayışına göre. Bunlardan birincisi mülkiyettir, ikincisi adalettir, üçüncüsü de velayettir, bunlar Kuran kavramıdır. Bu söylediklerimi hiçbir cami hocası anlatmaz, hiçbir televizyon programında din anlattığını zanneden hocalardan bunları duyamazsınız. Onlar başka bir şey anlatıyor, onlar dindarlığı anlatıyor, İslam'ı anlatmıyor. Türkiye'de bir dindarlaşma var, İslamlaşma yok. Dindarlaşma ne demek? Namaz kılanların sayısı, oruç tutanların sayısı, hacca gidenlerin sayısı artıyorsa, başörtülüler her yerde çoğalıyorsa ona dindarlaşma deniyor. Türbelere gidenler, kandil gecelerine akın edenler çoğalıyorsa bu dindarlaşma oluyor. Halbuki bu İslamlaşma değildir, çünkü İslam bu değil. Bu İslam'ın ritüellerinin yaygınlaştığı anlamına gelir, kendisinin değil. İslam ayrı bir şeydir, onun ritüelleri başka bir şeydir.

İhsan eliaçık

Bugünkü zengin, kapitalist, servet ve iktidar sahibi dindar çevrelerin bizlere söylediklerinin aynısı peygamberlere de kendi devrinin servet ve iktidar sahibi dindarları tarafından söylenmişti

ihсан eliaçık
İslam üç temelde
kendini ortaya
çıkartır; mülkiyet,
adalet ve velayet

158

Ritüeller şu anda din haline getirilmiştir. Türkiye’de devlet laik değildir bana göre. ‘Bizantist’ bir din-devlet ilişkisi söz konusudur, bu da ayrı bir konudur. Diyanet çerçevesiyle çizmiş olduğu din anlayışı da böyle. Sağcısı, solcusu, ulusalcısı, Kemalist’i, hepsi dini böyle anlıyor, din diyanet çerçevesinde çizilendir diyorlar. Nedir o? Namaz, oruç, hac, kandil gecesi, cenaze, mezarlık, yani ölümler, ruhlar ve ritüellerle ilgili olan şeydir din. Bu da aydınlanmanın tanımıdır. Din bir *‘religion’*’dur. Halbuki İslamiyet bir *religion* değildir. Aydınlanmanın tanımı İslam için geçersizdir. *Religion* ölümler, ruhlar ve mezarlarla ilgili olan şeydir, vicdan işidir. Bireyin ruhsal kurtuluşunu esas olan bir olaydır. Halbuki İslam’ı böyle anlamıyorum. İslam üç temelde kendini ortaya çıkarır; mülkiyet, adalet ve velayet. Bunlar ne demek? Bunlardan birincisi iktisatla ilgilidir, ikincisi siyasetle ilgilidir, üçüncüsü de demokrasiyle ilgilidir. Bu ikisini birbiriyle bağlantılandırarak, yani eski dili yeni dille mukayese ederek konuşacağım. Sırf din diliyle değil, sırf modern bir dille de değil. Mülkiyet sahip olduğumuz şeyler demektir. İslam sahip olduğumuz şeylerle ilgili ne söylemektedir? İnsanlar yeryüzünde var olan yeraltı ve yerüstü kaynaklarından var olanlara nasıl sahip olabilirler, sahip olduklarını nasıl harcamalıdır ve sahip olduğumuz şeyler toplumda birinden diğerine nasıl intikal etmelidir? Dönüşüm,

değişim, intikal nasıl olmalıdır? Yeryüzünün neresine ne kadar sahip olabilirim? Mesela tek başıma sahip olabilir miyim? Mesela bir kişinin, dünyanın en zengin adamının 72 milyar doları olduğuna göre Afrika kıtasının açlık sorununu çözmek için de 40 milyar dolara ihtiyaç olduğuna göre acaba dinim buna ne demektir? Buna olur mu diyor, yani bunda bir sorun yok mu? Veya bir adam 200 köyün ağası, bu 200 köyde çalışanlar da o ağanın marabası ve bu köyün her yerinde ezan okunuyor, bu köyün tamamında kadınlar çarşafa bürünmüş örtünüyor, her yerden ilahi sesleri geliyor, herkes Kuran hafızlığı yapıyor, kabileler halinde hacca gidiliyor. Bana göre burada din yoktur, burada İslam yoktur. Bir din vardır da Allah’ın dini değildir. Ne anlatmaya çalışıyorum? Lehül mülk şiarında ortaya çıkan bu bir prensiptir. Mülk Allah’ın demektir, Kuran’da bir sürü yerde geçer. Esasında Kelime-i Şahadetten olmasına rağmen unutturulmuştur. O nedir diye sorulduğunda en basit bir soru, “*La ilahe illallah, Muhammeden resulullah*” deriz, işte ezanlarda okunuyor. Halbuki Peygamberin söylediği Kelime-i Şahadet lehül mülk’le başlar. “*Lehül mülk la ilahe illallah*”, mülk Allah’ındır ve bu mülke tek başına sahip olup insanlar üzerinde onunla hegemonya kurmaya kalkanlar da ilahlaşma yolunda olanlardır. Yeraltı ve yerüstü kaynakları, Kuran’ın ta-

biriyile 'ekvat', ele geçtiğinde kişiye kuvvet veren şeyler demektir, bugünkü iktisat diliyle üretim araçları demektir. Bu üretim araçlarına tek başına sahip olabilir mi, tek başına ve sınırsızca sahip olabilir mi? Mülk Allah'ındır ilkesi gereğince olamaz. Çünkü mülk Allah'ındır demek bu Ortaçağ'daki din diliyle iktisadın ifade edilmesidir, mülk kamunundur manasına geliyor. Yani mülk herkesindir. Yeraltında, yerüstünde, göklerde, yerde ve bu ikisi arasında ne varsa hepsi Allah'ındır. "Lehül mülkün semavati vel arz", Kuran'ın her sayfasında bu yazar. Yerlerde, göklerde ve bu ikisi arasında olanlar Allah'a aittir. Bu aslında iktisadi bir sözdür, aynı zamanda siyasi bir sözdür, aynı zamanda sosyal bir sözdür. Çünkü Ortaçağ'ın dini bilinç dünyasında Allah kavramı bugün bizim adına iktisat dediğimiz, siyaset dediğimiz, sosyal dediğimiz bilinci de içinde barındırır. Adam 'ben açım' diye bağırmasın da 'Allahü ekber' diye bağırır. Bunu aydınlanmacılar pek anlamazlar. Aydınlanmacıların etkisi altındaki Marksist literatür de bunu anlamakta zorlanıyor ve keskin bir şekilde ayırıyor, o dini dünyadır, bu da modern dünyadır diyor. O artık geride kaldı, şimdi insan aydınlandı gibi. Hâlbuki dil bakımından aynıdır. Mesela Marx'ın din hakkındaki paragrafı da bana göre böyledir.

"Din var olan durumlara bir protestodur. Din ruhsuz koşullara ruhtur. Din kalpsiz dünyanın kalbidir. Din mazlum insanın içli çığılığıdır ve din halkların afyonudur". Bu paragraf aynen doğrudur, Ali Şeriatî'nin söylediği de zaten bu, 'dine karşı din' dediği de bu. Yani Marx burada iki türlü dinden bahsediyor, protesto olan, ruh olan, kalp olan, çığılık olan din, bir de afyon olan din. Genellikle dinler devrime kadar protestodur, çığılıktır, ruhtur, kalptir. Ama devrim olup da devlete dönüşünce, sarayın eline geçince afyondur. Tarihe baktığımızda bütün dinlerin isyanla başladığını görüyoruz ama bütün isyanlar da dinle bastırılmıştır. Bu tarihin ironisidir. Bugün de aynı şey geçerlidir, karşınızda birisi dinden bahsediyorsa sakın ha tek bir din yorumu olduğunu varsayarak, işte bu da dinlerden bir din demeyesiniz. Bu felaket bir yanılgı olur.

Çünkü insanlar farklı olduğu kadar din yorumları da farklıdır. Dolayısıyla birinci temel mülkiyet temelidir, lehül mülk'le kendini ifade eder. İslam'ın iktisat ilkesi burada kendini ortaya koyar.

İkincisi adalettir. Yani din toplumda var olan eşitsizlikler hakkında ne demektir? Bu eşitsizlikler etnik kökene dayalı olabilir, dini temelli olabilir, mezhep temelli olabilir, kavmi temelli olabilir, mülkiyete dayalı olabilir, cinsiyete dayalı olabilir. İnsanlar kavmiyetlerinden, milliyetlerinden, cinsiyetlerinden, dinlerinden, mezheplerinden, bölgelerinden, derilerinin renklerinden dolayı eşitsizliklere uğurlar. Bütün bir tarih bundan ibarettir. Eşitlik mücadelesinin yeryüzünde gerçekleşmesi bile tam anlamıyla insanlığın ilerletici olduğunu düşünüyorum ve eşitlik, adalet has Kuran kavramlarından birisidir. Ama sağcılaşmış muhafazakâr dindar zihnin bunlardan ödün kopar. Bunlardan bahsettiğin zaman hemen kaçır. Çünkü zihinsel bir operasyona uğratılmıştır 1970'li yıllarda. Sağcılaştırılmıştır, korkutulmuştur.

Bugünün klasik Müslüman dindar zihniyeti önce antikomünisttir, ondan sonra Müslüman'dır. Yani önce malını, mülkünü koruması lazım komünistlerden, ondan sonra bu malı mülkü en iyi ne korur, manevi bir karizma ancak bunu koruyabilir, onun için de din lazım, onun için Müslüman'dır. Yani Hıristiyan da olabilirdi, önemi yok, önemli olan mülkü.

Bu zihniyetten Peygamberin İslam'ı çıkarmaz. Dolayısıyla bu eşitsizliklerin ne olduğu, mesela Alevilik-Sünnilik meselesi, Türk-Kürt meselesi, kadın meseleleri, yığınla eşitsizlik var. Bunların hepsini adalet ve eşitlik temeline koyuyoruz ve diyoruz ki, dinin burada bir şey söylüyor olması lazım. Burayı es geçiyorsa o ölü bir dindir, yaşayan bir din değildir. Bu konuyu hiç konuşmuyorsa, tam tersi eşitsizliği onaylıyorsa, ne yapalım, Allah bunu böyle takdir etti diyorsa işte tam afyon din odur. Yani Allah zengini zengin etmiş, yoksulu da yoksul etmiş, ne yapalım, Allah bizi böyle imtihan ediyor sorusu veya argümanı bizatihi Yasin Suresinin 46. ayetine göre bunu söyleyenlere Kuran'ı Kerim kafir diyor. Onlara

İhsan eliaçık

Tarihe baktığımızda bütün dinlerin isyanla başladığını görüyoruz ama bütün isyanlar da dinle bastırılmıştır

ihvan eliâçık
Siyasetin
amacı şartları
değiştirmektir. Siz
şartları değiştirin,
insanların ne yönde
akacağını, kendini
nasıl yetiştireceğini
insanlara bırakın

denir ki, infak ediniz. Yani elinizdekilerin ihtiyaçtan fazlasının mülkiyetini elinizden çıkarınız, tutmayınız, veriniz muhtaçlara deyince o kafirler iman edenlere derler ki, eğer isteseydi Allah'ın doyuracağı kimseyi biz mi doyuracağız? Yani adam açsa onu Allah aç bırakmıştır. Allah belasını vermiş zaten, eğer ben zenginsem Allah benim ödölümü vermiş zaten. Zenginlik ödöldür, tanrının ödölüdür. Çalıştın kazandın. Benim hakkımdır. O da çalışmadığı için yoksul kalmıştır. Dolayısıyla sen şimdi bize diyorsun ki ondan ona ver. Niye vereyim ki, zaten Allah bunu böyle dilemiş. Yani kadere iman anlayışı. Hâlbuki Kuran'da kadere iman diye bir şey yok ki, kadere iman, bu böyle olmuştur, şu var olan dünya mümkün olan dünyanın en iyisidir. Ta ezelden beri bu böyle gelir, mümkün olan dünyanın en iyisidir. Bunun daha iyisi olmaz. Ne oluyorsa onu Allah takdir etmiştir, buna rıza göstereceğiz denilir. Hâlbuki tam tersidir, dinler var olanı değiştirmek için gelmiştir.

Siyaset bu açıdan bir insan değiştirme çabası değildir bana göre. Şartları değiştirme çabasıdır. İnsanlar bu temelde ikiye ayrılırlar, diğer insanlar üzerinde plan yapma, onların hayatları üzerinde karar verme hakkını kendinde görenler ve bunu kendinde görmeyenler. Bunu kendinde görenler gelirler ve ellerindeki servet ve iktidarla başka insanları dönüştürmek, değiştirmek, beynini yıkamak, kendine göre nesil yetiştirmek isterler. Birisi 10 yılda 15 milyon genç yetiştirme peşine düşer, öbürü dindar nesil yetiştirme peşine düşer, beriki başka nesil. Niye? Çünkü elinde imkan var ve başkasının hayatı üzerinde karar verme yetkisini kendinde görüyor, toplumu değiştirme yetkisini kendinde görüyor. Siyasetin amacı bu değildir. Siyasetin amacı şartları değiştirmektir. Siz şartları değiştirin, insanların ne yönde akacağını, kendini nasıl yetiştireceğini insanlara bırakın. İnsanlar üzerindeki baskıyı kaldırın, eşişsiz yasaları düzeltin, özgürlük ortamı yaratın, insanlar kendilerini ifade etsinler. Konuşsunlar, iletişim kursunlar, ibadet etsinler, ayin yapsınlar, kendi ana dilleriyle konuşsunlar. Siyasetin böyle konumlandırılması

gerekiyor. Böyle bir siyazetsizlikte tabii ki eşişsizlikler ortadan kalkacaktır.

Üçüncüsü de velayet düzlemidir. Bu da bir Kuran kavramıdır. Bu üç temelde eğer din kendini gösteriyorsa doğru bir dindir, aksi halde afyon olan dindir. Velayet de biraz evvel sunuşta aktarıldı, vesayet kavramından bahsedildi, biraz siyasi içerikli bir kavramdır. Vesayetle eşanlımlı olduğu bile söylenebilir. Velayet iki manaya geliyor. Birisi kişinin dost ve düşman idrakinin bilincine varması demek. İkincisi de toplumun velayetini üzerine almak, toplumun vesayetini üzerine almak, topluma vasi olmak demek. Yani toplumu yönetme yetkisi kimde olacak? Mesela bugün İran'da bir yönetim var. Yönetimin başında bulunan kişiye 'velayeti fakih' deniyor. Yani bir fakihin yönetimi, kaybolmuş olan imam şii siyasi mitolojisine göre tekrar geri dönünceye kadar o fakih toplumu yönetecektir. İran İşlam Cumhuriyeti meşruiyet hakkını burada görüyor. Bu kendisini toplumun vasisi olarak görüyor. Aynı zamanda toplumun velayeti de onun üzerinde oluyor. şimdi bunun bir defa İşlamla alakası yok. Hepingizin bildiği İhlas Suresi vardır, ölülerin arkasında üç İhlas bir Fatihâ derler. Öyle bir Fatihâ okur, bir de üç İhlas okur, üfürür, nereye gidiyorsa gider. Niye böyle, kimin arkasından üflüyorlar, o da anlaşılabilmiş değildir. Yani ölüler için din tam bu oluyor işte. Der ki, "Kulhüvallahü ehad, Allahüsamed, lem yelid, velem yüled" (Allah birdir, ölmeyen bir bütündür, doğmamıştır ve doğrulmamıştır). Bu kime karşı söyleniyor? Dini vesayetlere karşı söyleniyor. Dini vesayet ne demektir? Tanrının oğlu demektir. Yeryüzünde bu sure inene kadar bütün imparatorlar ve krallar, firavunluktan, Mısır'dan eski Babil'e kadar -Babil tanrının ülkesi demek- imparatorlar daima kendilerinin tanrının oğlu olduklarını iddia etmişlerdir. Çünkü halk üzerinde egemenlik kurmanın, vesayet oluşturmanın bundan daha elverişli bir koşulu yoktur. Adam tanrının oğluyum diyor. Ne diyor sure, Allah doğurmamıştır ve doğrulmamıştır, Allah'ın oğlu yoktur. Yani yeryüzünde gökle bağlantılı olarak kurulan dini vesayetleri bıçak gibi kesip atıyor ve yönetim işini ta-

mamen yere indiriyor. Bu sizin kendi aranızda meşveretlerinizle olacak bir şeydir. Kimse yukarıdan Allah adına bir velayet oluşturarak yeryüzündekiler üzerinde vesalet oluşturmasın.

“*Ve emruhum şûrâ beynehum*” ayetini getiriyor, onların işleri şurayladır. Yani onların işleri aralarında tanışmayladır, rızayladır. Senin görüşün nedir, senin görüşün nedir, sen ne diyorsun bu hususta diye sormayladır, katılımlıdır. Egemenlikle değil, ortaklıklardır.

Bugün siyasi düşüncenin krize girdiği yerlerden bir tanesi de bana göre budur, yani egemenlik anlayışı, hakimiyet anlayışı. Bunu bırakmalıyız, bunun yerine ortaklık anlayışına dönmeliyiz. Kimse kimseye egemen olmaya kalkmasın, öyle egemenlik diye bir şey yok. Ne proletarya egemenliği, ne burjuva egemenliği vesaire olmaz. Ortaklık olur, Kürt’ü de, Türk’ü de, Alevi’yi de, Sünni’yi de, dindarı da, paşayı da, hocayı da, memlekette kim yaşıyorsa hepsini katacaksınız, bir ortaklık ruhu yaratabiliyorsanız yaratacaksınız ve onlarla götüreceksiniz.

Peygamberin bütün işleri, benim ilham kaynağımdır, hep ortaklıkla olduğunu gördüm. 18 tane ticari girişimini inceledim, hepsinde de ortaklık var, patron-işçi ilişkisi kurmak istemiyor. Seninle beraber bir iş yapıyoruz, şu kadarı senin bu kadarı benim, paylaşacağız diyor. Siyasi işlerine bakıyorsunuz o da öyle. Medine’ye geliyor, 18 tane kabileyi bir araya getiriyor. Sözleşme imzalıyor, sözleşmede İslam, Kuran, kendi dini, kendi getirdiği kitabın ismi geçmiyor, adalet geçiyor, maruf geçiyor. Yani ortak iyi, hepimize ait olan iyiyi birlikte yaşatacağımız anlamına geliyor. Bir savaşta yerine atadığı komutanı ikinci kez atamıyor. Bir şehri terk ettiğinde yerine koyduğu yöneticiyi, valiyi ikinci kez tekrar göreve getirmiyor. Ebedi makamlar, ebedi görevler icat etmiyor. Kuralla dayalı bir yönetim kuruyor, otoriteye değil. Otoriteler olmayabilir ama kurallar olmalıdır, hepimiz kurallara uymalıyız. Bu kuralları da ancak aramızda görünmeyen bir güç koyabilir. Kimse kimseye boyun eğmek durumunda değildir, insan insanın üzerinde otorite

sahibi olamaz. Görünmeyen güç nedir? Doğa yasalarıdır ve o doğa yasalarını işareten eden, onları zaten esas almamızı isteyen kurallardır. Bunlar da Kuran’da zaten açıklanmıştır. Biraz evvel tabi yasalarla ilgili bir tartışma olmuştu, ona biraz benzer. Dolayısıyla şimdi yönetim anlayışı böyle olduğuna göre şimdi siz gelir de bir ülkede ebedi makamlar icat ederseniz, kan bağına dayalı saltanat bitti ama Türkiye’de ideolojik bağa dayalı saltanat başladı. Yani şu şu kimseler iktidara gelirler, onların dışındakiler yönetimde söz sahibi olamazlar dediğiniz zaman bu da bir tür saltanat oluyor. Çünkü saltanat, yani servet ve iktidar belirli zümreler elinde dönüp dolanan bir tahakküm aracına dönüşür. Kuran’ı Kerim diyor ki, sizden zenginler arasında dönüp dolanan bir devlet olmasın. Öyle bir devlet oluşturmayın diyor. Bütün halkın rızasının yer aldığı asıl yönetim tam da Kuran’ın istediği yönetimdir.

Bir de son olarak velayet, dost-düşman idrakini ifade ediyor. Bunlarla ilgili onlarca ayet vardır, bunlar üzerine çalışmalarım var. Dost düşman idraki de şu demek, bizim dostumuz kimdir, düşmanımız kimdir? Bu dinin buna bir şey söylüyor olması lazım. Eğer din buna bir şey söylemiyorsa o ölü dindir, yaşayan din değildir. Mesela yeraltı kaynaklarımız, topraklarımız işgal ediliyor. Ekmeğimizde, aşımızda gözü olanlar var yeryüzünde. Adam geliyor, burnumuzun dibindeki ülkeyi işgal ediyor, aslında bizi de işgal ediyor da neyse oradan başlayalım. 1,5 milyon insanı öldürüyor, 200 bin kadına tecavüz ediliyor. Yolda yürüyen kadın kızıyla beraber bir manga asker tarafından dağa kaçırılıyor, sonra bırakılıyor, mendil gibi atılıyor. Hans’lar, John’lar, vesaireler bunu yapıyor. Şimdi kardeşim, bunu yapanlar bizim dostumuz mudur, düşmanımız mıdır? Eğer bu din bunun hakkında bir şey söylemiyorsa afyon dindir, bizatihi bu işgalcilere hizmet eden, onların işgallerine meşruiyet sağlayan bir dindir. Tam tersi bunun için dua eden hocalar var, geldi bizi kurtardı diye. Böyle bir şey olabilir mi, dostumuz kim, düşmanımız kim, bize bunu söyleyecek. Diyecek ki, bak şunlar başkaları üzerinde,

İhsan eliaçık

Saltanat, yani servet ve iktidar belirli zümreler elinde dönüp dolanan bir tahakküm aracına dönüşür

erol katırcıoğlu
2008 krizi olarak
yaşadığımız
ekonomik krizin
esasnda bir siyasi
kriz olduğunu
da düşünmek
gerekiyor

insanların hayatları üzerinde karar verme hakkı gören, kendini dünyanın seçkinleri zanneden, dünyanın geri kalan kısmını da köle olarak gören insanlık düşmanlarıdır. Bunlar halk düşmanlarıdır, bunlar başkasını sömürerek geçinirler. Bunlar dünyanın geri kalan kısmının ekmeğinde, aşında, yeraltı, yerüstü kaynaklarında gözü olanlardır. Tanıyın bunları, bunlar sizin düşmanınızdır demesi lazım. Bir din bunu söylemiyorsa afyondur, işime yaramaz.

Dolayısıyla benim anladığım İslam kendini üç temelde ortaya koyar, mülkiyet, adalet ve velayet. Bu üçünü anlatmaya çalıştım. Bunları daha derinlemesine ele alabiliriz. Ne kastediyoruz, bunların daha derinliklerinde ne yatıyor? Eğer böyle bir din görürseniz benim tavsiyem o Allah'ın dinidir. Eğer bunlardan bahsetmiyorsa bir din, bir dini söylem, bir hoca, bir dini faaliyet bilin ki o afyon dindir ve ona bakarak sakın ha Allah'ın dini budur, Müslümanlar böyledir diye karar vermeyesiniz diye tavsiye eder, sözlerimi bu şekilde bitirmiş olayım. Teşekkür ediyorum.

nevin yurtsever ateş - Sayın Eliaçık'a teşekkür ederiz. Genel bilgilerimizin ve genel kabullerimizin ötesinde farklı bakış açısına sebep olacak bir toplantının içerisindeyiz. Çok teşekkürler. Şimdi Sayın Erol Katırcıoğlu, buyurun sayın hocam.

erol katırcıoğlu - Teşekkür ederim. Bu oturumun konusunun gerçekten çok isa-

betli olduğunu belirterek başlamak istiyorum. Gerçekten de Türkiye bugün demokrasiyle ilgili bir sorun yaşıyor ve bu sorunu aşmakla ilgili olarak da büyük bir belirsizlik ortamı var. Dolayısıyla da Türkiye'de demokrasi her zaman konuşulabilir bir kavram esas itibariyle. Fakat özellikle bugünlerde demokrasiyi daha yüksek sesle, daha çok konuşmamız gerekiyor. Çünkü üzerimize gelen sorunlar daha fazla Türkiye Cumhuriyeti Devleti veya toplum ya da nasıl ifade ederseniz, sağlıklı bir biçimde gidişini önleyecek düzeyde gelişmeler. Dolayısıyla da tabii ki demokrasinin genel tanımı, vesaireyle ilgili değilim. Ama iki şey yapmak istiyorum. Bir tanesi Türkiye'deki demokrasi sorunlarıyla ilgili olarak düşüncelerimizi sizlerle paylaşmak istiyorum. İkincisi de aslında bu birincisinin bir ön hazırlığı olması itibariyle dünyadaki genel gidişle ilgili olarak birkaç şeyi söyleme ihtiyacı hissediyorum.

Şimdi bugün itibariyle baktığımızda 2008 krizi diye bir kriz yaşıyoruz. Bu genellikle ekonomik kriz olarak ifade ediliyor ve dolayısıyla da ekonomik önlemler sürekli olarak konuşuluyor. Fakat biliyoruz ki toplumun sadece bir ekonomik boyutu yok. Daha doğrusu ekonomi toplumun tek boyutu değil. Üstelik toplumun bir başka boyutu olan yönetim veya demokrasi, ekonomiyle de çok yakından ilgili. Dolayısıyla da buradan baktığımızda 2008 krizi olarak

yaşadığımız ekonomik krizin esasında bir siyasi kriz olduğunu da düşünmek gerekiyor. Aşağı yukarı 4-5 yıl oldu, bu süre içinde çeşitli olaylar -ki daha çok ekonomik olarak görünen olaylar- yaşanmakta, fakat bu olayların etrafında belki çok açık ve net olmamakla birlikte önümüzdeki dönemde siyasetin ve dolayısıyla da demokrasinin biçimiyle ilgili olarak bazı şeyler söylemekte. Şimdi biliyorsunuz iktisatın kurucuları da esasında ekonomiyle demokrasi arasında bir ilişki kurmuşlardır. Yani o ilişkiyi çok kabaca ifade edecek olursak aslında ikisi de bir tür seçim sistemi, serbest piyasa ekonomisi ekonomide bireylerin tercihleriyle hangi malların üretilmesine karar vermeyi sağlıyor, parlamenter demokrasi de sandığa oy vermekle aslında bir ülkenin hangi yönetim kadrolarıyla yönetilmesi konusundaki kararını ifade etmiş oluyor. Dolayısıyla bu iki kavramı üst üste örtüşen kavramlar olarak ifade ediyorlar. Fakat her ne kadar bu iki kavram üst üste örtüşen kavramlar olduğu halde yaşanan krizin bu ikinci boyutu, yani demokrasiyle bağlantılı boyutu konuşulmuyor. O bakımdan önümüzdeki dönem kapitalizminin ekonomiyle bağlantılı sorunları olduğu kadar, kapitalizmin esasında yönetimle, yani demokrasiyle ilgili sorunları var ve bir anlamıyla bugüne kadar kabul gören liberal demokrasinin önümüzdeki dönem dünyasını yönetemeyecek olduğunu söylemek istiyorum. Genel olarak baktığımızda kapitalizmin en önemli sorunlarından bir tanesinin insanların karar mekanizmalarından dışlaması olarak görülüyor. Yani kapitalist sistemi her geçen gün daha az sayıda insanın daha çok sayıda insanın hayatıyla ilgili kararlar verebildiği bir düzen olarak ifade etmek mümkün. Bu öyle bir anlama geliyor ki ekonomik terimler itibarıyla baktığımızda kapitalist sistem çok etkin olsa bile karar mekanizmalarından dışladığı insanların taleplerini bir anlamda dışlamış olduğu için sosyal olarak etkin olmayacak olan bir sistemdir. Dolayısıyla kapitalizmin bu temel çelişkisi günümüzde öyle bir noktaya geldi ki artık taşınmıyor. Yani bugünün dünyasında giderek karar mekanizmalarının uluslararası şirketlere

kaydığını düşünürseniz, ulusal devletlerde de herhangi bir biçimde yönetim kararlarının dış dinamiğe bağlı hale geldiğini düşünürseniz böyle bir dünyayla demokrasi -temsili demokrasi, yani liberal demokrasi- bir arada yürümesi mümkün olmayan bir yere doğru evriliyor. Dolayısıyla da bugün itibarıyla baktığımızda dünyanın nereye doğru gideceğine de karar veremediğini söylemek mümkün. Mesela ulus devlet politikalarına baktığımızda geçmiştekinden çok farklı bir eğilim seziliyor. Bu eğilim biraz böyle 'neomerkantil' diyebileceğimiz, daha korumacı ve devletin ekonomiye müdahil olduğu veya olacağı yeni bir yere doğru evriliyor. Oysa bu gelişme toplumların talepleriyle çelişen bir gelişme. Dolayısıyla böyle baktığımızda özellikle bir Arap baharının etkilerinden belki söz edebiliriz ama mesela Wall Street işgal hareketinin 'biz yüzde 99'uz' demesinin arkasında alınan kararlarda aslında kendilerinin, yani toplumun bizi dahil olması gerektiğini vurgulayan bir söylem olarak ortaya çıkıyor. Bu kanaatimce temsili demokrasinin toplumsal dokunun ulaştığı düzeyi yönetemeyecek, daha ileri bir düzeye götüremeyecek olmasının da işareti gibi gözüküyor veya işaretlerinden bir tanesi olarak gözüküyor.

Gerçekten de şöyle bir mottoyu hatırlatarak devam edeyim; Karar alanlar daima kendi çıkarlarına uygun karar alırlar. Bu iktisatçıların genel olarak benimsediği bir mottodur ve gerçekten de ekonomideki karar mekanizmalarında her geçen gün daha az sayıda insanın o kararları alabilmesi veya tersten söyleyecek olursak daha çok sayıda insanın o kararlardan uzaklaştırılmış olması mevcut ekonomik sistemi çok daha küçük bir elitin çıkarlarına uygun hale gelen bir biçime dönüştüğünü söylüyor ve bu biçim çok doğal olarak da toplumun o dışlananları tarafından dışlanmaya karşı bir tavır olarak, siyasi bir tavır olarak daha katılımcı bir demokrasi talebi olarak geri dönüyor. Dolayısıyla da görebildiğim kadarıyla 2008 krizi bir ekonomik kriz olmakla birlikte temsili demokrasinin de krizini ifade ediyor. Her ne kadar temsili demokrasinin krizi konuşulmuyorsa da

erol katircioğlu
Kapitalizmin en önemli sorunlarından bir tanesi insanların karar mekanizmalarından dışlaması

erol katırcıoğlu
Günümüzde sınıf çatışmalarından çok kimlik çatışmaları görüyoruz ve dikkatli baktığımızda da bu kimlik çatışmalarının esasında sınıf çatışmalarıyla birlikte örüldüğünü gözlüyoruz

ortadaki birçok meseleden aslında konunun, yani ekonomik sıkıntılarının, ekonomik krizin esasında bir yönetim krizi olduğunu da görmek mümkün. Dünyada bir şeyler değişiyor ve bu değişen şey esasında demokrasinin bizatihi kendisi. Yani daha temsili olandan daha katılımcı olana, daha toplumun dahili olan bir yönetim biçimine doğru bir talebin büyümesine ve güçlenmesine sebep oluyor. Bugün yaşadığımız değişim böyle bir değişim.

Şimdi bu çerçevede içinde Türkiye'ye baktığımızda Türkiye ilginç bir şekilde bu temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçmenin zorlamasını yaşıyor. Fakat aynı zamanda Türkiye tarihten getirdiği kültürel sorunları da yaşıyor. Dolayısıyla da çok katmerli bir durumla karşı karşıyayız. Yani derler ki siyaset bilimcileri, liberal demokrasi zaman içinde bazı meydan okumalarla karşılaştı ve kendini değiştirmek zorunda kaldı veya kalıyor. Bunlardan bir tanesi de kimlik meselesi, yani grup hakları meselesi. Dolayısıyla Türkiye'nin bugün karşılaştığı sorun hem bu az önce söylemeye çalıştığım katılımcı bir demokrasi talebi olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda farklı kimliklerin bir arada yaşamaya çalıştığı, -yaşadığı demek çok zor- farklı taleplerin de içinde olduğu bir demokrasi krizini yaşıyor diyebiliriz.

Böyle baktığımızda şöyle bir cümle daha sarf edeyim. Bir toplumda yatay farklılaşmalar, yani kimlik farklılaşmaları eğer dikey farklılaşmalarla bütünleşirse, yani sınıf farklılaşmalarıyla bütünleşirse bu tahmin edildiğinin veya önceden hissedildiğinin tam tersine çok daha çatışmacı ve kutuplaşmacı bir toplum dokusu oluşturur. Söylemek istediğim şey şu, eğer bir toplum kimliklere ayrılmışsa bu kimlikler içindeki sınıf farklılaşmaları kimliği zayıflatan değil aksine kimliği güçlendiren, onu çelik çekirdek haline getiren bir etki üretiyor. Daha açık söyleyeyim, kimliğin içinde işçi sınıfıyla işveren sınıfının o kimlik çerçevesinde bütünleşmesi dediğimiz bir olay yaşanıyor ve dolayısıyla da Marx'ın öngörüsünün biraz belki tersine günümüzde sınıf çatışmalarından çok aslında kimlik çatışmaları görüyoruz ve dikkatli baktığımızda da bu

kimlik çatışmalarının esasında sınıf çatışmalarıyla birlikte örüldüğünü gözlüyoruz. Bunları söylememin sebebi şu, Türkiye'ye baktığımızda 80 yıldan beri süren 'vesayet rejimi' diye tabir ettiğimiz bir rejimle yaşanırken ilk defa İslami kimlik üzerinden bir siyaset güçlü bir şekilde ortaya çıktı ve açıkçası o güne kadar, -2000'li yılları kastederek söylüyorum- Türkiye'de demokrasi gerçekten de göstermelik bir demokrasi olarak yaşandı. Bir sandık vardı, sandıkla seçim yapılabilirdi ama en azından geçmişe dönüp baktığımızda bütün Cumhuriyet tarihinin demokrasinin yürürlükte olduğu dönemler itibarıyla baktığımızda gerçekten de mevcut devlet anlayışına aykırı seslerin pek fazla yaşanmadığı bir demokrasi ortamı vardı. Fakat öyle gözüküyor ki bu sandık meselesi, görebildiğim kadarıyla kimliklerin kendilerini keşfetmeye başladığı andan itibaren sandığı da keşfedip sandık üzerinden iktidara gelmenin yollarının mümkün olduğunu görenek ilk defa Türkiye'de İslami bir kimlik üzerinden bir siyasi parti iktidara gelebildi.

Bu siyasi parti iktidara geldiği andan itibaren karşısında benzer bir taleple gelen Kürt kimlik siyasetini buldu. Dolayısıyla da şimdi Adalet ve Kalkınma Partisi mevcut demokrasi çerçevesinde, yani sandık üzerinden iktidara gelmiş olmakla birlikte yine benzer bir biçimde bir kimlik talebiyle siyasette var olmak isteyen ve demokrasinin yollarını kullanmak isteyen bir kimlikle karşı karşıya. Dolayısıyla burada Türkiye demokrasisinin sorunlarını konuşmaya başladığımız andan itibaren kaçınılmaz olarak bu kimlik meselelerini, kimlik meselelerinin ortaya koyduğu yeni demokrasi sorunlarını konuşmak gerekiyor. Çünkü buradaki sorun liberal demokratların vatandaşlık üzerinden halledebileceği bir sorun değil. Yani tıpkı serbest piyasadaki tüketici hangi malı alıyorsa o malın üretimine karar verilmesini sağlıyorsa, burada da böyle sanki bir vatandaş kimi istediğini tercihen kullandığı oyuyla bir siyasi partiyi seçiyor ve hepsi bu kadardır demek Türkiye toplumunu, farklı kimlikleriyle yaşamaya çalışan bu toplumu pek anlamamaktır diye düşünüyorum. Dolayısıyla da Türkiye demokra-

sisinin bu farklılıkları içerebilecek yeni bir biçime dönüşmesi gerektiğini söylemek istiyorum. Bu da konuşmamın ilk kısmında söylediğim çerçeveden bakarsanız temsili demokrasiyle olabilecek bir şey değil. Çünkü temsili demokrasi bu farklılıkların parlamentoyla yansımaları mümkün kılan bir biçim değil. Kaldı ki öyle olsaydı bile katılımcı demokrasi taleplerinin ulaştığı dünya konjonktürünü dikkate aldığımızda bu taleplerin varlığı da Türkiye'de mevcut demokratik sistemin değişmesini gerekli kılıyor. Bugün eğer Taksim Meydanına birtakım insanlar sahip çıkıyorsa, üçüncü köprüye birtakım insanlar hayır diyorsa ya da daha doğrusu bu kararların alınmasında bizim de katkımız olması gerekir diyen insanlar eğer bugün Türkiye'de varsa o zaman bu böyle bir talebin de var olduğunu ve Türkiye'de demokrasinin genişleme alanının bu talepleri de dikkate alan bir biçimde olması gerektiğini gösteriyor. Bugün Kürt sorunu, Türk sorunu, İslam sorunu gibi yaşadığımız halde aslında bir demokrasi sorunu yaşıyoruz. Yani mevcut demokrasi anlayışlarıyla gerçekten bu kadar farklı kimliğe sahip olan bir toplumun nasıl yönetileceğiyle ilgili olarak bir sorunla karşı karşıyayız ve bu sorunun nasıl çözüleceğini de bilmiyoruz. Bunu biz bilmiyoruz da birileri biliyor mu dersenez bence birileri de bilmiyor. Yani böyle bir deneyimi yaşamış ve bu deneyimden ders alabileceğimiz bazı örnekler olabilir. Ama bizim sorunlarımızın, yani hem konjonktürel hem tarihsel sorunların iç içe geçmiş olduğu bir toplumu düşündüğümüzde gerçekten de özel bir sorunla karşı karşıyayız. Buradan baktığımızda belki bir eleştiriyi de ifade ederek konuşmamı bitirmeye çalışıyorum. Bugün için Adalet ve Kalkınma Partisinin demokrasiyle ilgili yaklaşımlarına ve söylemlerine baktığımızda bu söylemeye çalıştığım dönüşümün, değişimin çok da farkında olmadığını düşündüren ifadeler ve politika benimsemeleri olduğunu görüyoruz. Yani bugünün dünyasında bir başbakanın üçüncü köprü şuradan geçecek, çılgın proje buradan olacak deme hakkı olduğu kanaatinde değilim. Yani seçilmiş olmak böyle bir şeyi söylemeyi mümkün

kılacak bir meşruiyet sağlamaz diye düşünüyorum ve bunun farkında olmadıklarını düşünüyorum. Taksim'de trafiği yer altına alacağız kararının verilmesi bir hükümet kararı olamaz. Çünkü özetle toplumun çoğunluğunu ilgilendiren kararlarda demin söylediğim gibi çoğunluğun yer alması lazımdır. Çünkü karar alanlar daima kendi çıkarlarına uygun kararlar alırlar.

Eğer biz mevcut sosyal yapımızın, siyasi sistemimizin gerçekten de toplumun taleplerini ifade eden bir sistem halinde olmasını istiyorsak bir kere toplumun dahilini sağlayacak mekanizmalar üretmemiz lazımdır. Bu görebildiğim kadarıyla Türkiye'de yükselen bir demokrasi talebidir diye düşünüyorum ve maalesef bugün itibarıyla de bizi yönetenlerin böyle bir anlayışla ilgili olarak bizim benimsediğimiz hassasiyeti benimsemediklerini düşünüyorum. Dolayısıyla da birbirini anlamayan bir tür sağırlar diyalogu ortada dolaşüyor. Yani bugün problemin en yakıcı yaşadığımız alanı biliyorsunuz Kürt siyasi alanı. Burada hükümetin kendisi kendinden giderek aslında şiddetin ve sertliğin bir çözüm olamayacağını anlaması lazım. Çünkü kendisi de iktidara gelirken mevcut sistem tarafından çok zorlandı. Yani darbe planları dahi yapılabildi ya da kapatılma davaları açıldı, vesaire. Dolayısıyla da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kendi geçmişinden, kendi deneyiminden yola çıkarak bir yol bulması ve bu yolun da daha fazla demokrasi, daha fazla sertlik olmaması gerektiğini görmeli. Dolayısıyla problemimiz bu. Bu problem esasında liberal demokrasinin problemi, ama özel olarak bizim çok yakıcı olarak yaşadığımız Kürt sorununun etrafında çok daha önemli hale gelmiş olan bir problem, bir sorundur. Bunun çözülmesi için bu tür toplantıların çok yararlı olduğunu düşünüyorum ve bu toplantıya beni davet ettiği için de Mezunlar Cemiyetine teşekkür ediyorum.

nevin yurtsever ateş - Teşekkürler. Şimdi son konuşmacımız Sayın Prof. Dr. Neşe Özgen. Buyurun Sayın Özgen.

neşe özgen - Teşekkür ederim. Salonun sabrı harika, çok sıkılamaya çalışacağım. Üstelik de bu kadar iyi belagatleri olan ko-

erol katıroğlu

Temsili demokrasi farklılıkların parlamentoyla yansımaları mümkün kılan bir biçim değil

neşe özgen

**Geçmişte bir tek
olay bile çok
yüksek tepkileri
kitlesel olarak
canlandırabiliyorken
şimdi iktidardaki
gerici yönetimler
artan otoriterliğin
kitlesel onayıyla
koltuklarına daha bir
sıkı yapışabiliyorlar**

nuşmacılardan sonra kendi sözlerimi nasıl toparlayacağımı da doğrusu bilemiyorum, endişeliyim. Arada tartışma ihtiyacı doğarsa lütfen destek olun. Çünkü şimdi geliştirmeye çalıştığım zemini aslında ilk olarak burada tartışmaya açıyorum. Şimdiki toplum yapısına dair yeni bir kavram geliştirmeye çalışıyorum, 'vaat toplumu' üzerinden bir teşhis oluşturmaya çalışıyorum. Sizlerden gelecek eleştirilere de çok ihtiyacım var.

Burada sosyolojik teşhisi yapıya nasıl koymamız gerekiyor, bunu tartışacağım. Bu konudan da hareketle değişimin krizi meselesini biraz kurcalamak istiyorum. Hiçbir şeyin değişmediği, her şeyin eskisi gibi olduğuna dair bir yorum bizi yeni bir tutum almaktan alıkoyuyor. Öte yandan zaten her şeyin alt üst olmuş olduğuna, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığına dair bir teşhis de aslında geçmişten neleri miras getirdiğimizi, hangi kötülüklerin, hangi melanetlerin ve hangi iyiliklerin şimdi bizimle birlikte yürüdüğünü de anlamamızı engelliyor ama eleştiriden geçinmek çok kolay. Yani acılardan beslenerek sosyal bilim yapılmıyor, durumun teşhisini koymak lazım. Ne oluyor, bir tuhaflık var, bir yenilik var, o yenilik de şöyle bir şey: Bir tür tüketim toplumu, bir kültür endüstrisi var deniliyor ve bireysellikler artık yok. Herkesin bir örnek olduğu, yapısal olarak birbirine benzediği yönünde çok ciddi iddialar var. Bizim tahlimimiz böyle bir şey mi olacak, böyle bir yapı mı var elimizde? Bu yeni yüzyıl bize ne getiriyor, kan, savaş, alışverişten aptallaşmış bir akıldan başka bir şey getirmiyor mu? Savaşlar, acılar, kitlesel akıl imhalarından başka bir geleceğe doğru gidemeyecek miyiz biz? Geçmiş yüzyılın bireylerinin realiteye güvendiğine dair bir veri var elimizde değil mi şimdikinden ziyade.

Geçmişte biz bütün iktidarların ne kadar vaat ederlerse etsinler, sonuçta herhangi bir ekonomik kriz çıktığında yıkıldığını biliyoruz. Yani Türkiye'deki tüm iktidarlar ne kadar vaatkar olurlarsa olsunlar ilk iktisadi krizde çöktüler. Oysa zamanımızda başka bir durum var, yeni bir şey var. Giderek keskinleşen iktisadi krizlerle sarsılıyor, yoksulla zengin arasındaki uçurum ka-

panmamacasına açılıyor. Kitleler Türkiye ve dünyada hem neoliberal ekonomik politikalara hem otoriter rejimlere, insan kanı vaat eden rejimlere sonsuz onaylar veriyorlar, yükseltiyorlar. Yıkıcı iktisadi krizler, bunlarla at başı giden her türden çürüme. Geçmişte bir tek olay bile çok yüksek tepkileri kitlesel olarak canlandırabiliyorken şimdi iktidardaki gerici yönetimler artan otoriterliğin kitlesel onayıyla koltuklarına daha bir sıkı yapışabiliyorlar. Ne oluyor da birey kendi boynunu gönüllü bir köleliğe doğru veriyor? Ne oluyor da kanlı ve büyük sunakta bütün insanlık kendisini kurban etmeye hazır görünüyor? Yeni bir şey var. Şimdi bu insan nasıl oluştu ve bu insanın içinde bulunduğu toplum yapısı nedir, bunu tartışmaya çalışacağım.

Badiou'yle başlayacağım, Badiou 20. ve 21. yüzyılın temel iddiasının çok benzer olduğunu söylüyor; yeni bir insan tipi yaratmak ve bu yeni yaratılmak istenilen insan tipi de her zaman tutucu bir karşıtlıkla da karşılaşılıyor. Yani 20. yüzyılda da yeni bir insan tipi yaratmak isteyenler 'eskisi iyiydi' tutuculuğuyla karşılaşıyorlar. Şimdi de biz benzer şeyi yapıyoruz, eskideki iyiydi. 'Hakikaten öyle mi' diyor Badiou. Yani bu 20. yüzyıldaki insan tipi, liberalin söylediği bu insan hakikaten iyi bir şey miydi? Oradaki yaratılan tahayyül şimdi bizim onu yüceltmemizi gerektiriyor mu gerçekten? Birçok yüceltme kullanıyoruz, rasyoneldi, akılcıydı, dinden uzaklaşmıştı, bireydi, kendi başına karar veriyordu, doğal hukukun bir üyesiydi. Hakikaten öyle miydi? Liberal ekonomi denilen şey ya da liberal ahlak denilen şey, hakikaten kendisini dinden, kesin inançlardan kurtarabilmiş bir ideoloji midir? Bunu bir tartışmamız lazım. Dolayısıyla ben şimdi bunun üzerinden biraz götürmek istiyorum ve şimdi bu yeni yapının günlük hayatı nasıl etkilediğini ve bunun insanı nasıl boyun eğdiriyor ve bunları nasıl ürettiğini de görmek istiyorum. Ama tabii ki hem kendi çalıştığım disipline hem kendi sosyal bilim anlayışına hem Mezunlar Cemiyeti'ne hürmeten bunu iktisadi temeli üzerinden de tartışmaya çalışacağım. Sonra da vakit kalırsa, tartışma sırasında

da soru gelirse 'bunu nasıl geriletebiliriz, yani bu hakikaten çözümsüz bir durum mu, ne yapmamız lazım, nereden yola çıkmamız lazım' diye tartışabiliriz. Çünkü görünen o ki yeni dönemde özellikle inanç sistemlerinin dinleşmesi ve iktisadi sistemlerin de kültleşmesi nedeniyle çözümsüz kalan insanlar pagan inançları geçmişin bohçalarından çıkartmaya başladılar karşı koyabilmek için. Türkiye'de birkaç alanda birkaç halk örgütlenmesi içerisinde bu tür bazı izler buluyoruz örgütlenmede kullanılan araçlar olarak. Bunun son derece de tehlikeli olduğunu düşünüyorum.

Badiou "Yüzyıl" adlı kitabına 'bir yüzyıl ne kadar sürer?' diye başlıyor. 1850'den başlatıyor 20. Yüzyılı ve 'totaliter yüzyıl', 'ahlakın yüzyılı' ve 'liberal yüzyıl' diye yapılan adlandırmaları, nitelermeleri sorguluyor. 20. yüzyılın çok önemli özellikleri vardır diyor. 21. yüzyılın da 20. yüzyıldan miras aldığı pek çok şey var. Bunlar neler? Mesela zamanın, hızın meşrulaştırılması. 20. yüzyıl saymayı meşrulaştırdı, insanın bir gövdeye, sayılabilir bir nesneye ve dolayısıyla sayıların idare edebilirliğine indirgeyen bir sosyal yapıyı da meşrulaştırdı böylece. Onu beşeri varlığından soyutladı, insanı matematiksel bir sayıya indirgedi ve bunu meşrulaştırdı. Tekniği meşrulaştırdı, tekniğin insan aklına ve ruhuna ve vicdanına öngelmesini, öncelenmesini meşrulaştırdı. Mesela Norman Barry de benzer bir şey

söyler. Der ki, liberal demokrasinin bir ayağı faşizmedir ve doğalcılık, doğalcı çevre, bireyin düzeni, piyasa düzeni, rasyonalite, dengenin bir ayağı da faşizmedir. Denge ne kadar önemli bir şey geçmiş yüzyıl için? Şimdi de denge arıyoruz. Düzenin kurulması, asıl olarak da sınıf düşmanlığı 20. yüzyıl liberalizminin temel özelliğidir.

21. yüzyılda ne görüyoruz? Nasıl oldu da hakikaten Prometheusçu bir kahraman, yani kendisini diğerleri için feda etmeye hazır ve öyle de olması gereken bir kahraman şimdi sanal bir kahramana dönüştü? Nasıl oluyor da insan şimdi kendi önüne konulan itaat zincirinin içerisinde küçük çıkarı için komşusunu, eşini, kardeşini ve hatta evladını feda eder hale geldi? Bu feda kültürü 20. yüzyılın 15.-16. yüzyıldaki tek tanrılı dinlerden miras aldığı bir kültürdü ve kendisini çoğunluk için, çoğunluğun iyiliği için feda edebilme geleneği liberalizmin sıkı sıkıya sarıldığı bir düzen ve denge problemidir. 21. yüzyılda şimdiki toplumda insanın kendisini bireyleşmiş gibi görünürken aslında toplam olarak herkesle birlikte daha iyiyi gideceğine dair inancı da geçmişte liberalizmin besleyerek şimdiye hediye ettiği bu feda kültürüyle ilintilenir.

Şimdi 21. yüzyılda nasıl bir insan tipi olumlanıyor? Hiçbir değer yargısıyla yüklemekten seçkiler üzerinden gidelim. Bir kere hazzı arayan bir insan bu, kendi hazzı olması gerekiyor. Kendine yetmesi lazım.

neşe özgen

İnanç sistemlerinin dinleşmesi ve iktisadi sistemlerin de kültleşmesi nedeniyle çözümsüz kalan insanlar pagan inançları geçmişin bohçalarından çıkartmaya başladılar

neşe özgen**Ne oldu da şimdiki zaman insanı, bu liberal birey tariflerinden bir sürü insanına geldi**

Kendisi ve çevresinin esas sosyal alanını kendisi olarak tanımlıyor. Kendi tanımlıyor ve kendisi için çabılıyor, bunlar olumlanıyor. Mesela aynı yılın içerisinde iki değişik meslek grubunda çalışabilmeli bu yeni insan tipi. Öyle hoş bir esnekliği olmalı ki aynı anda birbirine çok zıt olan farklı meslekleri yapabilmeli. Kendisini yeni ve olumlu şartlar için sürekli geliştirebilen bir insan tipi olumlanıyor. Seyahati hayatındaki en önemli fırsatlardan biri olarak görüyor bu yeni insan tipi. Gününü yaşıyor, çağın ruhunu yakalıyor ve geleceği kurmaya çalışmıyor. Aile ve meslek yapısı da değişken ve esnek, daha izole ama daha sosyal de olabiliyor. Çünkü sosyal alanını ulusaşırı kurabiliyor ve ortak idealizasyonlar yaratabiliyor. Şimdiki bu kimlik politikalarının yeni liberalizm içerisinde bu kadar olumlanması, kültür ve kimlik politikalarının yeni demokrasi alanı olarak inşa edilmesi ve bunun yeni bir dengeymiş, yeni bir demokrasiyiymiş gibi böyle sunulmasını kesinlikle 15-16. yüzyıldan beri süregelen dinsel inançlar, inancın kemikleşmesi ve günlük hayatı düzenleyen bir yapı haline gelmesi, liberalizmin bunun içerisinden aldığı miras ve şimdiki sunduğu yapıyla ilgili olduğunu düşünüyorum.

Peki, bu nasıl başladı, nasıl ve niye bu hale geldik? Şimdi bireycilik, bireysellik üzerinden geçmiş yüzyılın çok yüceltiildiğini ve yeni bireylerin de geçmiş yüzyıldaki birey kavramını temel aldığını biliyoruz. Birey olmamız gerekiyor ne olursa olsun, sürünün bir parçası olmamak gerekiyor, zira kitle hep olumsuzlanıyor. Kitlesele olmak, kitlenin bir parçası olmak, kitlenin içerisinde var olmak olumlanıyor. Diyebiliriz ki insanlığın en güzel, en temel ve en kendisini temasla birlikte yürütebildiği duygu hiç bu kadar saldırı altında olmamıştı. Birey olmak fazlasıyla olumlanıyor. Çünkü Rousseau ve Benjamin Franklin sistemin, grubun ya da ailenin baskısı, uyarıları ne yönde olursa olsun kişinin kendi özgür iradesini ve aklını çıkarları doğrultusunda kullanmasını bireyleşme olarak tarif ediyor. Peki, ne oldu da şimdiki zaman insanı böyle güzel güzel tariflerden, bu liberal birey tariflerinden bir sürü insanına geldi?

Üstelik de kitleleşmemek gerektiği, kişinin kendi kararlarını kendisinin vermesi gerektiğine dair çok yoğun eleştirilere rağmen?

Sürecin ekonomi politik temelini anlamak için Düzenleme Okulu'nun açıklamalarından söz etmekte yarar var. Küresellik, neoliberalizm var, vesaire diyoruz ama hakikaten zemin ne oldu? Düzenleme Okulu'na göre esnekleşme, servetin farklı networklar aracılığıyla toparlanması, aracılığın yeni biçimleri, üretimin ileri üçüncü dünya ülkelerine doğru kaçıışı, üretimin oralara doğru tasfiyesi, hizmet sektöründeki çeşitlenmeler, artışlar, sermaye birikiminin mali sermayeyle beslenmesi, bütün bunlar, çalışma yaşamının günlük hayatta baskınlığı, haberleşme, malumatın, yani enformasyon teknolojisinin yenilikleri gibi açıklamalar getiriyorlar. Düzenleme Okulu için bu küresel kapitalizmin geliştirdiği esnek işgücü, örgütsüz kapitalizm, direniş bölgelerinin dallanıp budaklanması, yeni özneler, yeni toplumsal hareketlerin, yeni kolektif kimliklerin ve değişimin ortaya çıkışı yeni dönemin realist, materyalist bir açıklaması olarak sunuluyor.

Oysa şimdi üzerinden konuşmaya başlayacağım Elliott ve Lemert'in 2006'da ilk kez yayınladıkları kitapta geliştirdiği bir tartışma. Diyor ki, 'bu yeni bireycilik anlayışının psikanalitik yorumlarını bir temele almak lazım.' Onlara göre bu yeni bireyin dört temel bağlamı var. Kendini sonsuz keşfin, yeniden keşfin önemi birinci bağlam. İkincisi hazır değişime yönelik bitmek bilmez bir açlık. Çünkü bize sunulan hazır değişimler var, hazır kişilikler var. Üçüncüsü kısa vadeciliğin önceliği, hemen yapılmalı, şimdi olmalı, yarına kalmamalı. Son olarak da hızın önlenemez cazibesi. Bu dördü yeni insan tipini belirleyen dört temel bağlamdır ve böylece biz küreselin dışsal bir analizini yapmaktan ziyade içsel bir psikanalizini yapabiliriz ve kişinin bu dört temel bağlamında nasıl bir insan varlığı halini almaya başladığını ve neden boynunu gönüllü kullukla giyotin altına uzattığını anlayabiliriz.

Öte yandan bu kadar da basit değil, bunda tartışma da var. Mesela Bauman'ın ve

Krishan Kumar'ın çok ciddi eleştirisi var bu savlara. 'Bütün dünya nasıl böyle bir örnek oluyor' diyorlar. Bu kadar eskatolojik bir birey türü olmaz. Yani herkesin, her tür toplumun, her tür yapının birbirine benzer bireylerden oluştuğuna, neoliberal sistemin bütün dünyayı bu kadar etkisi altına aldığına dair bir tartışma götürülmez. Bu da Batı temelli analizdir, diyorlar

Ama yine de böyle tek tiplendirmeden de sormamız gereken soru şu diye düşünüyoruz: hakikaten birey özne olmayla, yani kendi ontolojik varlığını sürdürme, yeniden gerçekleştirme, kendi ontolojik varlığını yapabilme, kendini yaşayabilme hali olması ile kendisinden istenen, beklenen, kendisini fail yerine koyan yapı arasındaki farkı neden kaybetti? Neden birey olmak şimdi kendi ontolojisini gerçekleştirmek değil, aksine kendinden bekleneni bu kadar hoş bir biçimde, bu kadar isteyerek, bu kadar gönüllü bir biçimde yerine getirmek ve ontolojik oluşumunu bundaymış gibi görmek? Hangi mekanizmalar insanı fail olmaya ikna eder? Gerçekten özne olmaya hangi mekanizma ikna eder, din mi edecek? Vicdan mı edecek, ahlak mı edecek? Bu salondaki yanıtlar ahlak, din, vicdan, liberalizm gibi yanıtlar oldu. Ama şimdi zorlama, ikna etme biçiminin yerine vaadin asıl ikna edici öge olduğunu görüyoruz. Şu anki vaat üzerinden götürülen toplumsal yapı, neoliberal siyasi iktisadın çok iyi kullandığı bu toplumsal yapı insanların kendilerini gerçekleştirebileceği bir alanmış gibi görülüyor. Çünkü bizim anlam dünyamız, duygu dünyamız hiç de dine, vicdana ya da ahlaka bağlı olmaksızın bir arayış sonucudur. İnsan anlam dünyası içerisinde var olur. Sadece maddi dünya arayışı ona yetmez. O anlam dünyası, kendini gerçekleştirme, kendini ontolojik bir varlık olarak gerçekleştirebilme ihtiyacı ancak şu dönemde vaadin içerisinde kendisini bulabiliyor. Elinizdeki bütün araçlar; işe devam etme, istediğinize inanabilme, istediğiniz gibi kendinizi ifade edebilme, hayati gelecekteki yapılarıyla kendi kurabilme erki elinizden alındığında ve ne kendinizi ne anlam dünyanızı kendi kurallarınızla belirleyebileceğiniz, ne geleceğinize

dair ufacık bir tahayyül ya da iradenizin olabileceği bir dünya içinde bulduğunuzda kendi ontolojinizi gerçekleştirebileceğiniz tek çare vaade tutunmaktır. Vaat şimdi insanın kendi ontolojik varlığını sürdürebilmesi için geçerli bir olta görevini görüyor. Vaadin içinde kendini ancak insan kılabilirim. Çünkü elindeki bütün araçlar alınmış durumda. Korku ve çıkar çemberi etrafımızdaki uzman ellerde estetik bir biçimde eğrilirken, geleceksiz bir yapı olmalarıyla, insan onuru önce itibarsızlaştırma, sonra yok etme üzerinden işleyen bir sistem içinde hırpalanırken kendimi ancak vaat edilmiş yapı içerisinde var kılabilirim. Vaat toplumu bunun için işler. Teşekkür ederim.

nevin yurtsever ateş - Teşekkür ederiz Sayın Özgen. Yaşanılan ya da yaşatılan bir toplumsal gerçekliği yüzümüze böylesine vurmanız iyi oldu. Şimdi soru cevap bölümüne geldik. Buyurun.

ebru kumru - İhsan Eliaçık'a sormak istiyorum. Sözüne ettiğiniz İslamiyet'teki adalet anlayışı, mülkiyet anlayışı bugün Türkiye'de ilahiyat fakültelerinde ya da imam hatip liselerinde anlatılıyor mu? Anlatılıyorsa anlaşılıyor mu?

abdi ayhan - Şimdi hepimizin bildiği bir şey var, değişmeyen tek şey değişim. Sorumu Sayın Özgen'e yöneltiyorum. Dünyada ve ülkemizde ne gibi olumsuz etkiler var ki bu değişim olumsuz dönüşüyor?

salondan - Neşe hocama sormak istiyorum. Topluların korkuyla yönetilmesi öteden beri olan bir şey. Fakat sanki korku ve ondan sonra vaat, yani sopa-havuç misali neden acaba şimdi son dönemin bir güdüsü gibi kabul ediliyor? İhsan Eliaçık'a da bir şey sormak istiyorum. Konuşmanızda 'bu böyle söylüyorsa dindir, yoksa değildir, dinin bu konuda bir şey söylemesi lazımdır' gibi ifadeler kullandınız. Cehaletimi bağışlayın ama bilebildiğim kadarıyla Kuran'ın pek çok yerinde "hiç akıl etmez misiniz, hiç düşünmez misiniz" diye ifadeler vardır, "hiç yorumlamaz mısınız" diye değil. Acaba aklımızı nerede kullanacağız, daima bir yere mi bakacağız?

salondan - Benim de sorum İhsan Eliaçık'a. Zannediyorum ki din konusundaki

neşe özgen

Vaat şimdi insanın kendi ontolojik varlığını sürdürebilmesi için geçerli bir olta görevini görüyor

ihсан eliaçık
Şüphe etmezseniz
gerçeğe
ulaşamazsınız.
Bilimin yolu da
şüphedir

170

bahsiniz İslam'ı ilgilendiriyor. Fakat siz dini 600'lü yıllardan günümüze bir türlü getiremediniz. Çünkü bizim ulusumuz dinini Atatürk'ün ulus diliyle kazanmış, inançları laiklikle ülke geneline genelleştirmiş. Biliyoruz ki İslam dini onlarca mezhep, yüzlerce tarikatın ürünü. Hiçbirimiz dinimizin daha iyi olduğunu iddia edemeyiz. Ama ailemizden, çevremizden öğrendiklerimizle vecibelerini yerine getiririz. Bir türlü şuraya gelemediniz; İslam dini çalışkan, dürüst, temiz, doğayı, emeği, insanları, vesaire gibi ulvi değerlere sahip. Teşekkür ederim.

ihlan eroğlu - Aydın Beye sormak istiyorum. Şu an Türkiye'de 'ben böyle yönetilmek istiyorum' diye bir yapı hazır mı kültürel, ekonomik, sosyal yönden?

ayla güzeldere - İhsan Eliaçık'a sormak istiyorum. O üç temel şeye dayanan gerçek İslam, bugün 35-40 İslam devletinin herhangi birinde uygulanabiliyor mu?

zeynep altay - Aydın Çubukçu ve İhsan Eliaçık'a sormak istiyorum. Şöyle ya da böyle kararlar alacak olan o insan nasıl yetişecek? Yani işte dindar gençlik ya da Türk gençliği söylemlerinden bahsedildi. Burada bir eğitim problemi görüyorum. Eğitim problemi nasıl açıklanıyor, bunu öğrenmek istiyorum. Ayrıca bir 'sürü' tanımlaması yapıldı ve 'insan bugün de sürü olmuştur' diye ifade edildi. Herhalde bu kastedilmedi. Çünkü bütün yaratıcı faaliyetlerin sebebi olan bireyin sürü olması mümkün değildir insanlık tarihine Rönesans'tan bu yana bakarsak. Teşekkür ederim.

nevin yurtsever ateş - Teşekkür ederim. Buyurun Sayın Eliaçık.

ihsan eliaçık - Şimdi öncelikle burada konuşulan konular dinlediğim kadarıyla çok değerli konular oldu. Bir arkadaşımız 'bu anlattıklarınız ilahiyat fakültelerinde, imam hatip liselerinde anlatılıyor mu' diye sordu. Hayır, bir din anlatılıyor. Siz şu anda bir din görüyorsunuz. Camileriyle, tapınaklarıyla, namazlarıyla, haccıyla, tarikatlarıyla, şeyhleriyle, televizyon programlarındaki din hocalarıyla icra edilen, yaşayan toplumla yan yana gelmiş olan bir din görüyorsunuz. Buradaki teklifim şu, kendi yaptığım da buydu zaten. Önce bil-

diklerimden ve bana yüklenen inançlardan şüphe ederek bu noktaya geldim. Yani var olandan şüphe etmeniz gerekli, bu doğru mu? Kuran'da İbrahim kıssasında bu anlatılır. Güneşe bakar, 'benim rabbim bu mu' der. Güneş batar. Sonra aya bakar, 'yoksa bu mu' der. O da batar. Sonra yıldız bakar, o da batar. 'Batanlar benim rabbim olamaz' der. Buradaki diyalog bize şunun için anlatılır. İçinde yaşadığınız egemen kültürün, içine doğduğunuz kültürün genel geçer değer yargılarından şüphe etmeniz gerekiyor. Şüphe etmezseniz gerçeğe ulaşamazsınız. Bilimin yolu da şüphedir. Bütün dogmalardan şüphe etmek zorundasınız, doğru mu acaba diye. Peygamberin kendisi de zaten içinde yaşadığı toplumdan şüphe ettiği için dağlara çıkmıştır ve ona Kuran ayetleri dağdaki Hira Mağarasında gelmiştir. Varolandan şüphe etmiş bu doğru mu, yani epistemolojik şüpheyeye düşmüş. Bunlar nasıl doğru olabilir, bu kız çocukları nasıl böyle diri diri gömülebilir, bu insanlar nasıl bir tefeci bezirgânın kölesi haline geliyorlar? Bir para, altın, gümüş, zor nasıl insanların hayatına bu kadar hükmedebilir? İnsanlar nasıl bu kadar köleleşebilirler diye var olandan önce şüphe etmiş ve dağlara çekilmiş. 35 yaşından 40 yaşına kadar dağlarda gezmüş. Bir mağaraya kapanmış, 40 gün 40 gece inmemiş. Tam bir entelektüel şüphe, metodolojik şüphe yaşamış. Sonra Kuran ayetleri onun peşinden gelmeye başlamış ve gerçeğin yolunu göstermiş, şuradan gideceksin demiş. Dolayısıyla çocukluktan beri anlatılan bir din var, ilahiyat fakültesinde okudum, Kuran kurslarında okudum ve bunlardan şüphe ederek başladım. Bunlar doğru mu diye sordum. Bu nasıl gerçek olabilir, insanlara faydası olmayan bir şey nasıl Allah'ın emrettiği bir şey olabilir, din insanlara nasıl azap çektirebilir? İnsanları dünyada ve ahirette mutlu etmek için gelmiş bir din insanlar için nasıl sıkıcı, bunaltıcı bir şeye dönüşebilir? Tam tersi, isyanlarla başlayan bir din, nasıl orada bütün isyanların, aykırı soruların sorulmasında baskı aracı olarak kullanılabilir, afyon olarak kullanılabilir? Bakınız, Kuran'ı Kerim'de iki tane soru

vardır, bu ikisini de peygamberler sormuş- tur ve bugün bu soruyu soranlara Ateist deniyor. Birisi Musa'nın sorusudur, 'bana kendini göster, neredesin' diyor. Bana kendini göster, tanrı nerede? İkincisini de İbrahim soruyor, 'bana ölüleri nasıl diril- teceğini göster' diyor. 'İnanmıyor musun' diyor. 'İnanıyorum ama mutmain olmak istiyorum'. Tam da bu işte, kardeşim madem ölüler dirilecek diyorsunuz, bir tane dirilen ölü gösterin de inanalım bari şuna.

Bu sorular neden soruluyor, bu soruyu sormazsanız şüpheden geçmeyen iman, iman değildir. Kaldı ki iman güvenmek demektir, katı bir nokta değildir, kelamda tartışıldığı gibi artıp eksilen bir şey de- ğildir. Yani demek istiyor ki, ey insanlar, Allah'a güvenin. Yani doğaya güvenin. Gökten yağmur yağacak, yerden rızık bi- tecek, yeraltında ve yerüstünde kaynaklar kurumayacak, sular çekilmeyecek, bitkiler topraktan bitmeye devam edecek. Rızık ve rızık kaynakları sürekli gelecek. Yarın sa- bah güneş doğacak. 12 saat gece, 12 saat gündüz olacak, dört ay yaz, dört ay kış ola- cak. Buna güvenin, bu düzen böyle devam edecek. Doğaya yaslanın ve bu doğa size yeter. Var olanı paylaştığınız zaman mutlu olacaksınız. Dünyada ve Türkiye'de üretim sorunu yok, paylaşım sorunu var esas iti- bariyle. Var olanı paylaştığımız zaman ko- nut sorunu çözülüyor. 18 milyon aile var, 18 milyon 500 bin konut var. Çok basit ra-

kamlar bunlar. Şimdi iktisatçıların önünde konuşuyorum, oralara fazla girmeyeyim. Yani yarın sabah dense ki bu biraz evvelki çılgın proje gibi al sana çılgın sosyal proje, yarın sabah kalkıldığında herkesin oturdu- ğu yer 'kendisinin olacak' dense 500 bin tane ev hâlâ açıkta kalıyor. Bu TOKİ'ler ne o zaman? Bunlar rant, ben bunları çok iyi bilirim. Ruhunu, ciğerini okurum. Rant ko- kusu olmasın, üç kilometre yol yapmazlar. Ciğerini bilirim dedim, çünkü aynı kökten geliyoruz, aynı yerlerde yetiştik.

Şimdi son zamanlarda bu söylemi yük- seltmeye başlayınca şöyle diyorlar bana; 'kardeşim, 40 yıldır dışlanıyorduk, 40 yıldır bekliyorduk, şimdi sen de ne- reden çıktın?'. Yani adam bekliyor, 40 yıldır neyi bekliyorsun, din bunun için mi var, dindarlar bu memlekette bunun için mi var, bu memleketin dindarlardan beklediği bu mu? Yemek mi, daha fazla götürmek mi? Onlar geldi, şimdi bunlar gidiyor, aynı şeyi yapıyor gibi oluyorlar. Geçen İranlılarla görüştüm Ali Şeriatî'yle ilgili bir sempozyum için, bir yerde ko- nuşma yapmak için davet ettiler. Bakı- şım biraz iktisada yakın, yani dini iktisa- di bir damardan kavrayan bir yaklaşımım var. Çünkü bunun hayatın atardamarı olduğunu düşünüyorum. Eğer hayatta en atardamar şey neyse dinin de oradan başlaması lazım. Benim inandığım din böyle bir şey, yoksa hayattan kopuk olur.

ihسان eliaçık
Dünyada ve Türkiye'de üretim sorunu yok, paylaşım sorunu var esas itibariyle

ihسان eliaçık
Devletin Diyanet
teşkilatıyla
oluşturduğu din
anlayışının da
laiklik anlayışının
da eleştirilmesi
gerektiği
kanaatindeyim.

172

Hayatın atardamarı da iktisattır. Evet, yemek, içmektir, açlıktır. Onun temeli buradan atıyor olması lazım. Adam dedi ki bana, '30 yıllık İran İslam devrimini nasıl görüyorsunuz?' Bir cümleyle, dedim ki 'İran'da şu anda para kimde, sen bana ondan haber ver'. Eskiden şahın elindeydi, şimdi mollaların elinde. Rafsancani petrol şirketlerinin yüzde 65'inin sahibi olmuş. Buradan bakarım, dedim. 90'lı yıllarda İran'a gittik. Resmi davet değildi, kendi sivil arabamızla gittik. Özellikle böyle yaptık, çünkü resmi davette bir fanusun içine alırlar, istedikleri yeri gösteriyorlar. Biz Doğubayazıt'tan girdik, yolda giderken köylere girdik, kasabalara girdik. O yıllarda her yer dökülüyordu, Anadolu'nun köylerinden hiçbir farkı yoktu ve şimdi de burada üretim var, ithalat var, ihracat var, şöyle kalkınıyoruz, böyle Avrupa Birliğine giriyoruz, her yerde AVM'ler yükseltiliyor tapınak gibi. Buradan gidin Kocaeli'ne, Anadolu'nun, Eskişehir'in oradan herhangi bir yola girin, ne eken var ne biçen, ne de üreten var, hiçbir şey yok. Yani bu milleti şehirlere yığ yığ. Böyle iktisat olmaz, böyle kalkınma da olmaz. Bu gidişatı hiç de iyi görmüyorum. Dolayısıyla şimdi söylediğimiz şeyleri anlatmıyorlar. Muhammet İkbâl'in ifadesiyle söyleyecek olursam İslam'da dini düşüncenin yeniden inşası lazım. Şu an böyle bir faaliyetin içerisindeyiz. Türkiye bu hususta çok geç kalmıştır. Devletin Diyanet teşkilatıyla oluşturduğu din anlayışının da laiklik anlayışının da eleştirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Şöyle bir şey var arkadaşlar, ben üç yerde yargılandım. Bunun acısını çok çekmiş bir insanım. Yani bir şey söylersiniz, hemen yaftalanırsınız. Birincisi bizim dini çevreler bazı yaptığımız yorumlardan dolayı melekleri, cinleri, şeytanları, giderek hadisi, sünneti, Peygamberi, oradan da giderek Allah'ı bile kabul etmediğimizi, inkar ettiğimizi iddia ederler, suçlarlar. Bunların mahiyetine ilişkin yorum yaptığımız için, varlığına değil. Felsefede bir varlık vardır, bir mahiyet vardır. Bir şeyin mahiyetini eleştirmek

onun varlığını inkar etmek manasına gelmez. Mahiyet sonuçta, nedir o? Melek, nedir o? Şeytan, nedir o? Bu soruları sorabiliriz ve onun ne olduğunu anlayabiliriz. Hatta Allah kavramı, nedir o? Böyle sorular sordurulmuyor ve hemen suçlanıyor. Ama yine bu sırf dini vesayette olan bir şey değil, sırf dini çevreler ötekici değil, diğerlerinde de çok korkunç ötekileştirme, dışlama var. Hiç olmazsa dini çevreler kafir diyor, zındık diyor, katli vacip diyor. Bunlar böyle sert ötekileştirmeler, dini dünyada sert ötekileştirmeler ama canım diğerlerinin de öyle hiç de bundan kalır yanı yok. Bir insana oportünist, revizyonist dediğiniz zaman o da bayağı sert bir ötekileştirme ve kanlı hesaplaşmalar oluyor. Aradan biraz zaman geçse aynı dindeki ötekileştirmenin bir benzeri olacak veya karşı devrimci veya mürteci dediğiniz zaman bunlar da gayet sert ötekileştirmelerdir ve diğerlerini aratmaz. Dini kavramlar üzerinde konuştuğunuz zaman Allah'ı, kitabı, peygamberi reddetmekle suçlanıyorsunuz. Cumhuriyet, laiklik, vesaire üzerinde konuştuğunuz zaman, ben bu mahkemelerde de yargılandım 28 Şubat'ta, "Cumhuriyetin cılkını çıkarttılar" diye bir yazı yazdım. Devrin o dönemki yöneticilerini eleştirdim, yolsuzluk yapmakla suçladım. 25 trilyon cumhuriyetin kutlama paralarını işte bayrakçılarla, flamacılarla, matbaacılarla aranızda üleşip yiyeceğinize göre 75. yıl garip guraba hastanesi açın dedim. Böyle bir yazı yazdım. Bundan dolayı yargılandım ve savcı bana bu yazıdan dolayı şöyle ithamda bulundu: 'sen Cumhuriyeti inkâr ediyormuşsun, laikliğe karşı geliyormuşsun, irtica isteyip padişahlığı getirmek istiyormuşsun.' Ben dedim ki, 'ne alakası var, burada o devrin yöneticisini yolsuzlukla itham ediyorum. 25 trilyonu niye harcıyorsunuz, bayrakçılara para vermiş, yok kutlamamış, vesaire, bir de öneri de getiriyorum. 75. yıl garip guraba hastanesini kurun, amblemini de hastanenin önüne koyun diyorum. Bundan daha güzel bir teklif olabilir mi?' Bunu söylüyorsun ama buna rağmen seni 3-4

kavramı inkar etmekle suçluyorlar. Öbürü üç dört kavramla, Allah, kitap, peygamber, cumhuriyet, laiklik, Atatürk, onu inkar etmekle suçluyor.

Yani kiminle neyi konuşsam, İran'a gittim, Ehlibeyt yorumu yaptım bir tanesine. Ehlibeyt sadece Peygamberin hanımlarıdır, Hasan, Hüseyin, Ali onların ehlibeyti değildir. Kuran'a göre sadece Peygamberin eşleri ehlibeyttir. Bu eski Fars aristokrasisinin sürdürülmesi, ehlibeyt hanedanlığı, Peygamber hanedanlığı türetme oluyor, vesaire diye eleştiri yaptım mollaya. O da beni önce 12 İmamı inkâr etmekle, mehdinin geleceğini reddetmekle, arkasından sırayla saydı, 12'den 11, 10, 9, 8, en son Ali Peygamberin damadı, onu inkâr etmekle, Ali de Peygamberin damadı olduğu için Peygamberi inkâr etmekle, Peygamber de Allah'ın elçisi olduğu için Allah'ı inkâr etmekle suçladı. 'Allah'ı, Ali'yi, Peygamberi, 12 imamı inkâr ediyorsun' dedi.

Kardeşim, bu nedir, oraya gidiyorsun bir ehlibeyt yorumu yapıyor, buraya geliyorsun bir cumhuriyet yorumunu yapıyorsun, öbürüne geliyorsun bir Kuran yorumu yapıyorsun, hepsinin de mantıksal işleyişleri aynı. Argümanları çıkar, aynı mantıkla hareket ediyorlar. Halbuki sakın olunması lazım. Ben analiz yapıyorum, başka bir açıdan bakıyorum. Böyle de bakmak mümkün diye bakması lazım. Dolayısıyla bunları şunun için söylüyorum, içinde iktisadi olan ve iktisat zihniyeti olan bir ilahiyat ve teoloji yorumu yapıyorum. Rabbin iktisadi bir kavram olduğunu, rızık vericilik olduğunu söylüyorum ve çok şaşıyorlar. Yani böyle hiçbir ders verilmiyor ilahiyat fakültelerinde. Ben iktisatla ilahiyatı birbirine karıştıralım demiyorum. Ama dinler daha evrensel bir yerden konuşurlar, daha tarihsel perspektifleri vardır ve bunun içerisinde açıklık Allah nazarından kulları için en önemli bir sorundur. İşte Taha Suresinde yeryüzünde aç olmayacak diyor, aç görmek istemiyorum diyor. HABİTAT toplantısı yapılıyor ve şu madde HABİTAT toplantısının bildirisine Batılı aydın olduğunu söyleyen vatan-

daşlar tarafından yazdırılmıyor. Deniyor ki, 'devletler vatandaşlarının barınma hakkını sağlamak zorundadır, yani herkesin bir ev olması hakkı vardır' sözünü, 'herkesin bir ev almak için fırsat eşitliği hakkı vardır', ancak böyle yazabiliriz diyorlar.

Aklı nerede kullanacağız? Aklı kullanmaz mısın sorusu Kuran'da sık sık geçiyor ama bunu genellikle Allah'a inanmak için yerlerde ve göklerde bir Allah'ın varlığını görmek için aklınızı kullanın diye bir iman çağrısı olarak anlaşılıyor. Halbuki ben öyle düşünmüyorum. Çünkü iman kişinin vicdanında olan bir şeydir ve kişinin kendi karar vereceği bir şeydir. Hayatın bütün alanlarında akli kullanmayı, yani sebebi sonuca bağlamayı, sonucu sebebe bağlamayı ve buradan bir sonuç çıkartmayı istiyor. Aklını kullanmayana Allah pislik yağdırır diyor. Yani aklını kullanmayan hayat yerden yere vurur demektir. Bir arkadaş bana şöyle söyledi, 'biraz dışını sıkarsan hayat seni ödüllendiriyor' dedi. Bu ateist bir arkadaş. Ben de ona dedim ki, bunun dindeki karşılığı şudur ve bu ikisi aynı şeydir, 'Allah sabredenleri mükafatlandırır'. Bu din dilindeki karşılığıdır, senin söylediğin de dinden arındırılmış dildeki karşılığıdır. Bu ikisi aynı şeydir arkadaşlar. Dindarın Allah dediğine ateist doğa, evrim kanunları diyor, öbürü Allah'ın ayetleri diyor. Bunlar kafamda çelişki-den arındırılmış vaziyette, akıl meselesi de böyle.

Başka bir arkadaş 'bu insanlar nasıl yetiştirilecek' diye sordu. Bir dogmatizmin, birinin diğerini tasfiye etmesinin bizi kötü yerlere götüreceğini düşünüyorum. Bir Ortadoğu kültürünü nasıl yaratabiliriz? Şu örnekle bitireyim isterseniz, sorunların çözümünde, insanların yetişmesinde iyi bir örnektir. Tehdit değil tekliftir. Peygamber Kâbe'nin 'Hacerül Esved' taşının tekrar eski yerine nasıl konulacağı sorun olunca kabileler kılıçlarını çekiyor, ortalığa kanlı çanaklar getiriliyor. Diyorlar ki, 'bu taşı yerine biz koyacağız'. Bu taşı yerine koyma sorunu, bizim için manasız olabilir ama o kabile mantığı

İhsan eliaçık

Dinler daha evrensel bir yerden konuşurlar, daha tarihsel perspektifleri vardır ve bunun içerisinde açıklık Allah nazarından kulları için en önemli bir sorundur

aydın çubukçu
İnsanların en temel ihtiyaçları, bunların nasıl elde edileceği ve bunlara ilişkin işlerin nasıl yönetileceğine karar vermeleri için herhangi bir eğitime gereği yoktur

açısından çok önemli. 'Bu sorunu çözme şerefi bize ait olacak' diyorlar. Tam kılıçları çekip birbirleriyle savaşacakken genç Muhammet Kâbe'ye giriyor. Diyorlar ki, 'ilk girene soralım, nasıl çözülecek' diyorlar. Ona soruyorlar. O da diyor ki, 'bir dakika, kılıçlarınızı yerine koyun, ellerinizi kanlı çanaktan çıkarın'. Arap örfüne göre kanlı çanağa el sokmak yemin etmektir. 'Herkes yerine otursun, biraz kenara çekilin, sakın olun ve bir bez getirin' diyor. Bez getiriyorlar veya üzerindeki pelerini çıkarıyor, yere seriyor. 'Taşı da üzerine koyun' diyor, taşı üzerine koyduruyor. 'Şimdi herkes bir ucundan tutsun' diyor. Hepsi birden bir ucundan tutuyorlar. 'Kaldırın' diyor, kaldırıyorlar, götürüyor taşı yerine koyuyor. 'Tamam, şimdi indirin' diyor. İndirildiği zaman 'sorun çözüldü mü' diyor. Herkes birbirine bakıyor, 'evet, çözüldü'. 'Sorunu çözme şerefi hepimize aittir. Bu sorunu hepimiz çözdünüz ve hep birlikte çözdük. Bir kişi ben çözeceğim dediği zaman bu iş olmaz' diyor.

Şimdi biz de bir bez sereceğiz, diyelim ki bu bez anayasa olsun ve herkes bir ucundan tutacak. Kürt'ü dışlayarak hiçbir yere gidemezsiniz, Alevi'yi dışlayarak hiçbir yere gidemezsiniz. İrticadır, gericidir diyerek hiçbir yere gidemezsiniz. Ergenekoncu, diyerek hiçbir yere gidemezsiniz, içeri tıkararak hiçbir iş yapamazsınız. Biri gelir diğerini tasfiye eder, biri gelir ötekini kovalar. Bu devran böyle döner gider ve hiçbir sorun çözülmez. Herkesin kendi kibrini biraz kırması gerekiyor ve bu bezden hep birlikte tutmamız gerekiyor. Bunu başarabiliriz, başarılmayacak bir şey değil. Yeter ki bu zihniyete sahip olalım. Hepinize teşekkür ediyorum. Sağ olun.

salondan - Sorumu yanıtlamadınız. İslam'ı en iyi uygulayan Müslüman...

ihسان eliaçık – Yok. Şu anda kimse kendine pay çıkarmasın. En iyi İslam'ı biz yaşıyoruz diye Türkiye'de öyle bir anlayış var. Yok öyle bir şey. Peygamberin yaşadığı İslam en son Kербela'da Hazreti Hüseyin'in toprağa gömülmesiyle doğduğu tarihe, doğduğu coğrafyaya,

mekâna gömülmüştür. Bunlar zihinlerde tıpkı Alevi deyişleri gibi kalmıştır. Deyişler çok güzel, ayetler çok güzel, sözler çok güzel ama şöyle dönüp baktığınız zaman nerede bu İslam dünyası, diktatörden geçilmiyor. Bu ütopya olduğu manasına mı geliyor? Evet, ütopya oluyor ama ütopya imkansız olan şey demek değildir, mümkün olan, fakat şu anda olmayan şey demektir.

nevin yurtsever ateş - Teşekkürler. Buyurun Sayın Çubukçu.

aydın çubukçu - Teşekkür ederim. İki soru geldi, ikisi de aşağı yukarı aynıydı. Sorun şurada, demokrasiyi uygulayacak olan, yani kendi haklarında doğru kararlar verecek olan kitleleri yetiştirmek nasıl mümkün olur? Ben de başından beri bunu söylüyorum. Böyle bir kitle yetiştiremez, kimse yetiştiremez, eğitimle olmaz. İnsanlar kendi hak ve çıkarlarının ne olduğunu eğitilmeden de bilirler. Bir insan açsa ekmeği eğitilmeden de ister. Konut hakkı, yaşam hakkı, düşünce özgürlüğü gibi sorunları kavrayabilmesi, bunların kendisi için bir ihtiyaç olduğunu hissedebilmesi için eğitim gerekli değildir. Anadilimi konuşmak istiyorum diyen insanın eğitimden geçmiş olması gerekmez. Demokrasi istiyorum, sömürülme istemiyorum, işkence istemiyorum diyebilmesi için insanların eğitilmesi gerekmez. Böyle insan tipleri yetiştirerek, eğiterek demokrasiye gideceğimizi söylemek 12 Mart'ta en açık ifadesini bulmuş olan zihniyete sahip olmak demektir. Önce eğitelim, sonra kendilerini yönetmeyi becersinler, öğrensinler dediğimiz zaman demokrasi olmaz. Neye göre eğiteceğiz? Prototip yaratacaksınız, ondan sonra onların demokrasisine inanacağız. İstedğim insanların demokrasisini kabul ederim demektir bu. Oysa insanların kendi ihtiyaçları, toplumsal ihtiyaçları, doğal ihtiyaçları, en temel ihtiyaçları, bunların nasıl elde edileceği ve bunlara ilişkin işlerin nasıl yönetileceğine karar vermeleri için herhangi bir eğitime gereği yoktur. Toplumsal hayatın içinde olmaları yeterlidir. Dolayısıyla eğitim ve demokrasi arasında böyle ilişkiler

kurmak pozitivist bir geleneğin sonucudur. Bunlar bugün bu çağda, Türkiye'de geçerli değildir diye düşünüyorum.

erol katircioğlu - Kimlik siyaseti konusunda ifade ettiklerimle ilgili bir soru geldi. Bu vesileyle biraz daha açayım. Şimdi bir ulus devlet çatısı altında eğer farklı kimlikler varsa kimlik siyasetleri çatışmacı siyasetler olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla da o demokrasi de yönetilemeyen bir demokrasi haline gelir. Türkiye'ye baktığımızda Türkiye toplumu aslında başından itibaren farklılıkları olmasına rağmen bir anlamda birlikte yaşamak zorunda bırakılmış bir toplum. Yani topluluklar, etnik kimlikler veya inanç kimlikleri itibariyle söylüyorum. Bir toplum oluşturamamışlar tam olarak, sadece yan yana yaşamışlar. Dolayısıyla da bu gerçek günümüzde daha açık ve net görülür hale geldiği için kimlik siyasetleri öne çıkmış durumda ve bu da kaçınılmaz olarak çatışmacı bir demokratik iklim halinde yaşanıyor. Bugün bizim şu anda yaşadığımız demokrasinin en temel özelliği de bu gibi geliyor bana. Dolayısıyla bütün kimlikleri aşan bir demokrasi üretmek lazımdır. Şunu kastediyorum, kimliklerin kendi mağdu-

riyetleriyle ilgili olarak kendi taleplerini ifade etmeleri mutlaka gerekiyor. Sonuç olarak demokrasiden söz ediyoruz. Ama o kimliklerin bunu ifade ederken diğer kimlikleri dikkate almadan bunu ifade etmiş olmaları bir kere çatışmacı bir ortam anlamına geliyor. Dolayısıyla da bunu aşan bir kimlik, daha doğrusu bunu aşan bir demokrat kimlik siyaseti üretilebilir mi?

Sayın Tayyip Erdoğan seçimlerden sonra balkon konuşmalarında ne diyor? 'Herkesin başbakanı olacağım' diyor. Ama öte yandan ifade ettiği düşüncelerin çoğunun aslında İslami kimlik içinden ifade edilmiş cümleler olduğunu görüyoruz. Mesela dindar gençlik yetiştireceğiz türünden cümleleri. Şunu söylemeye çalışıyorum. Adalet ve Kalkınma Partisi de esas itibariyle yüzde 50 oy almış bir parti olarak, Türkiye'yi yöneten bir iktidar partisi olarak tam anlamıyla bir Türkiye partisi olamamıştır. Türkiye partisi olabilmesi için kendi kimliğini aşan diğer kimlikleri de aynı çerçevede eritebilecek olan bir anlayışı gerektiriyor ki görebildiğim kadarıyla Türkiye'deki temel sorunlardan bir tanesi bu. Bunun aslında temsili demokrasinin kriziyle örtüşmesi

erol katircioğlu
Bütün kimlikleri aşan bir demokrasi üretmek lazım

neşe özgen
Vaat meselesi, vaat etme ve vaadin insana yedirilmesi yeni dönemin yabancılaşma kriteridir

176

bizim krizimizi daha derin hale getiriyor. Teşekkür ederim.

neşe özgen - Çok çabuk toparlamaya çalışayım. Bana sorulan tüm sorular şunun üzerineydi, bunu tetikleyen nedir, nasıl bir alan üzerinden tetikleniyor bu? Bir soru da, 'peki, bunu geriletebilecek olan nedir' sorusuydu. Elbette ki şimdi burada birçok iktisatçının karşısında makro iktisattaki büyük dönüşümler üzerine bir şey söyleyebilecek durumda değilim. Ama son dönemlerdeki büyük makro değişiklikler hakikaten 19-20. yüzyılın başındaki makro değişimlere hiç benzemiyor. Çok daha büyük mali sermayenin kendi aralarındaki birleşmesinin ve akışlığının yeni dönemde ne kadar etkin bir biçimde işlediğini zemine koyarak asıl olarak mezo alandaki meseleye yoğunlaşmaya çalışıyorum. Bu makro dönüşüm kişinin öznel alanını etkilerken arada ne oluyor, yani nasıl bir şey ki bu sermayenin böyle dönüşümü insan dokusunu da böyle yaratıyor? Mesele Deranty'in 'prekarya' diye bir kavramı var, yarısız proletarya anlamında, bu tam bir mezo alan.

Yani bu büyük ticarileşme, hız, hızın oluflanması, feragatin oluflanması, geçiciliğin sürekli oluflanması, işyeri sisteminin sürekli itibarsızlaştırma ve yeniden işlendirmeyi insan onuruna en büyük saldırı olarak gerçekleştirmesi sonuçta neye yol açıyor? Prekaryaya neden oluyor. Yani kendini geçicileştiren ama bu geçiciliği oluflanmış olan bir insan tipi. Şimdi bu insan tipi kendini nerede var kılacak? Yani bu kadar yıkılarak, bu kadar insansızlaşarak, yok insan olarak, üstelik bu da oluflanmışken etraf tarafından, dayanışacağınız hiç kimse kalmamışken nerede kendinizi olumlayabilirsiniz?

Vaat toplumu meselesini önemsiyorum. Çünkü vaat gerçekten insanlığın çok eski bir yarasına da dokunuyor ve oradan çok güzel besleniyor. Yani, tek tanrılı dinlerin, hem liberal kapitalizmin çok beslediği ve kendisini içinde tutabildiği bir alan vaat ve insanlık dolayısıyla vaadin iyi bir şey olduğunu hatırlıyor. Bu

nedenle çok başarılı, yoksa AKP gibi, ezan-bayrak birliği ideolojisini çok kaba bir tarzda yapan bir iktidarın başka türlü tutması düşünülemez. Son derece estetikten uzak bir yönetim şeklinde gerçekleşiyor. Yani öyle çok da ustaca bir şey değil. Biz buna geçmişte 'kızıl faşizm' derdik, aynı şey sürdürülüyor. Yani bilmediğimiz bir şey değil ama vaat meselesi, vaat etme ve vaadin insana yedirilmesi yeni dönemin yabancılaşma kriteridir, diye düşünüyorum. Bunu söylemek önemli, çünkü buradan yola çıkarak biz ne yapabiliriz, yeni örgütlenme biçimleri nasıl olacak, bunun üstüne konuşmamız mümkün olabilir. Ne olacak şimdi, şimdiye kadarki, yani şu son 30 yıllık bizim birleşme biçimlerimiz eski birleşme biçimlerimizin öğretileri üzerine kuruldu. Biz kitlesel temelli, geniş tabanlı yeni biçimlerde örgütlenmeyi biliyorduk.

Yani dedik ki, kısa dönemli kontratlar herhangi bir sosyal harekette, yeni sosyal hareketleri böyle örgütledik, kısa dönemli kontratlar, ideoloji olmasın, eyleme yönelik olsun. Ne kadar kitleselleşsek ve tek bir mesele üzerine ne kadar çok örgütlenebilirsek yeni sosyal hareket böyle olsun dedik. Fakat bu yabancılaşmamızı arttırdı bizim. Hem örgütlenmeyi dağıtan hem örgüt mensubu olmayı olumsuzlayan, ideolojiyi olumsuzlayan, kitlenin bir insanı olmayı olumsuzlayan, dolayısıyla teması kesmeyi olumlayan bir sosyal hareket sistemi ortaya çıktı son 30 yıldır. Bir araya geliyoruz, sonra birbirimize arkamızı dönüp gidiyoruz. Hiç başka bir şeyde bir araya gelme ihtiyacımız yok. Eğer vaat toplumunun bizi nereden yakaladığını görebilsek bunu tersine çevirebiliriz. Biz de vaat etmeliyiz. Vaat etmeliyiz, çünkü umut etmek iyi bir şeydir. Biraz böyle bitirelim bu toplantıyı. Umudun iyi bir şey, umut dağıtmak iyi bir şey, umudu yükseltmek iyi bir şey, umudu paylaşmak da iyi bir şey, hayali paylaşmak. Ütopya asla 'yok yer' değildir. Ütopya gerçektir, gerçekleştireceğiniz yerdir, bunu paylaşmalı. Kitlesel olmayan, fakat ideolojik tartışma temelli

küçük grup birlikleşmelerimizi yeniden hatırlamamız lazım. Birbirimizle ideolojimizi ve ütopyalarımızı ve umutlarımızı ve vaatlerimizi paylaşacağımız temas alanları yaratmamız lazım. Çünkü temastan kopuyoruz. Birbirine değmek, insan olarak yan yana bulunmak, omuz omuz olmak, bütün insan dokusunu, kokusunu yan yana hissetmek iyi şeylerdir. Biz bunu yeniden hatırlamalıyız. Yeni dönemin bize unuttuğu bu, diye düşünüyorum. Sabrınız için teşekkür ederim.

nevin yurtsever ateş - Efendim teşekkür ediyoruz. Bir cümle şunu söylemek isterim: Hobsbawm modern devletin ortaya çıkışından itibaren dönemleri adlandırır. Yaşadığımız yüzyıl gerçekten 20. yüzyıldan bize birçok kötülüklerin, yani iyi şeylerin yanında savaşların, işkencelerin, soykırımların devredildiği bir yüzyıl ve 21. yüzyılın bu ilk çeyreğinde, bu devredilen mirasla 20. yüzyılda kullandığımız mekanizmaların artık yetersiz olduğunu, onlarla mücadele edebilmenin mekanizmalarının yetmediğini görüyoruz. Galiba bir çalkantılar çağındayız ama bu çalkantılar çağında belki de minicik bir örneğini gördüğümüz bu panel içerisinde farklı düşüncelerle arayışımızı sürdürüyoruz ve bunun için de ciddi olarak umutlanmak gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ediyorum ve İktisatçılar Haftası'nı kapatmak için Sayın Vahap Adıyaman'ı kürsüye davet ediyorum.

vahap adıyaman - Sayın Başkan, teşekkür ediyorum. Evet, gerçekten üç

gün, altı oturum, herkes dikkatini hiç dağıtmadan, salonun ilgisi hiç azalmadan devam etti ve çok yorulduk, bunun farkındayım. Tabii bu kadar güzel geçmesinde başta sunuş konuşması yapan ve panelistlerimizin ve oturum başkanlarımızın çok önemli katkısı olduğunu biliyorum, onlara teşekkür ediyorum. İktisatçılar Haftası'nı bugüne getirmek bugünden olmuyor. Sekiz ay öncesinden, yedi ay öncesinden başlayan çalışmaların neticesi oluyor. Bu çalışmaları yapan komisyonumuza, bu çalışmalara destek veren herkese çok teşekkür ediyorum. Bütün bu çalışmaları yaparken gayet tabii ekonomik desteğe de ihtiyacımız oluyor. Şu arkamda gördüğümüz başta Garanti Bankası olmak üzere bütün sponsorlarımıza da teşekkür etmek istiyorum.

Biz İktisat Fakültesinde sadece ekonomi öğrenmiyoruz. Siyaset öğreniyoruz, uluslararası ilişkiler öğreniyoruz, hukuk öğreniyoruz. Demokrasiyle ekonominin hep iç içe olduğunu öğrendik, siyaset mi ekonomiyi belirliyor, ekonomi mi siyaseti belirliyor, hep tartıştık. Başka alanlara da İktisatçılar Haftası'nın ilgi göstermesi tabidir. Çevreye de, enerjiye de, medyaya da ilgi gösterecektir. Dünyanın ve ülkemizin gündeminde olan konulara İktisatçılar Haftası'nın ilgi göstermesi, önem vermesi ve programına alması zaten görevidir. Hepinize sabrınız için teşekkür ediyorum.

neşe özgen

Birbirimizle ideolojimizi ve ütopyalarımızı ve umutlarımızı ve vaatlerimizi paylaşacağımız temas alanları yaratmamız lazım

ABONELİK FORMU

Ad Soyad:

Adres:

TC Kimlik No:

Telefon / Faks:

Abone bedeli tutarı:

.....Bankası'na yatırdım, makbuz fotokopisi ektedir.

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisadi İşletmesi

Garanti Bankası Harbiye Şubesi

HESAP NO: 078-6299680

IBAN: TR93 0006 2000 0780 0006 2996 80

Nakit ödemek istiyorum.(İstanbul için geçerlidir.)

Kredi kartı hesabıma borç kaydediniz.

Visa Master - Euro Card Diners Club

Kredi Kartı No:

Son Kullanma Tarihi:

Kart Sahibi:

İmza: .....

İFMC Tel : (0212) – 252 61 30

İFMC Faks : (0212) – 292 60 85

Yıllık abonelik bedeli 60 TL.

İFMC Üyeleri, öğrenci ve öğretim üyeleri için 50 TL.

SAĞLIĞINIZI GÜVENCEYE ALIN

HAYATI KESİNTİSİZ YAŞAYIN

Sağlık sorunlarının ne zaman, nerede karşınıza çıkacağını bilemezsiniz. MAPFRE GENEL SİGORTA, beklenmedik durumlara karşı sizi ve sevdiklerinizi güvence altına alan Sağlık Sigortaları ile hep yanınızda.

MAPFRE | GENEL SİGORTA

Hayatı kesintisiz yaşayın

ŞİMDİ PARA GELİŞEN ÜLKELERDE, FONU GARANTİ'DE.

Garanti ve Ashmore işbirliğiyle Türkiye'de ilk kez piyasaya sunulan, gelişmekte olan ülkeler borçlanma araçları fonuyla, yatırımlarınızı gelişmekte olan 50'ye yakın ülkede değerlendirin, bu ülkelerin büyüme potansiyelinden yararlanın.

Garanti Şubeleri / 444 0 333 - Alo Garanti / garanti.com.tr

T. Garanti Bankası A.Ş. Ashmore Gelişmekte Olan Ülkeler B Tipi Yabancı Menkul Kıymetler Fonu

Ashmore